

રનેશનું-કાતિલ સ્વરૂપ !

બાતે

ખૂન !

લેખક :

વકીલ નૃસિંહરામ શંકરલાલ
મુ. સાવલી.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૨૧૩૨૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ એકેરજી ડાઉનલોડ ૨૦૧૫

વિષય ૩. ૨

અચિત્ર

દિગ્દેશીવ રસથી ભરપૂર તથા આહુ જમાનામાં દરેકને
બોધદાયક થઈ પડે તેવી નાવેલ:— |

સ્નેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ !

યાને

ખૂન !

લેખક:

વક્રીલ નૃસિંહરામ શંકરલાલ

મુ. સાવલી.

જાહેરાતક્ર—

વડોદરા નૃસિંહરામ શંકરલાલ પુરોહિત
સ્થાપલી (વડોદરા રાજ્ય)

(સર્વ હક કર્તા સ્વામીન છે.)

૧૧૩૨૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રાચીન
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
સં. ૧૯૮૦
પ્રથમાવૃત્તિ
પ્રત ૧૧૦૦

મુદ્રણસ્થાન: આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાજ્યડરોડ-અમદાવાદ.

મુદ્રક: પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ પાઠક.

શ્રીયુત રામશંકર કાળીશંકર વકીલ
વાંઘાડિયા (હાલ- સાવલી)

સમર્પણ

સુસ્મૃતી મમતાર્થી,

વકીલ રામશંકર કાળીશંકર પાઠક

હાલ સાવલી

હું આપના વાઘોડીયા ગામમાં, અને આપને લાંબા સદવાસમાં
મ્મી ઉછર્યો છું. વળી જે કંઈ મારામાં જ્ઞાનની ચીજુગારીઓ રહેલી
છે. તે પણ આપની સાથે, મારા લાંબા વખતથી સતત સહવાસ રહ્યાનું
ફરિયામ છે. આપે જ મારી ઉપર સંપૂર્ણ દેખરેખ રાખી, મને આપની
જરૂરના ધંધાની લાયકાતમાં લાવીને મૂક્યો છે; તેમજ માફ જવાનું
મુશ્કરવા તરફ પૂર્ણ લક્ષ્ય રાખેલું, ને રાખે છે. આ સિવાય અનંક
સહાયો હોઈ, જેવા કે પરોપકારાર્થે ઉદારતા, સહિષ્ણુતા. સગાં-રંગના
અને અચામ પ્રેમ, વિરલ કાર્યદક્ષતા, પ્રમાણિકપણું, સામ્યભાવ, સ્વક્રિય
અધ્યાત્મ નિપુણતા, સેવા ભાવ, એવા આદર્શ સદ્ગુણોથી આદર્શિત આ
સહુ પુસ્તક આપને જ રમરણાંજલિ તરીકે સમર્પણ કરું છું. આપના
જે કે આપ એ મારી નિર્જીવ હ્દાણને સ્વીકારી મને ઉપકૃત કર્યો.
તમારું 'જેનું જે, તે તેને મળશે' એ ન્યાયે, આપે જ મારામાં
પ્રમટાવેલા જ્ઞાનથી તેના ફળ તરીકે આ પુસ્તક લખવા કંઈક જ
સમર્થ થયો, જેથી તે આપને જ અર્પણ હોય ! આ સમર્પણથી
ઉપકારોનો બદલો તો વળતો જ નથી ! તો પણ કંઈક મારે માટે
મન સંતોષ પામશે.

હી. આપને! બાલેશ્વર,
નૃસિંહરામ પુરોહિત

પ્રસ્તાવના

આજ સુધીના અનેક પુસ્તકો વિદ્વાન લેખકોની પ્રભાવશાળી લેખિનીથી લખાયેલાં છે. તેમાં ડિટેક્ટીવ રસથી અંકીત થયેલાં ઘણાં જ થોડાં છે, એમ મારા અનુભવે જણાયાથી, તે રસયુક્ત એક નોવેલ લખવી એવી અને સાહસિક ઇચ્છા થવાથી પ્રસ્તુત આ નાનકડું મનઃ કલ્પિત વિચારનું યથા સંઘટન છે. જેને અર્વાચીન ગુજરાતી આલમમાં સત્વરે પ્રગટ કરી તે આશા સકળ કરવા ધારી છે.

દેવશ્વરેચ્છા લલિયમી । મારી ગમે તેટલી તીવ્ર ઇચ્છા હોય, તો પણ જ્યારે અનુકૂળ સંઘનેગા પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ આદરેલું કર્તવ્ય, પ્રભુ કૃપાથી પૂર્ણ થાય છે. એ સૂત્રાનુસાર આ પ્રકાશન માટે મને સંતોષ થાય છે. જનસમાજની દ્રષ્ટિએ હું એક સારા લેખક તરીકે આતો સાક્ષરની કોટીમાં મૂકાવવા નથી માગતો. છતાં આ પુસ્તક સમાજને છેક નિરસ તો નહિ જ જણાય. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં પ્રાધાન્ય રસ છૂપી પોલીસના કર્તવ્યનો ખતાવવામાં આવ્યો છે. તેમાં મૂખ્ય પાત્ર મી. ખીહારીલાલ ડિટેક્ટીવ છે. તેની અહમ કાર્યદક્ષતા, નિરૂતા, વિદ્વતા, પુરુષાર્થ,

શુદ્ધિમતા ઈલાદિ સદ્ગુણો ઉપરાંત મોતની પણ પસંદ કર્યા વગર ધારેલું કાર્ય તેઓ કેવી રીતે સંપૂર્ણ કરે છે, તે તમામ જાણતેના સ્ફેટ, હાલના જમાનાની છૂપી પોલીસને ઘણો જ ઉપયોગી થઈ પડે એમ ધારી, તેને સરળ ભાષામાં બતાવવા બની શકે તેટલો મેં મારી અલ્પશુદ્ધિ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરેલો છે. વળી તે વ્યક્તિના છૂપી પોલીસના કર્તવ્ય સિવાયના ધર્મજન ઘણાએ સદ્ગુણો જનસમુદાયની દરેક વ્યક્તિએ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. એટલે જનસમાજને પણ આ પુસ્તક હિતવાદ થઈ પડે એમાં લગભર શક નથી. ન્યારે ન્યારે પ્રગતે મારી વગેરે ગુન્હાઓથી ત્રાસ થાય ત્યારે ત્યારે પ્રગત, નોકર અને વર્તમાન પત્રકારોની શી શી ફરજો છે, તથા તેઓએ એવા સમયે ક્યાં ક્યાં ઉપયોગી યોજના બેઠકોએ એ પણ આલેખવા હું ભૂલ્યો નથી.

ટુંકમાં મેં સાહસ કરીને આ મારો લઘુ પ્રયાસ જનસમાજમાં જ્ઞાન સાથે રમુજ પડે એવા ધરાદથી નોવેલદારા રજુ કર્યો છે. દુષ્ટ વ્યક્તિઓ પણ પ્રતિજ્ઞા પાલનનું મહત્ત્વ કેટલે દરજ્જે સાચવી શકે છે, તે આ પ્રસ્તુત પુસ્તકના અવલોકનથી મારા સુઝ વાચકોને જાણવામાં આવશે જ. સાથે સાથે કાયદાના માતપર પંજામાં ગુન્હેમાર અને ન્યાયાધીશ કેવી સ્થિતિમાં મૂકાય છે તે પણ બતાવ્યું છે.

હવે આ નોવેલનું નામ ‘સ્નેહનું’-કતિલ સ્વરૂપ યાને ખૂન’ રાખવાનો શો ઉદ્દેશ છે તે નીચેની ટુંક મતલબથી જણાઈ આવશે :-

ખૂનીએ, જે સ્ત્રીનું ખૂન કર્યું છે, તેજ સ્ત્રી સાથે ખૂની અબજાણે તથા અનાયાસે સ્નેહ કરતાં શીખ્યો છે. ધીમે ધીમે સ્નેહ-રજાણથી ખૂની તેની સાથે સન્નજડ બંધાય છે. તે એટલે દરજ્જે સુધી કે ઉભય લગ્નગ્રંથિથી બિવિધમાં જોડાવા આશાવંત બને છે. પરંતુ ભાગ્યવશાત્ કૌભાંડ અવસ્થામાં કહો કે માનવજાતિની પરંપરાથી ચાલી આવેલી પ્રણાલી ને આધીન થઈ, માતપિતાની સત્તા તથા રહી તે કૃષ્ણ મર્યાદા લેણી નહીં નહિ. વળી સદ્ગુણો ને સ્વતંત્રતાની હીમાયતી હોવા બદલ

તે બીજા પુરુષ સાથે લગ્નથી નોંધાય. કૌચ પ્રકારના શિક્ષણના પ્રભાવે તે સ્ત્રીધર્મ જાણતી હોવાથી તથા અમીરી કુટુંબમાં જન્મેલી એટલે તેની જાનદારી કલુપિત ન થાય એ ડરથી, તેમજ પોતાને યોગ્ય પાત્ર મળેલું છે એમ સંતોષ માની તેણે પૂર્વનો ખૂની સાથેનો સ્નેહ તથા દીધો. આ ઘટનાથી ખૂનીને એક પ્રકારની ધર્ષા દિવસાનુસાર વધતી ગઈ; તેનું પરિણામ વધતાં અંતે સ્નેહનો બદલો તે સ્ત્રીનું ખૂન કરી તે વારે છે. ખૂનીએ પ્રથમના શુદ્ધ સ્નેહને વિસરી જઈ તેને વિકારી દષ્ટિમાં ફેરવી કેવું કાતિલ સ્વરૂપ પકડ્યું; એનો આબેહુલ્ય ચિતાર જનસમાજ સમક્ષ રજૂ કરવા મેં યથાસક્તિ પ્રયત્ન કરેલો છે.

આ સિવાય પુસ્તકમાં યોગ્ય સ્થળે પ્રસંગાનુસાર, દરેક વ્યક્તિને બોધ પ્રદ થઈ પડે તેવાં વાક્યો તથા કેટલીક સાદી હમેશાં જનસમાજમાં બોલાતી કહેવતો આપી, તેનું નિરૂપણ કરી મારી ભુદ્ધિ અનુસાર યોગ્ય સ્થાને જોડતી છે. જેથી આ નાનકડું પુસ્તક જનસમાજમાં પ્રિય થઈ પડે એની મને આશા રહે છે.

ચિત્રકારે ભાવદ્રવ્ય ચિત્રો દુઠ્ઠ મુદતમાં તૈયાર કરી આપ્યા બદલ તથા પરાયે જીવન મુજારતી વ્યક્તિ:-મદાશંકર સોમેશ્વર પાઠક જેઓ હાલમાં “યંગ ઇડિયા” ઓફીસમાં કામ કરે છે; તે બન્નેએ આ નોંધેલ પ્રસિદ્ધ ચિત્રો સુધીમાં મળે સંપૂર્ણ મદદ ને સલાહ આપી છે તે માટે આ સ્થળે ઉભયનો આભાર માનવાનો હું વિસરી જાઉં તો આશા જેવો કઠોર હૃદયનો બીજો કોણ હોય ! તેથી તેઓનો પણ આ વર્કે સહૃદય ઉપકાર પ્રદર્શિત કરું છું.

અંતમાં જનસમાજની સજ્જન વ્યક્તિઓને વિનંતી કરું છું કે આ પુસ્તકમાં મેં ઘણી જ સાદી ને સરળ ભાષા વાપરેલી છે. તેનું અર્થ સૂક્ષ્મ રૂપ જાણ, અજાણ, વૃદ્ધ, શિક્ષિત, તથા અશિક્ષિત દરેક વ્યક્તિને વાંચવાથી સહેજે સમજ પડે એ મારી વાંછના સિવાય અન્ય કંઈ નથી. મનઃકલ્પિત ચિતાર ને મનઃકલ્પિત સ્થળો હોવાથી તેમજ

ઘોડા સમયમાં આ પુસ્તક લખવામાં આવેલું હોવાથી ભાષાની તથા પુસ્તક પ્રકાશન તાકીદે નૈયાર કરવાની હિંસથી કાળજી રાખ્યા છતાં પ્રુફમાં કોઇ કોઇ જગાએ ભૂલો રહી દશે. પરંતુ જો સુસ વાચકો ! તમે તેટલું પણ દરજુજર કરી મને નિભાવી નહિ દ્યો ! હું એટલી આશા તો તમારી પાસે રાખી શકું જ ! મેં જે આશાએ આ પ્રયાસ કર્યો છે, તે આશા આ પુસ્તક જનસમાજમાં જ્યારે વધુ પ્રિય થઇ પડે ત્યારે જ કળીભૂત થયેલી હું સમજીશ. જસ એજ યાયના.

જનસમાજની દરેક સજ્જન વ્યક્તિને મારા પુનઃ પ્રણામ હો !

વસંત પંચમી. ૧૯૮૦

સાવલી

}

લી. જનસમાજનો સેવક થવા
છવિશી રાખનારઃ
લેખક

સૂચિ-દર્શન

પ્રકરણ	પૃષ્ઠ
૧ લું—અરે ! આ શું થયું ! ...	૩
૨ જી. મીસ મટેરનિસા. ...	૬
૩ જી. પોલીસ તપાસ. ...	૧૦
૪ થું. બહાદુર ટીટેક્ટીવે! ...	૧૭
૫ મું. શંકાનું સમાધાન ! ...	૨૪
૬ ટું. સરદારખાં સાથે મુલાકાત. ...	૩૪
૭ મું. ચાંકાવનારો પત્ર તથા ખૂતીની બેટ ...	૪૩
૮ મું. વેટસન સા. ની તપાસણી. ...	૫૬
૯ મું. વિચિત્ર ઘટના ' ...	૬૬
૧૦ મું. મહામદખાંની પૂંઠ ...	૭૯
૧૧ મું. છાપાનો પોદાર ' ...	૮૬
૧૨ મું. નિરાશામાં આશા ' ...	૯૧
૧૩ મું. એ અલાહદીન કોણ ? ...	૯૯
૧૪ મું. મળેલી લાસ ! ...	૧૧૧
૧૫ મું. સોનેરી ટોળી ! ...	૧૧૮
૧૬ મું. ગયનાને નાખેલો પંઝો ! ...	૧૨૫
૧૭ મું. બે આરોપીઓનો તપાસ ! ...	૧૩૪
૧૮ મું. છેવટની કટારી ! યાને ઇન્સાફ ! ...	૧૪૫
૧૯ મું. ખૂતીનો એકરાર ! ...	૧૫૮
ઉપસંહાર ...	૧૭૪

જાહેર ખખર

રૂ. ૧૫૧ તું ઇનામ !

નવી નવાઇ ! અને શક્તિને! અદભૂત ખખરો !

સોંધી, નેટલીજ મોંઘી સમજાવો !

કેશરી ટૉનીક પીસ:-પાતળી પટેલી ધાતુ (વિર્થ) ને ઘટ્ટ બનાવી, ખાધેલો ખોરાક પચાવી, ધાતુમાં વૃદ્ધિ કરી, ગુપ્ત ભાગની ન-ખળી પટેલી નશોને તંગ બનાવી, શરીરના તમામ અવયવોને મજબૂત બનાવે છે. ઇપી ૧ની કિં-રૂ. ૮-૦-૦પો. જુદું. આ ટૉનીકમાં શક્તિ વધારવાના ગુણ નથી એમ સાબીત કરી આપનારને ઉપરતું ઇનામ આપીશું. આ દવામાં કોઇ જાનની પરહેજ નથી. તંદુરસ્ત માણસો પણ ખાઈ શકે છે.

આંખના દર્દીઓને આશાવંત સંદેશો:-આંખમાં પડેલા જુના ખીલ, ફુલ, છારી, જાખ, આંખમાં ઉતરતા મોતીઆ, ગરમીથી ઝરૂં આંખનું પાણી વિગેરે બીન ઓપરેશનથી ગેરંટી સાથે મટાડવામાં આવે છે. વધુ વિગત માટે ગ્રાહક લીસ્ટ મંગાવી જુઓ.

તા. ૬, દરેક રોગની દવા મળશે. } પત્રવ્યવહાર નીચેના શિરનામે કરી મોકલો:—

અંબાલાલ ડી. શાહ

“ કેશરીજીવન ” ઓફીસ

કુ. વાઘોડીયા

(સ્ટેટ-ખરોડા.)

વાંચો અને વંચાવો !

(વડોદરા રાજ્ય તેમજ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી પુસ્તકાલયો માટે મંજુર થયેલ)

પુસ્તક “દમયન્તી ચરિત્ર” સચિત્ર પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે. દરેક કુટુંબમાં સ્થાપ્તી કરવા લાયક તથા માંગલિક પ્રસંગે ભેટ ધરવા યોગ્ય સતી-પ્રભાવથી ભરપૂર સાહિત્ય. પત્ની, પુત્રી, ભગિની, પુત્રવધૂ, કે અન્ય યુવાન બાળાઓના કરકમળાનો મૂળ સકાર્ય તેવું નીતિમય પુસ્તક છે. વળી સુંદર ભાવવાદી આ ચિત્રો આપી, સરળ અને મિષ્ટ ભાષામાં આપ્યું ચરિત્ર આલેખ્યું છે. એવું સંજીવન સતી-સાહિત્ય આપવા કોણ ચૂકે ! કિંમત રૂ. ૧-૭-૦ પો. બુદ્ધ.

તા. ૬. આ નિવાસ અન્ય રાજ્ય-સાપક પુસ્તકો પણ મળી શકશે.

અથવા
મહાશંકર પાઠક
પેરટ. વાઘોલીયા
(રાજ્ય વડોદરા)

વખો:—
મહાશંકર પાઠક
નવોવાસ નં. ૯૮૭
અમદાવાદ

કાળા ન થનારાં રાદડ એ. ૯૬

સોનાનાં ઘરેણાં.

ખમ્બીસ બટણો ર. ૩, ચંદ્રદાર ર. ૪, મગમાળા ર. ૩, મોહનમાળા ર. ૪, હીરાકંઠી ર. ૪, ધડીચાળનો છોટો ર. ૩, વીંટી ર. ૧, બંગડીઓ બેટી ર. ૨૫, અરીઘ બેટી ર. ૧૫, લવંગીઆં બેટી ર. ૧૫, ખેંચી ર. ૪, ચારસી ર. ૪.

વાળ કાળા કરવાનો ખીબખી

સાથુ-આ સાથુથી વાંચ કાળા થઈ હંમેશાં રહે છે. ત્રણ હબ્બીનું બોક્સ ર. ૧૫

(૫)

વજ્રદાર કંપની
ગીરગામ-મુંબાઈ નં. ૪

સ્નેહનું-કાલિલ સ્વરૂપ !

યાને

ખૂન !

પ્રકરણ ૧ લું

અરે ! આ શું થયું !

ભગવાન સવિતાનારાયણના અસ્ત થતાંજ સંધ્યાકાળનો શાંત સમય બેસવાની તૈયારી થઈ રહી છે. ગ્રીષ્મના આક્રમ દિવસોના પરિશ્રમથી કંટાળેલા મુખામુના કેટલાક લહેરી અને શોખીન નાગરિકો, વિશ્રાંતિસ્થાન તરફ હાથમાં નાળુક ન્યેટિકા લઈ ફરવા જતા જણાય છે. કેટલાક સાઈકલ ઉપર જતા, તો કોઈ ઘોડાગાડી યાતો મોટરમાં સ્વારી કરતા. એ રીતે એ મોહમયિ નગરીનાં શોખીન નરનારીઓ બહાર ફરવા જવા દોડધામ કરી રહેલ છે. વળી કેટલાક સાધારણ વર્ગના ફેશનના ઇસ્ટ્રીઓ પગપાળા હોઈ બુટના ચમચમ અવાજ સાથે પાનની પીચકારી મારતા, રોડમાં જતા દેખાય છે.

એ સમયે ‘ ચર્નિશ ’ ઉપર આવેલા રોડ ખીમજી હિરજીના માળામાં પહેલા માળની ચાલમાં એક ઓરડી આવેલી છે. તે ઓરડીમાંથી નીચે જવાના દાદરના છેક ઉપરના પગથીયા આગળ એક સ્ત્રીપુરુષનું સુશીલ જોડું નીચે પ્રમાણે વાતો કરતું સંભળાયું:—

“ પ્રિયે મહેરબાનીસા ! હવે મારે બહાર ફરવા જવાનો સમય થયો છે. ” “હા, તે મને ખબર છે. ” પરંતુ અત્યારે વાળું કરવા શું ધાર્યું છે ? જે આપને રૂમ્મે તે કરવા તૈયાર છું. ” “ હીક ! અત્યારે મારે સાધારણ ખોરાક લેવા વિચાર છે જેથી; ફક્ત રોટલી ને દૂધ લઈશ. પણ સાથે તકરારી તો ખરી જ. ” “ વાર ! આપની જેવી મરજી. જરૂરથી આપ વહેલા પધારજો. ” “ બહુ સાહે. જાઉં છું; અને બનશે તેમ જલદી આવીશ. ”

આ પ્રમાણે વાતચીત થયા પછી બોલનાર પુરૂષ હાથમાં અમેરિકન ફેશનની વાંકોટી નાળુકે સ્ટીક (લાકડી) લઈ હલાવતો હલાવતો ઝડપથી દાદર ઉપર પગ પછાડતો નીચે ઉતરી ચાલતો થયા.

પ્રિય પાઠક ! એ પુરૂષ બીજો કોઈ નહિ; પરંતુ ‘ માસ મહેરબાનીસા ’ નો ઘણી નામે ‘ સરદારખાન ’ હતો. સાંજનો બહાર ફરવા જવાનો સમય થયેલો જાણી તે ઝડપભેર દાદર ઉતરતો હોવાથી પગે પહેરેલા ખુટનો અવાજ પગથીયાં ઉપર વધુ થતો હતો. ફરવા જતી વખતે પોતાની વલ્લભાને સાંજના ટાઇમે વાળું શું કરવું તેની સૂચના આપવાની હોવાથી તે દાદર ઉતરતાં જ યાદ આવવાથી, જરા થોભી તે પ્રમાણે સૂચના કરી બહાર ગયો. સરદારખાન સાંજની ઠંડી લહેરોનેદા અનુભવ લેવા માટે ચોપાટી જેવા પ્રખ્યાત સ્થાન તરફ જવા નીકળ્યો. ચોપાટી જેવો વિસ્તૃત મેદાન પ્રદેશ, વળી દરીયા તરફથી વહનતી મંદમંદ હહેરોમાં તે હીક લેજત લઈ શક્યો. એટલે ત્યાં જરા વધારે વાર રોકાણુ થવાની તેણે અનાયાસે જરૂર પડી. સમય પોતાનું કાર્ય કર્યું નય છે, એ ન્યાયે આઠ વાગ્યાના ટકેરા ધડીઆળમાં થયા; તે સરદારખાને સાબળ્યા. વળી ચોકસ ટાઇમની ખાત્રી કરવા સાર પોતાના ખિસ્સામાંથી ‘ વૉચ ’ બહાર કાઢી જેવા લાગ્યો. તો ખરેખર ! આઠ થયા છે એમ જાણતાં જ ‘ પોતાને અહીં આવ્યે ઘણો ટાઇમ થઈ ગયો છે ! ’ એવા વિચારની સાથે જ તેણે ઝડપથી ઉતાવળે ઉતાવળે પગલે પોતાના ગૃહ

“બધે સાહે મનડે છું અને બનશે તેમ જલદી આવીશ.” (જુઓ પૃ. ૪)

અરે ! આ શું થયું !

૫

તરફ પ્રયાણ કર્યું. ગૃહે આવી દાદર ચઢી, પોતાની બેઠકના રૂમમાં દ્રેશ ઉતારી વાળું કરવાનો ટાઇમ થઇ ગયેલો હોવાથી પોતાના રસોડામાં ગયો. જતાં વાર કંઈક અલૌકિક ઘટના તેના જોવામાં આવી. ‘પોતાની પ્રિયા મહેરબીસા ચત્તાપાટ રસોડામાં સુતેલી છે તથા તેના એક હાથમાં વેલણ છે, અને પાસેજ લોહીનું ખાખોચીયું ભરાયેલું છે. વળી મોઢા અંદર લોટની કણક છે.’

આવું નિર્દય દ્રશ્ય જોતાં બરોબર સ્વાભાવિક રીતે સરદારખાનના મુખમાંથી ચીસ પડાઇ ગઇ: “અરે ! આ શું થયું !”

પ્રકરણ ૨ જી

મીસ મહેશ્વરીસા.

ખાનદાન કુટુંબમાં જન્મેલાં બાળકોમાં ઘણેભાગે તેમના માબાપનાજ ગુણો આવે છે. એ સત્યાનુસાર સારા કુટુંબમાં જન્મેલ મીસ મહેશ્વરીસા હતી. મહેશ્વરીસાના બાપ ‘સરદાર જશ્વરઅલી’ સુરતના વતની હોઈ, ભાગા તળાવ ઉપર એમનો ગુનો પણ અસલી ઢબનો બંગલો આવેલો હતો. તેઓને નામદાર બ્રિટીશ સરકાર તરફથી દરસાલ વર્ષાસનની રકમ મળતી હતી અને વતનમાં સારી જમીન હતી. પરંતુ કાળે કરીને કેટલીક જમીન પોતાના દેવા પેટે ગીંગે તથા વેચાણ આપેલી હોવાથી હાલમાં તેમની પાસે નજીવી જમીન રહી છે; જેથી એ બાકીની જમીન તથા વર્ષાસન ઉપર આખા કુટુંબનો નિભાવ ચાલતો હતો. સરદાર જશ્વરઅલીને સંતાનમાં એ દીકરા અને એક દીકરી હતી. તેમાં બન્ને પુત્રો કીશોર વયમાં જ આ દુનિયાનો ત્યાગ કરી કાળના વીકરાળ ઝડપામાં ક્યારનાયે હોમાઈ ગયા હતા. હવે ફક્ત પ્રજામાં એક દીકરી રહી હતી. જેથી તેના ઉપર માતાપિતાનો અપાર સ્નેહ હતો. તે સાથે દીકરીમાં નાનપણથી જ સહગુણનો પ્રભાવ સારો પડ્યો હતો. ખુદાએ ‘મહેર’ કરીને એક દીકરી જીવંત રાખેલી માટે તેનું નામ

મહેરનીસા રાખવામાં આવ્યું હતું. મહેરનીસા સ્વભાવે શુશીલ, શાંત, વિનયી અને દયાની શાક્ષાત્ પ્રતિમા હતી. વિદ્યાભ્યાસમાં ચક્રાર હોષ શિક્ષણ સારૂં બ્રહ્મ કરેલું હતું. તેણે પાંચ વર્ષની ઉંમરે પોતાની માતૃભાષા (ઉર્દુ)નું શિક્ષણ લેવા માંડ્યું અને લગભગ દશ વર્ષની ઉંમરે તે ભાષાનું સારૂં જ્ઞાન સંપાદન કરી લીધું. તે સાથે શિવવાનું તથા ભરતનું કામ પણ ઘણી સફાઈથી શીખી લીધું. દશ વર્ષની ઉંમર બાદ ચાલુ જમાનાને અનુસરતું અને સર્વેને માનનીય થઈ પડેલું ઇંગ્લીશ ભાષાનું જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો તેણે વિચાર કર્યો. સુરતમાં કૉલેજ હોવાથી ત્યાં શિક્ષણ લેવાનું શરૂ કર્યું; અને ત્યાંજ પાંચ વર્ષમાં મેટ્રીક્યુલેશનની પરિક્ષા પસાર કરી. તોપણ આગળ વધુ શિક્ષણ લેવાની હોંશ થઈ. જેથી તેણે મુબાઈ યુનીવર્સિટીનું ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવા માટે પોતાનાં માતા પિતાની મંમતિ મેળવી. માતા પિતા બન્ને સંસ્કારી હોવાથી મહેરનીસાને તેના મોસાળમાં રહી શિક્ષણ લેવા રજા આપી. એટલે મહેરનીસાએ પોતાના મામા આબાશખાનને મુબાઈમાં ગ્રાટરેડ ઉપર આવેલા એક મકાનમાં રહેતા હોવાથી તેમની ઉપર પત્રથી જણાવ્યું કે: “ વિદ્યાભ્યાસ આગળ કરવા, આપના મકાનમાં જ અને આપની તહેનાતમાં રહી ધારેલી સરળતા મેળવવા હું ઇચ્છું છું. જેથી ગુરુવારના દિવસે સાંજના છતા ટાઇમની ટ્રેનમાં આવીશ.” એ પ્રમાણે પત્ર લખ્યા બાદ તેમાં લખેલા દિવસે મુકરર ટાઇમે મુબાઈ જતી રેલ્વે ટ્રેનમાં તે ગઈ. મુબાઈ સ્ટેશને પહોંચતાં તેના મામા આબાશખાં વિક્ટોરિયા ગાડી લઈ ત્યાં હાજર હતા, તેમાં બેસી ઉભય મુકામે આવ્યાં. કેટલીક વાતચીત બન્ને જણ વચ્ચે થયા પછી ‘યુનીવર્સિટી કૉલેજ’માં દાખલ થવાનું મીસ મહેરનીસાએ નક્કી કરી લીધું. બીજે દિવસે કૉલેજમાં દાખલ થઈ. દાખલ થઈ ત્યારે મહેરનીસાની ઉંમર ૧૬ વર્ષની પૂરી થઈ હતી. ઉત્તમ ગુણોના પ્રભાવે ધામે ધામે પ્રીવીયસ, ઇન્ટર મીજ્યુએટ વિગેરે પરિક્ષાઓ તેણે ઉપલા નંબરે પસાર કરી. હવે પછી મીસ મહેરનીસાને શિક્ષણ લેવું અઘરું થઈ પડ્યું, અને દિવસે દિવસે કૉલેજમાં જવાનો તેને અભાવો થતો ગયો. આ

બધું, ઉન્મરે પહોંચ્યાથી સાધારણ રીતે કંટાળો આવે એ સ્વાભાવિક છે. તદુપરાંત દુનિયામાં જે ‘ સ્નેહ-પ્રેમ ’ નો શબ્દ તથા ગુણ પ્રવર્તેલાં છે, તેના અંશો ધીમે ધીમે તેનામાં જાન્ય તથા લાગ્યા, એથી પોતાનો અભ્યાસક્રમ મંદ પડી ગયો. પ્રેમપાશમાં મન બ્રમીત થવાથી છેવટે કોલેજનો પણ ભાગ કરવા વિચારકર્યો, અને હવે ‘ સ્નેહનું પાત્ર ’ વેળાસર મેળવવા લક્ષ્ય દોડ્યું. આ સંઘર્ષી હકીકતથી આભાશખાં વાકેફ થયા હતા, એટલે તે બદલ ઇસારા તરીકે મહેશ્વરીસાનાં માતૃપિતાને જણાવી દીધું હતું. એટલે સરદાર જાફરઅલી લાયક વરની શોધ કરવા લાગ્યા. તેઓએ પણ જ્ઞાનસાગર મેળવેલું હોવાથી હાલનાં કેટલાંક માતા પિતાની પેઠે લોહી, ચામડું અને માંસના પૈસા ગ્રહણ કરે તેવી હલકટ બુદ્ધિનું સ્થાન તેમનામાં ન હતું. કન્યાવિક્રય કરી ગમે તેવા કાગડા સાથે હંસીને જોડવા તેઓ ધારના નહતા. બલે ગરીબ હોય, પણ જેનામાં સદ્ગુણ અને સારાસારનો વિચાર કરવાની દક્ષતા તથા વ્યવહાર ચલાવવાની કુશળતા હોય તેવા માણસની જ તેઓને જરૂર હતી. તે પ્રમાણે શોધતાં આખરે તેમના મનને સમાધાન થાય, તેવો માણસ ફક્ત ‘ સરદારખાં ’ જ નજરમાં આવ્યો. સરદારખાંને કોઈ આગળ પાછળ સગું ન હતું. પણ તે ખાનદાન કુટુંબમાં જન્મેલો હોઈ દાહોદનો રહીશ હતો. તેણે પણ ઈંગ્લીશ જ્ઞાન સારી રીતે સંપાદન કરી ‘ બી. એ. ’ નો અભ્યાસ શરૂ કરતા કોલેજ છોડવી પડી હતી. ત્યારબાદ તે મુંબાઈમાં આવી સોલ્વીસીટરની ઓફીસમાં માસિક રૂ. ૫૦) પગાસથી કલાર્કનું કામ કરતો હતો. એ ત્રણ વર્ષે નોકરી કર્યાની કદર થવાથી હાલ તેને રૂપિયા ૮૦) એંસી પગાર મળતો, જેથી સર્વ રીતે લાયક જણાયાથી મહેશ્વરીસાનો લગ્ન-સંબંધ તેની સાથે કરવા સરદાર જાફરઅલીએ નક્કી કર્યું. આ વાતની મહેશ્વરીસાને જાણ થઈ એટલે તે પણ માતા પિતાની મરજીને તાબે થઈ, તથા યોગ્ય પાત્ર મળવાથી સંતોષ પામી. ચોડા દિવસ પછી સરદારખાં તથા મીસ મહેશ્વરીસા લગ્નગ્રંથીથી જોડાઈ ચૂક્યાં. આ લગ્ન વખતે સરદાર જાફરઅલીએ પોતે ખાનદાની કુટુંબના

હોઈ અને સુસ્તમાં અગ્રણીય વ્યક્તિ હોવાથી ઉદાર દિલે ખર્ચ કરી સારી નામના મેળવી લીધી. આ લગ્ન થયા પછી એ સુખી જોડું પ્રેમનું યથેચ્છ સુખ ભોગવતું, મુંબાઈમાં રહીને આનંદમાં દિવસો નિર્ગમન કરતું હતું. મહેરૂનીસા પત્નીધર્મ બરોબર સમજતી હોવાથી સરદારખાને, તે ઘણી જ પ્રિય થઈ પડેલી. આવું પ્રેમી જોડું કવચિત્તજ દાલના ચાલુ જમાનામાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. છેવટે એ પ્રેમી જોડામાંથી અકાળે યમદેવે મીસ મહેરૂનીસાને ઉપાડી લઈ સરદારખાને રજાગતો કર્યો. વાચક ! કદાચ એમ પણ હોય, કે યમરાજને પણ તે જોડાથી મુખેથી પસાર થતા દિવસો જોઈ વિરોધ ભાવ કેમ થયો ન હોય ! બલે ! કાલસ્ય ગહના ગતિઃ કાળચક્રના પ્રવાહ સિવાય અન્ય કંઈ જ નહિ. એ ન્યાયે શંકાનું સમાધાન કરી લઈએ.

પ્રકરણ ૩ નું

પોલીસ તપાસ

કાળના સુખમાં મહેરનીસાને સુનેરી જોતાંવેંત જ્યારે સરદારખાંના મોઢાંમાંથી “ અરે ! આ શું થયું ! ” એ ઉદ્ગારો જોસથી નીકળ્યા ત્યારે સાથેની ઓરડીઓમાં રહેતા પાડોશીઓ એકદમ સરદારખાંની ઓરડીમાં દોડી આવ્યા. તેઓએ સરદારખાંને આ ચીસ કેમ પાડી ? એમ પૂછવા માંડ્યું. તેના જવાબ મળતાં અગાઉ તેમની નજર મહેરનીસાની લાસ ઉપર પડી. તેથી તે લોકો પણ અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા. અને કહેવા લાગ્યા કે: “ અરે ! આ મહેરનીસા ત્રણ કલાક અગાઉ તો જીવતી હતી. છતાં આમ અચાનક મરણુ તેનું કેવા પ્રકારે બન્યું ! ” પછી સર્વેએ એકમત થઈ આ ઘટના માટે પોલીસને ખબર આપવા સરદારખાંને કહ્યું. આ બધી વાતચીત ઉપર સરદારખાંનું તો ધ્યાન જ નહોતું. એ તો ‘ આ, શું થયું ! આ શું થયું ! ’ એવા ઉદ્ગારો જ કાઢ્યા કરતો. આ બનાવથી તેનું મન તાબે રહ્યું નહિ; અને ઉશ્કેરાઈ ગયો હોય એવી બ્રામન

સ્થિતિ થઈ રહી. ભેગા થયેલા લોકોએ આની કશું દશા જોતા શાત્રવનના ઉપાયો યોજવા માડ્યા. કેટલાક માણસોએ પાસની પોલીસ જેટલા જઈ ખબર આપી કે. ' ખૂન થયું છે ' અને લાસ તેજ સ્થિતિમાં ત્યા પડી છે. ' આ ખબર જમાદારે એકદમ કોન્સ્ટેબલને આપી. એટલે કોન્સ્ટેબલ પોતાના જમાદાર, સીપાઈઓ વિગેરે સરંજામ સાથે લાસ વાળી જગ્યાએ આવીને ઊભા રહ્યા હતા. પચક્યાસની વિધિ કરવી આવશ્યક છે એમ તેઓને લાગવાથી હાજર રહેલા માણસોમાંથી પંચો તરીકે ચૂંટી કાઢી તેઓની પાસથી પચક્યાસો (લાસનો તથા ખૂનવાળી જગ્યાનો) કરી લીધા. વળી ગુન્હાગત જંગલો પ્રકાર જણાવાથી ડોક્ટરના અભિપ્રાયની પણ જરૂર પડી જેથી શ્રી. ડોક્ટર ભગવાનદાસનું દવાખાનું આ જગ્યાની પાછળજ આપેલી 'ચાલમા' હતું, ત્યાંથી તેઓને બોલાવી મગાવ્યા. આ ડોક્ટર હાલ જ ' એલ. એમ. એન્ડ એસ થયેલા, નવયુવક હતા. તેઓએ આવતા બરોબર લાસની સ્થિતિ તપાસી પોતાનો વ્યાજખી અભિપ્રાય કોન્સ્ટેબલને લખી આપ્યા. આ પ્રમાણે ત્રણે કાગળો બન્યા તેની અંદરનો મજબૂર નીચે પ્રમાણે હતો.

૧—લાસના પચક્યામનો મજબૂર ' જે ખૂન થયું છે તે સ્ત્રીનું છે. ઉ. વ. ૧૯ છે નામ મહેરૂનીમા છે. લાસ છતી પડતી છે મોઢાની અંદર લોટની કણક છે તથા પાન ખાધેલું હોવાથી હાંડ લાલ દેખાય છે. એક હાથમા વેલણુ છે, તે લાલ રંગનું છે. સરીર ઉપર વસ્ત્રમા ફક્ત એક પીળા રંગની જરી મુટાની માડી છે. સરીર ગૌરવર્ણુ છે. ગળાના આગલા ભાગ ઉપર એટલે અઘડીયા ઉપર એક ઘા થયેલો છે. ઘા પુરો ઉતરી ગયો નથી પરંતુ અર્ધ ભાગ મુ'ની થયેલો છે. જે લોહી પડ્યું છે અને ખાખોચીયુ ભરાયું છે, તે તેમાંથી વલન થઈ નીકળેલું છે. ઘા થયેલો છે તે છરાથી કર્યો હોય એમ જણાય છે સદર ઘા આશરે ૩ ત્રણ ઇંચ લાંબો અને ૩ ઇંચ પહોળો છે હાથ

તથા પગ સીધી લાઇનમાં પડેલા છે. શરીરમાં આ સિવાય બીજો કંઈ થયેલો નથી. માથાના વાળ છુટા નથી, પણ કેશ-કલાપ વ્યવસ્થિત છે. શરીર ઉપર નિશાન તપાસતાં જમણા પગના કુટણ નીચે એક ચાહું છે; તે ચાહું ગુમડાનું છે એમ સરદારખાં હાજર છે તે જણાવે છે. આ બાઇનું મોત છરાનો ધા ગળા ઉપર કર્યાથી થયેલાનું જણાય છે.”

૨—ખૂન થયું તે જગ્યોની સ્થિતિનો પંચકયાસ થયો તેનો મજકુર:—

“ આ ખૂન જે ભાગમાં થયેલું છે, તે રસોડાનો ભાગ છે. તેમાં ફક્ત એક લોહાના સળીયાની જળી સિવાય બીજી કોઈપણ પ્રકારની જળી નથી; તે રસોઇ કરવાના ચુલાના ઉપરના ભાગે આવેલી છે. તેમાંથી નજર કરતાં પાછળ એક નાની ગલીનો ભાગ આવેલો છે. આ જળી વાટે કોઇ થકી આવી શકાય નહિ. આ ઓરડીમાં પશ્ચિમ ભાગે છેક છેલ્લું રસોડું આવેલું છે. રસોડામાં પેસતાં ઓરડાવાળા ભાગમાંથી આવવા એક નાની બારી છે. રસોડામાં દક્ષિણ દિશાએ બારીમાં પેસતાંજ પાણીઆઈ તથા ચોકડી છે. તે પથ્થરનું છે. હાલ ચુલામાં અગ્નિ સતેજ છે. તે થોડાજ વખતથી ઠંડો પડેલો જણાય છે. ચુલા ઉપર તાવડી મૂકેલી છે. તેમાં એક રોટલી પડેલી છે. તે પકવવા નાખેલી હોય એમ જણાય છે. ચુલાથી દક્ષિણ તરફ એક પાટલો છે. પાટલા સાંમે જર્મનનો ટાટ છે. તેની અંદર ઘડનો લોટ આશરે નવટાંક કોરો પડેલો છે. અચ્છેરેક આશરે બાંધેલો છે. લોટની અંદર બીજું કંઈ બેળ થયેલું જણાતું નથી, એમ હાથમાં લઇ નજરે નેઇ તપાસી લખાવીએ છીએ. વેલણ લાસના હાથમાં છે તે સાગી છે. ચુલો એકત્ર છે. ઓલો કહે છે તેવો નથી. એ જગ્યોએ ત્રણ પાટલા એક હારમાં ગોઠવેલા છે તેની ઉપર બીજી કંઈ વસ્તુ નથી. ટીનનો ડબ્બો અર્ધો ચાથી ભરેલો છે. મસાલો ભરવાનું કોઠું છે; તેમાં ઉધાડતાં, મરચું, મીઠું, હળદર, મેથી, રાઈ અને હાંગ

એ પ્રમાણે છ વસ્તુઓ ભરેલી છે. તે સિવાય વચલા ખાનામાં ગરમ મસાલો છે. રોટલી વણવાની આડણી છે તે ઉપર કંઈ નથી. તે ચુલા આગળના પાટલા સામે અને ટાટની પણ સામે આવેલી છે. બીજા નાના ટાટ પીત્તળના કલાઈ કરેલા નંગ પાંચ છે. ચાર વાડકા લોહના હોય એમ જણાય છે. ચા પીવાના કપ ચીનાઈ માટીના રકાબી સાથે ચાર છે. આ સિવાય રસોડામાં પાણીઆરા ઉપરનાં વાસણ સિવાય કંઈ નથી. તે પાણીઆરા ઉપર પીત્તળનું બેડું થડા સાથે છે. એક માટીના લાલ રંગનો ગોળો છે. બે લોટા પીત્તળના નાની સાઇઝના છે. બેડામાં તથા ગોળામાં પાણી છે તે કોઈ પણ બેળસેળ સિવાયનું ચોખ્ખું છે. રસોડામાં પેસવાની બારી ઓરડા બહારથી આવેલી છે તેમાં થઈ ઓરડામાં જતાં વચ્ચે વચ્ચે થોડા થોડા અંતરે લોહીનાં ટીપાં પડેલાં છે. તે આગળના રૂમ સુધી અને દાદર નજીક પણ દેખાય છે. રૂમ (બેડરૂમ) બહાર માળાની ‘ચાલ’ આવેલી છે. દાદર રૂમથી પૂર્વ તરફ આવેલો છે, તે દાદરના પગથીયા ઉતરતાં બે પગથીયાં સુધી લોહીનાં ટીપાં દેખાય છે. મકાનમાં તમામ ઠેકાણે ઝડતી કરતાં કોઈ પ્રકારનું હથિયાર જણાતું નથી. તેમ કોઈ લોહીવાળી વસ્તુ જણાતી નથી. મકાનમાં તમામ ઠેકાણે લાઈટ હોવાથી આ પંચ-ક્યાસોમાં લખાવેલી હકીકત નજરે જોઈ લખાવી છે. અને તે જે તે સ્થિતિ પ્રમાણે બરોબર છે. ”

તા. ૮ માહે એપ્રિલ સન ૧૮૯૦

રાત્રે ૧૦ વાગે.

(સહીઓ પંચોની)

રૂમરૂ

(સહી) કોન્સ્ટેબલની.

૩—ડૉક્ટરે લખી આપેલા અભિપ્રાયનો મજકુર:—

“ જે લાસ મહે તપાસી તે સ્ત્રીની છે. તેનું મોત ગુન્દાઈત પ્રકારે થઈ ખૂન થયેલું છે. લાસ છતી પડેલી છે. શરીરના ભાગ ઉપર ઘા એક, ગળાના આગલા ભાગ—અઘડીયા ઉપર થયેલો છે. તેનું માપ લેતાં ૨૩ ઇંચ લાંબો તથા ૩ ઇંચ પહોળો છે. તેમાંથી જ લોહી વધી પાસેનું ખામોચાંચું ભરાયેલું છે. લોહી લગભગ એક રતલ જેટલું જણાય છે. તેના હાથ પગ સીધા થયેલા છે. શરીરનો રંગ પ્રથમ કેવો હશે તે કહી શકું નહિ પરંતુ હાલ સ્વાભવર્ણ કહી શકાય છે. ઝેરની અસરથી કાળાશ આવે છે પણ તેવો પ્રકાર હોવાનું ચોક્કસ કહી શકું નહિ. ઝેર અનેક પ્રકારનાં હોય છે; તેમાં કેટલાકની અસર તાત્કાલીક થઈ મરણવશ થાય છે. હાલ મોત થયું છે તે ગળા ઉપરનો ઘા થવાથીજ થયાનું માફે અનુમાન છે. તે ઘા લોહાના તિક્ષ્ણ હથીયારથી થયેલો છે. ”

તા.—માહે—સન.

રાત્રે ૧૦૧૧ વાગે.

(સહી) બી. એચ. પટેલ.

ડૉક્ટર—ચનીરિડ, મુંબાઈ.

ઉપર પ્રમાણે પંચકયાસો તથા અભિપ્રાયની વિધિ થઈ રહ્યા બાદ કેન્સ્ટેબલે પંચો તથા ડૉક્ટરને રજા આપી. કેન્સ્ટેબલ મી. હીરાલાલ વિસ્મય થયા કે: ‘ આ ખૂન કોઈ જેવા તેવા ઇસમે કરેલું નથી, પણ પૂરેપૂરા કાફર અને હોશિયાર વ્યક્તિએ કરેલું છે. તેથી તે એકદમ હાથ આવવો મુશ્કેલ છે. હવે મારે છૂપીપોલીસને તપાસ કરવા આ કેસ વેળાસર સોંપાવવા તજવીજ કરવી જોઈએ. ’ આ વિચાર કરતાં મી. હીરાલાલ કેન્સ્ટેબલને યાદ આવ્યું કે: ‘ આ પહેલાં છૂપીપોલીસના બાહોશ માણસ મી. બીડારીલાલને હાલ જ

બોલાવી તેમને આ હકીકત તાત્કાળિક દેખાડી હોય તો આગળ ઉપર ઘણી ઉપયોગી થશે.' તુરંતજ તેઓએ પોતાના જમાદારને, પોલીસજેટ ઉપર જઈ મી. બીહારીલાલને ટેલીફોન કરી આ સ્થળે બોલાવવા મોકલી દીધો. જમાદારે જેટ ઉપર જઈ મી. બીહારીલાલને ટેલીફોનમાં સૂચના કરી. તે સમયે મી. બીહારીલાલની ઓફીસમાં ટેલીફોન પાસે સીપાઈ બેઠેલો હતો. જેથી સીપાઈએ ટેલીફોન મળતા બરોબર મી. બીહારીલાલ પોતાની ઓફીસમાં સુતા હતા ત્યાં જઈ ખબર આપી દીધી. મી. બીહારીલાલને ખબર મળતાં બરોબર 'ભૂખ્યા વ્યાઘ્રને જેમ શિકાર મળતાં શરીર મરડે તેમ આનંદમાં આવી ગયા. તત્કાલે વકટોરિયા ગાડીમાં બેસીને ગુન્ડાવાળી જગ્યાએ પોતે આવી પહોંચ્યા. આ વખતે રાતના એક વાગવાનો સુમાર થયો હતો. પોતે આવીને મી. હીરાલાલ કોન્સ્ટેબલને મળ્યા. સઘળી હકીકતથી તેઓ વાકેફ થયા. જે જે કાગળો આ પહેલાં બનેલા તે સર્વે વાંચી લીધા. પછી ડીટજ 'ગુનિયરનું' લાઇસન્સ લઈ રશોડા વાળી ખૂનની જગ્યાએ ગયા અને લાસ બરોબર તપાસી તેમાંથી કંઈ જ જાણુવા જેવું જણાયું નહિ. કાગડાની નજર જેવી આંખો ચોમેર ફેરવના આખા મકાનમાં ફરી ફરી ખૂણાખોયરા તપાસતા હતા; તોપણ આખરે કંઈજ આશાજનક ચિન્હ તેઓને મળુમ પડ્યું નહિ. પછીથી ઓરડાના ભાગમાં લોહીનાં ટીપા પડેલાં તે દરેકનું અંતર કેટલું છે તેનું માપ ભરી લીધું અને પોતાની એક નોંધપોથી (પ્લેક ડાયરી) માં ટાંકી લેવા માંડ્યું. તે થઈ રહ્યા બાદ ફરી તપાસ કરતાં, મકાનમાંથી નીચે ઉતરવાનો દારૂ જોયો. તે દારૂ ઉપરથી નીચે ઉતરવા માંડ્યા; તેનાં ચારેક પગથીયાં થઈ રહ્યાં કે, એક પડીકું વાળેલું હોય તેવો ચુંથાયેલો કાગળ મળ્યો. તે ઉપાડી લઈ તેને તપાસતાં જણાયું કે: ઉપરના ભાગે કંઈક શ્વેત પદાર્થ ચોટેલો છે, એટલે ઝડપ લઈને ગળવામાં બરોબર વાળીને તે મૂકી દીધો. પછી મી. હીરાલાલ કોન્સ્ટેબલને કહ્યું કે: બાકીનું કામ હવે સવારે કરીશું. અત્યારે તો આંખમાં ઉંઘ

ભરાઈ ગઈ છે માટે હું જઈ છું. મી. હીરાલાલે તેમ કરવા ખુશી જણાવી એટલે મી. ખીહારીલાલ સ્વસ્થજે આવી પહોંચ્યા. આ મી. હીરાલાલ લાસ સાચવવાને બંદોસ્ત કરી ગેટમાં જઈ ધીન થયા. ખીજે દિવસે લાસની અન્યેષ્ટ વિધિ થઈ ગઈ. કારણ કે મી. ખીહારીલાલને લાસ ઉપરથી કંઈ વધુ જાણવા જેવું રહ્યું ન હતું. લાસને વગે કયાંપછી તેજ દિવસે સવારે “ મુંબાઈ સમાચાર ”માં જાહેર ખબર બહાર પડી કે: “ એક સોલીસીટર સાહેબની ઓફીસમાં કામ કરતા બાહોશ માણસ મી. સરદારખાંની ઓરત ‘ મીસ મહેશ્વરીસા ’નું ગઈ સાંજે જા ના સુમારે ચર્નીરોડે ઉપર આવેલા ખેમજી હિરજીના માળામાં બાડે રાખેલા મકાનમાં ઘુસી કોઈ હરામખોરે ભયંકર રીતે છરાનો ધા ગળા ઉપર કરી ખૂન કરેલું છે. ”

પ્રકરણ ૪ થું

બહાદુર ડિટેક્ટીવો.

આજકાલ મુંબાઈની છૂપી ચોલીસની પ્રશંસા થતી, સર્વાન સાંભળવામાં આવે છે. તેનું કારણ આપણા મી. ખીહારીલાલની હોંશીયારી, અને દરેક કેસમાં જોઈએ તેટલી તત્પરતા વાપર્યાથી જ આખા પોલીસની ખ્યાતી વધારે દીપ્તી નીકળી છે; એટલે વાહ-વાહ દરેક ઠેકાણે બોલાય એ સ્વાભાવિક છે. મી. ખીહારીલાલની ઉંમર હાલ લગભગ ૩૫ થી ૪૦ વર્ષની અંદર છે. તેઓ વણિક મેનના પીણા ખડામતા છે. પોતે બહુ ઠીંગણા છે એથી પ્રેક્ષકો, પ્રથમ દર્શનીય ૨૫ વર્ષની ઉંમર હોય તેવું લાગતું. માથાના વાળ આંકડીયા છે. માથું સાધારણ મોટું છે, ને ચરીરે મજબૂત બાંધાના છે. આંખો ભવ્ય ને તેજસ્વી છે. મૂંછાના આંકડા હમેશાં વાળેલા રાખે છે. વ્યાયામનો શોખ પ્રથમથી હોવાથી ચાલવાના કામમાં બહુ હડપવાળા હોઈ એક કલાકમાં સહેજે ૩ કોશ ચાલ્યા જતા. અત્યંત દિનમિતિદિન નવીન નવીન કેસ હાથમાં આવતો હોવાથી જુદાં જુદાં વિષય પણ ઠીક થયેલો છે. અત્યંત પણ એવું મેળવ્યું હતું કે, ધારેલું અને

હાથમાં લીધેલું કામ કોઇપણ પ્રકારે ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ હોય, છતાં પાર પાડવાને ઉત્સુક રહેતા હતા, અને તેમાં સફળતા મેળવતા. તેના જ પરિણામે તેઓએ આખા ખાતાને શોભાયમાન બનાવ્યું છે. એમની સાથે સહવાસમાં રહેનાર માણસો પણ તેમનું અનુકરણ હમેશાં કર્યા કરતા અને તેવા બનવાને ખાતરા રાખતા હતા.

મી. બીહારીલાલનું મૂળ વતન આણંદ પાસે મોગરી નામે ગામડું છે, ત્યાંના રહીશ છે. એમના કુટુંબમાં માતા પિતા નાનપણથી જ લગભગ ૭ વર્ષની ઉંમરે તેમને અનાથ મૂકી સ્વર્ગવાસ થયેલાં હતાં. તે સિવાય બીજા એક પોતાનો મોટો ભાઈ હાલ છે તે વેપારના ધંધામાં પોતાનો નિર્વાહ ચલાવ્યા કરે છે. મી. બીહારીલાલે દશ વર્ષની ઉંમર સુધી પોતાના ભાઈના આશ્રય તળે રહી ગુજરાતી ભાષાનું તથા વેપારનું સાધારણ જ્ઞાન સંપાદન કરેલું હતું. લોકો સાથે પરિચયમાં વધારે રહેતા અને નવીન નવીન બાબતો શિખવામાં મન દેહાવતા. એક વખત પોતે દુકાને વેચાણ કરવા સાફ બેઠેલા ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે પોલીસના સીપાઈએ ‘બીડી’ માગી. તેમણે ચોખ્ખી ના માડી અને કહ્યું કે: “ પૈસા આપો તો આપું. ” પોલીસના સીપાઈ, અને વળી જાતે મિયાંભાઈ એટલે કહેવત છે કે: ‘ મૂળ મિયાં ને ભાંગ પીધી ’ તે પ્રમાણે આ સીપાઈ મીનમીન ખોઈ કહેવા લાગ્યો કે: “ અમે બનીયા એક બીડી નહિ દેતા હવે તો શીર દેખા જાયગા. ” આ ધમકીથી મી. બીહારીલાલ ડર્યા નહિ, અને કૈશતાપૂર્વક બોલ્યા કે: “ તારાથી જે બને તે તું કરી લેજો ! ” એટલે મિયાંભાઈની દાઢ અહિં ગળી નહિ થવાથી બીજા દુકાને જઈ બીડી લઈ પીવા લાગ્યા. મી. બીહારીલાલના મોટાભાઈ આવ્યા એટલે ઉપરની હકીકતથી વાકેફ થયા. તેઓએ મી. બીહારીલાલને કહ્યું કે: “ એસે પોલીસના સીપાઈ છે તેથી બીડી ના આપીએ તો આપણને કેદમાં લઈ જાય! માટે બીડી આપવી જોયલી હતી ! ” મી. બીહારીલાલે કહ્યું કે: “ બીડી ના આપીએ તો કેદમાં લઈ જાય ખરા

કે !” તેમના મોટાભાઈએ વળી ખુલાસા ખાતર જવાબ આપ્યો કે :
 “અરે ભાઈ ! તું તો ગાંડો છે. ખીડી ના આપીએ તો હરકોઈ કામે
 આપણા ઉપર દોષ રાખી સપડાવે. કારણ કે ગામડામાં વેપાર કરીએ
 એટલે કોઈ વખત પણ દાવમાં આવીએ !” આવું બોલવું પોતાના
 મોટાભાઈના મોઢામાંથી સાંભળ્યું; જેથી મી. બીહારીલાલને વેપાર
 કરવા ઉપરથી તથા ગામડામાં રહી જીવન ગાળવા ઉપર તીવ્રસ્ફાર યુક્ત
 લાગણી ધરપત્ર થઈ. એ કારણે પોતાના મોટાભાઈને કહેવા લાગ્યા કે
 “હું તો હવે અહીં વેપાર કરવાનો નથી. કરીશ તોપણ ગામડામાં
 રહીને તો નહિ જ કરવાનો. ગામડામાં રહીએ તો આવા કાળી ડગલી-
 વાળા આમ આવી નિર્થક સપડાવે !”

આખરે તેમના ભાઈએ જણાવ્યું કે : “ભાઈ ! તને જેમ રૂચે
 તેમ તું મોટી ઉમ્મરનો થયા પછી કરજે; તેમાં મારે હરકત નથી. પણ
 હાલ તો મારી દુકાને આવું કરે એટલે મારે પણ પોલીસના માણસો
 સાથે ભૂંડા થવું પડે !” મી. બીહારીલાલના મોટાભાઈમાં ગામડાના
 સંસ્કાર પડેલા અને પ્રસંગોપાત આવી રીતે તેમને ભય બતાવવામાં
 આવેલો તેથી તેમનામાં, નિડર વિચારો કરવાની શક્તિ ક્યાંથી હોય !
 તેઓ બીરૂતા ડગલેને પગલે દેખતા. એતો જેવું જુએ તેવું કહે. તેમાં તેમનો
 શો દોષ ! પરંતુ આ વર્તન ને વિચારો આપણા ચક્રોર મી. બીહારી-
 લાલને ન રૂચ્યા. વળી કંઈક યાદ આવવાથી પોતાના ભાઈને પૂછ્યું કે :
 “ભાઈ ! સીપાઈને આવો અધિકાર છે, તો તેમના સાહેબને કેટલો
 અધિકાર હશે ? આ પોલીસની નોકરી તો બહુ સારી કહેવાય ! ખરું
 કે નહિ ?” પોતાના લઘુઅનુ ઉપર ખ્યાર લાવી મોટાભાઈએ કહ્યું કે :
 “અરે ભાઈ ! તેમની તો વાતજ જવાદો ને ! સાહેબ ગામડે આવે તો
 આપણા માલમસાલા ખાય અને આપણા ઉપર દાદાગીરી ચલાવે એ તો
 જુદું ! ફક્ત સીપાઈ તો ખીચારો ખીડી માગીને જ વેગળા રહે તે
 (તો સાહે છે !”

આ દયાપાત્ર જવાબે જ મી. બીહારીલાલને પોતાની ઉન્નતિનો સ્તોત્ર સુઝાડ્યો અને તેઓએ આ જવાબ ઉપરથી ચોક્કસ નિશ્ચય કરી દીધો કે નોકરી કરવી તો પોલીસની જ કરવી; કે જેથી આવો અધિકાર અને મસ્ત થઇ ફરવાનું મળે. પણ શું કહે ! હાલ મારી ઉમ્મર તો નાની છે એટલે નોકરી તો ન જ મળે ! સાહેબ થવાને તો ભણવું જોઈએ ! અને ઈંગ્રેજી શીખવું જોઈએ, એ પણ ખરું ! માટે ઈંગ્રેજી ભણવાને પ્રથમ પ્રયાસ કરું તો સારું. આવા અનેક વિચારો એકજ પળમાં મી. બીહારીલાલે કરી લીધા. છેવટે બીજે દિવસે પોતાના ભાઈને જણાવી દીધું કે : “ મારે હજી ઈંગ્રેજી ભણવું છે તે પછી મોટા સાહેબ બનવું છે. જેથી મને આણંદની ઈંગ્રેજી શાળામાં ભણવા મોકલે. ” ભાઈને આ વિચાર સ્તુત્ય લાગવાથી આણંદની ઈંગ્લીશ સ્કૂલમાં મી. બીહારીલાલને ભણવા મૂક્યા. અભ્યાસમાં આગળ વધી વીશ વર્ષની ઉમ્મરે પ્રીવીયસ સુધી જઈ તે પરીક્ષા પણ પસાર કરી. તેમના મૂળ સંસ્કાર પોલીસ ખાતામાં નોકરી કરવાના પડેલા, તે પ્રભાણે ૨૧ વર્ષની ઉમ્મરે પ્રોમેશનર તરીકે પોલીસ ખાતામાં દાખલ થયા. એ વર્ષમાં નાયબ કોન્સ્ટેબલની જગ્યાએ આણંદમાંજ કાયમ સુદ્ધાં થયા. નોકરીમાં રહી, નીતિ અને સરળતાથી કામ કર્યાના કારણે તે સર્વને લોકપ્રિય થઇ પડ્યા. થોડા જ વખતમાં પોલીસ ખાતાના વડા અધિકારીએ માતર તાલુકામાં રૂ. ૬૦) સાઠના પગારથી મી. બીહારીલાલને કોન્સ્ટેબલમાં કાયમ કરી બદલવામાં આવ્યા. માણસ જેમ જેમ ઉંચે દરજ્જે જાય છે તેમ તેમ તેનામાં ધણે ભાગે અભિમાનના અંકુરો સ્ફુરે છે. તેમાં વળી આ પોલીસ ખાતામાં નોકર રહી નિરાભિમાની રહેવું ધણું જ મુશ્કેલ છે. છતાં પણ આપણા નાયક મી. બીહારીલાલમાં તેવું કાંઈ ન હતું. ઉલટ પોતે સ્વમાન જાળવી લોકપ્રિય, તેમ અધિકારીને પ્રિય થઇ પડેલા એ પણ એક મનુષ્ય જ હતો. એમની નિડરતા કામની ચપળતા તથા ખરા ગુન્હેગારો શોધવાની અજબ કળા વિગેરે ચીકીત્સા હિપરી અધિકારીઓએ તેમનામાં જોવાથી તેઓને ડિટેક્ટીવ (છૂપી પોલીસ)

ખાતામાં મૂકવા ભલામણ કરી. જેથી તે ખાતાના વડા અધિકારી મે. વેડસન સાહેબે મી. બીહારીલાલને પોતાની પાસેજ મુંબાઈમાં રાખી મગાર રૂ. ૧૦૦ સોથી ઘૂપી પોલીસના ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે નીમ્યા. ત્યાં રહી કામ કરવાથી ધીમે ધીમે તેમની ખ્યાતી ગુજરાતમાં થવા માંડી તથા જાહેર લોકપ્રિય પેપરોએ પોકાર કરવા માંડ્યો કે: “ મી. બીહારીલાલ ગોવિંદલાલ જેઓ માતર તાલુકામાં કોન્સ્ટેબલ હતા, તેમની બાહોશી ઉપરી અધિકારીઓએ જાણ્યાથી ઘૂપી પોલીસમાં મુંબાઈમાંજ, એક ડિટેક્ટીવ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે રૂ. ૧૦૦ થી નિમણૂંક કરવામાં આવી છે. જેથી આપણે (પ્રજા) આનંદ પામીશું કે મુંબાઈની પ્રજાને એક સારો અમલદાર જોઈએ તેવી જગ્યાએ મળ્યો છે અને આશા છે કે મી. બીહારીલાલ-ગુન્હેગારોને ખરા સ્વરૂપમાં ઓળખી કાઢી તેઓને શોધી રેયતને રક્ષણ આપશે; એમ અમે આ તકે તેમને વિનવીયે છીએ.” જ્યારથી તેમની ઘૂપી પોલીસમાં નીમણૂંક થઈ ત્યારથી ગુન્હેગારો શોધવામાં તે એવી રીતે મંડ્યા રહેતા કે: ‘ અર્થ સાધયામિ વા દેહં પાતયામિ ’ એ સૂત્રાનુસાર દરેક કેસમાં મહેનત કરવા લાગ્યા. આથી તેઓએ બીજા અમલદારો કરતાં ધીમે ધીમે આગળ પડતા ગણાવા લાગ્યા. થોડી મુદતમાં મુંબાઈ જેવી પ્રજામાં એક પ્રખ્યાત ડિટેક્ટીવ તરીકે ગણાઈ સારી બાહોશી મેળવવા માંડી. અધિકારીઓ પણ ભારે ગુન્હાઓ તેમનેજ સોંપવા લાગ્યા. મી. બીહારીલાલ પણ ઉમંગભેર દરેક કેસમાં નિપૂણતાથી પસાર થતા. ઇંગ્લીશ જ્ઞાન પણ સાફ હતું; જેથી નવીન નવીન પુસ્તકો, પેપરોનો સંગ્રહ કરતા. અને તેમાંથી જ્ઞાન વધુ ને વધુ મેળવતા જતા હતા. રસાયણિક પદાર્થ વિજ્ઞાન વિગેરેને અનુભવ ધણી ઝડપથી મેળવી લીધો. તે જ્ઞાન તથા અનુભવ આ નોકરીના અંગે ઘણો ઉપયોગી થઈ પડ્યો. સાક્ષર કવિશ્રી દલપતરામ ભાઈએ કહ્યું છે કે: ‘ ભણતાં પંડિત નીપજે, લખતાં લહીઓ થાય. ’ તે કહેવત મી. બીહારીલાલે ખરી પાડી છે. તેઓ પુરુષાર્થથી દરેકમાં વિજયજ મેળવતા હતા. ભાઈ વાચક! તું પણ અનુભવ કરાય તો કરી

જે જે. ખેર ! પ્રયત્ન તો કર અને જોતો ખરો કે દુનીઆમાં મહાન વ્યક્તિ કેમ થવાય છે !

મી. બીહારીલાલ ડિટેક્ટીવ તરીકે મુંબાઈમાં આવ્યા પછી તેમના મદદગાર તરીકે એક માણસની જરૂર હતી. જેથી તેમની મરજી પ્રમાણે ચોગ્ય લાગે તે માણસને રાખી લેવા ઉપરી અધિકારી મે. વેડસન સાહેબે તેઓને અધિકાર આપ્યો હતો. તે પ્રમાણે થોડા દિવસમાં મી. અકબરખાન કરીને મુસલમાન કોમનો એક માણસ તેઓની પાસે એપ્લીકેશન (અરજી) સાથે આવીને રજુ થયો. તેની કસોટી કરતાં હોંશીયાર તેમજ ગરીબ હોવાથી દયાના કારણે એ માણસ ચોગ્ય જણાયો. તેની રૂ. ૧૦) માં પોતાને મળેલા અધિકાર અન્વયે નિમણૂક કરી. ત્યારબાદ મી. અકબરખાન પણ દરેક કેસમાં સાથે રહી કામ કરવા લાગ્યો અને વારંવાર મી. બીહારીલાલને મદદ કરવા લાગ્યો. એ સિવાય ઇંગ્લીશ જ્ઞાન પણ મેટ્રીક સુધી હોવાથી લખવા વાંચવામાં મદદ મી. બીહારીલાલને ઠીક મળતી હતી. મી. અકબરખાન ખાનદાન કુટુંબનો હતો. તેને કોઈ આગળ પાછળ સગું ન હતું. મીલકતમાં હવે રક્ત એક રહેવાનું મકાન છે. તે સિવાય જમીન જાગીરી કાંઈ નહિ હોવાથી નોકરીની શોધ કરેલી. આખરે ખુદાએ તેની ઈચ્છા સાંભળી, મી. બીહારીલાલના મદદગાર તરીકે તેની નિમણૂક થઈ. આ નોકરી જતી રહેશે તો નિભાવ થશે નહિ એવી ખ્લીકથી દરેક કામ તે બનતી મહેનતે કરવા લાગ્યો. કોઈ કોઈ વખત તે મદિરાને પણ ન્યાય આપવા ચૂકતો નહિ. દુર્લ્લસનથી વેગળા રહેનાર કોઈક જ વિરલા પુરૂષો હોય છે. એની નિમણૂક થયા પછી લગભગ એક વર્ષે મીસ મહેરૂનીસાનું ખૂન થયું છે. એટલે મી. બીહારીલાલને એ કેસ તપાસ માટે સોંપવામાં આવેલો; તેમાં મી. અકબરખાન પણ મદદ કરી રહ્યો છે. જ્યારે ના ચાલે તેમ હોય તો જ કોઈ કામ કોઈપણ કેસમાં મી. બીહારીલાલ આ મદદગારને કરવા કહેતા. તે સિવાય બાકીનું તમામ કામ પોતાને પ્રથમથી જ કરવાની ટેવ હોવાથી સોંપતા નહતા. મી. અકબરખાન પણ શરીરે મજબુત

હોઈ ચહેરો ભવ્ય હતો. જો કે જમણી આંખ કુટેલી હતી છતાં નજર ફીક ચલાવતા !

પ્રિય વાચક ! ઉપરના પરિચયથી પાત્રોનું ઓળખાણ તારા લક્ષ્યમાં આવ્યું તો હશે જ ! એ પાત્રોનો પરિચય તારા કેમળ મગજમાં કેતરી રાખજો. જેથી ભવિષ્યની ઘટના કળી લેતાં હરકત પડે નહીં. તાત્પર્યમાં આ પ્રકરણ માટે કહેવાનું કે મી. બીહારીલાલની મૂળ સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈ તેમનાં સાહસિક કામો કેવા પુરૂષાર્થથી પૂરાં કરી, સાધારણ સ્થિતિમાંથી કેવી ઉન્નત દશાને તેઓ પ્રાપ્ત થઈ જમ વિખ્યાત થયા ! એ તમામનું અવલોકન કરી તેવું પુરૂષાર્થ કરવા વિનંતી છે.

કહેવત છે કે: “ આત્મશક્તિથી મહાન કંઠણ કાર્યો પણ પૂર્ણ થાય છે. ” એ મુદ્રિત વાક્યને તારો જીવન મંત્ર કરી રાખી નિરાભિમાન રાખજો.

પ્રકરણ ૫ મું

શંકાનું સમાધાન !

ચુન્દાવાળી જગ્યોનું અવલોકન કરી મી० ખીહારીલાલ તપાસ કરી ગયા. તે પછી સવારમાં મી० હીરાલાલ કોન્સ્ટેબલે, રાત્રે બનેલા તમામ કાગળો લઈ પોતાના વડા અધિકારી મે. વેડસન સાહેબની પાસે જઈ, મોઢેથી કેટલી હકીકત તેઓ સાહેબને સમજાવી દીધી, તથા કાગળો આપ્યા. તદુપરાંત આ કેસને તપાસ કરવા સાઈ બાહોશ ડિટેક્ટીવ મી. ખીહારીલાલને સોંપવા ભલામણ કરી. મે. વેડસન સાહેબે કાગળો વાંચી લીધા અને કોન્સ્ટેબલે કરેલી ભલામણ વ્યાજખી લાગવાથી હુકમ સાથે તુરતજ તમામ કાગળો મી. ખીહારીલાલ તરફ તપાસ કરી ખૂની શોધી કાઢવા સારૂ મોકલી આપ્યા. મી. ખીહારીલાલની આશીસ ગ્રાંટ રોડ ઉપર આવેલી છે. આશીસ તથા મી. ખીહારીલાલ, અકબરખાન, અને તેમના પટાવાલાઓને રહેવા માટેનું મકાન એકજ છે. આશીસ રસ્તા ઉપર મેડીમાં છે અને રહેવાની જગ્યા અંદર પેસતાં ખડકીના આકારમાં હોવાથી તે દરવાજાની ગરજ સારૂ છે. દરવાજા આગળ જ આશીસ ઉપર જવાનો દાદર આવેલો છે. દરવાજામાં થઇ

અંદર ગયા એટલે વચ્ચેવચ્ચ ખુલ્લું મેદાન જેવું છે. મેદાનની આજુબાજુ ઓરડીઓની લાઇન આવેલી છે. તે ઓરડીઓમાં સવડ પ્રમાણે ઓશીસના દરેક માણસને રહેવા સાડ આપવામાં આવેલી છે. આ ગોડવણુ જ્યારે જ્યારે તાત્કાલિક માણસોની જરૂર પડે ત્યારે ત્યારે નજીક હોય તો મદદ કર્તા થઇ પડે તે હેતુથી કરેલ છે. વળી ઓશીસ, ખડકીમાં પેસતાજ મેડા ઉપર આવેલી હોવાથી, જાહેર રસ્તા ઉપર થઇ જનાર આવનાર માણસો ઉપર અમલદારની સ્વાભાવિક રીતે નજર પડી શકતી. દાખલ થતાંજ દરવાજા ઉપર પહેરે રહે છે. મી. બીહારીલાલને ગઈ રાત્રે તપાસ કરીને આવ્યા પછી બીલકુલ ઉંઘ આવેલી નહિ. તે નહિ આવવાનું કારણ ફક્ત મહેરનિસાનું ખૂન શી રીતે થયું ! કોણે કર્યું ! વિગેરે વિચાર વમળમાં આખી રાત્રિ કાઢેલી હતી. સવારે આ ને ન્યાય આપી પોતાની ઓશીસમાં આવી કામ કરી રહેલ છે. વળી સામે મી. અકબરખાન ગાદી તકીયે બેસી ડાયરી ઉપરથી નોંધ કરે છે. એટલામાં એક પટ્ટાવાળો કેટલાક કાગળો હાથમાં લઈ આવ્યો અને સલામ કરીને ટેબલ ઉપર કાગળો મુક્યા. તે મી. બીહારીલાલે હાથમાં લઈ વાંચવા માંડ્યા એટલે જણાયું કે : મહેરનિસાના ખૂનના કેસ સંબંધી કાગળો તથા તેનો તપાસ કરવાનો હુકમ મે. વેડસન સાહેબ તરફથી મળેલ છે. આથી તેઓ ઘણાજ આનંદ થામ્યા; પણ બીજી તરફ દિલગીરી એ હતી કે : પોતાને ગઈ રાત્રે તપાસમાં બીલકુલ મુદ્દામાલ, તેમ કંઈ ચોક્કસ હકીકત હાથ લાગી નથી. જેથી આ કેસમાં આખરે નિરાશ થવાનો પ્રસંગ આવશે તો ? હશે ! તો પણ છેવટ સુધી પ્રયત્ન કરીશ જ ! એમ મન સાથે નક્કી કરીને મી. અકબરખાનને કહ્યું કે : “ તમે આ કામમાં જરૂર મદદગાર થશો. કારણ કે આ કેસ જેવો તેવો નથી ! માટે મને મદદની ખાસ જરૂર પડશે. બનતા સુધી તો તમને તસ્દી નહિ આપું. ” મી. અકબરખાને જવાબ આપ્યો કે : “ સાહેબ ! ઘણીજ ખુશીથી. આપ દુરમાવશો ત્યારે આ તાબેદાર તો હાજર છે જ. પરંતુ કેસના

કાગળો જોતાં ખૂનનો મામલો ધણો બેઠ બેઠો છે. જેથી કદાચ મારી અક્કલ કામ નહિ કરે. ” મી. ખીહારીલાલે જવાબમાં “ વાંરૂં; જ્યારે તમારી અક્કલની જરૂર નહિ હોય, ત્યારે તમારી જાતની (શરીરની) મદદ લઈશ.” એમ કહી પટાવાલાને રંગ આપી. પટાવાળો ગયા પછી મી. ખીહારીલાલે કેસના કાગળો ધ્યાનપૂર્વક વાંચવા લાગ્યા. વાંચતાં વાંચતાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ કે: ખૂન હતીયારથી થયું છે વા ઝેરથી થયું છે ! પ્રથમ તે નક્કી કરવું જોઈએ. તે માટે ડોક્ટરનો અભિપ્રાય વાંચ્યો; એટલે તેઓએ અનુમાન કર્યું કે: “ પંચોએ પંચક્યાસ વખતે મહેરનિસાનો ગૌર વર્ણ લખાવ્યો છે. તેથી ઉલટ ડોક્ટરે શરીરનો રંગ કાળો હોવાનું લખાવ્યું છે- દરમ્યાનમાં ટાઇમ ફક્ત અડધો કલાક ગયો છે. આ ઉપરથી ધીમે ધીમે ઝેરની અસર થયેલી અને ડોક્ટરે અભિપ્રાય લખી આપ્યો તે વખતે પૂર્ણ અસરના કારણે આખું જ શરીર કાળું થયું હોય એમ જણાય છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ, થોડાજ ટાઇમમાં પ્રસરી જાય એવું બીજા પ્રકારનું ઝેર હોવું જોઈએ. તાત્પર્ય જે મોત થયું છે તે પ્રથમ ઝેરથી થયા બાદ ફક્ત ઉપરનો દેખાવ કરી કોઈ હતીયારથી ઘા કરી ખૂની-એ પોલીસને બૂલાવવામાં નાખવા માટે કર્યો છે. જેથી પ્રથમ ક્યા-પ્રકારનું ઝેર હશે એ ચોક્કસ કરી તે ક્યાંથી આણેલું ! તે પણ તપાસ કરવો જરૂરનો છે. ” અંતે આ અનુમાન ઉપર આવતાં કંઈક યાદ આવ્યું, એટલે ઝડપ બેર ઉભા થયા; અને પોતાના ખીસ્સામાંથી ગદ્દ રાત્રે ગુન્હાવાળા મકાનમાંથી મળેલું કાગળનું પડીકું બહાર કાઢ્યું. તે ઝીણી નજરે જોયું તો, તેની ઉપર ઘોળો પદાર્થ એટલો રાત્રે જોયેલો તે હાલ પણ જણાયો. એટલે તેમનું અનુમાન મજબૂત થયું. વળી પડીકાવાળો કાગળ કંઈક લખાયેલા અક્ષરનો જોયો. તે લખાણ વાંચવા માંડ્યું તો તેમાં “ ઇબ્રાહીમ એન્ડ સન્સને ખાતે ૩. ૪૯૧૧ જમા..... (આ નિશાની જેટલી જગ્યા વાળો કાગળ ફાટેલો, એટલે આગળ વંચાયું નહિ) એમ લખેલું હતું. વાંચતા બરોબર એકદમ ખુશી થતા ઉભા થયા ને પગ પછાડી કહેવા લાગ્યા કે: “ હવે

ખૂની ક્યાં જવાનો છે? હાલ જ પકડી પાડું છું.” આ શબ્દો મી. અકબરખાને સાંભળી તેઓ વિસ્મય થઇ કહેવા લાગ્યા કે: “શું સાહેબ! હાલજ પકડી શકો છો? એવું આપની પાસે શું સાધન મળી આવ્યું છે?” મી. બીહારીલાલે વળી આનંદમાં મશગુલ થઇ જણાવ્યું કે: “અરે યાર! મી. અકબરખાન! હું પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનું છું કે, દરેક કેસમાં મને તે સહાય થાય છે. તે પ્રમાણે આ કેસમાં પણ થયું છે. જુઓ પદાર્થવાળો કાગળ! જે પદાર્થ છે તે ઝેર છે અને તેના પ્રયોગથી મોત થયેલું છે. વળી ઝેર ક્યાંથી આવ્યું છે, તે પણ આ કાગળ ઉપરથી જણાય છે. કોઈ ‘ઇશ્લાહીમ એન્ડ સન્સ’ નામની દુકાનેથી ખૂની લાવેલો છે. જેથી જામને તપાસ કરે છું કે ગઇ કાલે ઝેર કેને કેને વેચાણ આપ્યું છે. તે તેની નોંધવહી ઉપરથી તપાસ કરી નામો મેળવી લઇશ. તે નામો ઉપરથી તપાસ કરતાં ખૂની પણ જણાઇ આવશે. તથા ઝેર કેટલા પ્રકારનાં છે ને કેટલા ટાઇમમાં અસર કરે છે તે હકીકતથી વાકેફ થતાં જલદી અસર થાય તેવું ઝેર જે ઇસમ લઇ ગયો હશે તેની મુંબાઇમાં તુરત પૂઠ પકડી, ખૂનીને પકડી લઇશ. કહો! ખરૂં કે નહિ?” મી. અકબરખાને પણ આ હકીકતને ટેકા આપી, ધાર્યા પ્રમાણે થશે એવી સલાહ શુદ્ધ આપી. એટલે મી. બીહારીલાલ તુરત પોતે અમલ કરવા તૈયાર થયા અને પોતાનો ટ્રેશ એક આબરૂદાર વેપારીને શોભે તેવો—માથે પાઘડી, અંગરખું, ખેશ, તથા ચાંદીના મુકાની લાકડી, વળી પગમાં દક્ષણીભુટ, આંખે ચસ્માં વિગેરે ધારણ કરી લીધાં. હવે ‘ઇશ્લાહીમ એન્ડ સન્સ’ ની દુકાનનો પત્તો મેળવવા બહાર નીકળી પડયા. તપાસ કરતાં આખરે માલુમ પડ્યું કે: એ પ્રખ્યાત દુકાન “ગીરગામ રોડ ઉપર કાંદાવાડીમાં આવેલી છે. એટલે તુરત ભાડાની વિક્ટોરીયા કરીને બરોબર દશ વાગે તે દુકાને પહોંચ્યા. એકદમ દુકાનમાં જામને તેઓએ જૂમ મારી કે, “ઇશ્લાહીમભાઈ છે કે નહિ?” આ બુમથી દુકાનમાંથી એક જાડો માણસ ઉ-વ-૪૫ ના આશરે હશે, તેણે બહાર આવી જવાબ આપ્યો

કે: “હું પોતેજ નામે ઇશ્વારીમ છું. આવો બેસો.” એટલે. મી. બી-હારીલાલ ગાદી તકીયે બેઠા. ષષ્ઠી વાતચીત વેપારી વર્ગના માણસને લગતી કરી કંઈ માલ ખરીદવા આવ્યા હોય તેવો ડાળ તેઓ કરવા લાગ્યા. વાત કરતાં કરતાં તેમની નજર દુકાનમાં ફરતી હતી. દરેક વસ્તુનું ઝીણવટથી અવલોકન કરતા હતા. પરંતુ પોતાને જોણી જરૂર હતી તેવી વસ્તુનો સામાન દુકાનમાં જણાયો નહિ. ત્યાં તો ચોખ્ખાની, બાજરીની, ઘઉંની, દાળની, વિગેરે ગુંબરો ઉપરા ઉપરી હાર બંધી શીકેલી જણાતી હતી. વળી દુકાનની વચ્ચે વચ્ચે એક ‘કંપેન’ લટકાવેલી છે. આ સિવાય બીજું કંઈ જણાતું નહતું. આખરે અધીરા થઇ ઇશ્વારીમને પૂછ્યું: “શેઠ સાહેબ! આપ દવાઓ તથા કંઈ જેરી પદાર્થો વેચવાનો ધંધો કરો છો કે નહિ!” ઇશ્વારીમે તે માટે સાફ ના પાડીને કહ્યું કે: “સાહેબજી! અમે તો નેસ્તીની દુકાન કરીએ છીએ. તે સિવાય બીજો ધંધો જ કરતા નથી.” આવો સ્પષ્ટ જવાબ મળતાં મી. બીહારીલાલ આશ્ચર્યમાં પડ્યા. વળી કંઈક વિચાર થઇ આવ્યાથી પૂછ્યું કે: “તમારી દુકાનના જીના કાગળો રહી ચોપડાના વેચાતા આપવાના હોયતો અમેને આવશો! શા ભાવે વેચોછો?” આ સવાલના જવાબમાં ‘નકાર’ મળવાથી મી. બીહારીલાલ નિરાશ થયા. છેવટે ‘સાહેબજી’ કહી ઉભા થઇ સલામ કરી ચાલવા તૈયાર થયા. ઇશ્વારીમે પણ તેવો જ સામો વિવેક બતાવી પોતાના કામમાં ગુંથાયો. આ તરફ મી. બીહારીલાલ રસ્તા ઉપર ભાડે વિક્ટોરીયા કરી લેવા તપાસ માટે ઉભા હતા. એટલામાં સામેથી એક મોટર ઝપાટામાં ચાલી આવતી હતી. તેમાં બેસનાર યુરોપીઅન દેશમાં હોઇ, આંખે ચસમાં પહેરેલાં હતાં. તેણે નજીક આવતાં “મી. બીહારીલાલભાઈ સલામ.” કહી ચાલતી મોટરે હાંક મારી. મી. બીહારીલાલને નવાઇ લાગી કે: પોતાને એ દેશમાં ઓળખી કાઢ્યો! વળી એનો અવાજ પહાડી લાગે છે! તેમજ હું એને ઓળખતો નથી એ કાણુ હશે! આવી શંકાઓ કરતાં નજીકમાં ભાડાની વિક્ટોરીયા મળી આવવાથી તેમાં બેસી ગાડી વાળાને પોતાની આંખો

ભણી હંકારવા સૂચવ્યું. તે પ્રમાણે ગાડીવાળાએ ગાડી હાંકવા માંડી. ગાડીમાં બેઠાં બેઠાં પણ શંકાઓ કરવા લાગ્યા. શું એ ખૂતી તો નહિ હોય ! મને અહીં આવેલો જાણી મારી પૂઠ પકડી તપાસ કરવા સાર તો નહિ આવ્યો હોય ! જ્યાં શંકાઓનું સ્થાન હોય ત્યાં નિશ્ચયપણું હોય શકે જ નહિ. એ પ્રમાણે મી. બીહારીલાલની ગાડીમાં બેઠાં બેઠાં સ્થિતિ થઈ છે. ગાડી ચાલે છે તેવામાં રસ્તા ઉપર એક દવાખાનું બેવાથી ત્યાંજ ગાડી થોભાવી તેઓ નીચે ઉતરી પડ્યા. દવાખાનામાં જઈ તપાસ કર્યો તો ડોક્ટર સાહેબ જમવા માટે રસોડામાં ગયા છે એમ જણાવ્યું. જેથી એક ખુરશી ઉપર બેઠા. ત્યાં દવાખાનાના નોકરે આવી પૂછ્યું કે “ આપનું આગમન કેમ થયું વાંડ ! ડોક્ટર સાહેબ જમવા બેઠા છે. ” મી. બીહારીલાલે કહ્યું કે : “ હું જાણું છું. ઠીક, આ વીઝીટીંગ કાર્ડ તારા સાહેબને બતાવ ! ” ડોક્ટર સાહેબ જમી રહ્યા પછી પાન સોપારી ખાતા હતા તે અરસામાં નોકરે આ વીઝીટીંગ કાર્ડ તેઓને બતાવ્યું. તેમાં લખેલું હતું કે : “ મી. બીહારીલાલ ગોવિંદલાલ ડિટેક્ટીવ-ગાંઠરોડ-મુંબાઈ. ” „ આ કાર્ડ વાંચતા બરોબર ડોક્ટર સાહેબ ઝપાટા બંધ તૈયાર પાન બનાવેલું લઈ બહાર આવ્યા. અને મી. બીહારીલાલને પાન આપી પોતાનો વિવેક બતાવ્યો, તથા મી. બીહારીલાલના સામા ખુરશી ઉપર બેઠા. મી. બીહારીલાલને આવવાનું કારણ પૂછતાં તેઓએ પોતાના ખિસ્સામાંથી એક પડીકું વાળેલો કાગળ બહાર કાઢી ડોક્ટર સાહેબના હાથમાં આપી પૂછ્યું કે : “ આ ચોંટેલો ઘોળો પદાર્થ શું છે ? તે તપાસ કરી જણાવવા મહેરબાની કરશો ! ડોક્ટરે ચસ્માં કપાળ ઉપરથી આંખ ઉપર લાવી, એકીટશે તે પદાર્થ સામું જોઈ રહ્યા. કેટલીક વારે ઘણી અન્યથામાં કહેવા લાગ્યા. “ મી. બીહારીલાલ ! આ પદાર્થ ઘણો ઝેરી છે. તે માણસના શરીરમાં જાયતો પાંચજ મીનીટમાં તેની અસર થઈ અત્યંતે શરણુ કરે તેવું છે. તમને આ શી રીતે મળ્યો ! કારણકે ઇંગ્લીશ દવાઓની ખાસ જનરલ દુકાન હોય ત્યાંજ, અને વળી પરવાનાવાળાં

ફક્ત તે વેચી શકે છે. એવી સ્થિતિમાં જરાક આ સોયની અણીપૂર તમને ફોગટ આપ્યો છે કે શું ? તે સમજાતું નથી. આ ઝેરી પદાર્થને ઈશ્કેખમાં (shekhal) ' શેકલ ' કહે છે. " મી. ખીહારીલાલને જાણવાનું હતુંતે જાણી ગયા; એટલે સાધારણ વાત ચીત કરી રજા લીધી. પછી ગાડીમાં બેસી પોતાની ઑશીસે આવી પહોંચ્યા. ઑશીસમાં જઇ તર્ક વિતર્ક કરવા લાગ્યા. પેલી મોટરમાં જરૂર ખૂની જ હોવો જોઇએ. હશે ! પરંતુ બચ્ચા સમજાવે કે હવે થોડા વખતમાં જ તારી ખબર લઇશ. આવા આનંદપ્રદ વિચારો કરતાં જમવાનું યાદ આવવાથી તે જમી લીધું. વળી ત્યાંથી ઑશીસમાં આવ્યા. આવતાં જ મી. અકબરખાને પૂછ્યું કે : " કેમ સાહેબ ! ક્યાંક પત્નો લાગ્યો ? તેમણે જવાબમાં કહ્યું : કે " મી. અકબરખાન ! ખરેખર ખૂની કેઈ જખરો છે ! એક વખત મારા હાથમાં સપડાતો છટકી ગયો. કારણ કે ઇબ્રાહીમની દુકાન ઉપરથી જે ધારણા ખાંધી હતી તે નિષ્ફળ થઇ છે. પરંતુ આ પદાર્થ જે કાગળ ઉપર ચોંટકો છે, તે ઘણોજ ઝેરી પદાર્થ-તેનું નામ (Shokal) ' શેકલ ' છે. આટલી વાત તો ચોક્કસ થઇ છે. વળી એ ઝેર ઈશ્કેખ દવાઓ વેચનારને ત્યાં પરવાનો હોય તેજ વેચી શકે છે. તમે હવે આ કબાટમાંથી ઝેરી પદાર્થ વેચનારની નોંધ લાવો તેમાં કયા કયા ઇસ-મને પરવાના આપેલા છે તે તપાસ કરીએ. " મી. અકબરખાન એક આંખે કાણા હતા એટલે નજર ઠીક ચલાવતા ! તે ઝડપ દઈ ઉઠ્યા અને કબાટમાંથી પત્રક કાઢી લાવી આપ્યું. એ રેકર્ડ ઉપરથી મી. ખીહારીલાલે કેસની નોંધ પોથી પરવાના વાળાનાં નામ તથા ઠેકાણું ઉતારી લીધું. ત્યાર બાદ મી. અકબરખાનને કેટલીક સૂચના કરી પોતાના હોદ્દાનો રૂશ પહેરી લીધો. કારણ કે પરાવાનાવાળા માગેલી હકીકત ચોક્કસ આપવામાં ગફલત કરે નહિ. રૂશ પહેરી નીચે ઉતરી પોતાના પ્રતાવાળાને ભાડાની મોટર કરી લાવવા કહ્યું. નોકરે મોટર લાવી ખઠી કરી દીધી. તેમાં મી. ખીહારીલાલ બેસીને નોંધ પોથીમાંથી નામ તથા ઠેકાણું જોઇ વારા ફરતી પરવાનાવાળાની દુકાને જઇ તપાસ

“ સાહેબ ! મારા ગુમાસ્તાના અક્ષર એવા એટલે તેમાં હું શું કરું ! ”
(જુઓ પૃ. ૩૧)

કરવા લાગ્યા. પરંતુ એ માસ સુધીમાં કોઈ પરવાનાદારે ઝેરનું વેચાણ કર્યાનું નીકળ્યું નહિ. આખરે ચર્ની રોડ ઉપર એક બોર્ડ વાંચતાં જ તે દુકાનના માલીક પાસે અંદર ગયા. અને એકાંતમાં લઈ જઈ પૂછવા માંડ્યું કે: “ તમારા બોર્ડમાં જે ‘ શેકલ ’ નામનું ઝેર લખેલું છે, તે બદલ એકસ વેચાણ થયાની નામનીશી વાર નોંધ ખતાવો. ? તથા તમારો પરવાનો ખતાવો. ? હું છૂપી પોલીસનો માણસ બીહારીલાલ છું. જેથી જલદી કરો ? ” દુકાનનો માલીક એકદમ ગભરાઈ ગયો અને તુરત પોતાનો પરવાનો કાઢી લાવી ખતાવ્યો. તથા જે જે ઝેરી પદાર્થ જે જે ઇસમને વેચાણ આપેલો તેની નોંધ મી. બીહારીલાલ પાસે રજુ કરી. એટલે મી. બીહારીલાલે ઉમંગમાં ને ઉમંગમાં નોંધ પત્રકનાં પાનાં સપાટાખંધ ઉથલાવવા લાગ્યા. તેમાં વિશેષ રીતે ‘ શેકલ ’ ઝેર કયા ઇસમને આપેલું છે તે જોતા હતા. છેવટે જોતાં જોતાં કેટલાયે દિવસ ઉપર એકજ ઇસમ તેજ ઝેર લઈ ગયેલો એમ જણાયું. પરંતુ ક્યાંતો રહીશ તે બદલ પતો, કે ઠેકાણું લખેલું નહતું. લખેલું નામ પણ વિચિત્ર અક્ષરોથી લખાયેલું, જેથી બરાબર વાંચી શકાય નહિ. તોપણ તેવા મરોડથી અક્ષરોની નકલ કરી લઈ પોતાની પાસે રાખી. પછી દુકાનના માલીકને કહ્યું કે: “ નામ સારા અક્ષરે લખ્યું નથી તેમ લેનારનું ઠેકાણું બીલકુલ લખ્યું નથી. આટે તમો કાયદા પ્રમાણે (વિષ વિક્રય નિયંધ પ્રા.) ગુન્હેગાર છો. તે બદલ તમારો ખુલાસો હોય તે જણાવી દો ! ” દુકાનદાર તો ગભરાઈ નીચો નમી કહેવા લાગ્યો: “ સાહેબ ! મારા ગુમાસ્તાના અક્ષર એવા એટલે તેમાં હું શું કરું ! ભાઈ સાહેબ, મને આ વખત માફ કરો. હવેથી હું બરાબર નિયમસર સ્વચ્છ નોંધ રાખીશ. ” મી. બીહારીલાલે તેમના ગુમાસ્તાને બોલાવ્યો. પોતે જાતનો વહોરો હતો. તેણે આવતા બરાબર મી. બીહારીલાલને સલામ કરી ઉભો રહ્યો. એટલે મી. બીહારીલાલે દમામથી પૂછ્યું: “ કેમ રે ! ગુમાસ્તા ? આ નોંધ ત્હે કરેલી છે ? તેમાં બરાબર અક્ષરો તથા ઠેકાણું કેમ

લખ્યું નથી. ? ગુમાસ્તો આ પ્રશ્નથી થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો. કારણ કે પોલીસ અમલદારનો દ્રેશ જોયો ત્યારથીજ તેના હાનન ગગડી ગયા હતા. તેમાં વળી તેની કસુર સંબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યો એટલે તેમ થવામાં શું અડચણ આવે. હવે આ પ્રશ્નનો જવાબ ગુમાસ્તો ધ્રુજતો ધ્રુજતો તેની માતૃ ભાષામાં આપવા લાગ્યો કે: “ હે.....સા...ખ...ખ... હુ...ખ...ણે...ન...થી...મારા... અક્ષર...એવા... છે...ટેથી...એમ લખ્યું...હશે...અને...એ...અક્ષર...મને...ખી... ઉ...ક...લ...ટા... નથી. ” મી ખીહારીલાલ આ જવાબ ઉપરથી સમજી ગયા કે હવે પૂછવું જરૂરનું નથી. બિચારો એ પણ નિર્દોષ છે. પરંતુ ઝેર લેનાર માણસ ખરેખર બહાદુર છે કે ગુમાસ્તો એકલોજ દુકાને હતો, તે વખતે જ તે લેવા આવેલો છે. મારા ધારવા પ્રમાણે ખીજે કાઠ નહિ, પણ ખૂનીનું જ આ કામ છે.

ત્યાંથી પોતાની ઓફીસ તરફ જવા ઉઠ્યા અને દુકાનદારને ચેતવણી આપી દીધી કે ફરોથી આરી ચૂક થાય નહિ. પછી તેઓ ભાડે આણેલી માંટરમાં બેસી ઓફીસ તરફ ચાલ્યા ગયા. જ્યારે ઓફીસમાં આવ્યા ત્યારે મી. અકબરખાન પેહું જીતું વ્યસન યાદ આવવાથી તેની લહેજતમાં તકીયે આડા પડેલા હતા. તેથી ઓફીસમાં કેણુ આવ્યું ! તેનું ભાન જરા ઓછું હતું. મી. ખીહારીલાલે હાંક મારી ત્યારે જ તેઓની મુસ્તી ઉડી અને બેઠા થયા. સહજ આંખો લાલાશ ઉપર હતી એટલે આપણા બાહોશ ડિટેક્ટીવને તે સમજતાં વાર લાગી નહિ. આ દુરાચરણ માટે મી. ખીહારીલાલે મી. અકબરખાનને ઠપકો આપ્યો તથા કહ્યું કે: “ મારી પાસે રહી આવું કરવું વ્યાજબી નથી. તમને ધણી વખત કલા છતાં હજી તે છોડતા નથી માટે શાસન કરવું પડશે ? ” મી. અકબરખાનને આ શબ્દોએ સચોટ અસર કરી અને પ્રતિજ્ઞા લીધી કે: “ હવેથી આ વ્યસન ત્યાજ્ય કરીશ. ” એટલે મી. ખીહારીલાલે તપાસ કરેલી સર્વ હકીકત તેઓને કહી બતાવી. તથા અક્ષરનો ઉતારો કરી આણેલો તે પણ જતાવ્યો. આ સંજીવન જાણી મી. અકબરખાન સર્જક આશ્ચર્યચકિત થઈ

ગયા. વળી મી. બીહારીલાલને શાખાશી આપતાં કહેવા લાગ્યા કે:
“ વાહ સાહેબ ! આપે તો ખૂબ અફલ ચલાવી છે ! અને ઘણી મુદ્દાની
બાબત મેળવી લાગ્યા છો !

મી. બીહારીલાલ કંઈ પ્રશંસાના બૂખ્યા ન હતા; પરંતુ કર્તવ્ય
કરી બતાવવાને માટે કિત્તુક હતા. એટલે આ પ્રશંસા તરફ કંઈ લક્ષ્ય
આપ્યું નહિ. તે તો અત્યાર સુધીમાં મળેલી તપાસના જ વિચાર કર-
વામાં ગુલતાન બન્યા છે. છેવટે તેમાં નિરાશા જણાવાથી નીચેના ઉદ્ગાર
કાઢ્યા. ‘ફક્ત જે કર્યું છે તે “ શંકાનું સમાધાન ” કર્યા જેવું છે.
સિવાય બીજું કંઈજ નથી.’

પ્રકરણ ૬ હું

સરદારખાં સાથે મુલાકાત.

આ પહેલાં આપણા મી. બીહારીલાલભાઈ, ઘણા કેસોમાં સફળતા મેળવી જાહેરજાણીમાં આવેલા. પણ આ કેસમાં તો હતાથ ચવા લાગ્યા. વળી ' શેકલ ' ઝેરની ધમાલમાં પડી તે ઉપરથી ખૂનીને ઝટ શોધી કાઢવા પ્રયત્ન કરેલો તે પણ નિષ્ફળ ગયો. જેથી તે દિવસે સાંજે નિદ્રાધીન થતી વખતે આ કેસના જ વિચારે આવ્યા કરતા હવે આગળ શું તજવીજ કરવી જોઈએ ! કયા ઉપાયો યોજવા ! આજ આખી રાત્રિનો મી. બીહારીલાલને વિષય થઈ પડ્યો, જેથી ઉંઘ આવી નહિ. છેવટે સવારના ૪ ચાર વાગ્યા, ત્યારેજ નિદ્રા દેવીએ પ્રસન્ન થઈને, પોતાની સોડમાં તેઓને લીધા. પરિણામે તેઓ લગભગ નવના સુમારે સવારે પથારી તણ બેઠા થયા. બાદ દાતણ પાણી કરીને, ચા, લીધી. અને બરાબર ૧૦ દશ વાગે પોતાની ઑફીસમાં ગયા. એ પહેલાં મી. અકબરખાં, પોતાનો ટાઇમ થવાથી અગાઉથી ઑફીસમાં આવી ન્યુસ પેપર પ્યાન પૂર્વક વાંચી રહ્યા હતા. ત્યાં મી. બીહારીલાલ આવ્યા તે પણ તે વિસરી ગયા. જ્યારે મી. બીહારીલાલ પોતાની

ખુરશી ઉપર બેઠા, સારેજ નાણુવામાં આવું, અને સલામ કરી. મી. ખીહારીલાલે સલામ વિનય પૂર્વક ઝીલી, બાદ કેસના તરંગોમાં ઉડવા લાગ્યા. તેઓને સાહસિક ખુદ્દિના કારણે ટેવ જ હતી કે જે કેસ હાથમાં લીધો તેનો ગમે તે પ્રયાસ વડે આખરનો અંત લાવવો જોઈએ. જ્યારે તરંગોમાં કંઈ સુઝ્યું નહિ, એટલે આ કામે મી. અકબરખાંની હવે સલાહ લીધી હોય તો હીક ! એવો વિચાર થવાથી તેમના સાથું જોઈ પૂછ્યું કે : “ મી. અકબરખાં ! કહો, આ કેસમાં તમારી શું સલાહ છે ? કંઈ તપાસ કરવાનો રસ્તો ખતાવો છે ? માઈ મગજ ધણુજ ગુચ્છવાડામાં પડેલું છે; જેથી કાંઈ કામ કરતું નથી. ” આ પ્રશ્નથી મી. અકબરખાંએ કપાળ ઉપરથી આંખ ઉપર ચરમાં આવ્યાં. તેઓ હમેશાં પોતાની આંખ ઉપર ચરમાં રાખતા હતા. કારણ કે જમણી આંખની આખર સાચવવી તેના હાથમાં હતું ! એટલે ચરમાં અધિક પ્રિય થઈ પડેલાં. જ્યારે આંખને તેની જરૂર ન હોય ત્યારે કપાળ ઉપર ચઢાવે ! અને વળી આંખને શોખ થઈ આવે ત્યારે નીચે ઉતારે ! આ ઘટમાળથી ચરમાને પણ દુઃખ થતું ! પરંતુ પરતંત્રતાને વશ થયા વગર છૂટકોજ નહતો. એટલે બિચારાં ચરમા તે સહન કરતાં હતાં. ! મી. અકબરખાંએ ચરમાં આંખ ઉપર આવ્યા પછી ગંભીર ચહેરે જવાબ આપવા લાગ્યા કે : “ સાહેબ ! કેસ તો ધણો ભયંકર છે, અને ખૂતી પણ તેવોજ જણાય છે ! જુઓ મારી સલાહ લેતા હોય તો એક વખત આપણે મહેશ્વરિસાના ધણી સરદારખાંની મુલાકાત લઈએ ! તેમાં કંઈ હકીકત મળે તો આગળ તજવીજ થઈ શકે ! તે સિવાય હાલ બીજું સાધન નથી. ” મી. ખીહારીલાલને પણ આ જવાબ વાળખી લાગ્યો; અને મી. અકબરખાંને ‘ મેની-મેની, ચેંકસ ’ કહેવા લાગ્યા. હવે જમવાનો ટાઇમ થવાથી એકદમ ઓશીસમાંથી બેઠે જણુ ઉઠ્યા અને પોત પોતાના મકાને જઈ જમી લીધું, પાછા બેઠે જણુ, થોડાજ ટાઇમમાં ઓશીસમાં આવી બહાર જવાની તૈયારી કરી રહ્યા. સૌએ પોત પોતાનો દેશ પહેરી લીધો. અને નીચે ઉતરી ભાડાની વિકટોરીયામાં

એસી મા. સરદારખાંની મુલાકાત લેવા ઉપડી ગયા. આ વખતે એક વાગવાના સુમાર થયો હતો. જ્યાં ચનરિહ ઉપર મી. સરદારખાંનું મકાન આવ્યું કે તુરત વિકટોરીયા ઉભી રહી. તેઓએ તેમાંથી કિતરી મી. સરદારખાંનો તપાસ કર્યો તો, તેઓની તખીયત સહજ નરમ હોવાથી નોકરી ઉપર ગયેલ નથી અને ઘરજ છે એમ જણાયું. એટલે મી. ખીહારીલાલ તથા મી. અકબરખાંએ યોગ્ય રીતે વરંધી આપી. મી. સરદારખાંને વરંધી મળ્યા ઉપરથી તેઓ બન્ને જણને ઉપર આવવા વિનંતી કરી. તે પ્રમાણે બન્ને જણ મી. સરદારખાંના મકાનમાં જઈ તેમની સામે બેઠક લીધી. ત્યાર પછી મી. ખીહારીલાલ, સરદારખાંને એકાંતમાં (રસોડામાં) લઈ ગયા. પછી તે બન્ને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત ચાલી. વળી આ તરફ મી. અકબરખાં આખા મકાનનું જીણી નજરે નિરીક્ષણ કરવાના કામે રોકાયા.

મી. ખીહારી—“ તમે મૂળ ક્યાંના રહીશ છો ? ”

મી. સરદાર—“ દાહોદ. હવે પંચમહાલ. ”

મી. ખીહારી—“ અહીંઆં આવવાનું પ્રયોજન શું ? ”

મી. સરદાર—“ કોઈ ધંધા નિમીત્તે આવ્યો છું. ”

મી. ખીહારી—“ કયો ધંધો પસંદ કર્યો ? ”

મી. સરદાર—“ હ, એની સમજ ન પડી ! ”

મી. ખીહારી—“ હીંક ! ખુદલા શબ્દોમા કંટું છું કે, આ નોકરી શા કારણે કરવી પડી ? ”

મી. સરદાર—“ કોઈ ખીજ ધંધામાં મગજ નહિ ચાલવાથી તથા ચેસાની ખામી. તે માટે આ ના ઇલાજે રીકારી છે. ”

મી. ખીહારી—“ હાલ શું પગાર મળે છે ? ”

મી. સરદાર—“ હ, એંશી મળે છે. ”

મી. ખીહારી—“ તમારા કુટુંબમાં તમારા સિવાય ખીજું કોઈ સગું છે ? ”

મી. સરદાર—“ જી ના. હું એકલો કમભાગી જીવું છું. બીજું કોઈ નજીકનું સહુ નથી. ”

મી. બીહારી—“ તમારી સ્થાવર તથા જંગમ મિલકત કેટલી છે ? ”

મી. સરદાર—“ સ્થાવરમાં ૨૬૫ એકર મકાન. અને જંગમ હતી તે મારા વિદ્યાભ્યાસમાં ખર્ચાઈ ગઈ. જેથી જંગમમાં તો ૨૬૫ હું છું ”

આ છેવટના શબ્દો સાંભળતાં જ મી. બીહારીલાલને જરા દસલું આવ્યું. વળી એટલામાં મી. અકબરખાં એક કાગળોનું બંદલ લઈને આવ્યા તથા ખુશ થતા કહેવા લાગ્યા કે: “ જુઓ સાહેબ ! આ કાગળ ઘણો મહત્વનો અને આપણને ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. ” એમ કહી એક કાગળ મી. બીહારીલાલના હાથમાં મૂક્યા. તે કાગળ મી. બીહારીલાલે વાંચવા માંડ્યો. તેમાંના મજકૂર નીચે પ્રમાણે હતો.

“ મહેશ્વરિસા.....

મુઆઈ.

તા.

સ્થળ.

“ હવે તું બીલકુલ મળતી નથી ! તેનું કારણ કંઈ પણ સમજતું નથી ! જ્યારે તને ગરજ હતી ત્યારે તું મારાથી બીલકુલ દૂર ખસતી ન હતી ? હવે તેમાંનું કંઈજ નથી ! તથા પત્રનું દર્શન પણ થવું મુશ્કેલ છે ! હશે ! તને સુખી જોઈ છું જેથી આનંદ છે. ”

તા. કે. હવે મને તો દીક ! }

એજ લી.

“ તારો હિતેચ્છુ. ”

ઉપર પ્રમાણેનો પત્ર વાંચી રહ્યા પછી મી. અકબરખાં કહેવા કે: “ દેખો સાખ ! ખૂની કેસા બદમાશ હય ! પડીલા કાગઠ લીખા હોયેગા. ફીર મહેશ્વરિસા નહિ મીલી, સખખ સાહેને ખૂન કીયા હય ! ”

મી. બીહારીલાલ તો આભાજ બની ગયા હતા કે પત્રમાં સ્થળ, તારીખ, વિગેરે લખનારનું નામ પણ નથી જેથી કોણે લખેલો ? ને શા ઉદ્દેશથી ! લખ્યો હશે તે સમજતું નથી. એ કાગળ એ ત્રણ વખત વાંચ્યો પરંતુ આખરે કંટાળ્યા. નામ તથા ઠેકાણું ન મળતાં તેના વિચારમાં હોવાથી

મી. અકબરખાનું કથન સાંભળ્યું નહિ. ન્યારે ત્રણેક વખત મી. અકબરખાં બોલ્યા કર્યા ત્યારેજ ઓર્ચીતા ‘શું છે?’ એમ જરા કોધાવેશમાં કહ્યું. તે સાંભળીને મી. અકબરખાં બોલતા બંધ થઇ ગયા. મી. ખીહારીલાલે મી. અકબરખાંની અફલને હસી કાઢી કહ્યું કે: “મીયાં સાહેબ, એકદમ અફલને ઉપયોગ કરી દો છો તે બરાબર નહિ! એના વિષે જે તે તજવીજ કરીશું. હાલ તો જેના માટે આવ્યા છીએ તે સંબંધી કામ પુરું થવા દો.” એટલું બોલી તુરત પેલો કામળ મી. ખીહારીલાલે કોટના ખિસ્સામાં મૂકી દીધો. પછી મી. સરદારખાંને પ્રશ્ન પૂછી ખુલાસો લેવાનો શરૂ કર્યો. વળી તે પ્રમાણે ખુલાસો પણ મી. સરદારખાંએ આપવા માંડ્યો.

મી. ખીહારી—“આપનું લગ્ન થયે કેટલી મુદત થઇ છે?”

મી. સરદાર—“૭, આશરે ત્રણ વર્ષ થયાં હશે.”

મી. ખીહારી—“લગ્ન કયા ગામે અને કેને ત્યાં થયેલાં?”

મી. સરદાર—“સુરતમાં સરદાર જાફરઅલીને ત્યાં.”

મી. ખીહારી—“લગ્ન વખતે કેટલું માણસ ભેગું થયેલું?”

મી. સરદાર—“સાહેબ, એતો સાવ કઠંગો પ્રશ્ન કહેવાય. એ તે વળી ગણાય છે! લગભગ અઢીસો માણસ હશે.”

મી. ખીહારી—“ઠીક! તદ્દમાઈ લગ્ન થયું તેમાં સરદાર જાફરઅલીની કેવા પ્રકારની સંમતિ હતી?”

મી. સરદાર—“એઓ ઘણા સમજી અને નીતિવાન માણસ હોવાથી પૈસા લેવા ઉપર ધ્યાન રાખેલું નહિ. પણ કોઇ સર્વ ગુણ-સંપન્ન મનુષ્યની અપેક્ષા રાખેલી તે પ્રમાણે હું લાયક જણાયાથી તેઓએ મારી સાથે તેનું લગ્ન ઘણી ખુશીથી કરેલાં છે.”

મી. ખીહારી—“મહેરનિસાની તમારા પ્રત્યે લગ્ન વખતે તમાર ત્યાર પછી તે મરતા સુધી કેવી ભાવના હતી?”

મી. સરદાર—“હું કુરાનના સોગન ખાઇ કહું છું કે: એ સ્ત્રી મને ખૂરેપૂરી રીતે આહતી હતી. અને લગ્નમાં પણ તેની સંમતિ હતી.”

મી. બીહારીલાલ—“ મહેરનિસા સાથે લમ કરવા માટે તમારા પહેલાં કોઈ બીજો ઉમેદવાર હતો કે ? હોય તો કોણ ? તે તમારા જાણુવામાં છે. ? ”

મી. સરદાર—“ જી...ના. તેની મને ખબર નથી. પરંતુ મહેરનિસાના કોઈ કોઈ વખત બોલવાના શબ્દો ઉપરથી એમ જણાતું હતું કે તેને કોઈ ચાહતો હોવો જોઈએ. તેના થોડાક શબ્દો યાદ છે જેવા કે : “ ત્રી કરતાં પુરૂષો નિર્લજ હોય છે. જે વસ્તુ પોતાને મળવા માટે અસંભવીત બની છે. છતાં તેનો પ્રયાસ કર્યા કરે છે. તે સુખાંધ સિવાય બીજું કંઈ નહિ. ” ફક્ત આટલા વાક્ય ઉપરથી મેં અનુમાન બાંધેલું હતું. ”

મી. બીહારી—“ તો તમે તે બદલ મહેરનિસા પાસેથી એનો પુલાસો મેળવવા પ્રયત્ન કરેલો ખરો કે ? ”

મી. સરદાર—“ એવા સાધારણ અનુમાન ઉપરથી વાત કાઢતાં, વખતે મહેરનિસાને હું ‘ પોતે દુષિત માનું છું. ’ એવું અનુમાન તે કદાચ કરે અને તેથી દુઃખી થાય માટે એ સંબંધી બિલકુલ વાત કાઢતો જ નહિ. વળી તે સંબંધી મારી પાસે એક્સ પૂરાવો પણ નહિ હતો. ”

મી. બીહારીલાલ—“ ઠીક ! ત્યારે ખૂન થયું તે દિવસે તમે મહેરનિસાને છેલ્લામાં છેલ્લી કયા ટાઇમે જોયેલી ? ”

મી. સરદાર—“ વાહ સાહેબ ! તે દિવસે તો મને આજે યાદ આવે છે તો હદયામિ બળે છે. જેથી પૂરેપૂરી હકીકત તે દિવસની યાદ છે. છેક સાંજે સંધ્યાકાળે ફરવા જવાની મ્હેં તૈયારી કરી ત્યારે રાત્રે વાળું શું કરવું તેની સૂચના પણ આપેલી હતી. બાદ હું ફરવા ગયો ત્યાં જરા વધુ ટાઇમ લાગ્યો તેથી રાત્રે સાડાઆઠ વાગે આવ્યો. ઘેર આવ્યા પછી મને ખૂન થયાનું જાહેર થયું ! ”

મી. બીહારી—“ તમે સૂચના કરી ત્યારે કોઈ હાજર હતું ? ”

મી. સરદાર—“ ના સાહેબ ! ફક્ત અમો બેજ હતાં. ”

: આટલી વાતચીત થયા પછી મી. ખીદારીલાલ કહેવા લાગ્યા કે: “ જુઓ મી. સરદારખાં ! તમે જ્યારે સૂચના કરીને બહાર ગયા ત્યારે ખૂની આટલામાં જ દાબર હોવો જોઈએ ! અગર તમે બહાર ગયાની ખબર મેળવવા, બહાર બટકતો હોવો જોઈએ ! એ બેમાંથી એક વાત ચોક્કસ છે. વળી ખૂન કર્યા પછી શું બને છે તે જોવા અગર સાંભળવા તે વખતે નજીકમાં તે છૂપાતો ફરતો હોવો જોઈએ ! હવે ખૂન કોણે કર્યું છે તેનું મહે” અનુમાન કર્યું છે. જે મહેશ્વરનિસાનો ઉમેદવાર અને તમારો પ્રતિપક્ષી હતો તેણે જ આ કૃત્ય કરેલું છે એ નિઃસંશય છે. આ કામમાં તમે અમેને પૂરતી મદદ કરશો તો આખરે વિજય છે જ અને ખૂની પકડાશે. ” મી. સરદારખાંએ ઘણી ખુશીથી મદદ કરવા કબુલ કર્યું. પછી પેલા કાગળની મી. ખીદારીલાલને યાદ આવવવાથી તે બહાર કાઢ્યો. કારણ કે અંદર સ્નેહયુક્ત શબ્દો લખેલા હતા. જેથી પ્રેમી-સ્નેહી-સિવાય ખીજો લખે નહિ. તે કાગળના શબ્દો એટલા સુદાના હતા. માટે અક્ષરની ઓળખાણ મી. સરદારખાં પાસે કરાવી હોય તો ઠીક થાય. એમ ધારી મી. સરદારખાંને પેલો કાગળ બતાવી અક્ષર ઓળખવા કહ્યું. મી. સરદારખાંએ જોઈને ઘણીવારે નિશ્ચયપૂર્વક કહી શક્યા કે: “ આ કાગળ મહેશ્વરનિસાના મામા આબા-શખાં યાંટરોડ ઉપર આવેલા મકાનમાં રહે છે, તેમના હાથનો છે. આવા અક્ષરોના કાગળ તેમના જ આવે છે ” આ જવાબ મળતાં મી. ખીદારીલાલ પાછા વિચારમાં પડ્યા. અરે ! દરેક અનુમાન ખોટું થતું જાય છે. કારણ કે મહેશ્વરનિસાનો મામા આવો સ્નેહ છતાં બાણેજનું ખૂન કરે એ વાત તદ્દન અશક્ય છે ! તો પણ તેમની સુદાં સુલાકાત લેવી તો જોઈએ ! બાદ સરદારખાંએ કહેલી તમામ હકીકત નોંધપોથીમાં કરી લીધી. તથા આબાસખાંનું કેકાણું લખી લીધું. ‘ છેવટે ‘ સાહેબજી ’ આણુ જમાનાને અનુસરી સલામ કરી બંને બહાર ડિટેક્ટીવો બહાર નીકળ્યા. બેઉ જણ હાસ્યવિનોદ કરતા કરતા ઘોડાગાડીના ઉભર રહેવાના ઠેકે આવી વિક્ટોરીયા બાડે કરી તેમાં બેઠા. વિક્ટોરીયા

ગ્રાંટરૈડ તરફ ચાલવા લાગી. રસ્તામાં મી. અકબરખાંએ આ કેસના સંબંધી કંઈ સ્વાલ કર્યો કે તુરત મી. ખીહારીલાલે, “ સખર ! અહીં રસ્તામાં વાન બિલકુલ કરતા નહિ. કારણ કદાચ ખૂની પણ આપણી પૃષ્ઠ પકડતો છૂપતો આવતો હોય તો સાંભળી જાય ! ” આવું કહી અટકાવી દીધા. છેવટ વિક્ટોરીયા આબાસખાંના મકાન આગળ લાવી ઉભી રખાવી. અને તેમાંથી બેઠે જણ નીચે ઉતર્યા. પછી ઉભય આબાસખાંના મકાનમાં ગયા. ત્યાં તે હાજર હતા. તેઓએ સન્માનપૂર્વક બંનેને યોગ્ય આસને બેસાડ્યા. સાધારણ ખાનદાન કુટુંબનું મકાન જોવાથી થોડીવાર મી. ખીહારીલાલ દિગ્મૂઢ રહ્યા. અંતે પેલો કાગળ ખિસ્સામાંથી બહાર કાઢ્યો અને મી. આબાસખાંના હાથમાં આપી પૂછવા લાગ્યા કે : “ મી. આબાસખાં આ કાગળ તમારા હાથનો લખેલો છે ? ” આબાસખાંએ કાગળના અક્ષરો જોઈ કહ્યું કે : “ હા, મહારા અક્ષર તથા મહેંજ લખેલો છે. કારણ કે મહેરનિસાને બણવાની મરજ હતી ત્યારે મારે ત્યાં રહેલી હતી. છતાં લગ્ન થયા પછી બિલકુલ મારે ત્યાં આવીજ નથી. તે માટે મહેં અનેક કાગળો લખ્યા ત્યારે પણ આવી નહિ. જેથી આ કાગળ ફપકાનો ઉતાવળમાં લખી દીધો છે. અને તારીખ, ઠેકાણું, સહી પણ પોલું છે તે ઉતાવળમાં ભરવાનું રહી ગયું છે. આવાં કાર્ડ હું છપાવી રાખું છું. તેમાં ‘સ્થળ’ ના શબ્દો તથા ‘ લી. ત્હારો હિતેચ્છુ ’ એ શબ્દો જે તે વખતે સ્નેહી સંબંધીમાં લખવા પડે તે કારણે છપાવેલાં છે. આવાં કાર્ડ હજુ પણ મહારી પાસે સ્ટોકમાં છે. હું મહેરનિસાને, બહુ ચાહતો હતો તેનું કારણ મારે ત્યાં રહેલી ત્યારે તેનો માયાળુ સ્વભાવ જોવામાં આવેલો, ને એ ધણો વખત સહવાસમાં રહી હતી.” આ પ્રમાણે ખુલાસો વગર પૂછ્યે આબાસખાંએ આખા કાગળ સંબંધી કહી દીધો. એટલે મી. ખીહારીલાલ તો સર્જીડ થઈ ગયા કે આ શું ! કાંઈ સમજાતું નથી. હવે કયા રસ્તે જવું ! એવા આશ્ચર્યમાંજ ત્યાંથી પણ રજા લઈ બંને ઉઠ્યા. ઑર્ડીસ નજીક હોવાથી રાતના આઠ વાગ્યાના સુમારે પહોંચ્યા. વિક્ટોરીયામાંથી

હિતરી બન્ને જેવા ઝાંકીસની ખડકીના દરવાજે પહોંચ્યા કે એક પછી એક એમ ત્રણ સીસોટીઓનો અવાજ મી. બીહારીલાલના કાને પડ્યો. પરંતુ તે સહેરના શોખીન માણસો જતાં આવતાં સ્વાભાવિક કરે છે એમ ધારી તે તરફ દુર્લક્ષ્ય કર્યું. રાત્રે મી. બીહારીલાલ વાળું કર્યા પછી એકાંતમાં સુવાના રૂમમાં પથારી ઉપર પડ્યા પડ્યા આ કેસની તમામ વિગતો ઉપર ખ્યાલો કરે છે. છતાં દરેકમાં નાસીખસા ચલા લાગ્યા. છેવટ નિદ્રાધીન થતી વખતે વિદ્વાનનું સૂત્ર યાદ આવ્યું કે: “અર્થ સાધયામિ વા દેહપાતયામિ” તે પ્રમાણે હંમેશા આગળ પ્રયત્નના માટે કટિબદ્ધ થવા નક્કી કર્યું.

પ્રકરણ ૭ મું

ચોકાવનારો પત્ર તથા ખૂનીની ભેટ

મી. ખીહારીલાલ એ કેસ હાથમાં લીધા પછી નિશ્ચિંત થઈ ચક્રવાત નથી અગર કાંઈ યોગ્ય સાધનની પ્રાપ્તિ પણ થઈ નથી. ધૈર્યવાન માણસો તેથી નિરાશ ન થતાં, બલકે ઉત્સાહમાં વધારો કરે છે. તે પ્રમાણે મી. ખીહારીલાલની વર્તણૂંક હતી. જે કેસ હાથમાં લીધે તેનું અંતમાં જે તે પરિણામ સત્યપૂર્વક શોધી કાઢતા. મીસ મહેરજિ-સાના ખૂનનો કેસ ઘણો વિચિત્ર લાગવા માંડ્યો. હમેશાં તેનાજ વિચારો ક્રયા કરતા. વળી કંઈ શંકા થતી તો તેનો તપાસ કરવા મંડી જતા. આ રીતની ઘટમાળ કેટલાક દિવસો સુધી ચાલી. એક દિવસ સવારના નવ વાગે આફ્રીસમાંથી બહાર નીકળી કંઈક કામસર જવા તૈયારી કરતા હતા. એટલામાં તેમનો પટાવાળો ટપાલના કાગળો લઈ આવતો સામે મળ્યો. તે જોઈ મી. ખીહારીલાલે પૂછ્યું કે: “ કેમરે? આટલી બધી-વાર લાગી! વચ્ચે કંઈ અડચણ આવી હતી કે શું? ” પટાવાળાએ નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો કે: “ સાહેબ! જરા પગમાં મૂકે ઠોકર લાગી તેથી ધીમે ધીમે ચાલવું પડ્યું હતું માટે સહજ વાર લાગી છે. ” મી.

ખીહારીલાલે ‘હીક !’ કહી પોતાની ઑફીસમાં ગયા અને આવેલા ટપાલના દરેક કાગળો વાંચવા માંડ્યા. કેટલાંક અનરજીષ્ટર પાકીટ હતાં તે પણ ફોડીને વાંચ્યાં. આમ એક પછી એક કાગળ વાંચીને બામ્બુએ મૂકવા માંડ્યા. અંતે એક પાકીટમાંથી કાગળ તેઓના હાથમાં આવ્યો તે કાગળના પાકીટ ઉપર શિરનામું “ મી. ખીહારીલાલ ગોવિંદલાલ એમને હાથોહાથ પડ્યો. મુ. ગ્રાંટરોડ મુંબાઇ ” લખેલું છતાં ટપાલમાંથી પટાવાળો લઈ આવેલો એથી કંઈ આશ્ચર્ય થયું. આ વાત મહત્વની નહિ લાગવાથી અંદરનો કાગળ વાંચવા માંડ્યો. તે વાંચતાં વાંચતાં ઘણા ગમગીનીમાં આવેલા જણાના. કાગળ પૂરો વાંચ્યા છતાં ફરી ફરી ત્રણ વખત વાંચ્યો. એમાં એવું તે શું હશે ! કે જેથી મી. ખીહારીલાલને તે પ્રિય થઇ ત્રણ વખત વાંચવો પડ્યો ! ઓ વાંચક ! તું ધીરજ ધર. હું જ તને તે વાંચાવું છું. તારી દૃષ્ટિ તેના સમીપ રાખી વાંચી જા:- “ છૂપા બેદના સંશોધક ! શ્રીયુત-ખીહારીલાલભાઈ, તમે ઘણા બાહોશ ડિટેક્ટીવ છો એ તો સર્વને માન્ય છે. અને તેથીજ મીસ મહેશ્વરિસાના ખૂનનો કેસ તમને સોંપવામાં આવ્યો છે. પરંતુ તમને ખબર છે કે ખૂની માણસ હમેશાં પોતાના બચાવની તૈયારી કરી રાખે છે. અને અંતે ઘણા ભાગે પ્રતિપક્ષનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ કરે છે. આ તમામ વાત બાબુ ઉપર મુકી, વખતે તમે નિપૂણતા બીજા કેસોમાં મેળવ્યાનો ફાંકો ધરાવતા હશે, છતાં આ કેસમાં તો સફળતા નહિજ મળે.”

“ આ ખૂન થવાનું કારણ જેને દોષ તરીકે કહીએ છીએ તેવા પ્રકારનું તો નથી. પરંતુ તેના જેવું સ્વરૂપ આપી શકાય તેમ છે. મીસ મહેશ્વરિસા મારા હૃદયનું પાત્ર બને તે માટે હું ઇતેજાર હતો. છતાં જ્યારે ઉલટ પ્રકાર બન્યો એટલે જે મારા હૃદયમાં સ્નેહ હતો ત્યાં તેનું સ્વરૂપ ફેરવાઇ ભયંકર રૂપ પકડ્યું અને તેમાં ‘ખૂન’ કરવા જેટલા દરજ્જે મ્હાઈ અંતઃકરણ પહોંચી ગયું. મનુષ્યમાં એક પ્રકારનો સારો વા ખૂનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય અને તેનુંજ રટણ કરે એટલે આગળ જતાં મોટું રૂપ પકડી કાર્યની સિદ્ધિ માટે તે હિંમત ધરે છે.

કહો આ દોષ કેનો ? આખરે જે અનિષ્ટ કર્મ છે તેતો નીંદનિય છે એમાં શંકા નથી. તે ન્યાયે આ અધોર કૃત્ય પણ પ્રશંસા પાત્ર છે એમ તો નજ ગણાય ! એક વિષયમાં લુલુભા વૃદ્ધિગત થતાં ન્યારે નિરાશ તેમાં થવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે પાત્ર વગરનો મનુષ્ય હશે તો, તેનો સામો ભયંકર બદલો લેવા તૈયાર થાય છે. તેવુંજ આ આપના સેવક માટે બનેલું છે ! તાત્પર્ય આખર પરિણામનો સારાસાર વિચાર મહેં કરેલો નહિ. હવે જે થયું તે ખરું ! માટે ખુદી રીતે બહાર નહિ પડતાં, આંતરિક રીતે પણ જે વિપત્તિ હોય તે નિવારણ કરવી પડે, અને તેના ઉપાયો યાજવા જોઈએ એ સ્વભાવિક રીતે મારી ફરજ છે. એમ આપ પણ કમુલ કરશો ! જેથી વિનંતી તરીકે લખું છું કે આપે આ કેસ બીલકુલ ત્યજી દેવા જવો છે. માટે તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી કેસ પરત મોકલી દઈ આ કેસની વિટંબણામાંથી ફારગ થશો. અને તેમ નહિ કરોતો અંતે નિષ્ફળ છો એમ પણ જાણજો ! આપે ‘શેકલ’ ઝેરનો પતો મેળવ્યો પરંતુ હું કોણું નથા ક્યાં છું ! તે પતો બીલકુલ પડ્યો નહિ ! ત્યાંથીજ પરિણામ સમજી લેશો. મહારા કાગળ બદલ શંકા કરી મી. આબાસખાને ત્યાં જઈ તપાસ કરી આવ્યા તો પણ નિષ્ફળ થયા. હું દરેક બાબતમાં આપની પૂઠ પકડું છું એ નક્કી છે. તમે બીલકુલ શવવાના નથી. તમારે સંકટમાં વિના કારણે આવવું પડશે એમ ભાર મુકીને હું લખું છું. મારો પતો બીલકુલ પડશે નહિ. છતાં જે ખાસ મળવાની ઈચ્છા હોય તો કોઈ વખત ‘વાલકેશ્વર’ બાણી ભેગા થઈશું. સાથે સાથે તમારી ખબર પણ લઈશ ! હવે તો આટલું લખી બંધ કરું છું. યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે કરજો. ”

“ લી. તમારો માનો તો ફીક ! નહિ તો ”

‘પ્રતિપક્ષી’ ની સલામ.

આ પત્ર મી. બીહારીલાલ કેમ ના વાંચે ! જે વિષયમાં પોતાનું રાત્ર દિવસ રટણ છે અને તે સંબંધી ખૂનીનો જ કાગળ એટલે બાકી શું રહ્યું ! ખૂબ મનન કરીને વાંચવા માંડ્યો. તેમ તેમ મનમાં હસવું આવતું.

કારણ કે એક વખત વિનંતી ! તો ખીજી વખત ધમકી ! વળી તમામ હકી-
કત તપાસની માલુમ પડે છે અને તે જાણે છે એવું પણ કાગળમાં
દર્શાવેલું છે. મી. ખીહારીલાલ વિચારમાં ને વિચારમાં કામળ લઈ
ઉભા થયા અને રૂમમાં આમ તેમ ટહેલવા લાગ્યા. વળી વિચારો કરે છે કે
“ આ શું ! ખૂનીને આટલી બધી માહિતી શી રીતે મળે છે ! તથા
તે મારી પૂઠ ” પકડે છે ! અને હું જાણતો નથી એ પણ નવાઈ !
ખૂની કોઈ જાણે છે ! સાથે વિદ્વાન પણ છે ! એમ કાગળના રાખે
ઉપરથી જણાય છે ! એટલું તો કાગળ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે જે ખૂન થયું છે
તે સ્નેહના કાલિલ પરિણામે થયું છે ! ખૂની લખે છે કે પતો પડશે નહિ અને
મળવું હોય તો ‘ વાલકેશ્વર ’ બહુ બેગા થઈશું, તથા ખબર લઈશ !
એ શું સાચું લખતો હશે ! ” આવા વિચારો આપણા મી. ખીહારી-
લાલના મગજમાં સ્ફૂરવા લાગ્યા. એટલામાં મી. અકબરખાં પણ
આવ્યા. તેઓએ જોયું તો સાહેબ ધણા વિચારમાં પડ્યા છે તથા
રૂમમાં ફેરા માર્યા કરે છે જેથી ચૂપ થઈને પોતાની જગ્યાએ જઈ બેસી
ગયા. ત્યાં મી. ખીહારીલાલની નજર ગઈ કે તુરત બોલ્યા કે : “ કેમ
છે ! મી. અકબરખાં જુઓ આ પત્ર ? ” મી. અકબરખાંએ પણ
ધીમે રહીને કાગળ હાથમાં લીધો. અને બારીક દૃષ્ટિએ તેની ઉપર
નજર ફેરવી. કેટલીક વારે કાગળ વાંચી રહ્યા. બાદ આશ્ચર્યકારક ભાવ
ખતાવી બોલ્યા કે : “ અરે ! ખૂની બહુ ચૈર્યવાન દેખાય છે ! વળી
બુદ્ધિશાળી પણ છે ! તેમ આપણા ઉપર દરેક બાબતમાં ચોક્કસાઈથી
નજર રાખ્યા કરે છે ! આ ખૂનનો આરોપી તો, સાહેબ જાણે છે !

મી. ખીહારી—“ આ કેસ જાણે તેમ ખૂની પણ તેવો છે.
માટે હવે આ કાગળ ક્યાંથી આવ્યો ! તેની માહિતી પોષ્ટમાંથી (અન-
રજીસ્ટર) પાવતી વગરનો હોઈ રજીસ્ટર થયેલો છે. જેથી ત્યાં જઈએ
તો માહિતી મળી શકે ખરી ? ”

મી. અકબર—“ હાં જીનાબ, કેમ ના મળે ? પાકીટ ઉપર પોષ્ટની
છાપ જુઓ અને ત્યાં હાલજ તપાસ કરો ? ”

મી. ખીહારી—“ મીયાં સાહેબ ! તમારા કરતાં વળી મહારી નજર જરા વિશેષ ચાલે છે. અને તે નક્કી કરી રાખ્યું છે કે તે પોષ્ટ ઓફિસ “જુમામસજીદ પોષ્ટ નં. ૭૯૧ આ પ્રમાણે છે. પણ કોણે રજીસ્ટર કર્યું હશે, તેની શી રીતે માહિતી મેળવવી ! ”

મી. અકબર—“ વાહ સાહેબ ! ત્યાં પોષ્ટ ઓફીસમાં તો નામ નાંધાય છે કે કોના તરફથી રજીસ્ટર કરવામાં આવ્યું. તે ઉપરથી નામ નહિ મળે ?

મી. ખીહારી—(જરા રસુજથી) અરે અકબરખાં ! એ તો હું સમજ્યો ! પણ ખૂની ક્યાંય જાતે જમીને રજીસ્ટર કરે ખરે કે ! અને કહે તોપણ નામ ને પત્તો ખોટું લખાવે ! એ બનવાનું છે. પાવતી ક્યાં મેળવવાની છે જેથી ખરું લખાવવાની જરૂર હોય ! અહીં એજ ગુચ્ચવણ પડી છે ! ”

મી. અકબર—“ વળી એવી તો અકબલ તેનામાં હશે ! ફક્ત નામ ખોટું લખાવે ! એનો બાપ ખીન્ને—આવું કામ એની સલાહમાં કેમ ઉતરે ! એ તો અસંભવીત લાગે છે. ”

છેવટની સલાહ મી. ખીહારીલાલને વ્યાજખી લાગ્યાથી પોષ્ટ-ઓફીસમાં જવા તુરત સર્જ થયા. નીચે ઉતરી બાડાની મોટર કરી પ્રયાણ શરૂ કર્યું. મી. અકબરખાં ઓફીસના કામકાજે ઓફીસમાં જ રહ્યા. જ્યાં ધારેલી પોષ્ટ ઓફીસ આગળ આવી પહોંચ્યા કે મોટર ઉભી રખાવી અને નીચે ઉતરી પોષ્ટમાસ્તરને પોતાનું ‘ વિઝીટીંગ કાર્ડ ’ બતાવ્યું. તે વાંચીને પોષ્ટમાસ્તરે માગેલી હકીકત રજુ કરવા કબુલ કર્યું. ત્યારબાદ મી. ખીહારીલાલે ખસ્સામાંથી પાકીટ કાઢી બતાવ્યું, ને પૂછ્યું કે : “ જુઓ ? આ પાકીટનો રજીસ્ટર નંબર કયો છે ?

તે તમારું રજીસ્ટર કાઢી મને બતાવો ? ”

માસ્તર—“ જી. આપને એ કાંઈ બહુ ઉપયોગી થશે નહિ ? ”

મી. ખીહારી—“ તે મહારે જોવાનું છે. હાં ! પણ તમે આ પાકીટ હાથોહાથ મૂકને આપવાનું લખનારે લખ્યું છતાં મહારા પટા-વાળાને કેમ આપ્યું ? ”

માસ્તર-“ હ, આપનો પટાવાળો આવે છે તેની ઉપર મહને કંઈ ગેરવિશ્વાસ ન હોવાથી આપેલો છે. કારણ કે તે આપને પહોંચશે એમ નક્કી જાણતો હતો; એટલે પટાવાળાને આપેલો છે.

માસ્તરે ત્યારબાદ રજપટર કાઢીને મી. બીહારીલાલને આપ્યું. તેમાંથી પાંછીટ ઉપરની તારીખ તપાસતાં, સદરહુ રજપટર કરનાર ‘ઉસમાન બાઈ શેરખાં ઈ-જુમા મસજીદ પોષ્ટ નં ૭૯૧ પાસે, આ પ્રમાણે નીકળ્યું. તે ઠેકાણું આ પોષ્ટ આફીસની પાસેનું હોવાથી આગળજી તપાસ કરતાં ક્યાંઈ એ નામના માણસ રહેતો હોવાનું જણાયું નહિ. એટલે મી. બીહારીલાલ પરત આવી માસ્તરને પૂછવા લાગ્યા કે: “ આ ઇસમને અહીં તમને યાદ છે. ” માસ્તરે જવાબ આપ્યો કે: “ સાહેબ માફ કરો અમે તે કાંઈ તમારી પેઠે ડિટેક્ટીવ છીએ કે દરેકના અહીંરા ઓળખતા બેસીએ.

પણ આ માણસ તે વખતે તોતડો હોય તેમ, નામ પૂછતી વખતે બોલ્યો હતો કે ‘ ઉ.....ઉ.....ઉસ.....માનબાઈ ’ છે. તે ઉપરથી હું કહું છું. ’ આપણા બદાદુર ડિટેક્ટીવે તુરત તેની પણ નોંધ કરી કીધી. અહીંરા ખાત્રત કાંઈ હકીકત મળી નહિ. પરંતુ ચરખાં પહેરેલાં હતાં એટલુંજ માસ્તરે જણાવ્યું. અહીંથી હકીકત એળવી પરત જવા સારૂ માસ્તર સાહેબની વિનયપૂર્વક રજા લીધી, અને મોટરમાં બેઠા. મોટર અપાટા બંધ જાય છે તેમ મી. બીહારીલાલ ના મગજમાં તર્ક વિતર્ક ઉત્પન્ન થયાં જાય છે. થોડેક દૂર ગયા એટલામાં વળી સામી એક મોટર મળી. તેમાં ચાર માણસો જાતે સુસલમાન હોય તેવા દેશમાં જણાતા હતા. બન્ને મોટરો નો બેટો ચતાં સામી મોટરવાળા લોકોએ કાંઈ નિશાન યુક્ત, નિશાની મી. બીહારીલાલ ના સામી કરી. તેથી તેઓ ધણા કોપિત થયા, અને તુરત પોતાની મોટર તેની પાછળ વાળવા હાંકનારને સૂચના કરી. તે પ્રમાણે તેણે મોટર પાછી ફેરવી. એ રીતે આગળ જનારી મોટરની પૂઠ પકડી. પરંતુ તે તો જોતજોતામાં અપાટાબંધ ચાલવાથી લગભગ અડધા મૈલ

જેટલું અંતર પડી ગયું. તોપણ મી. બીહારીલાલે નિશાને નિશાને લઈ જવા માંડી. છેક આગળ ગલીએ વિગેરે વટાવતા તેઓ એક ખુલ્લા મેદાનમાં આવ્યા. ત્યારે ત્યાં આગળ પેલી નાસનારી મોટર ઉભી હતી. તે જોઈ મી. બીહારીલાલે નીચે ઉતરી તે મોટર ડ્રાઇવરને પૂછ્યું કે: “ પેલા અંદર બેસનાર માણસો ક્યાં ગયા છે ? ” ડ્રાઇવરે કહ્યું કે: “ સાહેબ, એ તો ઘણે છેટથી ઉતરી પડ્યા છે. અને મહેને બાહું પણ અગાઉથી જ ચૂકવી આપ્યું છે. ત્યાર પછી તેઓ ક્યાં ગયા એ મહેને જોયું નથી. તથા ક્યાં ગયા છે તે પણ હું જાણતો નથી. ” આવો જવાબ મળતાં મી. બીહારીલાલ સમજી ગયા કે આમાં કંઈ ભેદ છે ! નહિ તો આગળથી જ બાહું ચૂકવી આપે કેમ ! એ લોકો બદમાસ જેવા લાગવાથી અને મહેને ‘ તિરસ્કાર યુક્ત ’ નિશાની કરી તેથી હું તેમની પૃષ્ઠ પકડી અહીં સુધી પાછળ પાછળ આવ્યો તો પણ આખરે તેઓ ન મળ્યા ! મને લાગે છે કે ખૂની પણ અંદર હશે ! કારણ કે હું તપાસ કરવા ગયો હતો એની તપાસ કરવા મારી પાછળ પાછળ એ ભમ્યા કરે છે અને તેવું તેણે મને મોકલેલા કાગળમાં પણ લખ્યું છે ! ખરેખર ! ખૂનીએ લખેલા શબ્દો મુજબ તે વર્તે છે ! વળી અનાયાસે મારા હાથમાં આવેલો શિકાર જતો રહ્યો, એ મોટર હાંકનારની મોટરની ઝડપ વધારવામાં ચૂક થઈ તેનું જ કારણ છે. ! આ રીતે મી. બીહારીલાલે પોતાના મનનું સમાધાન કરી પાછા મોટરમાં બેસી ઉપડી ગયા. રસ્તામાં એના એજ વિચારો ભમ્યા કરે છે. જ્યારે પોતાની ઑફીસ આગળ આવી નીચે ઉતરી અંદર જવા લાગ્યા; એટલામાં બીજી મોટર આવવાનો અવાજ કાને પડ્યો. પાછું ફરી આંખોએ જોયું તો ખરેખર પેલા ચાર માણસો જ એક મોટરમાં બેસી, ઑફીસ સામે નજર કરી પસાર થઈ ગયા. આ જોઈને મી. બીહારીલાલ સમજ્યા કે ખૂની એકલો નથી પણ તેની સહાયમાં બીજા માણસો છે એ નિઃસંશય વાત છે. ગમે તેમ હો ! પણ, આ બીહારીલાલના પંજામાંથી જ્યારે

ભારે પણ તે છટકવાનો નથી એ નિઃસંદેહ છે ! ગમે તે પ્રયાસે પત્તા મેળવીશ એવો મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરીને પોતાની આંધ્રીસ તરફ ચાલતા થયા. બાદ ભોજન પૂર્ણ કરી લીધું કે વળી પાછા આંધ્રીસમાં આવી બેઠા. મી. અકબરખાં અગાઉથી આવીને પોતાની જગ્યાએ બેઠેલા હતા. તેઓએ મી. ખીહારીલાલ પાસેથી આજના તપાસની હકીકત-સંબંધી માહિતી લઈ લીધી. તે સાંભળી આશ્ચર્યથી કહેવા લાગ્યા કે: “ સાહેબ આ મામલો તો ભારે છે ! વળી ખૂનીની સાથે મદદગારો છે જેથી તે સહેલમાં પકડાય એમ નથી ! હવે આપણે ઘણી ચાલાકીથી કામ લેવું જોઈશે ” મી. ખીહારીલાલે ‘હા’ કહી પેલો આવેલો કાગળ ફરીથી વાંચવામાં મશગુલ થયા. તે કાગળમાં છેવટના પેરેગ્રાફમાં લખ્યું હતું કે: “ મળવાની ઈચ્છા થાય તો ‘વાલકેશ્વર’ ભણી મળીશ ” આ વાક્ય વાંચતાં વાંચતાં વળી વિચાર આવ્યો કે, આ વાત અમલમાં મુકવા જેવી છે કારણ કે વખતે રૂબરૂ ભેટો થઈ જાય તો આ બંધી માથાકુટ મટી જાય ! આવો નિશ્ચય કરીને મી. અકબરખાંને તે કહેવા લાગ્યા કે: “ કેમ મી. અકબરખાં ! આ વખતે હવે તમારી જાતની મદદ પડશે માટે હું જ્યાં જાઉં ત્યાં તમારે મારી સાથે આવવું પડશે. એલો શું કહો છો ? ” મી. અકબરખાંએ માથું હલાવી સંમતિ આપી. એટલે ફક્ત અમલમાં મુકવા પૂરતું રહ્યું. ક્યારથી શરૂઆત વાલકેશ્વર ભણી ફરવા જવાની કરવી એનું મુહૂર્ત વળી શું શોધવાનું ! એ તો આજ સાંજથી જ રોજ એક કલાક તે તરફ જવું. આ પ્રમાણે બન્ને જણાએ સંકલ્પ કર્યો અને આજથી તેઓ હમેશાં (વાલકેશ્વર) ભણી હવા ખાવાના બંદોબસ્ત જવા લાગ્યા. લગભગ તેઓ એક માસ સુધી ગયા; પરંતુ ખૂનીને કે મદદગારનો ભેટો થયો નહિ. તેમ માહિતી પણ મળી નહિ, છતાં તેઓએ નિયમ છોડ્યો નહિ. દુષ્ટ માણસોમાં પણ એક પ્રકારની સત્વતા સમાયલી હોયછે અને તેઓ સમય આવે ખરી માટેછે. તે પ્રમાણે મહેરુનિસાનો ખૂની હતો. તેણે કાગળમાં ‘કોઈ વખત વાલકેશ્વર ભણી ભેટો થશે’ એ વાક્ય લખ્યું હતું, તે ખોટું તો નાજ લખે ! તે સત્ય જ

હતું. મી. બીહારીલાલ હમેશાં મી. અકબરખાને સાથે લઇને શરવા જતા હતા. કારણ કે કદાચ ખૂનીનો ભેટો થાય અને તેમાં વિપરીત પરિણામ આવે તો તે સમયે મદદ મળે. જ્યારે ઘણા દિવસ થયા પણ ખૂનીની મુલાકાત ના થઇ જેથી મી. અકબરખાંએ કંટાળીને કહ્યું કે: “ સાહેબ ! ખૂની કોઇ દિવસ સાચું લખે ! એ તો આપણને ભૂલાવામાં નાખવા માટે લખ્યું છે. વળી લગભગ એ માસ થયાં હમેશાં આ તરફ આવીએ છીએ છતાં ભેટો થતો નથી. માટે મારાથી હવે અવાશે નહિ.” મી. બીહારીલાલ તો પોતાના કાચાં માટે અડગજ દતા. જેથી તેઓએ જવાબ આપ્યો કે: “ ભલે ! આપ હવેથી તરફી નહિ લો તો ચાલશે. પણ હું તો હમેશાં મુલાકાત થતા સુધી અહીં આવી તપાસ કરતો રહીશ.” જવાબ પોતાને મન ગમતો મળ્યો તેથી મીયાં સાહેબ ! ખુશ થઇ ગયા ને બોલ્યા કે: “ નીરાંત થઇ એક પીડા મટી હવે આપણે બંદા ઓશીસમાં બેઠા બેઠા કામ કરીશું.” મી. અકબરખાં હવે જતા બંધ થયા અને મી. બીહારીલાલ એકલા રોજીંદા વાલકેશ્વર ભણી ભટકવા નીકળે છે. ટાઇમ સાંજના સાડાપાંચનો રાખ્યો છે તે ઘણો અનુકુળ પડ્યો છે એટલે કઠણ લાગતું નથી. સાધારણ રીતે બીજા મનુષ્યો પણ એજ અરસામાં બહાર ફરવા નીકળી પડેછે. એક દિવસે મી. બીહારીલાલ મુકરર ટાઇમે બહાર ફરવા નીકળ્યા તથા ધારેજે સ્થળે પહોંચ્યા. તે વખતે સાંજના સાડા છ નો ટાઇમ થયો હતો. સૂર્યનારાયણ પોતાની ફરજ બજાવી બીજો દિવસે સવારમાં દર્શન દેવાનો દિવાસો માનવીએને આપી સ્વસ્થાને જતા હોય એમ તેઓ છેવટના દશ ન ઉપરથી ભાવ સૂચવતા હતા. અને એમની ગેરહાજરીમાં નિશા દેવી પધારવાની તૈયારી કરતાં હતા. વાલકેશ્વર આગળ કેટલાક બંગલાઓ આવેલા છે. તથા સામે ખુલ્લું મેદાન આવેલું છે. દરિયાઇ કિનારો આવેલો હોવાથી સાંજે મંદમંદ પવનની હલેરો ટુંકાય છે. કેટલાંક બેંચ પડેલાં છે, જેથી આવનાર માણસોને ફરતાં ફરતાં શ્રમ લાગે તો તેની ઉપર બેસે. ત્યાં મી. બીહારીલાલ પણ બેંચ ઉપર બેસી સ્વચ્છ આકાશ

૫૨ સ્નેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ ! યાને ખૂન !

નરક નબર કરી જોઈ રહ્યા છે. તેમની પાસે કેટલાક સહૃદયો બેઠેલા છે. તે વાત ચીત કરે છે પણ તેમનું તે નરક લક્ષ્ય ખીલકુલ નથી. કેટલીક વારે લાંથી ઉઠી આમ તેમ ધરવા લાગ્યા અને વિચારોના વમળમાં ક્યાં જાય છે તે પણ ભાન રહેલું નથી. તેથી જરા આગળ નીકળી સાધારણુ જાડી આવેલી છે ત્યાં આગળ પહોંચ્યા. એટલે એક માણસ મારવાડી દેશમાં અને ગૃહસ્થ હોય તેમ દેખાતો સામે મળ્યો. તેણે મી. બીહારીલાલને ઓળખતો હોય તેમ સ્વાલ કર્યો કે: “ કેમ છે ! મહેરબાન બીહારીલાલભાઈ ! આપ ડરવા આવ્યા છો કે શું ? આવી રીતે હમેશાં આવના દશે કેમ ! ” તુરત મી. બીહારીલાલે ચમકાઈને સાંચું જોયું તથા આશ્ચર્ય પામ્યા કે આ હસમને હું ઓળખતો નથી છતાં માફ નામ દબને બોલાવ્યો ! તથા ઉપરાઉપરી પ્રશ્ન પણ કર્યો ! કોણ જાણે ! હું મુંબાઈમાં પ્રખ્યાત એટલે મને સૌ કોઈ ઓળખે ! વળી આતો કોઈ ગૃહસ્થ દેખાય છે ! જેથી કેમ ના ઓળખે ! આમ વિચારી હુંકમં જવાબ આપ્યો કે: “ હા ભાઈ હમેશાં આવું છું ” એમ કહી ચાલવા લાગ્યા. વળી થોડેક છેટે બીજો માણસ મળ્યો તે સાધારણુ સોખીન હોય એમ જણાતો હતો. તેણે પણ પ્રથમના માણસની માફક સ્વાલ કર્યો. એટલે મી. બીહારીલાલ વધુ વિચારમાં પડ્યા. આ શુ દશે ! તોપણ આખરે જવાબ આપી પૂછવા લાગ્યા કે: “ કેમ ભાઈ, તમે મને ઓળખો છો ? હું તમને ઓળખતો નથી માટે આ પ્રશ્ન કર્યો છે : ” સામે માણસ જાતનો વાણિયો તથા સધરેલી ફેશનનો હોય તેમ દેખાતું હતું. તેણે જવાબ આપ્યો. “ વાહ સાહેબ ! આપ, તો ન ઓળખો ! પણ આપને આખું મુંબાઈ શહેર તથા તેમાં વિશેષ તો ગુન્હેગારો ઓળખે. અને સારા સહૃદયો પણ પીછાણે. જેથી તમારાથી કોણ અગળ્યું હોય ! ” આ જવાબ સીધો, ને યોગ્યસર લાગવાથી મી. બીહારીલાલને કંઈ પણ શંકા આવી નહિ. હવે વધુ વખત થવાથી પરત જવું એ હીક ! એમ સમજી તેઓ પાછા વળ્યા. એટલે સામેથી એક હસમે જુમ મારી કે: “ સાહેબ, ઉભા રહો ! જરા

મારે તમારું કામ છે. અને કાંઈ વાત ચીત કરવી છે.” મી. બીહારીલાલે તે સાંભળ્યું. સાંજના સાડા સાત વાગવાનો સમય થયો છે અને નિર્જન જગ્યો થઈ જવાથી ત્યાં વધારે વખત ઉભા રહેવું વાસ્તવિક નથી ! વળી આમાં કંઈ ભેદ હોય એમ જણાય છે ! કારણ કે પેલા બે માણસો અને ઝાળખવાનો ડોળ કરી ચાલ્યા ગયા; અને આ ત્રીજો માણસ કંઈ વાતનું બહાનું કાઢી ઉભો રાખવા માગે છે ! માટે અત્યારે અનિષ્ટ પરિણામ આવવાનું હોય તેમ માઈ અંતઃકરણ કહે છે. આમ મી. બીહારીલાલને તુરત ભય જેવું લાગવાથી પોતાના કોટના અંદરના ખિસ્સામાંથી રિવોલ્વર કાઢી તપાસી તો તે ખાલી જણાઈ. આથી હૃદયમાં આઘાત થયો હોય એમ લાગ્યું ! એટલામાં પાછળ કંઈ કુટવનો અવાજ થયો. તે મી. બીહારીલાલે સાંભળ્યો કે તુરત પાછું જોતા બરોબર ત્રણ સાણસો પોતાની નજીકમાં આવતા હોય એમ દેખાયું. તે વ્યક્તિઓને જોઈ મી. બીહારીલાલ સ્વસ્થ થયા. અને વિચાર્યું કે હવે અહીં આંધી કોઈ રીતે પલાયન કરે તો ઠીક ! કારણ બીજું કશીયાર પોતાની પાસે હતું નહિ. વળી જે હતું તે ખાલી નીકળ્યું; એટલે તે નિરૂપયોગી થયું. એવું સમજી તુરત તેઓ નાસવા લાગ્યા. થોડેક દોડ્યા એટલે પ્રથમના પેલા બે માણસો સામા મળેલા, તે પણ આ વખતે સામા મળ્યા. તેઓએ મી. બીહારીલાલને ઝપાટાબંધ જતા જોઈ અટકાવીને પૂછવા લાગ્યા કે : “ કેમ સાહેબ. કંઈ આટલી બધી ઉતાવળ ! ઉભા રહો જરા સીગારેટ પીઓ ! પછી જવાશે ! હજી વાળું કરવાનો સમય બહુ થયો નથી ! ” આમ કહ્યા છતાં તે ચાલવા લાગ્યા એટલે તેઓએ મી. બીહારીલાલના હાથ ઝાલી ઉભા રાખ્યા. મી. બીહારીલાલ હાથ છોડાવવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા તેમ તેમ સામા માણસો મજબુતીથી પકડવા લાગ્યા. આવી રકઝક થાય છે તેટલામાં પાછળથી ત્રણ માણસોએ આવી, એકંદર પાંચે માણસોએ મી. બીહારીલાલને ઘેરી લીધા. એ પાંચમાં એક મનુષ્ય ઉંચો તથા મોટું લંબગોળ છે તથા શરીરે પાતળો છે. તેણે કાળો ઝોવર કોટ પહેરેલો છે તે ધસતે પેલા

મહાગૃહસ્થાના પોષાકવાળા ઇસમોને કાંઈ ઇશારત કરી એટલે તેમણે મી. બીહારીલાલના હાથ મૂકી દીધા. આ પ્રમાણે પાંચ ઇસમો વચ્ચે આપણા બહાદુર ડિટેક્ટીવ અંતરાધ ઉભા રહ્યા. પછી પેલી મારવાડી ટ્રેશમાં જે ‘વ્યક્તિ’ હતી તેણે મી. બીહારીલાલ ને સ્વાલ પૂછવાના શરૂ કર્યા.

વ્યક્તિ—“ કહો ? આપનું નામ બિહારીલાલ ડિટેક્ટીવ છે કે નહિ ? ”

મી. બીહારી—“ હા, માફ નામ અને ઇસમ પણ તેજ હું—”

વ્યક્તિ—“ આપ એક બહાદુર ડિટેક્ટીવ છો. અંતે ઘણાખરા કેસોમાં નામના મેળવી છે. ખરૂં કે નહિ ? ”

મી. બીહારી—“ હા, તેવું છે ખરૂં. પણ આ પ્રશ્ન તમે શા કારણે પૂછો છો ? ”

વ્યક્તિ—“ કંઈ કામસર પૂછું છું. તમે મહેરૂનિસાના ખૂનનો કેસ તપાસ માટે હાથમાં લીધો છે ? ”

મી. બીહારી—“ હા. ”

વ્યક્તિ—“ તે સંબંધી કંઈ બાળ લાગ્યો છે ? ”

મી. બીહારી—“ ના, જે તપાસ મળ્યો છે તે નહિ જેવો છે. ”

વ્યક્તિ—“ તે સંબંધી કંઈ પત્ર મળ્યો છે ? ”

મી. બીહારી—“ હા. મને પત્ર મળ્યો છે તે કારણસર જ આ તરફ માફ દમેલાં આવવું થાય છે. ”

વ્યક્તિ—“ ત્યારે જુઓ ! તમે જેની તપાસમાં છો તે પેલા હિંચા, ને ઓવરકોટ પહેરેલા માણસ છે, એજ ખૂની છે. તથા તમને જે બેટો કોઈ દિવસે થશે એમ લખ્યું હતું તે પણ સત્ય હતું. હવે કહેવાનું એટલું જ કે—તમે આ કેસ બીલકુલ હાથમાંથી છોડી દો ? કોઈ સારા માણસનો જીવન અને ઇબ્જત લેવી એ બરાબર નથી. કારણ કે એક વખત જે કામ સાદસમાં કર્યું એ હવે સુધરવાનું નથી.

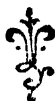

“ ત્યારે જુઓ ! તમે જેની તપાસમાં છો તે પેલા ઉચ્ચા ને ઓવર કોટ
પહેરેલા માણસ છે ”

(જુઓ પૃ. ૫૪)

માટે આટલા શબ્દો ધ્યાનમાં લઇ કામ નિકાલે કાઢી નાખશો. આ તમને એક સૂચના કરી છે તે પ્રમાણે નહિ કરો. તો મહેરનિસાનું ખૂન થયું છે તેવીજ વસ્તે તમારી થવાની એ નક્કી સમજાજો ! ”

આટલું કહી પાંચે માણસો ઝપાટાખંધ ત્યાંથી પસાર થઇ ગયા. અને ક્યાં ગયા તે માણુમ પડ્યું નહિ. મી. બીહારીલાલ તો એક સ્વમ્ભ-લટના બની હોય તેમ વિચારમાં થોડીવાર ત્યાં ઉભા રહ્યા. તેઓ વિચાર કરે છે કે, આ સહગૃહસ્થો કોણુ ! ખૂતી શું ! ક્યાંથી આવ્યા ને ક્યાં ગયા ! વળી હું હાથ આવેલો છતાં ક્ષેમકુશળ મને જવા દીધો ! એ શું ! ખરેખર, આ બનાવ આશ્ચર્યકારક થયો છે. ! વધુ ટાઇમ અહીં રોકાવું બરાબર નહિ એમ ધારી ઉતાવળે પગલે, ભય ગ્રસ્ત ચહેરે પોતાના ગ્રંથ તરફ મી. બીહારીલાલ ચાલવા લાગ્યા. રસ્તામાં જતાં જતાં વળી વિચાર આવ્યો કે મારી પાસે હથીયાર કંઈ નહતું. અને જે રિવોલ્વર હતી તે કોઈ દિવસ નહિ, ને આજે તે ખાત્રી નીકળી એ પણ નવાઇ જેવું છે ! ‘ ભાવી વાંકું ’ એમાં દોષ કોનો ? આમ પોતાના મનનું સમાધાન કર્યું. જ્યારે મકાન આગળ આવી પહોંચ્યા ત્યારે નવ વાગવાનો સમય થયો હતો. જેથી વાગું કરી લીધું અને પોતાની પથારી તૈયાર હતી, તેમાં આવી સુઇ ગયા. પરંતુ આજના વિપરીત બનાવનો પડવો નજર આગળ તર્યા કરતો હતો. છેવટે મોઢામાંથી ઉઘાર પણ નીકળ્યા કે : ‘ ખૂતી હાથમાંથી આવેલો ગયો. ! નિદ્રામાં આ પડધાનું સ્વપ્ન પણ મી. બીહારીલાલને આવે એમાં નવાઇ જેવું કંઈ નથી. કદાચ તે આવ્યું હશે તો એ સવારે નિદ્રામાંથી જાગત થશે ત્યારે વાંચકને કહેશે !

પ્રકરણ ૮ મું

મ્ર. વેડસન સાહેબની તપાસણી.

અરુણોદય સમયે પૂર્વ દિશાએથી પ્રથમ પોતાનાં કીરણો સૃષ્ટિ ઉપર ફેંકી સવિતાનારાયણ સૂચના કરે છે કે, રે ! જગતના મનુષ્યા દિલ્લો ! તમે તમારી ઘેર મીઠી નિદ્રામાંથી જાગ્રત થાઓ ? અને કર્મધારક બનો ! તે પ્રમાણે અમલ કરવાની પદ્ધતિ જગતના જીવોને પણ હમેશ પડી ગયેલી છે. તથા તે આજસુધી અસ્તિત્વમાં છે એમ આપણી વ્યવહાર દૃષ્ટિએ પણ હા કહીશું. આ વખતે મી. બીહારીલાલને પથમના દિવસનો શ્રમ હોવાથી હમેશના ટાઇમ કરતાં મોડા કંઈક કહ્યા. દાતણ, શૌચાદિ ક્રિયા કર્યાબાદ ચા લીધી. અને પોતાની ઑફીસમાં આવી બેઠા. રાત્રે તેઓને સ્વપ્ન આવેલું કે, ' ખૂની પકડયો છે ! મારા હાથમાંથી છટકવા જાય છે ! મેં મજબુત પકડયો છે ! સામસામી મારામારી ઉપર આવીએ છીએ ! અને લાગ જોઈ ખિસ્સામાંથી રિવોલ્વર કાઢવા હાથ નાંખ્યો ! એટલે તે હાથમાં ન આવી ! આથી ખૂની સાથે વગર હથીયારે ટક્કર લેવા વિચાર ચલાવ્યો ! લગભગ અડધા કલાક સુધી ટક્કર લીધી ! એટલામાં ખૂની હાથ છોડાવીને નાશી ગયો ! જેથી પૂઠ પકડવા દોડયો ! ત્યારે પગમાં

દોડતાં ઠોકર લાગી !’ (આ સમયે ખીહારીલાલની આંખો ઉઘડી ગઇ ને સ્વપ્ન અદસ્ય થયું.) આ સ્વપ્નની ઘટનાથી મી. ખીહારીલાલ કેટલીક વાર ખુરશી ઉપર નિરાશ થઇને બેઠા છે. મી. અકબરખાંએ આવી ખોંખારો કરી ‘ જુનાબ સલામ ’ કહી પોતાની જગ્યાએ બેઠા. ત્યારે મી. ખીહારીલાલની નજર ત્યાં જવાથી થયેલો શોક નિવારણ થયો. હવે પોતાના ચાલુ કાર્યમાં બંને બહાદુર ડિટેક્ટીવો કામે લગ્યા. તથા દરેક કેસનાં કાગળીયાંની ફાઇલો વિગેરે સુવ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવા તથા બાંધવા મંડયા. ગઇ કાલનો બનાવ મી. ખીહારીલાલે નોંધ-પોથીમાં નોંધી લીધો. કારણ કે તેમને તો આ કેસની જ તીવ્ર લાગણી થઇ રહી છે; ખીજા કેસો તરફ ખીલકુલ લક્ષ્ય રાખતા નથી. આવી ઘટમાળ હમેશાં ચાલ્યા કરે છે. ત્યારબાદ કેટલાક દિવસે આશીસમાં બંને બહાદુર ડિટેક્ટીવો બેઠા છે તે વખતે એક પટાવાળો આવ્યો. તેણે એક કાગળ બંધ પાકીટ સાથે મી. ખીહારીલાલના હાથમાં મૂક્યો. પાકીટ ફાડીને તે વાંચવા લાગ્યા. તેની અંદર નીચે પ્રમાણે મજકુર હતો.

“ મલખારહીલ-બાંબે ”

“ મી. ખીહારીલાલ. (સી-આઇ-ડી) આજે સાંજના ” ચાર વાગ્યાના સુમારે તમારી મુલાકાતે કેટલાક કેસોની તપાસણી માટે હું આવનાર છું માટે ક્યાંઇ બહાર જશો નહિ. વળી મી. અકબરખાં પણ હાજર રહે એમ તેઓને સૂચવશે. ”

“ લી. વેડસન ”

પોલીસ કમીશનર. મુંબાઇ ઇલાકા.

પત્ર પૂરો વાંચી રહ્યા પછી મી. અકબરખાંના હાથમાં આવ્યો એટલે મી. અકબરખાંએ ચસ્માંની મદદ વડે વાંચવા લાગ્યા. કાગળની અંદરના શબ્દો “ મી. અકબરખાં પણ હાજર રહે ” એવા અર્થ-સૂચકને આજ્ઞાધારક આવ્યા એટલે તેમના હાથ ધ્રુજવા લાગ્યા; ને કામળ પડી ગયો. મી. ખીહારીલાલને આ દશ્ય જોઇ હસવું આવ્યું ને

કહેવા લાગ્યા કે: “ વાહરે ! મીયાં અક્કલખાં ! આવા બહાદુર ડિટેક્ટીવ થકને અમલદારથી ઠરો છો કેમ ? તમને શું ભય છે ! તેમ છતાં હું તમારી પાસે છું ! ” મી. અક્કલખાં કહેવા લાગ્યા કે: “ નહિ સાહેબ ! હું ઠરતો નથી ! પણ એ તો મોટા સાહેબ એટલે સહજ મારા વિષે કંઈ વાંકું પડી નય અને કામ કરવાને નાલાયક છું એમ જણાય તો મારી પૂરી કમબખ્તી ! વળી ઘેર કાઢી મૂકે તો મારી જગતમાં હાંસી થાય ! પણ હશે ! આપ છો એટલે મારે કાંઈ ખ્હીવાનું કારણ નથી. આપની મારા ઉપર પૂરેપૂરી મહેરબાની છે એટલે સાફ છે. ” મી. બીહારીલાલે ધૈર્યતા આપી જણાવ્યું કે: “ કંઈ ફીકર નહિ. તમે બીલકુલ નિડર રહો. તમારા કામની જવાબદારી મારે શિર છે. એક વખત જે માણસનો મેં હાથ પકડ્યો એટલે તેને હું મારો ગણું છું. ” આવો માયાળુ જવાબ મળવાથી મી. અક્કલખાં ખુશ થયા, ને બોલ્યા કે: “ ખુદાની મારા ઉપર મહેરબાની છે. જેથી આપના જેવા અમલદારના હાથ તજે નોકરી મળી છે. વળી આપનો પ્યાર પણ અધિક છે માટે હું નિશ્ચિંત છું ” આ વાતચીત પછી મી. બીહારીલાલે મે. વેડસન સાહેબ ઉપર જવાબ લખી પઠાવાળાને આપી દીધા. પઠાવાળો તે લઈ આલ્યો ગયો.

સાંજના સાઠાવણનો સુમાર થયો છે તે વખતે આફ્રીસમાં દરેક વસ્તુઓ વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવી દેવામાં આવી. તથા પઠાવાળાઓને સૂચના કરી હાજર રાખવામાં આગ્યા છે. આ પ્રમાણે એકંદર વ્યવસ્થા થયા પછી બન્ને ડિટેક્ટીવો મે. વેડસન સા. ના આવવાની રાહ જોતા બાહરે રસ્તા ઉપર એકજ દ્રષ્ટિથી જોવા લાગ્યા. થોડી વારમાં એક મોટર સામેથી આવતી જણાઈ અને તે આફ્રીસ નજીક આવતાં મે. વેડસન સાહેબ તુરત નીચે ઉતરી ઉપરના ભાગમાં (આફ્રીસમાં) આવી ખુરશી ઉપર જગ્યો લીધી. મે. વેડસન સાહેબ સુશિક્ષિત પુરૂષ તેમજ અમીરી સ્વભાવ, અને તમામ વાતે પ્રવીણ હતા. તાત્પર્ય જે કેટલાક યુરોપિયનો ગોરા કાળાનો ભેદ ભાવ રાખી હલકટ ખુદ્દિનું પ્રદર્શન કરાવે

છે તેવો કોઈપણ દુર્ગુણ તેમનામાં નહતો. તેઓએ મી. ખીહારીલાલ સાથે ઘણી વાત ચીત કર્યા પછી મૂળ વિષય ઉપર આવી કહેવા લાગ્યા કે: “ મી. ખીહારીલાલ ! તમે આજ સુધી કેટલા કેસો લીધેલા, અને કેટલાની અંદર ફતેહમંદ નીવડ્યા ! તે બદલ ચોક્કસ યાદી આરોપીનાં નામ સાથે કરી આપો ! કારણ કે મારે પ્રસંગાનુસાર જરૂર પડી છે.” મી. અકબરખાં પાસે કરાવી આપું છું” એમ કહ્યું. ત્યાં તો આપણા ભલા કમીશનર સાહેબની નજર મી. અકબરખાંનું નામ સાંભળતાં તેમના ઉપર પડી. અને મી. ખીહારીલાલને ક્લેશી કહેવા લાગ્યા કે: “ જુઓ મી. ખીહારીલાલ ! મીમાં સાહેબ પાસે યાદી કરાવો છો, પણ કાંઈ દેખીતા બાહોશ હોય એમ જણાતું નથી ! તેથી ક્યાંઈનું ક્યાંઈ લખી બેસશે તો યાદી નિરૂપયોગી થશે ! માટે તમે તમારા હાથે લખો તો ફીક !” મી. અકબરખાંને પક્ષ કરી મી. ખીહારીલાલે કહ્યું કે: “ નહિ સાહેબ ! મી. અકબરખાં ઘણા ચતુર, તથા જે તે વખતે મદદ કરી શકે તેવા છે. વળી ઇંગ્લીશનું જ્ઞાન ધાતું ઉત્તમ છે. એટલે કંઈ હરકત નથી.” આ બંધીય વાતચીત મી. અકબરખાં સાંભળતા હતા. તે તો નીચેથી ઉંચે બીલકુલ જોતા નહતા. પરંતુ જ્યારે મી. ખીહારીલાલે, પોતાની પ્રશંસા કરી એટલે જ ટટાર થયા. પછી હુકમ પ્રમાણે કામ કરવા માટે પાસેના કબાટમાંથી રજીસ્ટર લઈને બેઠા. તેમાંથી જે કેસો મી. ખીહારીલાલે લીધેલા તેની તથા તેમાંથી કેટલા અંદર સફળતા મેળવી, તેની નોંધ આરોપીના નામ સાથે કરવા માંડી. અને ઝપાટા બંધ પૂરી કરી મી. ખીહારીલાલના હાથમાં મૂકી. આ યાદી મે. વેડસન સાહેબે જોઈ, તેમાં સુવાચ્ય અક્ષરો હોવાથી મી. અકબરખાં ઉપર નાલાયકાની શંકા હતી તે નષ્ટ થઈ. તદુપરાંત ‘ ચેક્યુ, ચેક્યુ, મી. અકબરખાં. ઘણું સાફ કામ કરો છો !’ કહી શાખાશી આપી. મી. ખીહારીલાલે વધુમાં ઉમેર્યું કે: “ જી. તેઓને મેંજ પસંદ કરી રાખેલા છે એટલે તેમાં શી ન્યુનતા હોય !” બાદ યાદી ઉપરથી દરેક કેસની માહિતી મી. ખીહારીલાલે અનુક્રમે આપવા માંડી. છેવટ જ્યારે

મહેરનિસાના ખૂનના આરોપી સંબંધી કાંઇ હકીકત આવેલી નહિ હોવાથી એકદમ મે. વેડસન સાહેબ બોલી ઉઠ્યા. “ અરે ! હજી સુધી ખૂનનો આરોપી કોણ ? અને ક્યાં છે ? તેનો પતો નથી પડ્યો કે શું ? માટેજ આરોપીનું નામ જણાતું નથી ! ” આ વાક્ય પુરૂ થતાં મી. બીહારીલાલ તુરત શરમીદા થઇ ગયા. હવે શું જવાબ આપવો ! છેવટે લાચાર થઇ કહ્યું કે : “ ના સાહેબ, એ ખૂની બહુ જખરા છે ! એક વખતે મને સુદાં પ્રસાવ્યો હતો, તથા કહેતો હતો કે : ‘ આ કેસ તમે હાથમાં ના રાખશો. ને આગળ તજવીજ કરશો નહિ. છતાં કરશો તો મહેરનિસાના ખૂન જેવી તમારી વધે થશે ! ’ આવી ધમકી આપી હતી ! ” મે. વેડસન સાહેબ જરા શાંત થઇ બોલ્યા કે : “ ઠીક, એ કેસ સંબંધીની આજ સુધીની તમામ હકીકત મને સમજાવો ! તથા તમે શું શું પગલાં લીધાં ! તે પણ કહો ! : ” આ હુકમ થયા પ્રમાણે મી. બીહારીલાલે મહેરનિસાના ખૂનના તપાસ સંબંધી શું શું તજવીજ કરેલી છે, તેની નોંધપોથી ઉપરથી તમામ હકીકત સમજાવી દીધી. મે. વેડસન સાહેબે ખૂનીનો લખેલો કાગળ વાંચીને, તેમજ મી. બીહારીલાલને કેવી રીતે પ્રસાવ્યા હતા; તથા તે વખતે વગર ઇજાએ પરત જવા દીધા હતા, વિગેરે હકીકતથી ધાગુજ આશ્ચર્ય ચક્રીત થઇ બોલ્યા કે : ખરેખર ! ખૂની પણ કોઇ બહાદુર ડિટેક્ટીવની ગરજ સારે છે. વળી ખુલ્લી રીતે મુંબાઇ શહેરમાં હજી ફરે છે ! આ વાતોમાં મી. અકબરખાં પણ દ્રઢતા લાવી ટાપસી પૂરી કહેવા લાગ્યા કે : “ હા સાહેબ. મી. બીહારીલાલ ભાઇ તથા હું ઘણી તપાસ કરીએ છીએ પરંતુ અત્યાર સુધી કાંઇ પણ બાતમી યા ખૂનીનો પતો પડ્યો નથી. તેમ છતાં અમે કાંઇ એથી ના ઉમેદ નથી ! ગમે તેમ કરી ખૂનીને પકડીશુંજ. ”

આ પ્રમાણે ત્રિપુટી વાતો કરે છે એટલામાં એક પટાવાળો ઑફીસમાં આવ્યો. તેના હાથમાં એક કાગળ હતો. પટાવાળાના દેખાવ ઉપરથી ઓળખી મે. વેડસન સાહેબ બોલ્યા કે : “ બંગલા ઉપર

પહેરો છતાં તું અહીં કેમ આવ્યો !” પટાવાળાએ વિનયપુર્વક જણાવ્યું કે: “ કાંઈ નહિ સાહબ એતો આપલા હી કાગદ કોની મનુષ્યાંની આપલા કડુન લોકર પહોંચલે પાહિએ અસા સાંચુન હી કાગદ માલા દિલા. મગ આપણુ ધથે આલ્યા અસુન મીં પહરાવર દુસરાલા ઠેવુન હી કાગદ લેઉન આલે આહે ” આ પ્રમાણે પટાવાળાએ પોતાની માતૃ ભાષામાં જવાબ દીધો. આદ તેણે પોતાના હાથમાંનો કાગળ (ખીરેલું કવર) ટેબલ ઉપર મૂક્યાં. તે મે. વેડસન સાહેબે હાથમાં લઈને ફેાડી, અંદરનો પત્ર વાંચવા લાગ્યા. જેમ જેમ કાગળ વાંચતા જાય તેમ તેમ કપાળ ઉપર કરચલીયોનાં ચિન્હ પડતાં તે ઉપરથી મી. ખીહારીલાલે જાણ્યું કે તે અગત્યની બાબત હોવી જોઈએ. પરંતુ શું હશે! તે માટે અધિરા થવા લાગ્યા. પ્રિય વાંચક! તું પણ અધિરો થયો હોમશ? જેથી તારી ઉમેદ પુરી કર? લે વાંચી જ

પત્રનો મજકુર નીચે પ્રમાણે છે:—

મે. વેડસન સા. ની સેવામાં તા. મુંબાઇ.

મહેરુનિસાના ખુનીની સલામ વાંચશો. રક્ત તરદી આપું છું કે, આપે મ્હને શોધવાને માટે મી. ખીહારીલાલને કેસ સોંપ્યો છે પણ તેઓની શું સ્થિતિ થઇ હતી વિગેરે હકીકત આપ આજે મી. ખીહારીલાલને મળવા જવાનાં છે તે વખતે ફગર તેઓના મોઢાથી સાંભળશો. આપ નવાઇ પામશો કે આજે તમે મળવા જવાના છો એની બાતમી મને શી રીતે મળી હશે! પણ તેનો ખુલાસો એજ કે જેવી રીતે મી. ખીહારીલાલ મારી તપાસમાં છે તેવી રીતે હું પણ તેમની તપાસમાં છું. “ આપ બંગલેથી નીકળી ગયા છો એમ જાણી આપના સીપાઇને આ પત્ર આપ્યો છે. કારણ કે આપને તે પત્ર ” “ હાથોહાથમળે એજ ઉમેદ હતી. તે પ્રમાણે હવે મળ્યો હશેજ. ” “ પત્ર મોકલવાનું કારણ આંત્ર એટલું જ કે આ કેસની ” “ આગળ તજવીજ નહિ કરવા, જેવી

રીતે મી. ખીહારીલાલને “ મેં રૂબરૂ સૂચના આપી છે તેવીજ રીતે આપને આ પત્રદ્વારા ” વિનંતી કરું છું કે આ કેસની માંડવાળ કરી નાખશો તો “ હીક ! નહિ તો આગળ ઉપર ભયંકર પ્રસંગ મારી ઉપર ” “અગર તો આપના તાબાના મી. ખીહારીલાલ ઉપર આવશે ! ઉમેદ છે કે તેવું તો નહિ જ બને.

“ હી-“ હું છું. ”

ગજબ ! ગજબ ! આ ખૂની તો અજબ શક્તિ ધરાવનાર છે ! એમ સહસા શબ્દો મે. વેડસન સા. ના મુખમાંથી નીકળી પડ્યા. અને કહ્યું કે : “ મી. ખીહારીલાલ ! જરૂર આ ખૂનીને કોઈ અન્ય માણસોની સહાય છે. નહિ તો આટલું કર્તવ્ય કરી શકેજ નહિ. માટે આ કેસનો તપાસ કરી હવે ખૂનીનો વેળાસર પો. પાડી, જલદી જેમ બને તેમ નીકાલ કરી નાખવો જોઈએ ! ખૂની જેવો વૈયંયાન છે તેવોજ વિદ્વાન પણ છે એમ કાગળના શબ્દો ઉપરથી જણાય છે. જે વખત બંધ છે તેમાં હવે તે બચવા સારૂ વધુ ઉપાયો યોજશે ! ” મી. ખીહારીલાલે ગંભીરપણે જવાબ આપ્યો કે : “ હાથ, એ ખરું ! પરંતુ આ બદાહુર ડિટેક્ટીવ ખૂનીને પોતાના પંઝામા ફસાવ્યા વગર રહેશે નહિ, એ પણ નક્કી છે. ” હવે આગળ શું તજવીજ કરવી તે સંબંધી મે. વેડસન સા. તથા મી. ખીહારીલાલ વચ્ચે સલાહસંબંધી વાતચીત નાચે પ્રમાણે ચાલી.

મે. વેડસન સા.—“ હવે તમે કદાચ શુકિત કરવા ધારો છો ? તે જણાવશો ? ”

મી. ખીહારી—“ (કંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ સ્વગત લહી પોતાના ઓવર કોટમાંથી લોહીનાં ટીપાંવાળું અંતરનું માપ દાઢી સાંચા.) જુઓ સાહેબ ! આ, જે માપન અંતર મૂક્યું છે તે માપ જરાયર અઢી ફુટના અંતરનું છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે આ ઈનમ ખૂનવાળી જગ્યાએથી જને. હશે ત્યારે તેનું એક પગલું આટલા અં રે ચડતું હશે. એ નિઃસંશય છે. ”

મે. વેડસન સા—“ આવાં પગલાંનું અંતર ઘણા ઇસમોનું હોય તેથી તે ખૂતી શોધવામાં શું ઉપયોગી થશે. ? ”

મી. બીહારી—“ સાહેબ હજુ આ સંબંધી કહેવાનું છે. તે આપ સાંભળી લ્યો એટલે જણાશે. એક ડાઘવાળું ટીપું બીજા ડાઘવાળા ટીપા સામે સાધારણ રીતે સીધું નથી પડેલું; પણ ત્રણ તીરક્ષમાં ગયેલું છે. જેથી તે ઉપરથી સમજાય છે કે આ લોહીનાં ટીપાં જે ઇસમથી પડ્યાં છે તે ઇસમ સાધારણ રીતે ‘રાંટા, હોવો જોઈએ. તેમજ જે આ ટપકાં પડેલાં છે તે તેના અંગે પહેરેલું કપડું લોહીવાળું થયેલું હોવું જોઈએ તે તેના જોવામાં નહિ આવ્યાથી ઉતાવળો ચાલવાના કારણે તેવું બનેલું છે. આ પ્રમાણે માફ અનુમાન થયેલું છે. ’

મે. વેડસન સા.—“ ત્યારે એ ‘રાંટા ’ માણસે જ ખૂત કરેલું છે ? એમ તો સિદ્ધ થાય છે ખરું કે નહિ ? ”

મી. બીહારી—“ નહિ સાહેબ, એવું તો અત્યારથી ચોક્કસ કહી શકાય નહિ. પણ ખૂત થયું તે ટાંઘમે આ ઇસમ હાજર હોવો જોઈએ. એમાં શંકા નથી. ”

મે. વેડસન સા—“ આગળ શું વિધિ કરવાની છે. ? ”

મી. બીહારી —“ આવાં ‘રાંટા ’ માણસ જ્યાં જ્યાં મળી આવશે તે તમામ ઉપર જે તે ઠેકાણે નજર રાખવા પોલીસને છૂતી રીતે ખાતમી આપી દઇશ. એટલે કોઇક વખતે પણ લાય તમે આવી જશો. તેમ છતાં હું કંઈ આટલા જ આધાર ઉપર બેસી રહેવાનો નથી ! કાંઈક નવીન યુક્તિઓ શોધ્યા કરીશ. ”

મે. વેડસન સા.—“ આ કામમાં હવેથી હું પણ બનશે તેટલી લકીકત શોધીશ. મને પણ ખૂતીએ આમ ત્રણ આજે મોકલ્યું છે એલે તે સ્વીકારવું પડશે ! ”

ઉપરની ઘટના લક્ષ્યમાં લઈ અને તપાસણી કરવાની હતી તે કરી મે. વેડસન સા જવા માટે તૈયાર થયા. જતી વખતે એકાંતમાં

વાત કરવા મી. બીહારીલાલને ઇશારત કરી જેથી તેઓ સાહેબની પાછળ એકાંતમાં ગયા. અને વાત સાંભળી લીધી. બાદ મે. વેડસન સા. આફ્રીસમાંથી નીચે ઉતરી પોતાની મોટરમાં બેસી ઝપાટાખંધ સ્વરથાને જવા ઉપહી ગયા. આ તરફ મી. બીહારીલાલ પોતાની જગ્યાએ આવીને બેઠા. આ સધળી વાતચીત મી. અકબરખાં સાંભળી રહ્યા હતા. તેઓ તો સાહેબ સાથે કાંઈ બોલવાનો પ્રસંગ ના આવે તો ઠીક, એટલું જ ઇચ્છતા હતા. કારણ કાંઈને બદલે કાંઈ કહી દેવાય તો ઘર ભણી જવાનો પ્રસંગ આવે ! જેથી પોતાની અકલ મોઢમ રહે તો ઠીક, એમ ઇચ્છતા હતા. અત્યાર સુધી તેઓ સાહેબ સામે અદ્ય વાળી ઉભા રહ્યા હતા. અને એક સ્વપ્નની ઘટના મારફત આંખથી જ સધળું નીહાળી રહ્યા હતા. મી. બીહારીલાલે, સાહેબે જે વાત કહી તે મી. અકબરખાંના લાભની હોવાથી તેઓએ સૂચવી દીધી. કે “ સાહેબે કહ્યું છે કે : મી. અકબરખાં જે આ કામમાં સારી મદદ કરશે તો હું તેમને સારા દરજ્જે મૂકીશ. ” મારે તમે હવે આ કેસમાં પૂરતું ધ્યાન આપો. એમ મી. બીહારીલાલે કહ્યું. આવી સૂચના પોતાના લાભની ભણી મી. અકબરખાં ડુલાઈ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે : “ સાહેબ. એ તો આ નોકરીમાં રહ્યો છું ત્યારથી જ મેં નિશ્ચય કર્યો છે કે દરેક કેસમાં પૂરતું ધ્યાન આપી કામ કરવું જ જોઈએ. એમ પહેલાંથી હું સમજ્યો છું તે પ્રમાણે આ કેસમાં હવે મારી બહાદુરી જોજો ! ” મી. બીહારીલાલે રમુજ ખાતર મરકરીના રૂપમાં કહ્યું કે : “ આપનામાં ફક્ત મીયાં-બાઈની વાતો પ્રમાણે વાકપટુતા સિવાય બીજું કાંઈ નથી ! એ તો હું ઠીક છું કે જેમ તેમ ચલાવી લઉં છું ! નાહક કોઈ ગરીબ માણસની રોજી ઉપર પગ મુકવા જેવું ના થાય, આ લાગણીથી તમારું નબળું બન્ય છે. ” આવું લાગણીભર્યું વાક્ય સાંભળી મી. અકબરખાંએ એક કૃતચેતા બતાવનારો દષ્ટિપાત તેમના સામે કર્યો.

સાંજનો ટાઈમ હોવાથી બન્ને જણ આફ્રીસમાંથી ઉઠ્યા અને પોત પોતાના મકાનમાં જઈ વાળું કરી લીધું. મી. અકબરખાં પથારીમાં

મુતા મુતા મે. વેડસન સાહેબની સૂચના યાદ લાવી ભવિષ્યના તરંગો કરી પોતાના માટે ઉચ્ચ અભિલાષાઓ બાંધી આનંદ પામતા પામતા નિદ્રાધીન થઇ ગયા. મી. બીહારીલાલને તો આજે ઠપકો ખાવો પડ્યો છે તે કારણે શોક મસ્ત થઇ નિદ્રાને વિસારી દઈ કેસના જ વિચારોમાં ગુંથાયા છે. આ પ્રમાણે બન્ને ડિટેક્ટીવોને રાત્રે જુદા જુદા વિચારો ચલા તેનું કારણ ફક્ત એજ કે, એકમાં કાર્યક્ષમતા વધુ અને બીજામાં તે કમી. માટેજ તેવી સ્થિતિ થયેલી છે.

પ્રકરણ ૯ મું

વિચિત્ર થટના !

મનુષ્યની સાધારણ પ્રકૃતિ, દરેક કાર્ય જણે પોતેજ કરવા સમર્થ હોય તેમ ધારણા બાંધે છે ! અને કદાચ સફળતા પામે તો પોતેજ કર્તુ ! એમ જણાવે છે. જ્યારે કાંઈ વિધિ નહીં તેમાં નિષ્ફળ જાય છે ત્યારે પ્રભુએ બગાડ્યું એમ મોંઢામાંથી શબ્દોચ્ચાર કરે છે ! આ કેવી દુષ્ટતા ! તમામ ધારણું ભૂલ બરેલું છે. કારણ કે દરેક કાર્ય થાય છે તેમાં પ્રભુનો જ 'પ્રભાવ' સમાયેલો છે, એ ભૂલણું જોઈએ નહિ. મી. બીહારીલાલે કેટલાક કેસોમાં જીત મેળવવાથી જરા અભિમાનનો અંકુર તેમનામાં ફૂટેલો હતો, જેથી આ કેસ પણ તેમને સાધારણ લાગતો હતો. આખરે દરેક પ્રસંગે હારવા માંડ્યા, ત્યારે જ વિધિનો વાંક કાઢી નિરાશામય શબ્દોથી બોલ્યા કે : 'વિધિ' (પ્રભુ) ના હાથમાં દરેક કર્મની લગામ છે ! તે કરે તે ખરું ! એ. વેડસન સા. તપાસણી કરી મયા પછી બીજે દિવસે બપોરના બે વાગે એક વાત યાદ આવવાથી ટેલીફોન આગળ જઈ ધંટડી વગાડી. તેવોજ અત્યુત્તરમાં ટકોરો વાગવો શરૂ થયો. એટલે કાંઈ વાત કરવા લાગ્યા. આ વાત બીજી કંઈ નહિ

ખરંતુ પોલીસ હેડક્વોર્ટીસરને, દરેક થાણામાં તથા દરેક પોલીસને છૂપી રીતે ' રાંટા ' માણસો ઉપર દેખરેખ રાખવા એતવણી આ આપી. વિધિ અંધ રહ્યા બાદ પોતાના ચાલુ કામે વળગ્યા. એક્સિસ ટાઇમ પૂરો થયા પછી સાધારણ હવા આવવાના બહાને બહાર ફરવા નીકળ્યા. અને સાંજે સાત વાગે પરત આવ્યા. રાત્રે વાળું ક્યાં પછી એકાએક વિચાર અવાથી પોતાના આખા શરીરે તદ્દન કાળા રંગનો દરવેશ પહેરી લીધો. અનળપ્યા માણસને આ વખતે મી. બીહારીલાલનું સ્વરૂપ જુએ તો ભયંકર લાગ્યા વિના રહે નહિ. કોટના ખિસ્સામાં એક રિવોલ્વર છૂપાવી દીધી તથા હાથમાં એક બાઈ લાઈ (પણ ફેશનના સ્વરૂપની) લીધી. પછી ધીમે રહી આજુબાજુ નજર કરી, બહાર ચાલવા માટે તૈયારી કરી. ક્યાં જાય છે ! તેની ખબર પ્રિય વાંચક ! મને પણ નથી. ખરંતુ આપણે તેમની પાછળ પાછળ જઈએ એટલે જાણીશું.

જ્યારે તેઓ જાહેર રસ્તા ઉપર આવ્યા ત્યારે વળી પાછી યોગરદમ નજર ફેરવી. પણ કંઈ જણાયું નહિ, જેથી ચાલવા લાગ્યા. રાત્રિએ અંધકાર હોવાથી લાઈટનો પ્રકાશ હતો. મુંબઈ જેવી વિદ્યુત-મય નગરી એટલે અંધકારનો નાશ હોય, તેમાં નવાઈ પણ શી ! લાઈટના કારણે લોકોના જવા આવવાનો સમય રસ્તા ઉપર રાત્રિના બાર વાગતા સુધી હમણેનો દેખાતો હતો. કોઈ કેકાણે ચકરી ખાઈ અંદર જવાનું હોય તો, તેટલાજ પૂરતો અંધકાર રહેતો હતો. કુદરતનો નિયમ છે કે મનુષ્ય જ્યારે લાઈટવાળી જગ્યાએથી અંધકારના સ્થળે આવે તો ત્યાં કંઈ પણ વસ્તુ એકદમ માલુમ પડે નહિ.

હવે મી. બીહારીલાલભાઈ અપાટાળંધ કેટલીક મલીઓ વટાવી આગળ ચાલવા લાગ્યા. એટલે જાહેર રસ્તા ઉપરથી દૂર નીકળી ગયા. હરપળે જાણ નજર પણ ચાલતી વખતે કરવા તે ચૂકતા નથી. જેમ કંઈ શંકા પડી હોય તેમ દરેક મીનીટ જુએ છે. આખરે તેમની શંકા ખરી પડી. કેટલીક વખત આમ જોતાં જોતાં એક વખત પાછું ફરી જોવા જાય છે

એટલે તેમનાથી લગભગ સો કદમને છેટે એક ‘કાળી મૂર્તિ’ ઝપાટા-ખંધ ચાલી આવે છે, એમ જણાયું. આથી તેઓ ત્યાંજ સ્થિર થઈ એક બાજુએ છૂપાઈ ઉભા રહ્યા. આવનાર ‘આકૃતિ’ પણ એક છૂપી મલીએ થઈ વિદાય થવા માંડી. તે જોતાં મી. ખીહારીલાલને બ્હેમ પડવાથી જતા બંધ થઈ દુરત તેની પાછળ જ ચાલ્યા. જે ગલીમાં પેલી ‘આકૃતિ’ ગઈ તે ગલીમાં જવા લાગ્યા. એમ ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક અંતરે નીકળી ગયા પણ તેનો પતો પડ્યો નહિ. એટલે સ્થિર ત્યાંજ થઈ ઉભા રહ્યા, ને વિચારમાં શુંથાયા કે અરે ! એ ‘મૂર્તિ’ની પાછળ દુરતજ હું આવ્યો પરંતુ ક્યાંઈ મળી નહિ ! તેનું કારણ શું ! કેને ખૂણું ! પૂછું તો જવાબ શી રીતે આપે ! વળી કોઈ મનુષ્યનો અવર-જવર પણ વધુ, આ સ્થળે હોય એમ જણાતું નથી ! એવા વિચારો કરે છે એટલામાં કાંઈ અવાજ આવી કાને અથડાયો. તે તરફ લક્ષ્ય આપી સાંભળવા માંડ્યું, તો કાંઈ લાકડીઓ અફળાતી હોય તેવો અવાજ માલુમ પડ્યો. મી. ખીહારીલાલ ઝપાટાખંધ ચાલી જ્યાં આગળ એ પ્રસંગ બનતો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. તે જગ્યાએ સામે આવેલા મકાનના ઉપલા ભાગમાં લાકટ હતી. તેની મદદથી દરેક મનુષ્યની આકૃતિ સ્પષ્ટ રીતે દેખાતી હતી. તેમાં પેલી ‘કાળી મૂર્તિ’ પણ એક આરામચર ઉપર પડેલી હતી. તેને જોતાંજ ઝપાટાખંધ મી. ખીહારીલાલ મકાનના દ્વાર આગળ આવી ઉપર જવાના દાદર ઉપર ચઢી ગયા. પછી એકદમ દિવાનખાનાનો આગસો ભાગ હતો ત્યાં સાહસ કરીને પહોંચી ગયા તે સાથે ત્યાંની લાકટ પણ તત્કાળ ખુલાઈ ગઈ. લાકટ વિજળીના પાવરની એટલે જ્યારે બંધ કરવી હોય ત્યારે દુસ્ત થઈ શકે તેમ હતું. લાકટ બંધ થતાં મકાનના તમામ ભાગમાં અંધકાર પ્રસરી ગયો. મી. ખીહારીલાલ હવે ગભરાયા ને બહાર નીકળી જવું વ્યાજબી જણાયાથી જે દાદરથી આવેલા તેજ દાદરે આવ્યા. ત્યારે દાદર પણ બંધ થઈ ગયેલો જણાયો. હવે ક્યા રસ્તેથી બહાર જવું તે કંઈ સૂઝતું નહિ. પોતે કેદી તરીકે સપડાયા હોય એમ લાગ્યું.

હવે પોતાના સંરક્ષણના ઉપાય માટે ખિસ્સામાંથી રિવોલ્વર ખદાર કાઢી હાથમાં લઈ એક સ્થળે શાંત થઈ ઉભા રહ્યા. અંધકારમાં પણ માણસો દોડાદોડ કરતાં હોય તેમ જણાયું. ક્યાંથી આવે છે ને ક્યાં જાય છે ! તે સ્પષ્ટ દેખાતું નથી. પરંતુ તે ઉપરના જ ભાગમાં એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જતાં હોય એમ અનુમાન થતું હતું. થોડીવારે દોડાદોડ પણ બંધ થઈ ગઈ ! આ સમયે એક ‘વિચિત્ર મૂર્તિ’ ધીમે ધીમે મી. બીહારીલાલના સામી આવતી હોય એમ દેખાયું. બીકના કારણે એકદમ મોટેથી ખૂમ પાડી આવનાર ‘મૂર્તિ’ને સાવચેતી આપી કહ્યું કે:—“સખરૂ! એટલે જ રહે ! નહિ તો મોત છે. મારી પાસે આવનાર તું કોણ છે, તે સ્પષ્ટ કહે ?” આવનાર ‘મૂર્તિ’ એ ભયંકર અદૃશ્ય થઈ. અને ખડખડાટ દસવા લાગી. આથી મી. બીહારીલાલના અંતઃકરણમાં ભયનો સંચાર વધુ થયો. એટલે જરા વધુ દમામથી પ્રશ્ન કર્યો કે:—

મી. બીહારી—“હું કોણ છું તે તું જાણ્યો છે ? મને આવી રીતે સપડાવાનું શું પ્રયોજન છે ?”

મૂર્તિ—“હા, તમને જાણ્યું છું”

મી. બીહારી—“તો પછી અહીંથી લાઇટ કેમ બંધ કરી ?”

મૂર્તિ—“સાહેબ ! તમને જાણખીને જ બંધ કરી. નહિ તો અત્યારે તમે વગર નોતરેલા મેમાન ! રહી શક્યા ન હોત.”

મી. બીહારી—“શું મને મેમાન તરીકેની સ્થિતિમાં રાખ્યો છે ? શું આ તારા શબ્દો મસ્કરી રૂપના છે ?”

મૂર્તિ—“ભલે સાહેબ, એમ મસ્કરી સમજો. હવે એ વાત જવા દો. તમે અત્યારે ક્યાં જતા હતા ?”

મી. બીહારી—“તેનું તારે શું કામ છે ? હું ગમે ત્યાં જઈ તેમાં તારો શો સંબંધ છે ?”

મૂર્તિ—પરંતુ તમારે કહેવું પડશે ! એમાં ચાલશે નહિ ! પછી મારો સંબંધ શું છે તે જણાવીશ ?”

મી. બીહારી—“ તું લાપટ કર ? પછી ખુલાસાવાર કહું છું.”

મૂર્તિ—“ વાહ સાહેબ ! એકલા તમે જ સમજો છો અને હું અચાનક છું કેમ ? ”

મી. બીહારી—“ લે ત્યારે કહું છું. મારા એક દોસ્તને અત્યારે કામ પ્રસંગે મળવા જતો હતો.”

મૂર્તિ—“ ખેતું ! તદ્દન ખેતું ! હું બહુજ ગાણું છું. પણ તમારે મોટેથી સત્ય હકીકત કઢાવવા જ પ્રશ્ન થયો છે. સાંભળો તમે ચર્ના-રેહ ઉપર મી. સરદારખાંના મકાન તરફ જવા તૈયારી કરી હતી કે નહિ ? ”

મી. બીહારી—“ હા, તેમ હશે. તોપણ તારે શું ? કોઈક પ્રસંગે જતો હમ્મશ. રસ્તે જતાં આવી રીતે તારે મને બૂલાવવામાં નાંખવાનું શું કારણ ? ”

મૂર્તિ—“ ત્યાં શા માટે જતા હતા ? તે હવે ચોક્કસ કહેા ? ”

મી. બીહારી—“ તારો પ્રશ્ન વિચિત્ર લાગે છે ? તું શું કહેવા માગે છે ? ”

મૂર્તિ—“ એજ ! મહેરનિસાના ખૂનની તપાસ બદલ તમારી તૈયારીઓ ચાલે છે તેની કંઈ ખાતમી મેળવવા જતા હતા, ખરું કે નહિ ? ”

મી. બીહારી—“ હા, ખરી વાત છે. તેમાં વાટે જતાં તું શા માટે નાહક ખોટી કરે છે ! તેનું પરિણામ તારે ભોગવવું પડશે ! ”

મૂર્તિ—“ શું પરિણામ ? મને શાસન કરનાર કોઈ સમર્થ નથી. કોણ છું તે પણ તમે જાણતા નથી ખરા કે ? ”

મી. બીહારી—“ તને ઓળખીને મારે શું કામ છે ? ”

મૂર્તિ—“ મને ઓળખશે એટલે તમારું કામ તે વખતે ફેટક થયું એમ સમજાશે.”

મી. બીહારી—“ વાંરું ! હવે તારું છેવટનું શું કહેવું છે ? ”

મૂર્તિ—“ ફક્ત એટલું જ કે—તમને દરેક વખતે મેં ચેતવણી આપી ! મારા પંડામાંથી આવેલા જવા દીધા છે. અને ફક્ત હવે કે આ કેસ તમે ખીલકુલ હાથમાંથી છોડી દો. છતાં તેમ નહિ કરતાં ઉભટ વધુ વપાસ મેળવી ખૂતીને શોધવા ફરે છે તે બરાબર નથી. તેનું પરિણામ જ્યારે તારે બરાબર આવશે એમ સમજજો ? આજ મહાકું છેવટનું કહેવું છે ? ”

મી. બીહારી—“ તારે શું ? તું જ ખૂતી છે ? ”

મૂર્તિ—“ હા. હું જ ખૂતી છું ? ”

મી. બીહારી—“ તારે હવે મારા હાથમાંથી તું છટકીશ નહિ ? અહીંજ તારું મોત થયું સમજજો ? ” આટલું કહી મી. બીહારીલાલે પોતાની રિવાલ્વર બરાબર અધકારમાં પેલી મૂર્તિના સામી તાકાને ફેંડી. તેને અવાજ થતા પહેલાં તો ખૂતી ત્યાંથી “ હવે સવાર સુધી મેમાન રહેજો ? ” એમ કહી મુઠ થઇ ગયો. અવાજ ખાલી ગયો એટલે વધુ ગબરાયા. ફરીથી રિવાલ્વર પાછી તૈયાર કરી અને સતેજ થઇ ઉભા રહ્યા. પરંતુ અધકાર વિના ખીજું કંઇ દ્રવ્ય પડતું નથી. રાત્રિના બરાબર ત્રણ વાગે પાછી લાઇટ આપ્યા મકાનમાં થઇ; એટલે મકાનની અપૂર્વ શોભા જોઇ. મી. બીહારીલાલ દિગ્મુદ થઇ ગયા કે—અરે આ મકાન કેવું હશે ? તથા ખૂતીને આ મકાનવાળા સાથે શો સંબંધ હશે ! આમ તર્ક વિતર્ક ઉઠાવે છે અને દરેક વસ્તુનું અવલોકન કરતા જાય છે. છેવટે જોતાં જોતાં એક ખુણામાં કોઇ એક વસ્તુ ઉપર નજર પડી. તે કોઇ મનુષ્યની આકૃતિ જેવું જણાયું એટલે પાસે જઇ ચોક્કસ જોયું તો એક સ્ત્રી, હાથ પગ બાંધી ખીંટી સાથે દોરડું બાંધી લટકાવી છે. વળી મોંઢામાં ડુઓ મારેલો છે. આ વિચિત્ર ઘટના જોતાં મી. બીહારીલાલે તેનો ડુઓ મોંઢામાંથી બહાર કાઢી નાખ્યો. બાદ તે સ્ત્રીને પ્રશ્ન કર્યો કે : “ તમે કોણ છો ? અને આવી સ્થિતિ કેમ લેણી જોવામાં આવે છે ? ” સ્ત્રીએ ધીમે સાદથી કહ્યું કે : “ તમે

...કોણ...છો ? ક્યાંથી...આવ્યા ? ” મી. બીહારીલાલે સ્પષ્ટ જણાવી દીધું કે : “ હું છૂપી પોલીસનો માણસ, બીહારીલાલ છું. હવે તમે નિર્ભય છો. માટે દરેક હકીકત શાંત ચિત્તે મને સમજાવો ! ” આ પ્રમાણે પૂછ્યું છતાં જવાબ નહિ મળવાથી મી. બીહારીલાલે ધાર્યું કે, તેમ કરવા હાલ તે અશકત છે. જેથી તેઓએ તે સ્ત્રીના હાથ પગ છોડી નાખ્યા. અને ધીમે રહી હાથ ઝાલી પાસેની એક આરામચેર ઉપર તેને બેસાડી. ત્યાં લગભગ અડધા કલાક તે સ્ત્રી અચેત પડી રહી, ત્યારે તેનામાં કંઈક નવીન ચેતન આવ્યું, બાદ પુનઃ મી. બીહારીલાલે પૂછવા માંડ્યું.

મી. બીહારી—“ કેમ હવે શરીરે ઠીક છે ને ! ”

સ્ત્રી—“ હા, આપની મદદથી તેવું જણાય છે. ”

મી. બીહારી—“ ત્યારે કહો કે આ મકાનના માલિક તમે છો ! ”

સ્ત્રી—“ જી, આ દાસીનું મકાન છે. અને હું એક વેસ્થા છું. ”

મી. બીહારી—“ તો પછી હાલનો બનાવ શી રીતે બન્યો ? તેમજ લોકડીઓના ઝપાટા સંભળાતા હતા તે શા કારણે ? વળી લાઘટ પણ આખા મકાનમાં ઝોંચીતી બંધ થઇ ગઇ ! તે સાથે મકાનના દરવાજા બુદ્ધાં બંધ થયા તે શું ? આ તમામ હકીકત મને સ્પષ્ટ સમજાવો ! તથા તમારું નામ શું છે ?

સ્ત્રી—“ સાંભળો સાહેબ. મારું નામ ‘ મીસ માલતી ’ છે. હું મુંબાઈ શહેરમાં એક પ્રખ્યાત ગુણિકા છું. જેથી મારા મોહ પાસમાં સપડાઈ હજારો માણસોએ પોતાની મિલકતની ખુવારી કરી છે. હમેશાં નવીન નવીન માણસો મારે ત્યાં પધારે છે. આ મકાન તેમજ તેની અંદર જે શોભાયમાન વસ્તુઓ નજરે જોવામાં આવે છે તે, મહારી અધમ કમાણીથીજ ખરીદાઈ છે. આજ રાત્રે ૯ વાગ્યાના સુમારે ત્રણ નવીન મુસલમાન સદ્ગૃહસ્થો આવેલા હતા. અને ગાન તાન વિગેરેની મજા હું તેમને ચખાડતી હતી. તેવામાં એક કાળો દેશ પહેરી તદ્દન

‘ કાળ મૂર્તિ ’ જેવો માણસ આવી પહોંચ્યો. તેને જોતાંજ પેલા ત્રણે મુસલમાન સદ્ગૃહસ્થોએ વિનય બતાવી બેસવા જગ્યા આપી. પરંતુ તેણે તેમ નહિ કરતાં એક આરામ ચેર ઉપર બહારના દિવાનખાનામાં બેઠો. પાંચ મીનીટ થઇ હશે એટલામાં તમામ માણસો ઉડી ઉભા થયા અને પરત જવાની તૈયારી કરી. એટલે મહેં મારો મુસાદીરો માગ્યો. તે ન આપતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે: ‘ આજે અમારાં ખિસ્સાં ખાલી છે. કાલે આપીશું. ’ પછી મહેં મારા નોકરને હાંક મારી બોલાવવા તૈયારી કરી કે પેલી ‘ કાળ મૂર્તિ ’એ અંદર આવી પોતાના હાથ-માંની લાકડી ખુરશીયો ઉપર પછાડી કહ્યું કે: ‘ ચૂપ રહે! હજી મારે સાંભળવાનું બાકી છે તે બાદ હું પૈસા આપીશ. કંઈ વાંધો નથી. ’ આથી મહેં તેના ઉપર વિશ્વાસ લાવી માફ ગાન આગળ ચલાવ્યું. વળી થોડી મીનીટ થઇ હશે એટલામાં તે ‘ કાળ મૂર્તિ ’એ ફરી અંદર આવી વિજળીનું બટન દાખી લાઇટને પ્રકાશ બંધ કરી દીધો. એથી સર્વત્ર ઠેકાણે અધકાર પ્રસરી ગયો. પછી એક માણસે મહેને પોતાની લાકડીથી માર મારવા માંડ્યો તથા બીજાએ મોંઢાની અંદર કપડાને ફુચો ઘાલ્યો. તમામ માણસોએ ભેગા થઇ મારી સ્થિતિ આપે નજરે જોઇ હતી તે પ્રમાણે કરી નાખી. પછી ક્યાં ગયા ? ને શું થયું ! તેની ખબર મહેને બીલકુલ નથી. ”

મી. બીહારીલાલ—“ પછી એ ક્યાં થઇને ગયા તેની ખબર છે ? ”

સ્ત્રી—“ ઇ...ના. પરંતુ માફ એક ગુમદાર છે તે હું જ જાણું છું ! વખતે તે તેમના જણવામાં આવ્યું હોય તો ત્યાંથી તેઓ નાસ્તી જાય એ બનવા જોગ છે. ”

મી. બીહારી—“ ઠીક ! તે ગુમદાર મને બતાવો ! ”

સ્ત્રી—“ હા, સાહેબ ચાલો. ધીમે રહી હું તમને બતાવું તે માર્ગે મને લઈ ચાલો. ”

આમ કહી બન્ને જણ પાંચેક ડમલાં ગયા એટલે દિવાનખાનાના આગમાં એક દાદરની જગ્યા જેટલું ઢાંકણું માણુમ પડ્યું. ત્યાં આમળ ‘મીસ માલતી, કહેવા લાગી કે: “જુઓ આ ઢાંકણું છે, ને તે સ્ત્રિ”મ ગાળુ છે. તેની ઉપર જેરથી ઉભા રહી ધકકો મારવામાં આવે એટલે એકદમ નીચેના માળમાં એક રથી ભરેલા માદલામાં જઈ પડાય છે. બાદ ઢાંકણું આપોઆપ બંધ થઇ જાય છે.” મી. બીહારીલાલ તો આ સંધળું જોઇ આભાજ બની ગયા. વળી પ્રશ્ન કર્યો કે: “ત્યારે આવેલા માણસો આજ રસ્તેથી ગયા હશે કેમ! મીસ માલતીએ ખુલાસો કર્યો કે:—“સાહેબ નીચે ગયા પછી તો, બારણાની અંદરની સાંકળ ઉઘાડી બહાર નીકળી જવાય તેમ છે” વળી મી. બીહારીલાલને કંઈ યાદ આવવાથી પૂછ્યું: “એ આવેલા માણસો પૈકી કોઈ સાધારણ, પગથી રાંટો ચાલતો હતો? મીસ માલતીએ જવાબ આપ્યો કે: “હા જી તેવો એક માણસ હતો. પરંતુ મેં તેની સાથે બીલકુલ વાતચીત કરી નથી. તેમ મારે તેવી જરૂર પડ્યું નહતી.” આ હેતુએ જવાબ મી. બીહારીલાલને મળ્યો, એટલામાં કોઈ માણસને દાદર ઉપર ચઢવાનો પગરવ સંભળાયો. તે દાદર ઉઘાડીને ઉપર આવ્યો. તે વ્યક્તિને જોતાંજ મી. બીહારીલાલ બોલી ઉઠ્યા “અરે! મી. આબાસખાં! અત્યારે મોડી રાત્રે તમે અહીં ક્યાંથી આવ્યા!” આ બહાદુર ડિટેક્ટીવને જોતાંજ મી. આબાસખાં પણ સંજોડ થઇ ગયા. સ્વગત બોલ્યા કે: ‘ગુણિકાના મકાનમાં એકયાંથી! આમ એક બીજાના મનમાં આશ્ચર્ય થતાં આખરે મી. આબાસખાંએ જણાવ્યું કે: “કંઈ નહિ. સહજ! અહીંયાં મારો એક મેમાન આવ્યો છે કે કેમ! તેની શોધ કરવા સારૂ મારૂં અત્રે આવવું થયું છે” મી. બીહારીલાલે વિચારમાં પડી ફરી પ્રશ્ન કર્યો કે: “તમારો મેમાન કોણ? ક્યાંનો રહીશ છે!” આ પ્રશ્નથી મી. આબાસખાંએ જરા કાંતિથી જવાબ આપ્યો કે: “ક્યાંનો રહીશ છે તે તો હું જાણતો નથી. પણ મારે ત્યાં આજે મારી એળખાણ કાઢી મેમાન તરીકે આવેલો છે. તે પોતે અહીં આવવાનો હતો એમ તેણે જણાવેલું હતું જેથી અત્યાર સુધી મોડી રાત્રે

અહીં ગયા છતાં તે મારા મકાન ઉપર નહિ આવવાથી હું તેની શોધ કરવા આતરફ આવ્યો છું” મી. બીહારીલાલ આ જવાબથી ગુંચવણમાં પડ્યા. વળી કંઈ યાદ આવવાથી પૂછ્યું; “ તે તો અહીં છે નહિ ! તમે શું કરશો ! ” આખાસખાંએ એ પરવાઈ બતાવી કહ્યું કે: “ હવે મારે ત્યાં પરત જઈશ અને મકાન ઉપર આવ્યો હશે તો મળશે. બીજે ક્યાંય હું શોધવા જવાનો નથી ! ” મી. બીહારીલાલે ‘ વાઈ ઠીક ! આપણે બન્ને જણ સાથે જઈએ છીએ માટે જરા ચોર્નો ’ એમ કહી, મીસ માલતીની સાથે સ્પ્રિંગ વાળા ઢાંકણા સંબંધી ખુલાસો કરી લીધો. વળી પોતે તેની ઉપર ઉભા રહી જોરથી પગ વડે ધકકો માર્યો. ધકકો મારતા બરોબર મી. બીહારીલાલ નીચેના રૂના ગાદલામાં જઈ પડ્યા. ત્યાંથી ઉઠી નીચેના ભાગની વ્યવસ્થા તપાસી લીધી. છેવટ કંઈ પણ જાણવા જેવું જણાયું નહિ. આ દાકત્રે એક માણસ બહારથી આવી તેમને સામે મળ્યો તેણે ખુલાસો પૂછતાં જણાવ્યું કે મીસ માલતીની તે નોકર છે. અને કોઈ માણસની શોધમાં બહાર ગયો હતો. આ નોકરને મી. બીહારીલાલે કંઈ બાતમી મળશે એમ ધારી પૂછ્યું “ તું ક્યાં ગયેા હતો ? ” આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા પહેલાં નોકરે પણ દમામથી કહ્યું કે: “ તું કોણ છે ? અને આટલી મોટી રાત્રે મારા માલીકના મકાનમાં કેમ ફરે છે ? તું પણ પેલા બદમાસ માણસો પૈકીનો હોય એમ જણાય છે ? ” મી. બીહારીલાલે ટુંકો ટચ જવાબ આપી દીધો કે: “ તું ઉપર ચાલ. ત્યાં માઈ ઝોળખાણ મીસ માલતી તને આપશે. ” પછી બેઉ જણ ઉપર આવી જ્યાં મીસ માલતી તથા આખાસખાં બેઠા છે ત્યાં પાસે આવી ને બેઠા. મીસ માલતીએ મી. બીહારીલાલની અને મી. આખાસખાંની ઝોળખાણ પોતાના નોકરને કરાવી. બાદ પૂછ્યું કે: “ તું અત્યાર સુધી ક્યાં હતો ? મેં તને હાંક મારી પરંતુ તું ઉપર આવ્યો કેમ નહિ ? તેનું કારણ શું ? ” નોકરે નત્રતાથી જવાબ આપ્યો; “ આપે હાંક મારી એટલે હું ઉપર આવતો હતો.

પણુ તેટલામાં અંધકાર થઇ ગયો અને એક માણસે દાદર ઉપરથી મને નીચે પટકી, મોંઢામાં ડુચો મારી નીચેના ભાગમાં એક ખૂણામાં હાથપગ બાંધી નાખી મુક્યો. વળી બીજા બે માણસો આવ્યા તેઓ સાંકળ ઉઘાડી બહાર નીકળી ગયા. ઉતરતી વખતે તેમણે દાદર પાછુ અંધ કરી દીધો હતો. થોડી વાર પછી એક ‘કાળ મૂર્તિ’ જેવી આકૃતિ આ સ્થિતિ દ્વારા નીચે આવી ને પડી. અને ઉઠી ચાલતી હતી, પરંતુ મને બાંધેલો જોયો તેથી જોવા સારૂ મારી પાસે થોડી વાર ઉભી રહી. ત્યારે મેં જાણ્યું કે તે કોઇ પુરુષ હશે. તે માણસને મને બાંધેલો છે એમ ખાતરી થયા પછી ઉઘાડા બારણેથી તે બહાર જતો રહ્યો. પછી મેં મહા મુશ્કેલીથી મારા હાથ પગ છોડવા માંડ્યા. પા કલાકે માંડે કાર્ય પૂર્ણ થયું અને હાથવતી મોંઢામાંથી ડુચો બહાર કાઢી નાખ્યો. એ પ્રમાણે હું છૂટો થવાથી મારા શરીરમાં નવીન તાકાત આવી. અને તુરત એક જાડી લાઠી લઇ હું પેલા બદમાસોની પાછળ જવા તૈયાર થયો. ત્યારે મને અંધકારની વાત યાદ આવતાં નીચેના બટનથી મકાનમાં લાઇટ કરી. પછી બહાર જઇ બદમાસોની પૂઠ પકડવા દોડ્યો. કેટલાક અંતર સુધી જઇ આવ્યો. મકાનમાં આવતાં મી. બીહારીલાલ સાહેબ મળ્યા; અને અમે બેડે આપની પાસે આવ્યા આ પ્રમાણે સર્વ બીના બનેલી છે.” મી. બીહારીલાલ આજની આ વિચિત્ર ઘટનાથી ઘણા વિસ્મય થયા. વળી તેમને મી. આબાસખાંની સાથે તેઓના મકાને જવા વિચાર કર્યો એટલે મી. આબાસખાંએ સુદ્ધાં તૈયારી કરી. મી. બીહારીલાલે આ સર્વ હકીકત નોંધપોથીમાં ટાંકી લીધા પછી મી. આબાસખાંની સાથેજ તેમની વિક્ટોરીયામાં બેઠા. વિક્ટોરીયા ઝપાટાબંધ રસ્તો કાપવા લાગી. અને થોડાજ ટાઇમમાં મી. આબાસખાંના મકાને આવી તે ઉભી રહી. તેમાંથી બન્ને જણ નીચે ઉતરી અંદર ગયા. ત્યાં મી. આબાસખાંનો નોકર સામો મળ્યો. તેને મી. આબાસખાંએ પૂછ્યું કે:-“ આપણે ત્યાં મેમાન જે આવેલ છે તે આવ્યા કે નહિ ?” નોકરે કહ્યું; “ હાજી, તે હમણાંજ પોતાની હેન્ડ

એમ લાઇ સ્ટેશને ઉપડી ગયા છે અને કહેતા ગયા છે કે, મી. આબાસખાને કહેજો કે હું માફ જરૂરી કામ હોવાનું યાદ આવવાથી હાલજ મથો છું. તેમના ગયે લગભગ પા કલાક થયો હશે ! ”

આ સમયે મી. બીહારીલાલે પોતાના ખિસ્સામાંથી વૉચ બહાર બહાર કાઢી જોયું તો બરોબર ચાર વાગ્યા હતા. અને તે જ ટાઇમે મુંબાઈથી ગુજરાત મેલ ઉપડવાનો ટાઇમ હતો; એટલે હવે તે પણ ઉપડી ગયો. જેથી આ માણસને હાલ શોધવાની મહેનત વ્યર્થ છે. એમ સમજી મી. આબાસખાને પ્રશ્ન કર્યો કે: “ તમને એ ઇસમે ક્યાંના રહીય હતો. એમ કહ્યું છે ? મી.આબાસખાએ ડોકી ધુણાવી કહ્યું કે: “ હા, પોને દોહાદ તરફનો હોવાનું. જણાવતો હતો. તથા નામે ‘ મદ-મદખાન ’ જણાવ્યું હતું. ” મી. બીહારીલાલે વળી અધીરાઈથી ખાત્રી કરવા પૂછ્યું કે: “ તમારે ત્યાં કોના ઓળખાણથી ને ક્યારે આવેલો ? ” મી. આબાસખા એ જવાબમાં કહ્યું કે: “ મારે ત્યાં ફક્ત ગઘ કાલે જ, સુરતવાળા સરદાર જાદરઅલીનું સગપણ હોવાનું ખતાવી મુકામ કર્યો હતો. ” આ જવાબની હકીકત પણ, મી. બીહારીલાલે નોંધી લીધી અને પોતાના મકાને જવા ઉપડી ગયા. જ્યારે મકાને આવ્યા ત્યારે બરાબર સાડા ચાર થયા હતા. આખી રાત્રિનો સખ્ત ઉઝગરો હોવા છતાં નિદ્રાદેવીએ તેમની ઉપર કૃપા કરી નહિ. સવારે દંતધાવન વિગેરે વિધિથી પરવારી આ પી લીધી અને પોતાની આશીસમાં આવી બેઠા. ગત રાત્રિના બનાવે તો તેમનું મગજ ચગડોળે ચઢાવ્યું. તરંગો ઉપર તરંગોના પ્રવાહ વહન કરવા લાગ્યા. આ શું! હું ક્યાં જવા ધારતો હતો! અને ક્યાં સપડાઇ ગયો? ખૂતી અનાયાસે કેવી રીતે મળ્યો! તથા કેવો રીતે છટકી ગયો! વળી આબાસખાનું ત્યાં મોંડી રાત્રે આવવું શું! તેમ તેનો મેમાન કેણુ હશે? મીસ માલતીને ત્યાં એને જવાનું કારણુ શું! બરોબર ‘ રાંઠો માણસ ’, આ શીદુરી ટાળીમાં હતો જેથી તે પણ આ કારસ્થાનમાં નફી સામેલ હોવા

૭૮   સ્નેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને ખૂન !

જોધ્યો ! આપાસખાં પણ આ કેસના કામમાં સામેલ હોય તો કેમ ના
કહેવાય ! અગર તો તેને માહિતી તમામ હોવી જાઈએ ! છતાં તે છુપાવે
કેમ ! આ બધું શી રીતે સમજાય !

સર્વ પ્રભુનો ખેલ છે જોઈ તે કરે તે ખરું ! છેવટ આજ વાક્યે,
મી. બીહારીલાલના મગજમાં સ્થાન લીધું

પ્રકરણ ૧૦ મું

મહામદ ખાનની પૂઠે !

મી. બીહારીલાલ પોતાનું ચાલુ કામકાજ કરે છે. પરંતુ તેમાં જોઈએ તેવું લક્ષ્ય ચોંટવું નથી. તેઓને મહેરનિસાના ખૂનના કેસની માનસિક વ્યથા થઈ છે. કોઈ કોઈ વખતે વિચારે છે ‘ કે આ કેસનો ખુની ધણે પેચદાર, તથા વિદ્વાન અને નિડર છે. એટલે હવે બહુ ચુંચવામાં જીવને જોખમ છે ? બીજી બે પગે તેથી ઉલટ વિચાર આવે છે કે, એક વખત પોતે લીધેલા કેસનો કંઈ પણ નિકાલ નહિ આણીતાં મૂકી દેવામાં આવે તો સરકાર તેમજ પ્રજામાં પોતાની હાંસી થઈ લજ્જાસ્પદ કહેવાય. ’ આ તર્કોનો છેવટે દબતાપૂર્વક નિર્ણય કર્યો કે: હવે આ દેહ એજ ખુનીને અર્પણ થાય તોપણ ડરવું નહિ; થઈ કેસના કાગળો વાંચવા માંડ્યા. એક પછી એક ફેરવી તમામનું અવલોકન કર્યું. કંઈક વિચાર આવ્યો તેથી પોતાના ખિસ્સામાંથી ચોંચ કાઢ્યું. તેમાં બરાબર દસ વાગવાનો સુમાર થયો હતો. પોતાના પટાવાળાને હાંક મારી એટલે “જી” સાહેબ કરી, પટાવાળો અંદર આ-

બો. સલામ કરી બાળુ ઉપર સામે ઉભો રહ્યો. તેના આવતા બરોબર મી. બીહારીલાલે પ્રશ્ન કર્યો કે: “ મારી સાથે તારે બહાર મુસાફરીમાં આવવું છે? તેણે જવાબમાં ‘ હા ’ કહ્યું. પછી મી. બીહારીલાલે ઓડર કર્યો કે: “ મુસાફરીમાં લઈ જવા માટે ટ્રંકની પેટીમાં જરૂરી સરસામાન મૂકી તૈયાર કર! ” આવો હુકમ કર્યા બાદ મી. બીહારીલાલે પેતાના ઉપરી અધિકારી મે. વેડસન સા. ઉપર એક કાગળ લખી કાઢ્યો. “ હું બહાર ગામની મુસાફરીએ જાઉં છું. જેથી ક્યારે આવોશ તેની રાહ આપ જોતા નહિ ” એ મતલબનો પત્ર લખી પોષ્ટમાં નાખવા સીપાઇને આપ્યો. જમવા માટે ઉતાવળ કરાવેલી, જેથી તેમને જમી લીધું અને બરાબર સવારના સાડા દશે મુસાફરીના ડ્રેસમાં સજ્જ થઈ ઓફીસમાં હાજર થયા. મી. અકબરખાને બોલાવવા માટે સીપાઇ મોકલ્યો. મી. અકબરખાં ત્યાં આગળ હાજર થયા. ત્યારપછી મી. બીહારીલાલે મી. અકબરખાને કેટલીક જરૂરી ઓફીસને લગતી સૂચના આપી દીધી. હવે પોતાની મુસાફરીની ટ્રંક લાવવા સીપાઇને કહ્યું. તથા બીજા સીપાઇને બાડાની વિક્ટોરીયા ચર્ચગ્રેટ સ્ટેશન સુધીની કહી લાવવા સૂચવ્યું. બન્ને સીપાઇઓએ હુકમ પ્રમાણે અમલ કરી મી. બીહારીલાલ પાસે રજુ કરી દીધી. મી. બીહારીલાલ પોતાના સીપાઇ સાથે ટ્રંક સહ વિક્ટોરીયામાં બેઠા, વિક્ટોરીયાવાળાને ઘોડાને પૂર વેગથી દોડાવવા કહી દીધું. જ્યાં આ મુજબ મી. બીહારીલાલે સૂચના કરી કે, ઘોડાને એક ચામુક ગાડીવાને લગાવી દીધો. ઘોડો પાણીદાર હતો, જેથી બીજા ચામુકની જરૂર તેને નહતી. તે સપાટાબધ રાહમાં ગયો. ઘોડાવારમાં જ મી. બીહારીલાલબાઇને સ્ટેશને લાવીને મૂકી દીધા. તેઓ નીચે ઉતરી સ્ટેશન માસ્તર પાસેથી બે દીકાટો લઈ પ્લેટફોર્મ ઉપર ફરવા લાગ્યા. બરોબર ૧૧૧૧-૫ મીનીટે ટ્રેનનું આગમન થયું અને શ્રમ પડ્યો હોય તેમ સ્ટેશને આવી ઉભી રહી. મી. બીહારીલાલ અને તેમનો સીપાઇ બન્ને એક ખાલી કબજામાં ચઢી બેઠા. ફાસ્ટ ટ્રેન હોવાથી ફક્ત ૫૦ કલાક

હબી અને ૧૧૧૧-૫ મીનીટે ઉપડી. ટ્રેન જેમ જેમ લોહાના પાટા ઉપર સુસવાટાખંધ ચાલવા લાગી, તેમ તેમ ઝડપથી આપણા નામાકિંત મી. ખીહારીલાલ તેની સાથે જવા લાગ્યા. ક્યાં જાય છે ! તે હજી ખબર નથી. પરંતુ પ્રિયવાંચક ! આપણે ક્યાં તેઓના પીછો છોડીએ એમ છીએ ! જેથી તે જણાયા વગર રહેવાનું નથી ! દરેક મોટાં સ્ટેશન કરતી કરતી થોડાજ કલાકોમાં કોઈ જંકશન સ્ટેશને જઈ પહોંચતી હોય એમ સામસામી ટ્રેનો જવા ઉપરથી કળી શકાતું. સ્ટેશને આવી પહોંચતાં ટ્રેને સીસોટી કરી.એ અવાજે, નિદ્રાદેવીના ખોળામાં આરામ લેતા કેટલાક પેસેન્જરોને જાગ્રત કર્યા. વળી સુરતની કેટલી મદ્યેલી સુંદર સુવતીઓના પગે પહેરેલ નુપૂરના રણુકારા ડબ્બામાંથી ચઢ ઉતર થતાં થવા લાગ્યા. એ મુઝાઓના હલન ચલન તથા નુપૂરથી થતા એ ત્રીણા રણુકારે, આપણા બાહોશ નાયક મી. ખીહારીલાલને અસ્થસ્થ દશામાંથી ચેતન આપી, સુરતના ભવ્ય સ્ટેશનનું ભાન કરાવ્યું. મી. ખીહારીલાલને આ સધળું યાદ આવતા તુરત જ નીચે ઉતર્યા. અને દરવાજે જઈ પ્લેટફોર્મની બહાર જવા લાગ્યા. એટલે ટીકીટ કલેક્ટરે તેમની પાસે ટીકીટ માગી. મી. ખીહારીલાલે પોતાના ખિસ્સામાંથી ટીકીટો બહાર કાઢી ટીકીટ કલેક્ટરને બતાવી. ટીકીટ માસ્તરે ટીકીટો જોઈ પૂછ્યું કે : “ અરે ! આપે દાહોદની ટીકીટો લીધેલી છે છતાં અહીંઆં કેમ ઉતર્યા ? ”

“ જી, મને અહીં સહજ કામ હોવાનું યાદ આવવાથી ઉતરી પડ્યો છું. સાંજની ટ્રેનમાં દાહોદ તરફ જવા વિચાર છે. ” એમ કહી ઝપાટાખંધ ટીકીટો લઈ સીપાઈ સાથે મી. ખીહારીલાલ બહાર નીકળી ગયા. સીપાઈએ એક બાડાની ઘોડાગાડી કરી, તેમાં બેઉ જણ બેસીને સરદાર જાફરઅલીના બંગલે જવા ઉપડી ગયા. ગાડીવાને જલદીથી ગાડી હાંકી સરદાર જાફરઅલીના બંગલાના દરવાજે લાવી હબી રાખી. એટલે મી. ખીહારીલાલ તથા સીપાઈ ગાડીમાંથી કિતરીને સરદાર જાફરઅલીના બંગલાના દરવાજે આવી પોતે આવ્યાની વરધી સરદાર જાફરઅલીને આપી. સરદાર જાફરઅલીને ખબર પહોંચતા બરાબર મી.

ખીહારીલાલને અંદર ખેલાવ્યા. અંદર ગયા એટલે યોગ્યાસન મળ્યું. પછી આવાગમનનું કારણ સરદાર જાણીએ પૂછ્યું. મી. ખીહારી-લાલે ટુંકમાં જણાવી દીધું કે: “મારે ખીજું કામ આજકાલ છે જ નહિ એવું આપ માનો તોપણ ચાલી શકશે ! કામમાં કામ ફક્ત મહેરનિસાના ખૂનીનો તપાસ કરી તેને પકડવો! એ સિવાય અન્ય કંઈ નથી ! અભારે પણ તેજ ખાતમી મેળવવા આવ્યો છું. જો દુરસદ હોય તો આપને હું જણાવું !” સરદાર જાણીએ ગદગદ કંઠે કહ્યું કે: “મારી શુશીલ પુત્રીનું ખૂન અકાળે થયું છે ત્યારથી હમેશાં મારા શરીરમાંથી શેર શેર લોહી સુકાઈ જાય છે ! જ્યારે ખૂનીનું મોત દાંડીના માચડા ઉપર થતાં જોઈશ ત્યારેજ મને કંઈક શાંતિ મળશે ! કહો ? આ કામમાં પૂરેપૂરી મદદ આપ શકાવો તે પ્રમાણે આપવા તૈયાર છું.” સારખાદ મી. ખીહારીલાલે શાંતી આપી કહ્યું કે: “મારા સ્વાભાવના જવાબ ચોક્કસ આપશે એટલે પૂરતી મદદ કરી છે એમ હું સમજીશ !” સરદાર જાણીએ કબુલ થયા એટલે નીચે પ્રમાણે હકીકત પૂછવા માંડી.

મી. ખીહારીલાલ—“દાહોદમાં આપનો કોઈ સગો છે ?”

સરદાર જાણી—“ફક્ત સરદારખાં મારો જમાઈ થાય છે. અને તે પણ દાલ મુંબાઈમાં નોકરી અર્થે રહે છે. તે સિવાય ખીજો કોઈ સગો નથી.”

મી. ખીહારી—“વાર ત્યારે ! મહમદખાન કરીને આપનો અગર સરદારખાંનો દૂરનો સગો છે ?

સરદાર જાણી—“જી...ના. મારો એ નામનો સગો નથી. સરદારખાંનો સગો થાય છે કે કેમ ? તેની મને માહિતી નથી.”

મી. ખીહારી—“શું કહો છો ? અહીં એક બે દિવસમાં કોઈ એમાન થઈ આવેલું હતું ?”

સરદાર જાણી—“હાજી. એક માણસ મોઢ કાલે સવારે આવ્યો હતો. સરદારખાંનો સગો હોવાનું જણાવી તે મારે ત્યાં એક દિવસ રહ્યો હતો.”

મી. ખીહારી—“ તેના નામની આપને ખબર પડી છે ? ”

સરદાર જાફર—“ તે પોતાનું નામ મહમદખાન કહેતો હતો. ”

મી. ખીહારી—“ તેના ચહેરા ઉપરનાં કંઈક નિશાન યાદ છે ? ”

સરદાર જાફર—“ સાધારણ ઉંચો ને મોઢું લંબગોળ છે. માથે ક્રિશ્ચિયન ટોપી પહેરી હતી. એ સિવાય ખીજું યાદ નથી. ”

મી. ખીહારી—“ પછી તે ક્યાં ગયો તેની ખબર છે ? ”

સરદાર જાફર—“ જી, તે તેજ દિવસે સાંજની લોકલમાં મુંબાઈ તરફ રવાના થયો હતો. ”

આ પ્રમાણે જવાબો મળતાં મી. ખીહારીલાલને કંઈક આશા ઉત્પન્ન થઈ કે આ મહમદખાન ખૂની અગર તેનો સાથી હોવો જ નેહએ. વળી તે દાહોદનો રહીશ છે. પણ આ જાફરઅલીનો સગો થતો નથી એમ ચોક્કસ થાય છે. પછી ઇશ્વરેચ્છા ! આવું અનુમાન કરી મી. ખીહારીલાલ એ ત્રણ કલાક ત્યાં સુકામ કરી, સરદાર જાફરઅલીને હવે પછી મળવાનું કહી; સાંજની ટ્રેનમાં દાહોદ તરફ જવા ઉપડ્યા. બહાર આવી થોડા ગાડી કરી, પુનઃ સ્ટેશને ગયા. અહીં ટ્રેન આવવાને ફક્ત દશ મીનીટ જ હતી. ટાઇમ થતા બરોબર ટ્રેન આવી પહોંચી. એટલે મી. ખીહારીલાલે થઈ કલાસના ડબ્બામાં જગો લીધી. ઉપડવાની નિશાન સૂચક સીસોટી વાગી કે ટ્રેન ચાલવા માંડી. તે ભરૂચ, અંકલેશ્વર વડોદરા થઈ આણંદ સ્ટેશને આવી. ત્યાંથી ગોધરે જવાની ગાડીમાં મી. ખીહારીલાલ બેઠા. તે ટ્રેન રાતના દશ વાગે દાહોદ પહોંચી. દાહોદ સ્ટેશને મી. ખીહારીલાલ ઉતર્યા. પરંતુ કોઈની ઓળખાણ ન હોવાથી ત્યાંના પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટરના મકાને સ્ટેશન ઉપર જ રહ્યા. સવારમાં ઉઠી આ નારતો લઈ ગામમાં ગયા. ત્યાં સરદારખાંની ઘરની શોધ કરવા લાગ્યા. છેવટે તે તેમની મહેનત સફળ થઈ. એક મકાન સાધારણ બેઠકનું પણ જુના જમાનાને અનુસરતું હોવાથી તમામ પ્રકારની સોઈ એ મકાનમાં હતી. ત્યાં જઈ પૂછતાં માલુમ પડ્યું કે એ મકાનમાં એક વેપારીએ પોનાની ઓપીસ કરેલી છે તથા તે સરદારખાં પાસેથીજ

બાડે રાખેલું છે. પાસેના ધરવાળા પાડોશી સાથે બીજી વાતચીત કરતાં સરદારખાંની આર્થિક સ્થિતિ તેમજ તેના સ્નેહી, સંબંધી કોણ કોણ છે વિગેરે માહિતી મેળવી લીધી. આ બાતમીમાં મહમદખાનનું નામ આવ્યું નહિ. આથી વળી બીજે ઠેકાણે જઈ માહિતી મેળવવા લાગ્યા તો ત્યાં પણ નિરાશા મળી. આમ આખા ગામમાં ઘણે ઠેકાણે તપાસ કર્યો, તેમાં કંઈ પણ ઉપયોગી થઈ પડે, એવી માહિતી મળી નહિ. ખરેખર આ ખૂન ઘણું ભેદ ભરેલું છે ! અને તેમાં સામેલ હોનાર માણસો પક્ષા ઉડાવગીર હોવાનું જણાય છે. મારા જેવા બાહોશ ડિટેક્ટીવની પણ એણે લે તેવા ઇસમો લાગે છે. વળી કંઈ પણ માહિતી મળવા દેતા નથી ! એક તરફથી આવ્યા માણસોને તો, મારે શાખાશી આપવી ઘટે છે કે, એક સારા ડિટેક્ટીવને પણ તે હંફાવે છે ! એ વિચારોની પૂર્ણાહુતિ થતાં જ કંઈક યાદ આવતાં પોલીસ સથ ઇન્સ્પેક્ટરને મળી ત્યાંથી હવે પરત મુંબાઈ જવા રજા માગી. પોલીસ સથ ઇન્સ્પેક્ટરે, મી. બીહારીલાલના ચહેરા ઉપર ઉદાસીનતા છવાયલી લાગ્યાથી સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કર્યો કે : “ કેમ મી. બીહારીલાલ તમે ઉદાસ છો ? ”

મી. બીહારી—“ ના જ તેવું કંઈ નથી. પણ મારો શ્રમ તદ્દન ફોગટ ગયો એ વિચાર સ્ફુરતાં કંઈક મનમાં શિથિલતા આવી છે.

પોલીસ. ઇ—“ વાઈ કહેશો કે ! આપનો ફેરો ક્યા કારણસર વ્યર્થ ગયો છે ? ”

મી. બીહારી—“ એક માણસની બાતમી મેળવવા હું આખા ગામમાં ફર્યો છતાં આખરે નિરાશ થવું પડ્યું.

પોલીસ ઇ.—“ તેનું નામ શું છે ? ”

મી. બીહારી—“ મહમદખાન છે. અને તે સરદારખાં કરીને મુંબાઈમાં અહીંના એક માણસ રહે છે તેનો સગો છે. સરદારખાંની સ્ત્રીના ખૂનમાં આ નામવાળોનો હાથ છે. ”

પોલીસ ઇ—“ શું ત્યારે ! એ માણસ ખૂનમાં સામીલ છે ? ”

મી. બીહારી—“ હા જી. તેમાં એનો ઘણો સંબંધ છે. માટે આપને માહિતી હોય તો જણાવશો ? ”

પોલીસ ધ—“ ના જી મને માહિતી નથી. પરંતુ ખાતમી મેળવતો રહીશ. તે મલશે કે તુરત આપને જણાવીશ. ”

ઉપર પ્રમાણે વાતચીત થયા બાદ બપોરના બે વાગે ટ્રેનમાં એસી મી. બીહારીલાલ ગોધરા થઇ વડોદરે આવ્યા. પોતે ત્યાંથી ફાસ્ટ જતો હોવાથી તેમાં એસી મુંબાઇ તરફ રવાના થયા. બરોબર સવારના પાંચ વાગે મુંબાઇમાં આવી પહોંચ્યા. સ્ટેશનેથી ભાડાની ગાડી કરીને પોતાના મુકામે આવ્યા. સવારના સાત વાગે એાશીસમાં આવી પોતાનું કામકાજ કરવાની શરૂઆત કરી. એટલામાં મી. અકબરખાં આવી પહોંચ્યા. તેઓએ આવતા બરોબર મી. બીહારીલાલને પ્રશ્ન કર્યો કે: “ કેમ સાહેબ! કાંઇ આરોપીનો પત્તો મળ્યો કે ? ” મી. બીહારીલાલે શોકમાં ક્રોધિત સ્વરથી કહ્યું; “ વાહ મીયાં સાહેબ! ખુની કાંઈ બગ્ગરની શાક ભાજી નથી કે વેચાતો મળતો હોય તો તુરત લાવું ! ” મી. અકબરખાંએ થોડીવાર શાંત રહી, ટાઇમ વેઇન વળી પ્રશ્ન કર્યો; “ સાહેબ કંઈ માહિતી મળી કે નહિ ? ” આ પ્રશ્નનો જવાબ મી. બીહારીલાલે નિરાશા બતાવી કહ્યું કે: “ કંઈ મળી નથી એ તો કહેવત છે કે ‘ મીયાં ક્યાં ગયા હતા ? ત્યારે કહે ઠેરના ઠેર ’ તેમ બન્યું છે. એ સિવાય બીજું કાંઈ નહિ. જેવી રીતે ગયા, તેવી રીતે આવ્યા ! ” મી. અકબરખાંએ એ શોકગ્રસ્ત દિલને આનંદ આપવા સાંઝે કહ્યું કે: “ સાહેબ! હવે એ કામ મને એકલાને સોંપો! પછી જુઓ માંડે મગજ, કેવું કામ કરે છે ! ” આમ કહી હસી દીધું. તેના પડઘાઉપ મી. બીહારીલાલથી પણ હસી જવાયું.

પ્રકરણ ૧૧ મું

છાપાનો પોકાર !

મી. બીહારીલાલ દાહોદ વિગેરે તરફ જઈ આવ્યા. પરંતુ ક્યાંક મહમદખાનનો પત્તો અગર ખાતમી મળી નહિ. આથી તેઓ વિચારોના વમળમાં ગુંથાયા રહેતા. તેમ જ મી. અકબરખાં પણ તેમની સાથે દિલગીરીમાં સામેલ થઈ આશ્વાસન આપતા હતા. આજકાલ મુંબાઈમાં નીકળતાં છાપાંઓમાં નવીન નવીન બાબતો બહાર આવવા લાગી છે. શહેરમાં અમુક ઠેકાણે ચોરી. ફલાણે ઠેકાણે ચોરી, ફલાણે ઠેકાણે ડકોઈટી, આવી આવી અનેક યુગ્મો પડવા લાગી છે. આ બાબતમાં સુદ્ધાં તપાસ કરવાનો વિચાર મી. બીહારીલાલને થવાથી તુરત જ મે. વેડસન સાહેબના બંગલે જવા માટે ઉઠ્યા. તેમનો જન્મથી જ સ્વભાવ હતો કે વિચાર થતા બરોબર અમલ કરવો. તે પ્રમાણે બાડાની મોટર કરી તેમાં બેસી મે. વેડસન સા. ના બંગલે જઈ પહોંચ્યા. સાહેબ સાથે કેટલીક વાતચીત કરી તથા મહેરનિસાના ખૂનના તપાસ સંબંધી માહિતી આપી. તે થયા બાદ મુંબાઈનાં છાપામાં બહાર આવતી યુગ્મો સંબંધી વાત ઉપાડી. તેઓ સાહેબે પણ કહ્યું કે એ હકીકત અને માલુમ છે અને ખસુસ કરીને આવા હરામખોરોને

શોધી કાઢી સગ્ગએ પહોચાડવા મારે પ્રયાસ જરૂરી છે. મી. બીહારીલાલ તે વાતને અનુમોદન આપતાં કહેવા લાગ્યા કે:-આ કાર્ય પણ મહત્વનું છે. આજકાલ જે ચોરીઓ થાય છે તે ભારે કિંમતની હોય છે. વળી હરામખોરોને એ રીતે ધીમે ધીમે ઉત્તેજન મળતું જાય છે. માટે આપતા ઇલાજને આપ લેશો. હું પણ આ કામમાં મારું મારવા તૈયાર છું. વળી હરામખોરોને બનતી ત્વરાએ શોધી કાઢવા આજથી જ પ્રયાસ કરીશ.” આ પ્રમાણે વાતચીત થઇ રહ્યા પછી સાહેબની રજા લઇ મી. બીહારીલાલ પોતાના મકાને આવ્યા; તો તે પહેલાં રૈયતમાં અગ્રણીય ગણાતા સદ્ગૃહસ્થો ત્યાં હાજર રહેલા જેવામાં આવ્યા. તેઓએ મી. બીહારીલાલને જોઇ તુરત ઉભા થઇ વિનય પૂર્વક સલામ કરી. એટલે મી. બીહારીલાલે તેઓને બેસવાની રજા આપી. પોતે સામી આરામચેર પડેલી હતી તેના ઉપર બેઠા. આવેલા સદ્ગૃહસ્થો પૈકી એક જણે કહ્યું કે: “ સાહેબ ! આજકાલતો ચોરીઓતો ગળજ્ય થઇ ગયો છે. ! હરામખોરો જળ્લરા છે ! અને રોજીંદા ચોરીની યુમ શહેરમાં થાય છે ! તો હવે આપ મહેરબાની કરી તેઓને શોધી કાઢો તો અમે રૈયત ઉપર ઉપકાર થશે ! આપ એક બહાદુર ડિટેક્ટીવ છો એમ સમજીને જ અમે આપની પાસે આ એક જાતની યાચના કરવા આવ્યા છીએ. આરા છે કે તે આપ નિધામાં લેશો ! ” મી. બીહારીલાલે તેઓને ધીરજ આપી કહેવા લાગ્યા કે:

“ ભાઈઓ ! આ વાત મારા ધ્યાનમાં છે. અને તે માટે જ હાલ અમારા વડા અમલદાર મે. વેલ્સન સાહેબની મુલાકાતે જઇ આવી, તેઓને પણ આ હકીકતથી વાકેફ કર્યા છે. તેઓ સાહેબે પણ તજવીજ ત્વરાથી કરવા કમુદ્યું છે. હું પણ ધીમે ધીમે હરામખોરોની પૂં પકડી તેમને શોધી પુરી સગ્ગએ પહોચાડીશ. તે માટે તમે નિશ્ચિંત રહો. ”

આ પ્રમાણે મી. બીહારીલાલે આશ્વાસન આપ્યું. એટલે સદ-

ગૃહસ્થોએ, તેમને આશિષ આપી ત્યાંથી રજા લઇ સૌ કોઇ પોતપોતાને ઘેર ગયા. વળી કાંઇ ચોરીનો પ્રકાર અને કે તુરત જાહેર પેપરો જુમ પાડી ઉઠતાં. આથી મુંબાઇની છૂપી પોલીસ ઉપર પણ ટીકાકારો કંઈક અંશે ધીમે ધીમે કહક આક્ષેપો સુકવા મંડ્યા. એટલું જ નહિ આમ થતી જાહેર ટીકાઓથી આપણા બાહોશ મી. બીહારીલાલભાઈ ડિટેક્ટીવ સુદ્ધાંને, તેમની કીર્તિ જે મેળવેલી હતી તે જવાનો ભય લાગ્યો. મુંબાઈનું પ્રખ્યાત અને સાચે સાચી હકીકત, જેનો દોષ હોય તેને ચોખ્ખી રીતે નિરૂપણે જણાવી દેવાને નહિ ચૂકનાર “ગુજરાતી” અઠવાડીક પત્રમાં નીચે પ્રમાણેની જાહેરખબર પ્રગટ થઇ. “ખૂની અને મશહૂર ગુન્હેગારોનું હવે મુંબાઈ એક વસવાટનું પાકું રહેઠાણ થઇ ગયેલું લાગે છે વારંવાર ચોરી અને ખૂન થાય છતાં છૂપી પોલીસ અને તેના વડા અમલદાર મી. વેડસન સાહેબ, જોઇએ તેવા ચાંપતા ઇલાજો લેવામાં આજસ કરે તેથી આવા ગુન્હા વધુ પ્રમાણમાં થાય એ શક્ય છે. વળી એ ખાતામાં બાહોશ ગણાતા ડિટેક્ટીવ મી. બીહારીલાલનાં વખાણ લોકોએ ઉપર ઉપરની તેમની ટાપટીપ જોઇને જ કરેલાં છે ! એમ આ તકે કહેવું વધારે પડતું નહિ ગણાય.” આ જાહેરખબર વાળું અઠવાડીક પત્ર મી. બિહારીલાલે વાંચ્યું કે તેમનું મગજ ચક્રોળે ચઢ્યું. આ ફટકો મી. બીહારીલાલ જેવી વ્યક્તિને બસ હતો. એ કાંઇ મૂર્ખ નહતા કે એથી વધારે લખવાની કે કહેવાની તેમને જરૂર પડે ! ધીમે ધીમે પોતાને ચકરી આવવાથી નીચે ઉથલી પડ્યા. જેથી પોતે નીચે ને ખુરશી ઉપર આ પ્રમાણે લગભગ પા કલાક રહ્યા. એટલામાં તેમનો પટાવાળો અચાનક ત્યાં આવી ચઢ્યો. પટાવાળો મી. બીહારીલાલની આવી હાસ્યપાત્ર સ્થિતિ જોઇ હેરાન પામ્યો ! તાબડતોબ ખુરશી ઉઠાવી લીધી તથા પવન નાંખવા માંડ્યો. થોડી વારે કંઈક ચેતન ધીમે ધીમે આવ્યું એટલે મી. બીહારીલાલે પાણી પીધું અને સ્વસ્થ થયા. બાદ નોકરને આ બનાવની હકીકત પોતે કહી સંભળાવી. આ વાતચીત ચાલતી હતી ત્યાં આપણા મી. અકબરખાં

આવી પહોંચ્યા. તેઓને આ હકીકતથી અચંબો થયો. કંઈક બબડયા પશુ ખરા ! ‘વાહ વળી ન્યુસપેપર વાંચવાથી કદી અકસ્માત થતો હશે !’ ક્યાં મી. અકબરખાનું મગજ ! અને ક્યાં આપણા મી. ખીલારીલાલને પોતાનું સ્વમાન વહાલું ! તથા તીવ્ર બુદ્ધિ ! તે ન્યાયે મી. અકબરખાં કદાચ આશ્ચર્ય પામ્યા હોય તો તેમાં કાંઈ નવાઇ જેવું નથી.

આ તરફ મેન્ડેસન સાહેબ પણ આ જાહેરાત વાંચ્યાથી દિગ્બુદ્ધ બની ગયા. તેઓએ હવે આ સંબંધી ચોક્કસ બંદોબસ્ત થવા સાર નવીન બજેટમાં પોલીસની ભરતી કરવા વિચાર રાખ્યો. અને તે માટે કાયદેસર મંજૂરી માટે લખાણ પણ લખી દીધું. આટલું કર્યાથી ગુન્દા થતા અટકશે એમ તેઓ સાહેબને લાગ્યું. વળી ખીજી તરફ પોલીસ અધિકારીઓની કોન્ફરન્સ (સભા) ભરી તેમાં શું સલાહ, ગુન્દા થતા અટકાવવા માટે નીકળે છે, તે ચોક્કસ થવા પ્રયાસ કરવો એમ નક્કી કર્યું. દિવસ નક્કી કરી ‘ કોન્ફરન્સ ’ ભરવામાં આવી તેમાં સારા સારા બાહોશ, અને મોટા પગારના છૂપી તથા બંદોબસ્તી પોલીસના અમલદારો ભેગા થયા. તેમાં ‘ ગુજરાતી પત્ર ’ વાળી જાહેરાત મે. વેડસન સાહેબે અમલદારોને વાંચી સંભળાવી. ત્યારબાદ ગુન્દા અટકાવવા માટે ક્યાં ચાંપતા ઇલાજો તાત્કાલિક લેવા ! તે સંબંધી સર્વ અમલદારોની સલાહ માગી. આ ‘ કોન્ફરન્સ ’ માં આપણી વાર્તાના નાયક મી. ખીલારીલાલ તથા તેમના જોડીદાર મી. અકબરખા સુધ્ધાં હાજર હતા; એ કહેવાની ભાગ્યેજ જરૂર હોય ! દરેક અમલદારે મેન્ડેસન સા. ની સૂચના ઉપર, પોત પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર ઇલાજો જણાવ્યા. કોઈએ વધુ પોલીસ રાખવા, તો કે.ઈએ અમુક અમુક વસ્તીની ચોક્કસ હાજરી રાખવા સંબંધી, તથા કોઈએ બાહોશ માણસો પોલીસ સીપાઇઓમાં રાખવા, તો કોઈએ છૂપી પોલીસમાં વધુ, ને, યુનંદા માણસો રાખવા સલાહ આપી. આવી વિવિધ પ્રકારની સલાહ મે. વેડસન સા. ને મળી. પરંતુ તેથી ખરાબર સંતોષ થયો નહિ. તેઓએ છેવટ મી. ખીલારીલાલને જણાવ્યું કે : “ તમે આ સંબંધી કેમ કાંઈ સલાહ કે ઉપાય

કહેતા નથી ! ” જેથી હવે મી. બીહારીલાલને બોલ્યા સિવાય છુટકો ન હતો. તેઓ અચાર સુધી સર્વની સામે નિહાળી રહ્યા હતા, અને ચિકિત્સા તપાસી રહ્યા હતા. સાહેબે કહ્યા પછી જુસ્સાદાર તથા હૃદય ભેદક ભાષામાં, ઉભા થઇ સર્વ અમલદારોને સંબોધી કહેવા લાગ્યા કે: “ ભાઈઓ ! આજે આપણે જે કાર્ય માટે ભેગા થયા છીએ, તે કાર્ય અત્યાર સુધી થયું નથી. એ આપણા ઉપરનું ભારે કલંક છે. તે હવે ધોધને આ મુંબાઈની પ્રજામાં મગરૂરીથી આપણે ફરવું હોય તો, સાચે સાચ અંતઃકરણથી તનતોડ મહેનત કરી છાલનો મામલો શાંત પાડવો જોઈએ. તથા ગુન્હેગારોને જલદી શોધી કાઢી સજાએ પહોંચાડવા જોઈએ. એ માટે ફક્ત મારે ને તમારે એકજ રસ્તો છે કે હાલથી જ આપણે તમામ અમલદારો એક સંપથી કાળજી રાખી, ગુન્હો બનતા બરાબર પ્રમાદને તજી, ગુન્હેગારોને તાત્કાલિક શોધી કાઢવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. એવી દ્રઢ પતિસા લઇએ ત્યારે જ તે બની શકે, અને ત્યારે જ નોકરી દલાલ કરી કહેવાશે. જે આ પ્રમાણે નહિ કહીએ તો સરકાર તથા પ્રજાના, આપણે ભવિષ્યના ઇતિહાસમાં ‘ નિમકહરામ નોકર ’ જેવી ઉપમા વહોરી લેવા ભાગ્યશાળી બનીશું ! જેથી હજુ પણ સમય છે. માટે ચેતો ને કામ કરવા મંડી જાઓ ! જસ એજ આ સેવકની સલાહ છે. ” આ મતલબનું ભાષણ સાંભળતાં દરેક અમલદારને કંઈક નવીન પકારનું જોર મળ્યું હોય, તેવા ઉમંગ સર્વત્ર જણાયો. દરેકે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કામ કરવા પ્રતિજ્ઞા કરી. એ. વેડસન સા. સુદ્ધાં નિર્મળ વાતાવરણ અમલદારોમાં એકદમ થવાથી આનંદ પામ્યા. બાદ તેઓ સાહેબે સભા બરખાસ્ત કર્યા પછી મી. બીહારીલાલને એકાંતમાં બોલાવી, તેમના આજ્ઞના અસરકારક કર્તવ્યથી ઉપકાર માની મિત્રભાવે તેમની સાથે હાથ મીલાવ્યા.

આ ‘ કોન્ફરન્સ ’ની મતલબ તથા કાર્ય મુંબાઈના દરેક પેપરો છાપવા ચૂક્યાં નહિ. એ જાહેર અહેવાલ વાંચવાથી પ્રજાને કંઈક આશ્વાસન મળ્યું.

પ્રકરણ ૧૨ મું

નિરાશામાં આશા !

ન્યારે મનુષ્યને સામેથી નિરાશાનું વાવાઝોડું અથડાય છે ત્યારે સ્વાભાવિક તેનું મન દુઃખીત થાય છે. પુરૂષાર્થ કરવા છતાં પ્રારબ્ધ અવળું ફરી બેસે ! ત્યાં દોષ કેનો ! આ જ્ઞાન જે મનુષ્યોને નથી, તેવાઓને જ માટે આ પ્રથમની બે પંક્તિનું લખાણ લાગુ છે. મી. બીહારીલાલે ખૂનીને શોધવા જે જે પ્રયાસો કરેલા, તેમાં નાશીપાસ થતાં દુઃખ થતું હતું. પરંતુ એ વિદ્વાન ને હિંમતખાન માણસ હોય કાંઈ તેથી ડરીને અધુરું કર્તવ્ય રાખે તેમ ન હતું. એઓ તો આ કેસમાં તસ્લીન જ થઈ ગયેલા હતા. સાંજના ટાઈમે એક દિવસ ફરીથી જવા વિચાર થયો કે સરદારખાંની મુલાકાત આ કેસ માટે લઈ તો દીક ! એમ ઉચિત ધારી એ વિચારના બળે તુરત એક વિકટોરીયા ભાડે કરી. ગાડીવાનને ને હુકમ કર્યો કે ચર્નીરોડ ઉપર ચલાવ ? ગાડીવાન પૈસાનો જ મજૂર એટલે હુકમ પ્રમાણે ગાડી હંકારી. ચર્નીરોડ ઉપર ગાડી આવતાં મી. બીહારીલાલે સરદારખાંના મકાન આગળ થોભાવવા કહ્યું. ગાડીમાંથી ઉતરી દાદર ચઢી, મી. બીહારીલાલ, સરદારખાંના દારે આવી ખડા થયા. ત્યાં તો સરદારખાં પણ શોક-

૬૨   સ્નેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને ખૂન !

અસ્ત દિલને કંઈક આનંદ મળે તે ખાતર બહાર ફરવા જવાના દેશમાં સજ્જ થયેલા હોઈ મકાનમાંથી બહાર નીકળતા હતા. બન્ને જણોના સામસામી ભેટો ચતાં મી. બીહારીલાલે ઇસારત કરી સરદારખાને મકાનમાં પાછા લઇ ગયા. બન્ને જણે સામસામી ખુરશી નાંખી નીચે પ્રમાણેના વાર્તાલાપ શરૂ કર્યો.

મી. બીહારી—“ સરદારખાં ! હું તમને આજે અચાનક, વિચારના કારણે મળવા આવ્યો છું ! ”

સરદારખાં—“ આપનો મહદ્ ઉપકાર થયો ! ”

મી. બીહારી—કંઈક ઉપકાર વહોરવા માટે આવ્યો નથી ! પરંતુ અગત્યના કામે આવ્યો છું. ”

સરદારખાં—“ અગત્યનું જે કામ હોય તે આ સેવકને ફરમાવો ! એવું શું કામ છે ! ”

મી. બીહારી—“ કામ તો ફક્ત “ મહેશ્વનિસાના ખૂતીનો તપાસ એ સિવાય મારે માટે તો અગત્યનું બીજું કામ ન જ હોઈ શકે ! ”

સરદારખાં—“ એ કામમાં હું શું ઉપયોગી થઇ પડવાનો છું ! ”

મી. બીહારી—“ તમારાથી જે કંઈ યથાશક્તિ મદદ આપી શકાય તેજ કહીશ. ”

સરદારખાં—“ ફરમાવો ! જલદી ફરમાવો ! ”

મી. બીહારી—“ કેમ શું ઉતાવળ છે ?

સરદારખાં—“ ઉતાવળ બીજી કાંઈ નહિ ! પરંતુ આ સ્મશાન-વત્ મકાનમાં વધુ રહેવું, તે આ અંતઃકરણને મુશ્કેલ લાગે છે ! જેથી જેમ જલદી બહાર ફરવા જવાય તેમ ઠીક !

મી. બીહારી—“ શું ત્યારે ! હું જ નવરો છું ? તમારી સ્ત્રીના ખૂનના તપાસના કામે હું આવું તો તમેજ આવા ગ્લાનિ ભરેલા શબ્દો કહો, અને હું સાંભળું ત્યારે બીજા કયા ઠેકાણેથી મળે સારી માહિતી મળવાની આશા રાખું !

સરદારખાં—“ નહિ સાહેબ, આપ ખોટું લગાડશો નહિ. જ્યારથી મારા ગૃહની એ શાંતી દેવી ! મહેરનિસાનું ખૂન થયું છે ત્યારથી મારી વિવેક બુદ્ધિ ને ઉણપ લાગી છે. તેથી કદાચ આપની સાથે વધુ પડતા શબ્દો હું બોલ્યો હોઉં તો માફી માગું છું.”

મી. બીહારી—“ મને તો ખોટું લાગતું જ નથી. કારણકે તમારા મનની સ્થિતિ આવા આકસ્મિક પ્રસંગથી બગડે નહિ, એ માટે જ મેં ટાંણો માર્યો છે ! હશે જે બનવાનું હોય તે બન્યે જ જાય છે. તેમાં કોઇપણ પ્રકારની દિલગીરી કાયમની રાખવી નહિ. એ તો મન માર્યેજ છુટકો ! અત્યારે તમારું કર્તવ્ય એ છે કે મહેરનિસાના ખૂનીને શોધી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો, કે જેથી તમારી મહેરનિસા પણ તમને સ્વર્ગમાં રહી આશિષ આપે !”

સરદારખાં—“સાહેબ, હવે આપના શબ્દોથી કંઈક શાંતવન મળ્યું ! જેથી ઘણી ખુશીથી કહો કે મારાથી અત્યારે આ કામમાં શું બની શકે તેમ છે ! હું હવે અત્યારે આપની મીઠી વાણીના પ્રભાવે બહાર જવાનું મુક્તવી રાખું છું.”

મી. બીહારી—“ સાંભળો ! મેં તમારી મુલાકાત પ્રથમ લીધી હતી. તે વખતે તમે માર્મિક શબ્દોમાં મને જણાવેલું કે : ‘મહેરનિસા’ નો કોઇ ‘યાર’ તો હોવો જોઈએ.’ એ શબ્દો એ જ આજે મને તમારા તરફ દોરેલો છે ! માટે હવે ચોક્કસ કહો કે તેનું નામ વિગેરે શું છે ? અગર નામની ખબર ન હોય તો ક્યા ડેકાણે તે રહે છે ? એ વાત સ્પષ્ટ દીલથી મને જણાવી દો ?”

સરદારખાં—“ નહિ સાહેબ ! તે વખતે પણ આજના જેવી જ મારી મનોદશા હોય, ને કદાચ તેમ બોલ્યો હોઉં તો તે માટે હું ‘મહેરનિસા’ નો મહાન દોષિત છું !”

મી. બીહારી—“ વાત ઉડાવો નહિ !”

સરદારખાં—“ હું બીલકુલ વાત ઉડાવતો નથી. અને હજી પણ કહું છું કે આપ કહો છો તેવું હું બોલ્યો જ નથી !”

૯૪ સ્નેહનું—કાતિલ સ્વરૂપ ! યાને ખૂન !

મી. ખીહારીલાલ—“ (ગજવામાંથી નોંધપોથી કાઢી બતાવી) જુઓ ? આ તમારી તે વખતની મુલાકાતની નોંધ ! તેમાં તમે તે વખતે જે કહ્યું હતું, તેજ પ્રમાણે નોંધ મેં કરેલી છે. છતાં કહો છો કે, ‘ હું બોલ્યો જ નથી ’ એમ કહેવું ખરાબર નથી. માટે તમે વાત નહિ ઉઠાવતાં, ખરા અંતઃકરણથી સ્પષ્ટ જવાબ આપો. ? તેમાં જ તમારું હિત છે. ”

સરદારખાં—“ (નોંધપોથીમાંની નોંધ જોઈ) હા સાહેબ. મને યાદ આવે છે કે એવું હું કદાચ બોલ્યો હોઈશ. પરંતુ તે વાત અસત્ય છે. મહેશ્વરિસાની ‘યાર’ આ જગતમાં હોવો અસંભવિત છે. જે તેને ‘યાર’ હોય તો દુનિયામાંથી દેવીઓનું—અરે ! સતીઓનું—અસ્તિત્વ લોપ થઈ જાય ! ”

મી. ખીહારી—“ તમારી ભૂલ થાય છે. જોકે તેણે એ ‘યાર’ રાખ્યો નહિ દશે, તો પણ કેટલાક પુરૂષો ઘણા જ કંઠાર હૃદયના અને નિર્લજ્જ હોય છે જે ‘દેવીઓ’ ની સામે સુદ્ધાં દૃષ્ટિપાત કરવા ચૂકતા નથી ! માટે તેવો કોઈ પુરૂષ તમારી ‘દેવી’—મહેશ્વરિસા પ્રત્યે સ્નેહભાવ કુદૃષ્ટિથી દર્શાવતો હોય, તેવાનું નામ અગર દેશાણું હોય તે જણાવો ? ”

સરદારખાં—“ ના. તેની પણ મને ખબર નથી. ”

મી. ખીહારી—“ મહેશ્વરિસાના શિરનામાંથી કંઈ કાગળ પત્રો આવતા હતા ? ”

સરદારખાં—“ હા આવતા હતા. અને તે મને બતાવતી હતી. પરંતુ તેમાં એકે પત્ર કિંવા કાગળ આપ કહો છો તેવી મતલબનો હોવાનું જણાયું નથી ! ”

મી. ખીહારી—“ અરે બલા માણસ ! એવા કાગળો તમે તેના ખુદ ખાવિંદ હોવાથી બતાવી શકે જ નહિ ! તેતો છૂપા જ રહે. એના કાગળપત્રો તે ક્યાં મૂકતી હતી ? ”

સરદારખાં—“ એની ટૂંકમાં એક નાની સરખી હાથ પેટી ધણી નાજુક છે, તેમાં રાખતી હતી. ”

મી. ખીહારી—“ અત્યાર સુધીમાં તમે એ ટૂંક ખોલીને પેટી જોઈ છે ?

સરદારખાં—“ ટૂંક ખોલીને એ પેટી કાઢી હતી. પરંતુ તેની આવી નહિ જડવાથી જે તે સ્થિતિમાં પાછી મુકી દીધી છે. કારણ કે એમાં કાંઈ દાગીના કે મહત્વની વસ્તુ જેવું જણાયું નહિ. ”

મી. ખીહારી—“ મને તે પેટી તોડીને તેમાંની વસ્તુઓ બતાવો ?

• સરદારખાં—“ જી હા. ધણી ખુશીથી. ”

આમ કહી સરદારખાંએ તુરત ટૂંક ખોલી તેમાંની તે નાળુક નાની પેટી મી. ખીહારીલાલના હાથમાં મુકી. મી. ખીહારીલાલે ઉઘાડતાં તે ઉઘડી નહિ. એટલે પેટી ઠાલવી નાંખી; તો અંદરથી કાગળોની થોકડી બહાર નીકળી પડી. તે કાગળો પૈકી દરેક કાગળ મી. ખીહારીલાલે વાંચવા માંડ્યા. તેમાંથી એક કાગળ નીચેની મતલબનો બેવામાં આવ્યો.

મુ. મુંબાઈ

તા. ૫-૪-૧૮૯૦

પ્રિયે મહેશ્વરિસા !

“ તારૂં હૃદય ભલે કઠણ અન્યું હોય ! પણ હું તો તને જ જ્યાં ત્યાં જોઉં છું ! સ્વપ્નમાં પણ તું જ યાદ આવે છે ! તેં પ્રથમ સ્નેહ ના દીધો હોત તો સાઈ ! હવે તે સ્નેહ જતાં મારું મન ધણું જ વ્યાકુળ બનેલું છે ! હું જાણું છું કે તેં હવે પરણીતા થતાં મને તજી દીધો છે; પણ મારાથી તું વેગળી થતી નથી ! હા ! છેવટ એ સ્નેહ નાશ પામતાં તારી ઉપર વૈર લેવાનું પણ કોઈ કોઈ વખત મનને થઈ આવે છે ! આ દુનિયામાંથી તારૂં અસ્તિત્વ બંધ થશે તો જ મારા હૃદયમાંથી તું નીકળીશ, એમ હું ધારું છું ! વળી એવું કાતિલ કામ કરતાં મન પાછું હલે છે ! જોઉં છું ! આગળ ઉપર શું થાય છે ! ”

લી. તારો જીગરનો સ્નેહી.

અને મેટ્રીકનો સહાધ્યાયી

“ અલાઉદ્દીન. ”

આ પત્ર મી. બીહારીલાલે એકવાર વાંચ્યો. વળી પાછો મોટા સાદથી ફરીથી વાંચ્યો. અને ઘણા જ આનંદથી સરદારખાને કહેવા લાગ્યા કે: “ જુઓ હવે આ ખૂની તમારા જ ઘરમાંથી પકડાયો છે એવું માનજો ! કારણ કે આ પત્રે આખા ખૂનનો ઉકેલ કર્યો છે, ને એ ખૂની પણ મળ્યો એમ નક્કી સમજો ! ” આ પ્રમાણે વાત કરી કે એટલામાં તેવો જ ભયંકર સામો જવાબ, સરદારખાંના મકાનના નીચે ઉતરવાના દાદર ઉપરથી મી. બીહારીલાલને મળ્યો કે:—“ હા, ‘ખૂની પણ અત્યારે એ સરદારખાંના ગૃહમાં જ છે ! પકડવો હોય તો બહાર જાઉં છું. ત્યાં આવો ! ” સરદારખાં સિવાય આવો જવાબ બીજા માણસે આપવાથી મી. બીહારીલાલે હાથમાંનો કાગળ લઈ ફ્લંગ મારી દાદર બાજી દોડીને જોયું તો, એક ‘ઓવરકોટ’ પહેરેલી વિકરાળ મૂર્તિ, છેક નીચે ઉતરી ઉભી છે ! તેથી સપાટાબંધ સરદારખાંને કહ્યા વગર નીચે ઊતરવા માંડયું. નીચે ઉતરી ગયા તે પહેલાં તો, તે વિકરાળ મૂર્તિ એક મોટરમાં બેસી ‘સલામ મી. બીહારીલાલ હાલ જાઉં છું-વળી કોઈ વખત મળીશ’ આવું બોલી મોટરનો ભેંભે અવાજ કરી, મોટરને દોડાવી મુકી. મોટરનો નંબર પણ મી. બીહારીલાલ જોવા પામ્યા નહિ. વળી ધીમે ધીમે નિશા દેવીનું આગમન જોશબેર થઈ રહ્યું હતું. મી. બીહારીલાલ આવ્યા ત્યારે વિક્ટોરીયા લાવ્યા હતા; એટલે બાડે મોટર શોધવામાં રોકાયાથી આગલી મોટરની પૂઠ પકડી શક્યા નહિ. આથી હતાશ થઈ પરત સરદારખાંને મળવા ગયા. જઈને કહેવા લાગ્યા કે: “ ખૂની પણ મારી પૂઠ પકડી રહ્યો છે ! અહીંમાં આવી આ વાતચીત તથા પત્રની આનમી તેણે મેળવી લીધી તથા સામો જવાબ મુઠ્ઠાં આપી હાથતાલી આપી ચાલ્યો ગયો; માટે તમે હવે સાવધાન રહેજો ! હું માઈ કામ અત્રેનું પરવારેલો હોવાથી પરત જાઉં છું. ” સરદારખાં તો આ બધી ઘટના બની તેની માત્ર કલ્પનાઓ જ ગણી રહ્યા. મી. બીહારીલાલે પરત જવા રજા માગી ત્યારે જ સાવચેત બની વિવેક

સર 'પધારજો' એવો જવાબ આપ્યો. પછી મી. બીહારીલાલે રોડ ઉપર આવી ભાડાવાળી વિક્ટોરીયામાં બેસી પોતાના મકાન તરફ વિદાય થયા. આ વખતે રાત્રિના આઠ વાગવાનો સુમાર થવા આવેલો હતો, રસ્તામાં વિવિધ પ્રકારના તરંગો મી. બીહારીલાલે કરવા માંડ્યા. શું આ સરદારખાં તો પોતાની 'સ્ત્રીનો ખૂની નહિ હોય ! અગર તે ખૂનીનો સાથી બની બીજા પાસે ખૂન કરાવેલું હોઈ, પોતે બાળુ ઉપરથી જોયા કરે તો તેમ પણ સંભવિત છે. કારણ કે પ્રથમની નોંધ નો મજ-કુરમ્ન-કાર જેવો-વળી પત્રની વાત ઉડાવવી તેમ જ ખૂની પણ આવખતે એના ઘરમાં જ હાજર હતો જેથી આ બધી વાતોનો વિચાર કરતાં કાંઈ નવું જ માલુમ પડે છે ! વળી પોતાની સ્ત્રીનું ખૂન કરનાર કિંવા કરાવનાર ધાતકી ઇસમ તરીકેનાં લક્ષણ છૂપાવતો હોય તેમ વાતચીતમાં જણાવું હતું !' આવી મી. બીહારીલાલની શંકાઓ સરદારખાં પ્રત્યેની વધુ દ્રઢ બનતી ગઈ. વળી તેમને પ્રતીતિ થતી ગઈ કે, આ જગત અનેક પ્રપંચોથી તેમ અનેક સહગુણોથી ભરપૂર છે. વળી તેમાં અનેક જાતના મનુષ્યો હોઈ શકે એમાં શંકા નથી. 'સાગર' માં નાની યા મોટી નદીઓ ભળે છે. અને નદીઓમાં અનેક જાતના સારા યા નરસા પાણીના વહેણા વહન કરી સામેલ થઈ 'સાગર' માં આવે છે. આમાં નદી કે સાગરનો શો વાંક ! તે જ પ્રમાણે આ જગતને સાગર-રૂપ માનીએ, એટલે તેમાં પણ સારાનરસા મનુષ્યોની ખોટ જણાશે નહિ ! આ કારણે સરદારખાંએ પણ તેની સ્ત્રીનું ખૂન કર્યું કિંવા કરાવ્યું હોય તો તે સંભવિત છે !

આવા જ ભિન્નભિન્ન વિચારો કરતા ગાડીમાં બેસી. મી. બીહારીલાલ તેમની ઓફીસ આગળ આવી પહોંચ્યા. ગાડીવાને ગાડી ઉભી રાખી. ત્યારે જ તરંગોનો પ્રવાહ આગળ વધતો અટક્યો. ગાડીમાંથી નીચે ઉતરી ઓફીસમાં ચાલ્યા ગયા. તેમજ વાળુ કરવાનો ટાઇમ થવાથી મકાનમાં જઈને વાળું કરી લીધું. પછી મુખવાસમાં પાન ખાઈને સાધારણ સ્નાન્તી અર્થે પોતાની સુવાની પથારી તૈયાર કરાવી; તેમાં બેઠવા

માંડ્યા. પરંતુ નિદ્રાનો ટાઇમ થયેલો છતાં તે આવી નહિ. તેનું કારણ ફક્ત મહેરનિસાના ખૂનનું ભૂત ! તેમની પૂઠ પકડી રહ્યું હતું. આજે બનેલો બનાવ યાદ આવતાં ‘પેલા પત્ર’ની પણ યાદ આવી, કે તુરત બેઠા થઇ પોતાના કોટના ખિસ્સામાંથી નોંધપોથી તથા પત્ર, બન્ને બહાર કાઢ્યાં. પથારીમાં સુતા સુતા પત્રનું વાંચન કરી મનન કરવા લાગ્યા. તેમ તેમ આનંદમાં આવી બોલવા લાગ્યા કે : “ હું નકામો સરદારખાં ઉપર વહેમાઇ ગયો છું. અરે ! આ પત્રે જ મને ખૂની શોધી આપ્યો છે ! સવારે સુરત જઇ, મહેરનિસાના પિતાને મળી, તપાસ કરી આ ઇસમને પકડી પાડું ! નહિ પકડાય તો છેવટ ત્યાંથી મુંબાઇમાં અમુક ઠેકાણે એ ઇસમ રહે છે એમ પતો પણ મળશે ! એટલે તુરત મુંબાઇ આવી પકડીશ ! આજ સુધીમાં દરેક પ્રયત્નેમાં નિરાશાઓ જ મળી છે. પણ તેમાં આ એક ‘આશા’ કુદરતી રીતે છૂપાઇ રહેલી મને હસ્તગત થઇ છે બસ હવે શ્તેહ ! ” આ આશાઓમાંજ મી. બીહારીલાલને નિદ્રા દેવીએ સોડમા લીધા.

પ્રકરણ ૧૩ મું

એ અલાઉદ્દીન કોણ !

જ્યાં સુધી નિદ્રા દેવીની સોડમાં હોય, ત્યાં સુધી મનુષ્યને તેનાં દિવસના કાર્યોના વિચારો, જે કર્યા હોય તેનાંજ સ્વપ્ન આવે છે. અગર તેમ ના થાય તો તેટલી મુદત સુધી શારીરિક પરિશ્રમ ઓછો, એટલું જ મનાય, અને તેટલી જાંદગી બહુમાં બહુતો શાંતિ દાયક પસાર થઈ ગણાય. આ સિવાય બીજું તો ન જ ફહેવાય. નિદ્રા દેવી પોતાની સોડમાંથી મનુષ્યને છેવટે, અશ્ણોદય થયાનાં ચિન્હ, પૂર્વ દિશાએ જણાવ કે પોતાના માયાવી પડદામાંથી મુક્ત કરે છે. મનુષ્ય પ્રતાપી બાળ સૂર્યનાં, દર્શન થતાં અમના દિવસની બાકી રહેલી પ્રવૃત્તિ પૂરી કરવામાં, કિંવા નવીન પ્રવૃત્તિમાં આ શરીરને તથા બુદ્ધિને રોકે છે. એવો આ કુદરતી નિયમ દરેક મનુષ્યને લાગુ છે; એમ કયુલ કર્યા વગર આજ સુધીનાં અનુભવે છૂટકો નથી. મી. બીહારીલાલ તે પ્રમાણે જગૃત અવસ્થામાં આવતાં સવારના નવ વાગે ‘ગુજરાત મેલ’ અમદાવાદ તરફ જાય છે, તે ટ્રેનમાં જવાનો તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. તેઓ શા માટે ટ્રેનમાં જાય છે, તે આપણે હવે પ્રશ્ન નાણીશું. રેલ્વે મુસાફરીનો જરૂરી સામાન તૈયાર થયો એટલે

વાહનનો બંદોબસ્ત કર્યો. વાહન તૈયાર થઈ આવ્યું કે તેમાં મી. ખીહારીલાલ સામાન સહ બેસી ગયા. સ્ટેશને જઈ થઈ ક્લાસની ટીકીટ (વાંચકને આ ટીકાણે મારે જણાવવું જોઈએ કે મી. ખીહારીલાલ ધણા જ નિરાશિમાની હોવાથી તથા થઈ ક્લાસના ડબ્બામાં રૈયત વર્ગ વિશેષ હોઈ સડે એટલે કદાચ કંઈ ખાતમી મળવાની આશા રાખતા હોવાથી હમેશાં તેઓ થઈ ક્લાસમાં જ રેલ્વે મુસાફરી કરતા હતા.) સુરત સુધીની લીધી. ટીકીટ લીધા પછી ટ્રેન પણ તૈયાર આવી ત્યાં ઉભી. તેમાં ખાલી જગ્યા જોઈ સરસામાન લઈ તે બેસી ગયા. ટ્રેન પણ બિચારી ! થાક લાગ્યો હોય તેમ આવીને થોડીવાર ત્યાં ઉભી રહી. પરંતુ તે ક્યાં સુધી થોભે ! તે તેના હાથમાં ન હતું, તેની નાડી પરાયા પાસે હતી; જેથી સામાની મરજી ઉપર તેને ચાલવું કે ઉભું રહેવું પડતું ! માટે તે પરસત્તાની મરજી થતાં તેને બહેને ‘ગુજરાત મેલ’ જેવી ટ્રેન છે, તોપણ ચાલવા હુકમ કર્યો ! આ ‘ગુજરાત મેલ’ ની મરજી જરા ઉભી રહેવાની હોવાથી ખુમે (સીસેટી) પાડવા લાગી ! તોપણ પરસત્તા જખરી જ હોઈ તે સ્વીકારનારને તેના હુકમ ગુલામ માફક માનવો જોઈએ. તે પ્રમાણે આ ટ્રેનને ખુમે પાડતાં છેવટ ચાલવું જ પડ્યું. જેમ ઘોડાને ચામુક પડતાં વધુ વેગથી જ ચાલવું પડે, તેમ આ ટ્રેનને જરા વધુ કળ મરડે કે વધુ વેગથી જ ચાલવું પડતું. આમ દરેક મોટાં સ્ટેશનો વટાવતી છેવટ સુરત સ્ટેશને ટ્રેન આવી. “હવે ભાડાનું ધર ખાલી કરો.” એ કહેવત મુજબ આપણા મી. ખીહારીલાલ સરસામાન સાથે નીચે ઉતરી પડ્યા. ત્યાંથી પ્લેટફોર્મની બહાર નીકળી ભાડાની ઘોડાગાડી કરી ભાગા તળાવ ઉપર આવેલા સરદાર જાફરઅલીને બંગલે સીધાવા. એકવાર પ્રથમ અહીં આવી ગયેલા હોવાથી તે શોધી કાઢવા માટે સુરકેલી પડી નહિ. સરદાર જાફરઅલી બંગલામાં હતા. તેમણે જાગ્રમાથી મી. ખીહારીલાલને ઘોડાગાડીમાંથી ઉતરતાં જોતાં વેંત એકદમ એંક્યા ! તોપણ સ્વાગત કરવા વિવેકની ખાતર નીચે ઉતરી સામા લેવા ગયા. અરસપરસ બેઠે જણ એકબીજાને મળ્યા. વળી વ્યવહારક.

ધોરણે સમાચાર એકબીજાના પૂછ્યા. પછી બન્ને જણે સરદાર જાફર-અલીના બંગલામાં દિવાનખાનામાં બેઠક લીધી. મી. ખીહારીલાલને ત્યારબાદ ચા, નાસ્તો કરાવ્યો. આમ આતિથ્ય કર્યા પછી સરદાર જાફરઅલીએ પ્રશ્ન કર્યો.—“ આપનું આગમન અત્રે પુનઃ કેમ થયું ? ”

મી. ખીહારી—“ જી. કામ તો ફક્ત આપની દીકરીના ખૂનની તપાસ સિવાય અન્ય કંઈ જ નહિ. ”

સરદાર જાફર—“ શું ખૂનીનો પતો લાગ્યો ? ”

મી. ખીહારી—“ જી. તેવું કંઈ છે ખરું ! અને તે આ પત્ર જોવાથી આપને વિદીત થશે. ” (આમ કહી ખિસ્સામાંથી જે કાગળ સરદારખાના મકાનમાંથી પહેલે દિવસે લાવ્યા હતા તે જાફર-અલીના હાથમાં મૂક્યો.)

જાફરઅલીએ કાગળ વાંચવા માંડ્યો. તેમ તેમ તેમની ભવ્ય આંખો ક્રોધથી રક્ત થવા લાગી. કાગળ પૂરો વાંચી રહ્યા, એટલે મોટેથી બોલ્યા કે : “ બસ એજ ખૂની ! એના સિવાય બીજો કોઈ હોઈ શકે જ નહિ ! ”

મી. ખીહારીલાલ—“ શું એ માણસ આપનો પરિચયવાળો છે ? ”

સરદાર જાફરઅલી—“ નહિ. હું તો એને ઓળખતો પણ નથી ! પરંતુ આ કાગળ ઉપરથી જણાય છે કે એજ માણસ ખૂની હોવા જોઈએ. ”

મી. ખીહારી—“ આ નામનો માણસ આપને ત્યાં કોઈવાર આવેલો છે ? ”

સરદાર જાફર—“ ના જી. એ નામનો માણસ મારે ત્યાં આવેલો હોય તો હું આપને કહ્યા વગર રહું જ નહિ ! ”

મી. ખીહારી—“ આપની દીકરી મહેરનિસાએ, ઇંગ્લીશ જ્ઞાન સંપાદન કરેલું ? કરેલું હોય તો ક્યાં અને કેટલી મુદત સુધી ?

સરદાર જાફર—“ ઇંટરમીજ્યેટ સુધી ઇંગ્લીશ જ્ઞાન લીધેલું હતું. તેમાં મેટ્રીક સુધી સુરતમાં રહીને અને ત્યારપછી મુંબાઈમાં તેના મોસાળમાં આબાસખાંના ઘેર રહીને લીધેલું. સુરતમાં સને ૧૮૮૬ ની સાલ સુધી રહી, બાદ તે મુંબાઈ ગયો હતો. ”

મી. બીહારી—“ તમારી દીકરી મેટ્રીકમાં હતી ત્યારે કોઈ પુરુષને તેની સાથે પ્રેમ કરતાં જોયેલો ? ”

સરદાર જાફર—“ ના. તેવી પણ ખબર નથી. એવા તો ઘણા સહાધ્યાયી વિદ્યાર્થીઓ તેની સાથે એક જ કોલેજમાં હતા ! ”

મી. બીહારીલાલ—“ તમારી કોમના સહાધ્યાયી પૈકી કોઈ તમારે ત્યાં આવતો જતો હતો ? ”

સરદાર જાફર—“ જી ના. ”

મી. બીહારી—“ જુઓ હવે સ્પષ્ટ જણાવું તે સાંભળો. ખોટું લગાડશો નહિ. તમારી દીકરી મેટ્રીકમાં ભણતી હતી ત્યારે કોઈની સાથે પ્રેમમાં પડેલી હોવાનું તમે જાણો છો ? ”

સરદાર જાફર—“ મને તે બાબતની ખીલકુલ ખબર જ નથી. વળી કોઈ પરાયા પુરુષની સાથે ફરતાં પણ જોઈ નથી ! ”

મી. બીહારી—“ શું ત્યારે ? હું અહીં સુધી આવ્યો, છતાં નિષ્ફળ થયો ? અને પત્તો નહિ જ મળે ? ”

સરદાર જાફરઅલી—“ તપાસ કરતાં એ નામનો ઇસમ કદાચ મળી આવવા સંભવિત છે ! પરંતુ હજી તેવો પ્રયત્ન થયો નથી ત્યાં સુધી નિરાશ થવાનું કારણ નથી. ”

આ વાતચીતમાં મી. બીહારીલાલને છેવટ પરિણામમાં કંઈ સાધનીક પત્તાની સફળતા મળી નહિ. ચોડીવાર પછી ત્યાંથી બહાર ફરવા જવાનું સરદાર જાફરઅલીને કહી શહેરમાં નીકળી પડ્યા. રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં અનેકાનેક તરંગો, આ કેસના સંબંધી ચલાવવા લાગ્યા. તેના પરિણામે મોંઢેથી પણ બબડતા. કોઈ કોઈ વખત ‘પેલો કાગળ’

ખિસ્સામાંથી કાઢે અને વાંચે. વળી વચમાં ચાલતાં કોઈ મુસલમાન કોમનો માણસ સામે મળતો તો ‘અલાઉદ્દીન’ સંબંધી ખુલાસો મેળવવાનું મન થઈ જતું ! છેવટે શહેર વચ્ચે પોલીસ ચોકી આવી ત્યાં કોન્સ્ટેબલને ઓફીસમાં હાજર જોઈ તેમની પાસે ગયા. અને પોતાની ઓળખાણ કરાવી. કોન્સ્ટેબલે આ નામાંકિત ડિટેક્ટીવનું આગમન અત્રે કયા સંજોગમાં થયું તે સંબંધી મી. ખીહારીલાલને પ્રશ્ન કરતાં તેઓએ ‘અથ ઇતિ’ સુધી આખા કેસની હકીકત કહી સંભળાવી. તેમજ સાથે લાવેલ પત્ર ખિસ્સામાંથી કાઢી કોન્સ્ટેબલને આપ્યો. પત્ર આપતી વખતે સૂચના કરી કે : “ આ નામનો માણસ આપના શહેરમાં ગમે તે ઠેકાણે યા ગમે તે ટાઇમે મળે કે તુરત પરહેજ કરવો, અને મને ખબર આપવી; આ વ્યક્તિ હસ્તગત થતા સુધી ખાતમી મેળવવા મારી ખાસ ભલામણ છે.” કોન્સ્ટેબલે તે ખાતમી ઘણી ખુશીથી મેળવવા કયુલ કર્યું. જ્યારે એક જ ડીપાર્ટમેન્ટના નોકરો તથા સરખા દરજ્જાના હોય, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે એકબીજાને મદદરૂપ થઈ પડવા દંતેજર હોય છે, એ આ ઠેકાણે ઇસારા તરીકે જણાવીએ છીએ. તેજ પ્રમાણે મી. ખીહારીલાલ અને કોન્સ્ટેબલ માટે બન્યું. અહીંઆથી સંતોષકારક દિલાસો મી. ખીહારીલાલને મળ્યો એટલે તેઓએ રજા માગી અને રસ્તા તરફ પ્રયાણ કર્યું. હવે ક્યાં જવું ? ને શું કરવું ! એમાં તક્લીફ થતાં છેવટે ‘લાઇસ્ટુલ’ તરફ જવું એવું અંતઃકરણથી નક્કી કરી ઘોડાગાડી ભાડે કરી. તેમાં બેસીને ‘તેઓ લાઇસ્ટુલ’ બંધ થવાના અરસામાં ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. અંદર જઈ પ્રિન્સીપાલને પોતાની ઓળખાણ કરાવી. આથી તેઓ સાહેબ દેશી નોકર હોવાથી ઘણા માયાળુ હતા. તેમણે વિવેકપૂર્વક મી. ખીહારીલાલનો સત્કાર કર્યો. બાદ મી. ખીહારીલાલને પૂછવા માંડ્યું કે : “ આપને અહીંઆં સુધી તરતી લેવાની કયા કારણે જરૂર પડી છે ? ”

મી. ખીહારીલાલ—“ આપની કોલેજમાં કયી સાલથી દફતરી કાગળો સામેલ છે ? ”

૧૦૪ સ્નેહનું—કાતિલ ગ્રહ ! ચાને ખૂન !

પ્રિન્સીપાલ—“ જી. અહીંયાં તો સને ૧૮૮૦ ની સાલથી આજ સુધીનાં એટલે લગભગ ૧૨-૧૩ વર્ષનાં છે. ”

મી. ખીહારી—“ આપની કૉલેજમાં ‘ મીસ મહેશ્વરિસા બ્રહ્મ-અલી ’ એ નામની સ્ત્રીએ મેટ્રીકમાં શિક્ષણ લીધું છે. તે કયી સાલમાં છે ? તે સંબંધીના કાગળપત્રો મારે જોવા છે. મહેરબાની કરી આપ જરા તરદી લેશો ? ”

પ્રિન્સીપાલ—“ વાહ ! એમાં તરદી શાની ! હું ગવર્નેન્ટ નોકર અને તેમાં તમે તો તે ઉપરાંત છૂપી પોલીસના બાહોશ ડિટેક્ટીવ અમલદાર છો ! તો મારી ફરજ છે કે તમો કહો તે કાગળો મારે બતાવવા પડે. હા ! પણ આસરે આજથી કેટલા વર્ષ ઉપર એ સ્ત્રી શિક્ષણ લેતી હતી ? ”

મી. ખીહારી—“ સને ૧૮૮૫ અગર સને ૧૮૮૬ સાલ છે. એ સિવાય બીજી સાલ જોવી જ નહિ પડે. એમ હું ચોક્કસ ખાતરી કરીને આવ્યો છું. ”

હીક છે ! એમ કહી પ્રિન્સીપાલ સાહેબે કૉલેજના એક માસ્તરને બોલાવવા સીપાર્ઝને હુકમ કર્યો. સીપાર્ઝ માસ્તરને બોલાવી લાવ્યો. માસ્તરને દેખી પ્રિન્સીપાલે કહ્યું ; “ માસ્તર ! આ ડિટેક્ટીવ સાહેબને મેટ્રીકના સને ૧૮૮૫ સને ૧૮૮૬ સાલના વિદ્યાર્થીઓનું રજીસ્ટર બતાવવાનું છે માટે રેકર્ડમાંથી તે કાઢી લાવો ? ” માસ્તર હુકમ પ્રમાણે રેકર્ડમાંથી બન્ને સાલનાં રજીસ્ટરો લાવી પુસ્ત હાજર થયા. રજીસ્ટરો જોતા બરાબર એકદમ કોમ શિકારીને શિકાર મલે તે વખતે જોટલી તત્પરતા બતાવે તેટલી ઝડપથી માસ્તરના હાથમાંથી બન્ને રજીસ્ટરો મી. ખીહારીલાલે લાઇ લીધાં. અને ‘ મીસ મહેશ્વરિસા બ્રહ્મઅલી ’ નું નામ શોધવા લાગ્યા. શોધતાં શોધતાં સને ૧૮૮૬ સાલમાં—

અ. નં   નામ   જાત   રહેવાસી.

૧૫   મીસ મહેરુનિસા-મુસલમાન   સુરત-ભાગા તળાવ
                  બદરઅલી

એ વિગતથી આ નામ મળી આવ્યું. તુરત તેજ સાલમાં બીજું નામ 'અલાઉદ્દીન' નું જોવા લાગ્યા. તે પણ:-

૨૨   અલાઉદ્દીન   મુસલમાન   હાલ સુરત.
                  કમરુદ્દીન   ઇસ્લામી બેર્ડિંગ.

આ પ્રમાણે બન્ને નામ મળ્યાં. વળી પુનઃ વિચાર થયો કે, અલાઉદ્દીન નામનો બીજો વિદ્યાર્થી તે અરસામાં તો નહિ હોય ! તેનો ચોક્કસ તપાસ કરી જોઈ તો ઠીક ! આ કારણે બન્ને રજીષ્ટરો ફરીથી તપાસી નાંખ્યા. તો એ નામનો બીજો ઇસમ હતો જ નહિ એમ ખાતરી થઈ. આ વખતે મી. બીહારીલાલનો પ્રકુ-ક્ષિત ચહેરો જોવાને કકન પ્રિન્સીપાલ. માસ્તર અને સીપાઈ સિવાય બીજો ભાગ્યશાળી થયો નહિ. ખરેખર ! આવો આનંદ પ્રયત્નશીલ માણસને જ મળે છે. તેવા માણસને કોઈ કામ સંપૂર્ણ કરતાં બહુકે એકાદ વખત ફતેહમંદ થાય, ત્યાર તે વખતનો તેનો આનંદ, પ્રથમની તેને હારનો નિરાશાઓ મળી હોય તોપણ તે જમીન દોસ્ત થઈ જાય છે. મી. બીહારીલાલ આ આનંદમાં એવા ગરકાવ થઈ ગયા કે, પ્રિન્સીપાલ સાથે વિવેક ભર્યો ઉપકાર માનવાનું પણ જતી વખતે વિસરી ગયા ! અરે ! હા ! પણ સખર ! આ આનંદ કેટલા ટાઇમનો હતો ! એ જ્યારે રજીષ્ટરમાંની નોંધવાળી નામનીશી કાઢી 'અલાઉદ્દીન' નું રહેઠાણ મી. બીહારીલાલે વાંચ્યું ત્યારે જ જણાયું. તેમાં 'અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન, હાલ ઇસ્લામી બેર્ડિંગમાં' આમ લખ્યું છે. તે બેર્ડિંગ એ સાલમાં કયાં હતી, અને હાલ છે કે નહિ, એ સંબંધીતો તપાસ અધુરો જ રહ્યો છે ! તે સિવાય ચોક્કસ હલનો પતો એ ઇસમનો મળી આવવો અશક્ય છે ! જેથી આ સંબંધીતો ખુલાસો

સરદાર જાફરઅલી પાસેથી મેળવીશ ! આમ ધારી ઉતાવળે ઘોડાગાડી-વાળાને હાંકવા મી. બીહારીલાલે કહ્યું. ગાડીવાને પૂરવેગથી ઘોડાને દોડાવ્યો. જ્યાં સરદાર જાફરઅલીનું મકાન આવ્યું કે, તુરત મી. બીહારીલાલ ઉતરી પડ્યા. ઘોડાગાડી વાળાને એક રૂપિયો વધારે બક્ષીસનો આપ્યો. પછી મકાન અંદર ગયા તો, તે વખતે જાફરઅલી વાળું કરવાની તૈયારીમાં હતા. ટાઇમ લગભગ સાંજના સાડા સાતનો થવા આવ્યો હતો. મી. બીહારીલાલને દેખી, જાફરઅલી રસોડામાંથી પાછા મળી વાતચીત કરતાં, મી. બીહારીલાલે તેમનેવાળું કરી લેવા સલાહ આપી. હું પોતે પણ ત્યાં સુધીમાં નાસ્તો કરી લઇશ એમ તેઓએ જણાવ્યું. આથી જાફરઅલી વાળું કરવા ગયા. તે આવતા સુધીમાં મી. બીહારીલાલે નાસ્તો કરી લીધો. બેડ જણ સાથે પરવાર્યા પછી પાન ખાઇને મીઠી ગોળીઓ કરવામાં રોકાયા. વાતમાંને વાતમાં દસ્લામી બોર્ડિંગ સંબંધી સઘળી માહિતી મી. બીહારીલાલે, સરદાર જાફરઅલીને પૂછી લીધી. સ્વાભાવિક રીતે સરદાર જાફરઅલીએ પ્રશ્ન કર્યો કે: “ આ બોર્ડિંગ તો લગભગ પંદર વર્ષથી અહીંના એક ધનાઢ્ય સુસ્લીમ આગેવાન તરફથી ચાલે છે. તે મારા મકાનથી લાગીને જ લગભગ ૩૦૯ કદમને છોટે આવેલી છે. આપને એ બોર્ડિંગની શી જરૂર પડી ? ” મી. બીહારીલાલે જણાવ્યું કે: “ હું જે ઇસમ સંબંધી આપની પાસે માહિતી લેતો હતો, તે નામનો ઇસમ મહેરુનિસાનો મેટ્રીકમાં સહાધ્યાયી હતો એમ નિર્ગાળ થયું છે. પરંતુ તેનું રહેઠાણ તે વખતે ‘ ઇસ્લામી બોર્ડિંગ ’ એમ લખેલું છે. જેથી તે બોર્ડિંગનો પત્તો મળ્યા સિવાય એ નામના ઇસમની બીજી કંઈ પણ હકીકત મળવી મુશ્કેલ હતી. હવે જરૂરથી એ ઇસમનો પત્તો સહેજે મળી શકશે ”. આ વાતચીત પૂરી થતાં સુવાનો ટાઇમ થવાથી બન્ને જણ પોત પોતાની પથારીમાં જઈને સુતા. ‘ રાત્રિ પછી પ્રભાત ’ એ અનુક્રમે તિમીરનો નાશ થતાં આપણા મી. બીહારીલાલે વહેલા ઉઠી શૌચ, દંતધાવન, સ્નાન વિગેરે વિધિથી પરવારી ચા લીધી. આ વખતે

બરાબર સવારના સાતના ટકેરા ખલુણુ સંભળાયા કે તુરત ઇસ્લામી બોર્ડિંગની મુલાકાતે પોતે સીધાવ્યા. ત્યાં જઈ બોર્ડિંગના વહિવટ કર્તા સરકુદીન શેઠની મુલાકાત લઈ પોતાની ઝોળખાણ કરાવી. આથી તેઓએ માગે તે હકીકત પૂરી પાડવા કમુલ ક્યું. બાદ મી. ખીહારીલાલે સને ૧૮૮૬ ની સાલમાં બોર્ડિંગમાં રહેલા વિદ્યાર્થીઓનું રજીસ્ટર માગ્યું એટલે એ રજીસ્ટર સરકુદીને લાવી રજુ કરી દીધું. તેમાંથી મી. ખીહારીલાલને ‘અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન’ નું નામ શોધતાં જડી આવ્યું. એ નામ સામે રહેનારના આસનમાં ‘મહેમદાવાદ’ ગામ લખેલું હતું. આ હકીકતની નોંધ મી. ખીહારીલાલે પોતાની નોંધપોથીમાં કરી લીધી. અને તુરત સરકુદીન શેઠની રજૂ લઈ રેશન ઉપર આવી મહેમદાવાદના પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર ઉપર તાર કરી દીધો કે: “ અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન નામનો માણસ હાલ મહેમદાવાદમાં છે કે કેમ? હોયતો તુરત અટકમાં લેશો? અને ના હોયતો તે હાલ ક્યાં છે? અગર તેનાં સગાં સ્નેહીઓમાં કોણ કોણ છે? તેની મીલકત છે કે કેમ? આ પ્રમાણે ખુલાસો તુરત મળે સુરતમાં સરદાર જાશરઅલી કે. બાગા તળાવ, એ શિરનામે મોકલશો.” આ મતલબનો તાર મૂકી પરત શહેરમાં આવતાં, વળી પાછી બોર્ડિંગ પ્રિય થઈ પડી. જેથી ત્યાં જઈને દરેક રૂમ, તથા વિદ્યાર્થીઓનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યા. નિરીક્ષણ કરતાં કરતાં એક રૂમમાં તફન નવીન નવીન ‘વિદ્યાર્થી મંડળ’ ના ફોટા જોવામાં આવ્યા. તે ફોટાઓ ક્યાં સાલમાં પડાવેલા, તે સાલ તથા નારીખ સુદ્ધાં ચાતક દ્રષ્ટિએ જોવાથી લખેલું જણાઈ આવતું હતું તેમાં એ ફોટા સને ૧૮૮૬ સાલમાં પડાયેલો જણાયો. તે ફોટા ધીમે રહી નીચે ઉતારી સુદ્ધમ દ્રષ્ટિથી મી. ખીહારીલાલ તેનું અવલોકન કરવા લાગ્યા; તો વિશેષમાં દરેક વિદ્યાર્થીનું નામ પણ જીણા અક્ષરોથી તેઓએ તે વખતે પહેરેલા બદન ઉપર ચોંટેલાં હતાં. એ નામો વાંચતાં વાંચતાં અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન નું નામ વાંચવામાં આવ્યું; કે તુરત સરકુદીન શેઠ પાસે જઈ વિનંતી કરી કહ્યું કે: “ આટલો ફોટો જરૂરી મને

આપો તે મારા કેસના પૂરાવામાં ધણો જ ઉપયોગી થઇ પડવાનો છે. વળી તમામ કેસનો આધાર આ ફોટા ઉપર છે.” સરકુટીન શેઠે જવાબ આપ્યો કે: “ આ બોર્ડિંગના માલીકનો હુકમ મંગાવું ત્યાં સુધી આપ જરા થોભો.” પછી સરકુટીન શેઠે ટેલીફોન થી હુકમ મંગાવ્યો. એટલે મી. ખીહારીલાલને તે ફોટો મળ્યો. તે લઇ આનંદમાંમગ્ન થતા થતા તેઓ સરદાર જાફરઅલીને ત્યાં આવ્યા. વળી સઘળી વાતથી તેઓને વાકેફ કર્યા આ હકીકત સાંભળી જાફરઅલીએ ‘ચૂંકયું’ મી. ખીહારીલાલ. આપે ધણી સારી રીતે શોધ કરી ખૂનીનો પતો પાડવા માંડ્યો છે ! અને તે માટે હું પણ આપનો ઉપકાર બલીશ નહિ. ” એમ કહી પ્રશંસા કરી. મી. ખીહારીલાલ કંઈ પોતાની પ્રશંસાથી કુલી જાય તેવા નહતા. તેઓનો પ્રાધાન્ય ધરાવે કેસમાં ગુન્હેગારને શોધી કાઢી સજાએ પહોંચાડવો, એ સિવાય ધનર કોઈ પણ બાબતુ તરફ લક્ષ્ય આપતા નહતા. જેથી જાફરઅલીએ માનેલા ઉપકારનો પ્રત્યુત્તર ફક્ત એમાં હું શુ કઈ છું ! મારી ફરજ સિવાય અદકું કંઈ નથી એવો સીધો જવાબ આપી, મળેલો ફોટો બરાબર ગુપ્ત રીતે પોતાના ઓવરકોટના ખિસ્સામાં રાખી લઇ બહાર નીકળી પડ્યા. તેઓ સીધા પોલીસ ગેટ ઉપર જઈ આ ફોટાની લગભગ સો પ્રતો કરાવી મંગાવવા કોન્સ્ટેબલને બલામણુ કરી. કોન્સ્ટેબલે તે પ્રમાણે પોતાના નોકરને બોલાવી નકલો જેમ અને તેમ જલદી કરાવી લાવવા આજ્ઞા કરી. આ વખતે જનારો નોકર વિશ્વાસુ હોવાની મી. ખીહારીલાલ ખાત્રી કરવા ચૂક્યા નહિ ! નોકરે દાગખાતેથી આ રી ખબર આપી કે સાંજે આઠ વાગે પ્રતો મળી જશે. પછી મી. ખીહારીલાલે, પોતાના હિતાગના સ્થળે પ્રતો આવેથી મોકલી દેવા સૂચની ત્યાંથી જમવાનો ટાઈમ થવાથી પરત મુકામે આવ્યા. રસોઈ તયાર હતી જેથી જમી લાઈ. આજનો દિવસ મી. ખીહારીલાલને મટે ધણો જ આનંદપ્રદ હતો. તે કાંણે સાધારણ સારા સ્થળે બહાર નીકળી જવાનું મન થયું. વળી ઉનાળાનો પ્રખર તાપ હોવાથી આરામ સેવા ચિત્ત પ્રેરાયું. પ્રથમ

આરામ લઇ સાંજના ટાઇમે હવા ખાવા નીકળીશ, એમ ધારી પથારી કરાવી આરામ લેવા સુતા. સાંજના ચાર વાગે ઉઠી ચા લીધા બાદ તાપી નદીના કીનારા ભણી દષ્ટિ જવાથી તે તરફ વળ્યા. કીનારેથી નદીમાં ઉતરી પાણીનું સાધારણુ, પરંતુ નિર્મળ જરણુ ધીમે ધીમે વહન કરતું હતું. તેની આજુબાજુ જીણું જીણું લીલોતરી ઘાસ ઉગ્યું હતું તે ઘાસ ઉપર જઈને બેઠા. આજના કર્તવ્યથી અનાયાસે ધાર્યા કરતાં વધુ સફળતા મળી ! જેથી મી. બીહારીલાલનું મન આનંદમાં ડોલાયમાન થયા કરતું હતું. એક તરફથી પવન પણ મંદમંદ ફુંકાતો હતો. પવનની ફરફરતી ઠંડી લહેરો તેમના આનંદમાં એર વધારો કરતી હતી. આમ બંને તરફથી આનંદ સાથે શીતળ લહેરોની લહેજત ભળતાં જાણે ધીબર શાંતિજ ત્યાં ખડી થઇ ન હોય તેઓ દેખાવ થઇ રહ્યો, આથી મી. બીહારીલાલની ‘સોનામાં સુગંધ ભજે’ તેવી સ્થિતિ થઈ રહી. ધીમે ધીમે કાળનું વહન એવી રીતે થાય છે કે, સેકન્ડની મીનીટ, મીનીટના કલાક, કલાકોના દિવસ, દિવસોના માસ, માસનાં વર્ષો, એવાં કેટલાંય વર્ષોનો યુગ, અને એવા અનેકાનેક યુગો પણ થઇ ગયા. છતાં એ ‘કાળ’ને વિશ્રાંતિજ આ જગતમાં નથી ! વિશ્રાંતિ મળે તે પહેલે જ આ જગતનો પ્રલય પણ સમજવો ! એવો ‘કાળ’ (ટાઇમ) ફક્ત સાંજના ચારથી સાત વાગ્યા સુધીનો ત્રણ કલાક જવો, એ એના સિદ્ધાંતથી નજીવો છે. તે પ્રમાણે મી. બીહારીલાલ સાતના ટકોરા ‘ટાવર’ના સાંભળતાં જ પોતે મુકામ તરફ જવા ધીમે ધીમે કૂચ કરી. મુકામે આવતાં સાડાસાત વાગ્યા. તે વખતે વાળું કરવાની તૈયારી હોવાથી તે પતાની લીધું. અને ત્યાંથી ઉઠી દિવાનખાનામાં જઈ પેલા ‘ફેટાની પ્રતો’ આવવાની રાહ જોતા બેઠા. થોડા જ વખતમાં એક સીપાઇ ‘તે પ્રતોનું બંડલ’ લઇ હાજર થયો. તેણે મી. બીહારીલાલને સો પ્રતો ગણી આપી. તેમ તેણે પ્રતો ગણી લઇ પોતાની ટ્રંકમાં સાવચેતીથી મૂકી દીધી. હવે પોતાનું ધારેલું કામ

૧૧૦ સ્નેહનું—કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને ખૂન !

ફક્ત ‘ મહેમદાવાદ ’ થી ખુલાસો આવે એટલે સંપૂર્ણ થયું કહેવાશે. જો તે ખુલાસો ચોક્કસ મળી આવે તો કોઇપણ પ્રકારે આ ફેટાએની ભાંજગડમાં ઉતરવું પડે નહિ અને એડોપાર થાય ! આવા વિચારો કરતા કરતા તે પથારીમાં નિદ્રાધીન થયા. વળી સવાર થતાં ઉઠીને ‘ ફાસ્ટ ’માં મુંબાઇ તરફ જવા તૈયારી કરી. રેશને ગયા તો તાર એફ્રીસમાંથી નીચેની મતલબને તાર, મહેમદાવાદ પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી આવેલો તેમને મળ્યો:—

“ અલાઉદ્દીન કમરૂદીન ’ નામનો માણસ મહેમદાવાદ ગામમાં લગભગ સને ૧૮૮૪ ની સાલ સુધી રહેલો હોવાનું જણાય છે. હાલ ક્યાં છે તે પતો મળતો નથી. તેનાં સગાંસંબંધીમાં કોઇ નથી. મીલકત પણ દિવાની કોર્ટથી લેણદારોએ હરરાજ કરાવી નાંખી છે. વિશેષમાં એ સુરતમાં ઈંગ્લીશ બણવા ગયો છે એમ જણાય છે. તે ઘરનો ઘણો ગરીબ છે. ”

અરે વાહ ! આ તો તાર કે નિરાશાના સમાચાર ! એવા ખેદજનક શબ્દો મી. ખીહારીલાલના મુખમાંથી નીકળી પડ્યા. હવે એ અલાઉદ્દીન કોણ ? અને ક્યાં હશે ! એ કોણ કહે ! અરે ! આ ફેટાએ જ એને શોધી કાઢશે ! હું કેમ નિરાશ થાઉં ! આમ વિચારો કરતાં ટ્રેન આવવાની રાહ જોવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું

મળેલી લાસ !

એક બાળુએ નિરાશા તો બીજી બાળુએ આશા ! આવા હવાઈ તરંગોમાં જ મી. બીહારીલાલ ઉડ્યા કરે છે. કંઈકે શંસોધન આવતાં તે સાધન એકાએક આલ્યું જાય છે એટલે હતાશ થાય છે. વળી તે ખંડન થતાં, મંડાણ પણ બીજી દિશાએથી કરવા તત્પર થાય છે. મી. બીહારીલાલ ગમે તેટલા પ્રયત્નશીલ છે. તોપણ પ્રબળ ભાવિ આગળ તેઓ માત્ર મનુષ્ય હોવાથી તેમનું કંઈ ચાલી શકતું જ નહિ. જ્યારે સંસ્કાર હશે ત્યારે મી. બીહારીલાલને સંજોગો આપોઆપ સાનુકુળ થઈ, ભાવિસુદ્ધાં તેમના પ્રયત્નમાં સહાય કરે ! પરંતુ હાલતો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તેઓ ગોથાં જ ખાયા કરે છે. તાર મળ્યો ત્યારે તેઓ સ્ટેશન ઉપર તો હતા જ. વળી ટ્રેનનો ટાઇમ પણ થવા આવેલો હતો એટલે થર્ડ ક્લાસની ટીકીટ મુંબાઈ તરફ પ્રયાણ કરવા લીધી. ટ્રેન આવતાં પોતે સરસામાન સહ તેમાં બેસી ગયા. સમય થતાં ટ્રેન ફાસ્ટ હોવાથી ઉપડતા બરોબર જ વેગ વધુ હતો. એટલે સાંજના ચાર વાગે કહેવાતી મુમ્બાપુરીમાં આવી પહોંચી. ધારેલું સ્ટેશન આવતાં મી. બીહારીલાલ ઉતરી પડ્યા. અગાઉથી તાર આપી મી.

અકબરખાંને પોતાના આવવાના સમાચાર સૂચવેલા હોવાથી તેઓએ સ્તેશને સામી મોટર મોકલી હતી. તેમાં મી. ખીહારીલાલ બેસીને આંટરોડ ઉપર આવેલી પોતાની ઓશીસના દરવાજે મોટર આવી ઉભી રહી. ત્યાં લોકોનું જામેલું ટોળું ઉભું રહેલું જોયું. આથી મી. ખીહારીલાલને કંઈક આશ્ચર્ય લાગ્યું, પોતે મોટર ઉભી રહેતા બરોબર એકદમ બહાર કુદી પડ્યા, અને ટોળામાં જઈને દાખલ થયા. ત્યાં તેઓના સાથીદાર ડિટેક્ટીવ મી. અકબરખાં પણ હતા. તેઓના હાથમાં કાગળ હતો, તે ઉપર કલમથી લખતાં જોયા. એટલામાં તો મી. અકબરખાંની નજર મી. ખીહારીલાલના તરફ ગઈ. બંનેની દૃષ્ટોદ્દૃષ્ટ થતાં મી. ખીહારીલાલે કહ્યું કે:—“ આ શું જોટાજો છે ? શું લખો છો ? ”

મી. અકબરખાં—“ સાહેબ ? આપ એક ખૂનના આરોપીને શોધવા ગયા હતા, ત્યારે હું એક લાસના પંચક્યાસ વિગેરે કાગળો બનાવેલા છે, તે વાંચું છું ! હું પણ આપની પેઠે કામગીરીમાં જ રોકાયો છું ! ”

મી. ખીહારી—“ લાસ શું ? પંચક્યાસ શું ? એ બધું બરાબર સ્પષ્ટ રીતે જણાવી દો ? અહીં વળી ખૂન થયું છે કે શું ? ”

મી. અકબરખાં—“ નાજી, ખૂન નથી થયું. પરંતુ લાસ મળી આવી છે. અને તે આપણી ઓશીસના દરવાજા આગળથી જ ! ”

મી. ખીહારી—“ ક્યારે ? અને ક્યાં સ્થિતિમાં હતી ? ”

મી. અકબરખાં—“ આજરોજ સવારમાં આપણે પહેરાવાળો સીપાઇ વહેલો ઉઠેલો, તે વખતે લગભગ પાંચેક વાગ્યા હશે. ત્યારે તેણે ઓશીસના દરવાજા ખોલતાં “ મરણપ્રાય:સ્થિતિમાં એક માણસની લાસ જોઈ ” જેથી તુરત તેણે આવી મને ખબર આપી. એટલે હું પણ સફાળો ઉઠી લાસ આગળ આવી પહોંચ્યો, મેં પણ તેજ સ્થિતિમાં લાસ જોઈ, જેથી હું ગભરાયો કે વળી આ શું ! અને લાસ કોની ? જેથી તાત્કાલિક પંચક્યાસ કરવા માટે લોકોને ભેગા કર્યા. તો તેમાંના મોઢપણ ધસમે લાસને ઝાળખી નહિ. પછી મે. વેડસન સાં ને પણ

n)

.j.

•

“ મી. બીહારીલાલ ... .. જેના બગાચા ચમડાને પાંચ કદમ
પાછા દેશ્યા ! ”
(જુએ પૃ. ૧૧૩)

રિપોર્ટથી ખબર આપી. ત્યાંથી હુકમ આવ્યો કે : ‘ પંચક્યાસ કરી બનેલા કાગળો આ તરફ મોકલી આપવા. તથા મી. ખીહારીલાલના આવતા સુધી લાસ આખર મળજે પહોચાડવી નહિ. ’ આ હુકમ પ્રમાણે પંચક્યાસ વિગેરેના કાગળો કરી, તેની નકલો રાખી લઇ તેઓ સાહેબ તરફ અસલ કાગળો મોકલી આપ્યા. જે નકલો રાખી લીધેલી તે મારી પાસે મારા હાથમાં છે. તેની ઉપર હું અનુક્રમ અંક નાખું છું, તે પણ આપે, લાલ આવ્યા ત્યારે જોયું હશે જ ! લાસ જે સ્થિતિમાં મળી આવી, તેનો તથા જે જગ્યાએ પડેલી તેનો પણ, પંચક્યાસ કરી નાખ્યા બાદ આ ઓશીસના દરવાજા અંદર ઉંચકાવી ઓટલા ઉપર મુકાવેલી છે. તે જોવા સારૂ લોકોનાં ટોળાં ઉભરાય છે. માટે ખાસ હું પોતે, તેની દેખરેખ રાખી રાકું, તે કારણે લખાણનું કામ કાજ અહીં જ હાજર રહી કરી રહ્યો છું. હવે એ લાસ આપ જુઓ. પછી આખર મળજે પહોચાડવા જે તજવીજ કરવી ઘટે તે આપ કરો. મે. વેટસન સાહેબનો હુકમ તો આવી ગયો છે. ”

આટલું સાંભળતાં તો મી. ખીહારીલાલનાં રોમાંચ ખડાં થઈ ગયાં ! એક ખૂનનો તપાસ હજી સંપૂર્ણ થયો નથી, ત્યાં વળી ખીજું ખૂન શું ! અને તે પણ મારી જ ઓશીસ આગળ લાસ મૂકી જવી એ શું ! ખરેખર ! આ મુંબાઇ નગરીમાં આવા કેટલાયે અનર્થો થતા હશે ! તેમાં આતો જાહેર રસ્તા ઉપરની વાત હોવાથી જાણવામાં આવે છે, પરંતુ ગીચ ગલીઓ, જુગારખાનું, ચોર બજાર, ઝોવી વસ્તીમાં થાય તો લાસ પણ મળવી મુશ્કેલ થઇ પડે ! આમ કહી મી. ખીહારીલાલ લાસ જોવા દરવાજા અંદર ગયા. જોતા બરોબર ચમકીને, પાંચ કદમ પાછા હટ્યા ! એવું શું હતું ! કે એકાએક આવો અભિનય કરવા તેઓનું મન લલચાયું ! વાચક ! સત્યુર. તેનું કારણ હોવા સિવાય તે આમ કરે જ નહિ ! મી. ખીહારીલાલે જે લાસ જોઇ તેનો ખમ ‘ રાંટો ’ હતો; તેવો જ માણસ મહેશનિસાના ખૂન વખતે તથા મીસ

માલતી વેરયાને ઘેર હાજર હતો. તેજ માણસ હોવો જોઈએ એવું મી. બીહારીલાલને લાગવાથી ' કદાચ નવામ પામી એકાએક તેવો દેખાવ થઈ ગયો હોય તો તેમ બનવું સંભવિત છે.

મી. બીહારીલાલે આ લાસના પંચક્યાન વિગેરેના કાગળો, જે મી. અકબરખાં પાસે હતા તે લઈ લીધા. તેમથી લાસની સ્થિતિના પંચક્યાસનો કાગળ મનન કરી વાંચી જંગ્યો. વળી પોતાના પિસ્સા-માથી મહેરનિસાના ખૂનના તપાસની નોંધપોથી બહાર દારી. સરકારખાંના ગૃહમાં, લોખીનાં ટીપાંનું અંતર માપ લઈ ટાંકી રાખેલું, તે પણ વાંચ્યું. વળી ડ્રટપટ્ટી મંગાવી લાલની લાસના એક બીજાના પગની એડીઓ વચ્ચેનું અંતર કેટલે દૂર છે તે માપી જોયું. આ દટ્ટીકલ ઉપરથી મી. બીહારીલાલે ચોક્કસ અનુમાન કર્યું કે ' રાંટા માણસ' ની તપાસ કરવા જે પોલીસ અમલદારને કહેવું છે, તેજ માણસ આમ અનાયાસે મરણ સ્થિતિમાં મળી આવેલો છે. તોપણ આખરે અનુમાન એ અનુમાન જ કહેવાય ! દ્રઢતાપૂર્વક કહેવાને કાંઈક ભળતો પ્રાર્થના હોવો જોઈએ ! જેથી મી. બીહારીલાલે મી. અકબરખાંને પૂછ્યું કે : " આ માણસને તમે કેમ ઓળખતા નથી ? એ તો આપણે જે રાંટા માણસની શોધ કરવા દરેક પોલીસ અમલદારને મૂચવેલું છે, તેજ માણસ હોવો જોઈએ ! તમારો શો અભિપ્રાય છે ? " મી. અકબરખાં કંઈક યાદ લાવતા હોય તેવો દેખાવ કરીને કહેવા લાગ્યા કે : " હા ! હા ! સાહેબ હવે યાદ આવ્યું ! એ તો મહેરનિસાના ખૂનમાં સામેલ હતો એવું નીકળી આવ્યું છે તેજ કે શું ? મને પણ એના પગ જોતાં તેવું જ લાગે છે ! મી. બીહારીલાલે તો આ સંબંધી ચોક્કસ નિર્ણય કરવા સાર પોતાના નામથી ચીઢી મીસ માલતી વેરયા ઉપર, તેને તપાસ-તોપ હાજર થવાના મજકુરની લખી, પોતાના જ વિશ્વાસુ નોકરને આપી રવાના કરી દીધો. નોકર સાઈફલ ઉપર બેસી સર્પાટાબંધ મીસ માલતીનાં મકાને આવ્યો. મી. બીહારીલાલની ચીઢી તેને બતાવી. આ મસકુર ડિટેક્ટીવની ચીઢી જોતાં જ ' હું દુરત આવું છું ' એમ

નોકરને કહ્યું. પરંતુ નોકરે પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું કે ‘ સાથે જ લઇ આવવા દુકાન છે ’ મીસ માલતીએ સર્વાંગ સુંદર પોશાક સજ્જતા ધારી લીધા. બાદ નીચે ઉતરી બાડાની ઘોડાગાડી કરી ટ્રાંઝેરોડ તરફ પ્રયાણ શરૂ કર્યું. ઘોડાગાડીની પાછળ, નોકર સાઇકલ ઉપર બેસી જવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે અનેની સ્વારી ટ્રાંઝેરોડ ઉપર, ઓશીસ નજીક આવી. તે વખતે લગભગ સાંજના છનો સુમાર થયો હતો. મી. બીહારીલાલે, મીસ માલતીને લાસ આગળ લઇ જઇ પંચ સમક્ષ તેને લાસ ઓળખવા કહ્યું. તે લાસ જોઇ મીસ માલતીએ લખાવ્યું કે “ આ માણસ, મહામદખાન, તથા બીજા બે માણસો મળી એક રાત્રે મારે ત્યાં જલસો સાબળવા આવેલા હતા. મને ચોક્કસ યાદ છે કે તે રાત્રે મી. બીહારીલાલ પણ અચાનક આવેલા તથા મને યંધન મુક્ત તેમણે કરેલી હતી. તે વખતે થયેલા તોફાનમાં આ લાસવાળો માણસ પણ સામેલ હતો. ” આ મતલબનો પંચકયાસ લખી લીધો ત્યારે જ મી. બીહારીલાલને ચોક્કસ ખાતરી થઇ કે, માફ અતુમાન હવે સત્ય હોયું છે. પછી મીસ માલતીને પોતાના મકાને જવા રજા આપી. આ તરફ લાસની અંગ ઝડતીનો પંચકયાસ કરવાની ખામી, મી. અકબરખાંની રહેલી, તે પૂરી કરવાની તજવીજ કરવા માંડી. ઝડતી લેતાં કપડાંમાં ફક્ત હંગેરીયન ટોપી, એક પહેરણુ, તથા ચાઇના-સિલ્કનો કોટ, અને પાયજામો હતો. કોટને ખિસ્સાં હોવાથી, તે ખિસ્સાં પૈકીમાંથી શોધ કરતાં એકમાંથી સીગારેટની પેટી, દીવાસળીની પેટી, પૈસા મુકવાનું પાકીટ એટલું મળી આવ્યું. પાકીટ-માંથી ચાર રૂપિયા રોકડા તથા છ આનાનું પરચુરણ મળ્યું. તે સિવાય તેમાંથી એક કાગળનો ટુકડો નીકળ્યો. તે ટુકડાનું લખાણ નીચે મુજબનું પંચોએ વાંચવા માંડ્યું:-

“ હવે ચોક્કસ સાવધાન રહે જે ? નહિ તો, તારી ખબર નહીં. મી. બીહારીલાલ ફાંકડો ડિટેક્ટીવ હોવાથી તને છોડશે નહિ.

૧૧૬ સ્નેહનું—કાતિલ સ્વરૂપ ! યાને ખૂન !

તારી પૂઠ ખરાખર પકડવા માંડી છે. પૈસા ચૂકવી દે જે. કંઈ પણ
મદાનું ચાલશે નહિ. હું ધણી ભીડમાં છું.”

લી. તારો સ્નેહી,

“ .....ઉર્ફે મહમદખાન ”

આ ટુકડો પૂરેપૂરો પંચો પાસે વંચાવ્યો. તેઓ બોલ્યા, તે પ્રમાણે
લખી લીધું. એટલે આ પંચક્યાસની વિધિ પૂરી થઈ. લાસની સાર-
રીક સ્થિતિને પંચક્યાસ તો મી. અકબરખાંએ કર્યો હતો. તે
પંચક્યાસથી ફક્ત એટલું નીકળતું હતું કે: “ મરનાર માણસ રાંટા
હતો. અને તેનું મોત પેટમાં ધારવાળું હથિયાર ખોસવાથી થયેલું
હતું.” હવે લાસ વગે કરી દેવા મી. ખીહારીલાલે હુકમ કર્યો. તે પ્રમાણે
લાસ દફનાવી દીધી. આ લાસને વગે કરતાં સાંજના આઠ વાગ્યા.
એટલે વાળું કરવાનો ટાઇમ થયો હોવાથી મી. ખીહારીલાલ તથા મી.
અકબરખાં તે માટે દરવાજેથી અંદર જઈ પોત પોતાના મકાનમાં
ગયા. લોકોનું ટોળું પણ હવે વિખરાઈ ગયું હતું. મી. ખીહારીલાલ પોતાની
શય્યામાં પડ્યા પડ્યા એકાંત હોવાથી વિચારોનો પ્રવાહ વહેવડાવવા
લાગ્યા. જેનાથી કંઈક મહેરનિસાના ખૂન સંબંધી અજવાળું ભવિષ્યમાં
બહાર આવવાનું સાધન હતું, તે પણ નષ્ટ થયું ! અને વળી તે
હથિયારથી ! શું આ કૃત્ય મહેરનિસાના ખૂનીનું જ હશે ! હોય તો
ક્યા સંજોગોમાં તે મરાયો ! જે કાગળ ખિસ્સામાંના પાકીટ અંદરથી
મળી આવ્યો, તેનું રહસ્ય અલખત મહેરનિસાના ખૂન સંબંધી જ છે,
એમાં સંદેહ નથી ! કાગળ ક્યાંથી લખ્યો છે. તે ઉપરથી જણાતું નથી
પણ.....ઉર્ફે મહમદખાન, લખનાર છે. ત્યારે એ મહમદખાનનું મૂળ
યા ખીજું શું નામ હશે ! તે કાગળ આ રાંટા માણસને કી રીતે મળ્યો !
અગર કેવી રીતે તેની પાસે આવ્યો ! લખને ક્યાં જતો હશે ! આ
પહેલાં તે કેટલી યુદ્ધતો લખેલો હશે ! ખરેખર, આ મહેરનિસાનું ખૂન
બહુ બેદ બરેલું છે ! ખૂની ધણી ઉસ્તાદ હોવા જોઈએ ! હવે તો

મહમદખાનનો પત્નો લાગે કિંવા હું ફેટાઓ લાવ્યો છું તે ઉપરથી ‘અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન’ નામનો ઇસમ પકડાય તો જ કેસનો કંઈ અંત આવે તેમ છે ! તે સિવાય ખીજું સાધન હાલ મારી પાસે નથી. હવે ભવિષ્યમાં હાથ લાગે તે ખરું ! આવા સ્વપ્નવત્ વિચારોમાં મી. ખી-હારીલાલને કંઈક યાદ આવવાથી ઉઠ્યા. અને અંગ ઝડતીમાંથી ઉપર ખતાવેલો કાગળનો ટુકડો મળી આવેલો, તે મહેરુનિસાના ખૂનના કેસના કાગળોમાં ગોઠવી દીધો. હાં પછી ! પછી શું ! ખનવાનું ખની ગયું. અને નિદ્રાના પ્રબળ પ્રતાપ મી. ખીહારીલાલ ઉપર ફરી વળ્યો. હવે તે નમૃત થશે ત્યારે આગળની હકીકત જાણી શું ! જેથી સુર વાંચક ! અધીરો થા મા. જરા આગળ ચાલ ને જોતો ખરો, કે ખીજા પ્રકરણમાં શું આવે છે.

પ્રકરણ ૧૫ મું

સોનેરી ટાળી !

પ્રિય પાઠક ! તને યાદ દશે કે મુંબઈનાં છાપાંનેા પોકાર સાંભળી, મે. વેડસન સાહેબે પોલીસ અમલદારેની એક કોન્ફરન્સ ભરેલી હતી અને તે કોન્ફરન્સમાં મી. બીહારીલાલના ભાષણથી હાજર રહેલા દરેક પોલીસ અમલદારે ઉપરતે એાની નોકરીના કર્તવ્ય સંબંધીના ભાનની સારી અસર થયેલી; તથા પ્રતિજ્ઞાઓ પણ લીધેલી હતી. ત્યારથી એ સર્વ પોલીસ અમલદારે મુંબઈમાં ચોરી, ખૂન, વિગેરે ગુન્હા થતા અટકાવવા સાર સખ્ત દેખરેખ રાખતા હતા. જ્યાં માણસોનું ટોળું જમાવ થાય, ચોર બજારની ગલી-ઓમાં સંધ્યાકાળનેા ટાકમ થાય, જુગારો રમાય, વેશ્યાઓને ઘેર નાચ રંગ થાય, એવાં એવાં જાહેર સ્થળોએ હકુમતવાળો પોલીસ અમલદાર કંઈક છૂપી રીતે ત્યાં હાજર જ રહે છે. આનું એકદમ વાતાવરણ બવાથી ગુન્હેગારો પણ કંઈક ચેત્યા હોય, તેમ ગુન્હા કરવાનું પ્રમાણ ક્રમશઃ ઓછું થતું ગયું. આથી મુંબઈની પ્રજા પણ કંઈક કંઈક સુખી દિવસો જોવાને ભાગ્યશાળી થવા લાગી. કેટલાયે દિવસો કોન્ફરન્સ ભારે થયા પછી એક દિવસે વેશ્યા ‘મીસ માલતી’ ની પડોશમાં, મીસ ‘ચંબેલી’ વેશ્યાને ત્યાં રાતના લગભગ દશના સુમારે તેનો નાચ-

ચાલતો હતો. અને પ્રેક્ષકવર્ગ વાહ ! વાહ ! ના પોકારો વચ્ચે વચ્ચે મોંઢેથી કરતા હતા. એ પોકારનો સ્વર નીચે રસ્તા ઉપર જનાર માણસો સાંભળતા હતા. વળી તે પણ કંઈક ગમ્મત પડવાથી નાચ સાંભળવા ઉભા રહેતા. જેમ નાચતો રંગ જામતો ગયો તેમ તેમ નીચે માણસોનું ટોળું પણ ધીમે ધીમે જામવા લાગ્યું. આ જગ્યાએ તે સ્થળનો પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર પણ છૂપા વેશમાં ટોળામાં લાજર હતો, એ કહેવાની જરૂર નથી. કારણ કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વેશ્યાઓનો નાચ, -રંગ તથા માણસોનું ટોળું આ બન્ને તત્વ બેગાં થયેલાં હોવાથી તેની લાજરી ના હોય એ બંને જ નહિ. મીસ ચંબેલીનો નાચ લગભગ રાતના એક વાગે બંધ થયો. જ્યાં 'નુપૂર' નો રણકાર તથા મીસ ચંબેલીના કોડીલ કંઠમાંથી સરતાં મધુર આયનો બંધ થયાં કે, લોકોનું ટોળું ટપોટપ વિખરાવા માંડ્યું. જે કારણે ઉભા હતા, તે કારણ નષ્ટ થતાં સૌ શા માટે ઉભા રહે ! હવે ઉપરનો પ્રેક્ષકવર્ગ પણ વાહ વાહના પોકારેથી બંધ પડ્યો. ફક્ત મીસ ચંબેલીનો મુસાડીરો બાકી રહેલો તે ચુકાવવાનો શરૂ થયો. તેમાં એક સખિ ગૃહસ્થ બોલવા લાગ્યા કે : “ બાપ ! એક દશનો નોટ વધુ આપો. આપણે વળી તેના બદલે વધારે ડાળાં કરીશું. મીસ ચંબેલીને તો આજે ખુશ કરી દો ! ” બીજાએ વળી કહ્યું કે : “ રોજ રોજ તે કાંઈ શિક્ષાર લાથ લાગે છે ? તેમાં લાલ આપણે જુગાર રમવામાં ક્યાં બામી રાખવા લાગ્યા છે ! જેટલા લાગ્યા તેટલા ખોયા ! અને જેવા આવ્યા તેવા ગયા ! મીયાં ઠેરના ઠેર ! ” આ બંધી વાતચીત આપણા પેલા પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા આગળ છૂપા ઉભા રહી સાંભળતા હતા. તેઓને આ વાતચીત ઉપરથી વહેમ આવ્યો કે, આ માણસો બદમાસ હોવાનું જણાય છે. જોકે ઘણા ધનાઢ્ય યુક્ષો વેશ્યાનો સમાગમ કરી પોતાની જાતની તથા પૈસાની ખુવારી કરે છે. તેવા આ લોકો જણાતા નથી. માટે પોલીસના બદોખસ્ત કરી આ લોકોની ખૂંડ પટ્ટું નો દીક; વળી તેઓ ક્યાં જાય છે તે પણ જણાશે ! આમ વિચાર કરી તેઓ પરત પોલીસ ચોકી ઉપર જઈ

દશેક પોલીસોને હથિયારખંધ લઇ પોતાની પાછળ પાછળ લગભગ પચાસ કદમના અંતરે હોય તે પ્રમાણે કાઢ દેખે નહિ તેવી રીતે છૂપાઇને ચાલી આવવા સૂચવ્યું. આટલી વિધિ કરી તુરત મીસ ચંબેલીના ગૃહ નજીક આવી, પોતે સાવધાન થઇ છૂપાઇને ઉભા રહ્યા. હજી સુધી ઉપરનો પ્રેક્ષકવર્ગ નીચે ઉતર્યો નહતો. દશેક મીનીટ થઇ હશે ત્યાં તે ધીમે ધીમે એક પછી એક ઇસમ, દાદર ઉપરથી ઉતરતો હોય એવો પગરવ સંભળાયો. અને જોત જોતામાં નીચે આવી એક ઇસમે દ્વાર પણ ખોલી દીધું. તેમાંથી પાંચ ઇસમો વારાફરતી બહાર નીકળ્યા. તેઓ દરેકના હાથમાં એક એક જાડી લાકડી હતી. જેવા તેઓ જાહેર રસ્તા ઉપર આવી પસાર થવા માંડ્યા કે તુરત પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરે પૂઠ પકડી. અને તેમની પાછળ પચાસ કદમને છોટે રહી, દશ પોલીસના માણસો પણ હથિયારખંધ છૂપાતા લપાતા ચાલવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે સ્વારી ચાલી રહી છે ત્યાં થોડેક અંતરે એક ગલી આવી. તે ગલીમાં ઉપરના પાંચે સદ્ગૃહસ્થો પ્રવેશ કરવા લાગ્યા. થોડેક છોટે ગલીમાં ચાલ્યા, કે તુરત પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરે નજીક જઇ મોંઢેથી બોલીને અવાજ કર્યો કે: “ સભુર ! એટલે જ ઉભા રહો ! ” આગળ ધમ્યા તો મોત છે ? મારે તમારી ઝડતી લેવાની છે. ” આ અવાજ પાંચે સભ્ય-સોએ સાંભળતા બરાબર સાવધાન થઇ પાછળ જોયું તો પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટર ફક્ત એકલા જ છે, એમ જાણી તેઓએ પાછા વળી પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરના સામે હાથમાંની લાકડીઓ ઉગામવા તૈયારી કરી. આથી પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરે ખિસ્સામાંથી સીસોટી કાઢી વગાડી. આ ‘ સમયસૂચક વાદ ’ નો અવાજ સાંભળતાં પાછળના દશે પોલીસના માણસો હથિયારખંધ આવી, એકદમ હાજર થઇ ગયા. પછી પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરે પાંચે જણને હસ્તગત કરી લેવા પોલીસોને હુકમ કર્યો. હુકમ થતા બરાબર પાંચે પાસેથી પ્રથમ લાકડીઓ મૂકાવી દેવા પોલીસોએ ધમકી આપવી શરૂ કરી: “ તમે તમારી લાકડીઓ નીચે મૂકી, એકદમ અમારા તામે સીધી રીતે થઇ જાઓ ? તે

“ પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરે પાચે જાળને દમ્તગત કરી લેવા પોલીસને
 હુકમ કર્યો. ”
 (બુચો પૃ. ૧૨૦)

પ્રમાણે નહિ કરે. તો તમારી ઉપર હથિયાર ચલાવીશું. વળી ‘ફર’ કરીશું તો તમારા શરીરને ધબ્બ થશે. અગર વિના કારણે જીવથી જશો !” જ્યાં આવા કડકાધર્મી શબ્દો સાંભળ્યા અને પોલીસનો જયો જોયો એટલે પાંચે ઇસમોએ હુકમ પ્રમાણે લાકડીઓ નીચે મૂકી પોલીસને તાબે થઇ ગયા. પોલીસોએ જાજર પહેરાવી પાંચે જાજરે પોલીસ ચોક્કી (થાઈ) ઉપર લઇ ગયા. રાતનો ટાઇમ હોવાથી તથા સૂર્યોદય થવાને માત્ર ત્રણ-ચાર કલાક બાકી હોવાથી તેઓને અટકમાં રાખ્યા સિવાય બીજું કંઈ જડતી વિગેરેનું કામ કર્યું નહિ. વળી તેઓના અંગપર કપડાં તથા દાગીના ઉત્તમ હોવાથી કદાચ સાચેસાચ સદ્ગુણસ્થો નીકળે તો ‘બકરી કાઢતાં ઊંટ પેસે’ એ સાદી કહેવત વખતે લાગુ થવાનો ભય, પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરને લાગવાથી જોહુકમીનું કંઈ પણ કૃત્ય ના કર્યું હોય તો તે વ્યાજબી ગણાય. એમ નિશ્ચય કરી જડતીનો વિચાર મુક્તવી રાખ્યો. સૂર્યોદય થતાં પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરને પાંચે માણસો શક પડતા માણસ પડવાથી પાંચે બોલાવી તેમની સમક્ષ વારાફરતી દરેક ઇસમની જડતી લેવામાં આવી. તે પ્રમાણે પંચકયાસ લખવા માંડ્યો. આ જડતીમાં નીચે પ્રમાણેની હકીકત નીકળી આવી.

“ પાંચે માણસોનાં નામ પૂછતાં તેઓએ ૧ ગોવિંદસિંહ, ૨ પ્રેમાનંદ, ૩ બાબરભાઈ, ૪ કાળુમીયાં, અને ૫ મહમદખાન, આ પ્રમાણે કહ્યાં. દરેકે જાત અનુક્રમે:—રજપુત, વણિક, ધોખી, મુસલમાન, મુસલમાન લખાવી તથા રહેવાસી અનુક્રમે, કાંદાવાડી-મુંબાઈ, ચોરખજાર-મુંબાઈ, ભુલેશ્વર-મુંબાઈ, મહેમદાવાદ, દાહોદ જીલ્લે પંચમદાલ, એ પ્રમાણે લખાવ્યું. અંગ જડતીમાં દરેક પાસેથી નીકળેલા દાગીના તથા કપડાંની નોંધ કરી. દાગીના શક પડતા ગણી પોલીસ હવાલે કરી લીધા. દરેકે ધંધો વેપારનો લખાવ્યો.” બીજી કંઈ વિશેષ હકીકત નીકળે તેમ નહિ હોવાથી પંચકયાસની વિધિ પૂરી કરી. ત્યાંપછી મે. વેડસન સા. ને આ બનેલા કાગળો મોકલી આપ્યા. અને હવેપછી શું તળવી-જ કરવી, તેનો હુકમ મંગાવવા રિપોર્ટ કરી દીધો. ત્યાં સુધી પાંચે

જાણે અટકમાં જ રાખવાનું નક્કી કર્યું. મે. વેડસન સા. ને રિપોર્ટ તથા કાગળો તેમના બંગલે મળ્યા. આ વખતે મી. બીહારીલાલની જીવંત મૂર્તિ પણ કંઈ કામના પ્રસંગે અનાયાસે ત્યાંજ હાજર હતી. તેમણે પણ સ્વાભાવિક રિપોર્ટ તથા કાગળો વાંચવા માંડ્યા. વાંચતાં વાંચતાં ‘મદમદખાન’ એ નામ વાંચ્યું કે છુરત ‘આ કાગળો તથા રિપોર્ટમાં લખેલી હકીકત સંબંધી મારે તપાસ કરવી છે’ એમ મે. વેડસન સા. ને વિનંતી કરી. મે. વેડસન સાહેબે પ્રશ્ન કર્યો કે: “તમારે શા માટે તપાસ કરવાની જરૂર છે?”

આ પ્રશ્નનો ખુલાસો મી. બીહારીલાલે સંતોષકારક આપ્યો. એટલે કાગળો તથા રિપોર્ટ લઈ આવેલા સીપાઇ સાથે જવાની તેમને રમ્મ મળી. પૂરેપૂરી હકીકતથી વાકેફ થવા, આવેલા સીપાઇ પાસેથી ખુલાસો કરી લીધો. તે ઉપરથી તેઓને લાગ્યું કે પોતે હાલ જ જરૂં જોઈએ. એટલે સીપાઇની સાથે એક મોટરમાં બેસી રવાના થયા. જ્યાં પાંચે મણસો અટકમાં છે તે પોલીસ ચોકી આગળ આવી મોટરમાંથી ઉતરી પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટરને મળ્યા. તેઓની પાસેથી રાતની બનેલી સંઘળી હકીકતથી વાકેફ થયા. વળી વારાફરતી દરેકને જુદા જુદા એકાન સ્થળમાં લઈ જઈ સ્વાલો ઉપર સ્વાલો, જેમ કોઈ હોશીયાર બેરીસ્ટર ‘કેસ’ કરતો હોય તેમ પૂછવા માંડ્યા. તેમાં એવું નીકળી આવ્યું કે આ પાંચે જણ અઠંગ ડિઝાવગીર અને પૂરેપૂરા બદમાશ છે. વળી દરેક જણ જે જવાબ આપે તે સંબંધી પ્રશ્નનો બીજો માણસ જુદો જ જવાબ આપતો અને મદમદખાન નામના માણસને મહે નિ-સાના ખૂન સંબંધી સ્વાલો પૂછવા માંડ્યા તો તેમાં પોતે કંઈ જાણતો નથી એમ કહ્યું. તો પણ તેણે રહેવાસી દાહોદ લખાવેલું તે ઉપરથી તેમને ચોક્કસ ખાતરી થઈ કે આ માણસ તેજ મદમદખાન હોવો જોઈએ. જેના માટે હું દાહોદ સુધી જઈ આવ્યો હતો; છતાં ત્યાં એ નામનો માણસ હતો જ નહિ એમ નીકળેલું. આજે આ માણસ

દાહોદનો રહીશ લખાવે છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે એની જાંઘી જાહેર પ્રભને બચાવક હોવી જોઈએ !

આ એકંદર ખીનાથી મી. ખીહારીલાલને તમામ માણસો શક પડતા લાગવાથી તપાસ કરી દરેકને સળએ પહોંચાડવા મે. વેડસન સા. ની મંજૂરી માગી. તેઓ સાહેબે મી. ખીહારીલાલને રિપોર્ટ જોતાં તુરત દિન ૧૫ ની મંજૂરી આપી. મંજૂરી આવી એટલે મી. ખીહારીલાલે તમામ માણસોને પોલીસ સભ્ય ઇન્સ્પેક્ટર પાસેથી પોતાની અટકમાં લઈ લીધા. પાંચે ઇસમોને બંદોબસ્તી પોલીસની મદદ લઈ પોતાની ગ્રાંટરેડ ઓફીસ બહુ એક મોટરમાં બેસાડી લઈ ગયા. આ વખતે જમવાનો ટાઇમ થવાથી મી. ખીહારીલાલ જમવા ગયા. અને ત્યાંસુધી મી. અકબરખાને અમલદાર તરીકે પાંચે જણની ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે મૂક્યા. તે ઉપરાંત જરૂરી પોલીસનો પહેરો પણ રાખ્યો. ખોરાકનો ટાઇમ હોવાથી પાંચે જણને ખોરાક આપવામાં આવ્યો. જ્યારે મી. ખીહારીલાલ જમીને આવ્યા, ત્યારે લગભગ એક વાગવાનો સુમાર થયેલો હતો. દરમિયાન પાંચે જણને એક જ સ્થિતિમાં અટકમાં જોવાથી ખુશ થયા અને જેલમાં મોકલી આપ્યા. આ પાંચે શકદારો પાસેથી મજલા દાગીનાની વિગતવાર નોંધ કરી, જાહેર છાપામાં છપાવવા મોકલી આપી. તે પ્રસિદ્ધ થયા ઉપરથી કેટલાક ઇસમોને ત્યાં ચોરીઓ થયેલી તેમાંથી કેટલાકના રિપોર્ટો મી. ખીહારીલાલને ટપાલમાં મળ્યા. તથા કેટલાક રૂબરૂ આવી ઓળખ આપી ગયા. જેમના રિપોર્ટો ટપાલ-માફૂત આવેલા તેઓને રૂબરૂ બોલાવી મુદ્દામાલ ઓળખાવ્યો. આ હકીકતની વિગતવાર નોંધ કરી. વળી ઓળખેલો મુદ્દામાલ ચોરીને હોવાનું જણાયાથી પાંચે જાગ ઉપર કેસ દમીટ કર્યો. કેસ ચાલી આ માણસોએ એકથી વધુ ચોરીઓ કરેલાનું કોર્ટમાં સાબીત થયું. તે પછી એક વર્ષ માં ત્રણ કેસ પૂરતી જ સાબીતી કાયદા પ્રમાણે કહી શકાય, જે ન્યાયના આધારે ત્રણ ગુન્હાઓ માટે દરેક ગુન્હા બદલ બધા વર્ષની સખત મજૂરી સાથે, મેજસ્ટ્રેટ તેમને શિક્ષાકરી. શિક્ષાનો હુકમ

પાંચે આરોપીઓએ સાંભળ્યો. એટલે તમામ આરોપીઓએ પોતાની સ્વખુશીથી, પશ્ચાતાપ તરીકે આજસુધીની કયા સંબેગોમાં જીંદગી ગુજારી છે તે તમામ એકરાર તરીકે લખાવી. દરેકની હકીકત સાંભળી, હાજર રહેલા લોકો, વકીલો, તથા મેજસ્ટ્રેટ સાહેબ સુદ્ધાં ૧૬મુઠ થઇ ગયા. અરે ! આ લોકોએ આજસુધી ધણાં ભયંકર કૃત્યો કર્યા છતાં ખીલકુલ હાથમાં આવેલા નહિ એ નવાઇની વાત છે ! હવે આરોપીઓ પશ્ચાતાપ કરે છે તેથી કદાચ શિક્ષાની મુદત પૂરી થતાં બહાર આવશે એટલે પૂર્વની જીંદગી યાદ લાવી, ભલાં કાર્યમાં મન પરોવે, એમ તેઓના હાલના વર્તનથી માનવાને કારણ મળે છે ! આટલું કર્તવ્ય ને વિધિ પૂરી થયા પછી મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે તેમના ઉપર શિક્ષાનાં વોરંટ કાઢી જેલમાં મોકલી આપવા તજવીજ કરી. જેલમાં મોકલતી વખતે મી. ખીહારીલાલ પણ હાજર હતા. જેલમાં જતાં મહમદખાન આરોપીએ મી. ખીહારીલાલને નજીકમાં બોલાવવા સંકેત કર્યો. તે પ્રમાણે તેઓ તેની પાસે ગયા. ત્યાં મહમદખાને બેજ મીનીટમાં કંઈ શબ્દો ધીમે રહીને કાનમાં સંભળાવી દીધા. આ શબ્દો સાંભળી મી. ખીહારીલાલ પણ આશ્ચર્યચકિત થયા ! શું કહ્યું ! તે મને પણ મી. ખીહારીલાલે કહ્યું નથી, અને છપું રાખ્યું છે ! તેથી પ્રિય વાચક ! હાલ તને જણાવી શકું તેમ નથી. હશે ! ગમે તેટલું છપું રાખે, તો પણ સમય આવે, તે જાહેરમાં આવ્યા વગર રહેશે જ નહિ ! હાલ તો ફક્ત તારે ખામેસ રાખવી જ રહી !

ખીજે દિવસે જાહેર પેપરોમાં છપાયું કે:-“ પાંચ અઠંગ બદમાસોને મી. ખીહારીલાલે, તેઓએ કરેલા ગુન્હાઓનો તપાસ કરી દરેકને છ છ વર્ષની સખ્ત મજબૂત શિક્ષા કરાવી કેદમાં મોકલી આપ્યા છે. ખરેખર એક ‘સોનેરી ટોળી’ પકડાઇ છે તેથી હવે ગુન્હા ઓછા થવાનો સંભવ હોઇ પ્રજાને રક્ષણ મળ્યું છે. એમ આ તકે કહી મી. ખીહારીલાલને મુખાઇની પ્રજા તરફથી અમે સહદાયે અભિવંદન આપીએ છીએ.”

પ્રકરણ ૧૬ મું

શયતાને નાખેલો પંઝા !

મનુષ્ય દુષ્ટ કર્મ કરે છે, તે કષુલ કરી આગળ જાહે-
રમાં લાવતો નથી; ઉલટ તે છૂપાવવા અથાગ પ્રયત્નો કર્યા કરે છે.
કેવળ તે અનીતિ ભરેલા કાર્યના પૂરાવા માટે તેના અંગે બીજા
અનેક દુષ્ટ કર્મો અનાયાસે થતાં જાય છે. તેનું ભાન તે વ્યક્તિને
રહેલું નથી. આવાં અનેક દુષ્ટકર્મો ભેગાં થતાં છેવટ તો નુકસાનમાં જ
ઉતરવું પડે છે. તથા જનસમાજ તરફથી શીટકાર થાય છે તે જુદું.
શું ! આવાં કર્મ કરવા દરેક વ્યક્તિ સરજાયલી છે ? ના, તેમ નહિ.
વિદ્વાન મનુષ્યથી કદાપિ એકાદ જૂલ થઈ જાય તો તે જેમ અને તેમ
સવેળા જ જનસમાજમાં મોંઢેથી કિંવા લેખીત કષુલ કરી તે માટે
ખમાતાપ કરી માફી માગે છે. જૂલ છૂપાવવી, તથા તે માટે અનેક
પ્રયત્નો કરવા તેતો જાનીને ન જ શોભે. અજ્ઞાનીઓ જ અધિકારમાં
બટકી સુખ માને છે. તે પૈકીનો આ મહેરનિસાનો ખૂટી છે.
મી. બીહારીલાલ સુરતથી જે અલાહાદીન કમરદીન નાખના સખસન્દા,
ફેટાએની સો પ્રતો કરાવી લાવ્યા છે, તે તેમણે મુંબઈમાં

દરેક પોલીસ ચોકીના અમલદારને વહેંચી આપી. તથા સાથે સૂચના કરી કે: “ આ ચહેરાવાળો મનુષ્ય જ્યારે દેખાય, તેમ વખતે પરહેજ કરી મને તુરત ખબર આપવી. ”

આ સૂચનાને દરેક પોલીસ અમલદારે મદત્વની ગણી. વળી એક નકલ મી. ખીલારીલાલે મી. અકબરખાને સુપ્રત કરી, તેઓને પણ ઉપર મુજબ સૂચના કરી. મી. અકબરખાએ હાથમા ફોટાની નકલ લઈ પ્રશ્ન કર્યો: “ સાહેબ ! આ ફોટો કોનો છે ? ક્યાથી મેળવ્યો ? તથા આ ફોટો ઉપરથી મારે શું કરવાનું ? ” મી. ખીલારીલાલે હુંકોટ્ય જવાબ આપ્યો કે: “ મહેશ્વરનાનો ખૂતી અત્રાકેદીન કમરેદીન છે. તેનો આ ફોટો છે. તે ઉપરથી એ ઇસમને પકડી અટકમા લેવાનો છે. ” આવું સાંભળતાં મી. અકબરખાં દિગ્મુદ બની ગયા. અને એકદમ મી. ખીલારીલાલને શાખારી આપતાં બોલ્યા કે: “ વાહ સાહેબ ! અત્યાર સુધી કંઈ પણ વાત આ ફોટા સંબંધી કરતા નથી ! તમોએ ઘણી બહાદુરીથી એક મશહુર ખૂતીનો પત્તો મેળવ્યો છે ! હા, પણ તે પત્તો તથા ફોટો ક્યાંથી મેળવ્યો ? તે સંબંધી તો કંઈ કહ્યું જ નહિ ! ” આ પ્રશ્નથી મી. ખીલારીલાલ જોકે મનમાં તો આવી ટાલ્લવી વાતોથી ગુસ્સે તો થયા; પરંતુ મી. અકબરખાં પોતાની સાથેના કામકરંદા અમલદાર વ્યક્તિ હોવાથી, તેવો ગુસ્સો નહિ બતાવતાં ના ઇલાજે જવાબ આપી માગેલો ખુલાસો હુંકામાં કહી બતાવ્યો. પછી મી. અકબરખાંના મોંઢામાંથી શબ્દો નીકળ્યા કે: “ બસ ! હવે ખૂતી પકડાવો સહેલ છે. બનશે તો હું જ પકડી પાડીશ. ” આમ પોતાની બહાદુરીનાં વખાણુ તેમણે સ્વમુખે કરી લીધાં. એ સીવાય બીજો તો કોણ એમનાં વખાણુ, ‘ ચાતુર્ય ’ જોયા સિવાય કરે !

આજ સુધીમાં તો ફક્ત પાંચ બદમાસોને સજાએ પહોંચાડી દેવાણું કરવા સાર, તે માટે પૂરાવો વિચારે ભેગા કરવાના કામમાં મી. ખીલારીલાલ રોકાયેલા હતા. જ્યારે તે કામ દસ દિવસમાં સંપૂર્ણ થયું.

ત્યારે જ આ ફોટાઓની વાત યાદ આવી હતી. તેની ઉપર પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી દીધી. હવે મહેરુનિસાના ખૂનીની પુનઃ લગણી લગાવવી રહી કરી. સવારે ઉઠતાં, સ્નાન કરતાં, સેવામાં, જમતી વખતે, સુતી વખતે હરતાં દરતાં, વાતચીતમાં બસ ખૂની જ. તે સિવાય મી. બીહારીલાલને બીજો કોઈ વધુ યાદ આવતો જ નથી. આમ થવાનું કારણ ફક્ત તેમના મનની એકગ્રતા બતાવી આપે છે. મનુષ્ય જે કાર્ય કરવા તપર થાય ત્યારે તે કાર્યમાં સફળતા મેળવવી હોય તો તેમાં કાર્યમય કે તત્ત્વમય રૂપ (દ્રઢ મંદલી) થવાય અને ઉપરાયાપરી પ્રયત્નો આદરવા માટે એટલે તે મય સ્થિતિ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. જેથી સતોષકારક ધારેલું કામ સફળ થઈ જાય છે, એ નિઃસંદેહ છે. પ્રરબ્ધનો દોષ આટલું પુરુષાર્થ થપા છતાં, જ્યારે સફળતા ના મળે તો જ કહી શકાય. આ સ્થિતિ જે દિવસથી મી. બીહારીલાલને પ્રાપ્ત થઈ તે દિવસથી તેઓનામાં અજબ શક્તિનો સંચાર થયો છે. ફોટાઓની નકલો બરાબર સવારના નવ વાગે વહેંચી રહ્યા ત્યાર પછી બીજા ચાલુ કામમાં ચિત્ત રોકવા માંડ્યું. પરંતુ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તેમની સ્થિતિ બનેલી હોવાથી એકસ ઠંઠા છતાં કંઈક કામ કરી શક્યા નહિ. આખરે જમવાનો ટાઇમ બપોરે ૧૨ વાગે થયેલો હોવાથી ઓશીસમાંથી રહેવાના મકાનમાં જમવા ગયા. (વાંચકોને યાદ હશે કે ઓશીસ, અને મકાન એક હહેલાનાં સ્વરૂપનાં હતાં એમ પ્રથમ બતાવેલું છે.) મી. અકબરખાં પાણુ તેમની પાછળ પાછળ જમવા ઉતર્યા અને જણુ ગયે અહીં કલાક થયો હશે એટલામાં જ જમી અને સાથે પરત ઓશીસમાં આવ્યા. ત્યાં તો આજ્ઞાસખાં કે જે મહુમ મહેરુનિસાના મામા થાય છે તેઓ એક આરામચેર ઉપર પડેલા હતા. તેઓને જોઈ મી. બીહારીલાલે વિનયપૂર્વક સમાચાર તથા અગમનનું કારણ પૂછી લીધું. એ સ્વાલનાં જવાબમાં આજ્ઞાસખાંએ વિનયસહ જણાવ્યું કે: “આપે મહેરુનિસાના ખૂનીનાં સંજોગો તપાસ કરી ખૂનીનાં પત્નો મેળવ્યા

કે નહિ? તે સહજ જાણવા માટે અચાનક વિચાર થઇ આવ્યાથી જમીને આ તરફ નીકળી આવ્યો છું.”

આમ વાતચીત કરી મી. બીહારીલાલે પોતાની હમેશની હોદ્દા તરીકેની ખુરશી ઉપર બેઠક લીધી. મી. અકબરખાં તેમની બેઠકની ખુરશી ઉપર બેઠા. અંદરોઅંદર ત્રણે જણ એ કેસ સંબંધી જ વાતો કરવા લાગ્યા. તેમાં આબાસખાંએ કહ્યું કે: “મી. બીહારીલાલ તમે આ કેસના આરોપીને જલદી પકડો. એ માટે આપને હું બદલામાં ધનામ તરીકે સારી રકમ ખાનગી રીતે આપીશ. કારણ કે મહેરનિસા મને અત્યંત પ્રિય થઇ પડી હતી. આમ બનવાનું કારણ ફક્ત તે મારે ત્યાં લગભગ ૪ વર્ષ સુધી શિક્ષણ લેવા સાડ રહેલી: તેથી સહવાસમાં આવ્યાથી તેના સદ્ગુણો તરફ હું આકર્ષાયો હતો. તેનું ખૂન કરનાર એ મારે મન આ જગતમાં મોટો દુશ્મન થઇ પડેલો છે! તે જ્યારે મળી આવે અને તેને ફાંસીના માંચડે ચઢતાં જોઇશ ત્યારે જ માફ વ્યાકુલ બનેલું મન શાંત પડશે!” મી. બીહારીલાલ શાન્તવન આપી કહેવા લાગ્યા: “સાંભળો? જે માણસ પોતે અધાર કર્મ કરે છે તેને સજા આપવા સાડ રાજ્ય તરફથી શિક્ષા રાખવામાં આવેલી છે. છતાં અપવાદ રૂપે બચી જાય તો આખરે ખુદા દરેકને તેની કરણી પ્રમાણે શાસન કરનાર છે જ. જેથી આપણે તો પ્રયત્ન કરી ખૂનીને સોધી કાઢી સજાએ પહોંચાડવા તજવીજ કરવી. એ સિવાય આમ કદખાંત કરી શોકમસ્ત રહેવું તે આ મનુષ્યદેહનો ધર્મ નથી. દુનિયામાં હજારો જન્મે છે તથા મરે છે. કંઈક હસે છે, તો કંઈક રડે છે. કોઇ ધનાઢંચ, તો કોઇ રંક છે. એવી પરંપરા કુદરતથી જ ઘડાઈ છે. તેમાં તમારી મહેરનિસાના, મૃત્યુના માટે ખૂની માત્ર નિમીત્ત બની તેણે તેનો કાળ કરેલો છે. એમ હું જાનનાયંતાની લીલાને અનુસરીને ફક્ત કહું છું! પણ તે રાજ્ય કે ખુદા તરફથી સજાને પાત્ર તો છે જ નહિ.” આવી રીતે એકબીજા વચ્ચે વાણી આવી રહી છે તેટલામાં જણી સરદારખાં પણ મેદરમાં આવી હાજર

થયા. મોટરમાંથી નીચે ઉતરી ઓફીસના દરવાજા આગળના દાદર ઉપર થઇ, જ્યાં મી. બીહારીલાલ બેઠા છે, ત્યાં આવી આબાસખાંનો સાથેની ખુરશી ઉપર ‘સલામ સાહેબ’ કહીને જગ્યા લીધી. આમ અનાયાસે સરદારખાંને આવવાનું કારણ પૂછતાં તેમણે ગળગળા થઇને જણાવ્યું કે: “ જ્યારથી મહેશ્વનિસા-મારી ગૃહદેવી આ દુનિયામાંથી ગૂમ થઇ છે ત્યારથી માઈ અંતઃકરણ શોચનીય રહ્યા કરે છે ! કોઇ કોઇ વખત પાપીના એ અધમ કૃત્યનું વૈર લેવા પણ માઈ મન દોરાઇ જાય છે ! વળી તે અધમ વ્યક્તિ અત્યાર સુધી છૂપી ફરે છે, અને તેના માટે ઉશ્ચ તપ છૂપી પોલીસનું મુંબાઇમાં થઇ રહ્યું છે; છતાં આપના કે બીજા કોઇના પંજામાં તે કેમ સપડાતી નથી ? શું ! એ મારી મહેશ્વનિસાનું ખૂત, તેની અનુપમ સુંદરતા તથા સદ્ગુણો તરફ આકર્ષાઇ ઈર્ષ્યાથી કોઇ સ્વર્ગના ફિરસ્તાએ, તેના આત્મા પ્રાપ્ત કરવા સાઈં તો નહિ કર્યું હોય ! આ સિવાય બીજું અનુમાન હવે કરી શકાય નહિ. વળી જે ખૂન થયું તે પણ મારી અદ્ય વખતની ગેરહાજરીમાં જ થયું છે ! એટલે એ અનુમાનને વધુ પુષ્ટી મળે છે.” આ સંઘળું મી. બીહારીલાલે સાંભળી ગંભીર અવાજે કહ્યું; “ તમને કદાચ મહેશ્વનિસાના સદ્ગુણોની લાગણીથી તમારા મગજને આઘાત પહોંચ્યો હોય, તે કારણથી આવી કલ્પના કરો તો તેમા નવાઇ નથી ! અને તેવું આ ભયંકર પ્રસંગના માટે બનવું સંભવિત છે. પણ હું ખાત્રીથી કહું છું કે: સ્વર્ગના ફિરસ્તા કે દેવોનું કૃત્ય આ નથી. પરંતુ કાળા માથાના દુષ્ટ માનવીનું જ આ પાપમય કૃત્ય છે.” આમ કહી મી. બીહારીલાલે ફોટાની એક નકલ સરદારખાં તથા આબાસખાંને બતાવી કહ્યું કે:-“ આ માણસનો હાલનો પતો મળ્યો નથી. જેથી આ ફોટા પ્રમાણેનો ચહેરા-વાળો માણસ મળી આવે તો તમારી મહેશ્વનિસાનો ખૂની કોણ છે ? તે સહજમાં પકડાશે. ત્યાં સુધી તો ચોભવાનું જ રહ્યું. મારી ખાત્રી છે કે ખૂની હજી મુંબાઇમાં જ હોવો જોઇએ. કારણ કે તે મારી તપાસ

કરતો રહે છે. હવે તમે બન્નેને મારી સલાહ છે કે આ ફોટાની એક એક નકલ તમને આપું છું; તે ઉપરથી દરેક માણસના ચહેરાનું નિરીક્ષણ કરતા રહેજો. અને તેવું મલતાપણું જણાય કે પાસેની પોલીસ ચોકીમાં ખબર આપી પકડાવવા તજવીજ કરજો. આ પ્રમાણે કરશો તો તમે મહેરનિસાના ખૂનના તપાસમાં મદદ કરી કહેવાશે. વળી તેથી સ્વર્ગમાંથી મહેરનિસાનો આત્મા પણ તમને આશિષ દેશે. ફક્ત શોચ કરી આત્માને દુઃખમય રાખી બેસી રહેવું, એ કાયર પુરૂષનું કામ છે. પ્રયત્ન કરવો એ જ તમારા જેવા લાયક માણસોનું કર્તવ્ય છે. ” આ સલાહ બન્ને જનને વ્યાજબી લાગી. આ સલાહ તથા શબ્દોથી દરેકના દુઃખીત હૃદયોમાં શાન્તી મળી. પછી સરદારખાં તથા આબાસખાં, એ બન્ને જણે એક બીજાના સમાચાર પૂછ્યા. બાદ તેઓ મી. બીહારીલાલ તથા મી. અકબરખાંની રજા લઇ સ્વસ્થાને જવા વિદાય થયા. આ વખતે બપોરના ત્રણ વાગ્યા હશે. તેઓ ગયા પછી મી. બીહારીલાલ પોતાના કામે વળગ્યા, અને મહેરનિસાના ખૂનના કેસના કાગળો ઉથલાવવા લાગ્યા. તમામ કાગળો વાંચતાં વાંચતાં ‘...ઉર્ફે મહમદખાન’ નો લખેલો કાગળ, જે રાંટા માણસની લાસ પાસેથી મળી આવેલો તે વાંચવામાં આવ્યો. તે વાંચતાં બરાબર પોતાની નોંધપોથી (કેસ-ડાયરી) ખોળવા લાગ્યા. તે ટેબલ ઉપર જોતાં મળી નહિ ! એટલે ટેબલનાં ખાનાં ઉઘાડી જોયાં તો તેમાં પણ તે મળી નહિ. વળી મી. અકબરખાં ત્યાં હાજર હતા તેથી કદાચ તેઓએ લીધી હશે એમ ધારી તેઓને પૂછતાં ‘નકાર’નો જવાબ મળ્યો. તેમ તેમ તેમને વધુ અધીરાઇ થવા લાગી. આ શું ! નોંધપોથી ક્યાં ગઇ ! હું બપોરે જમવા ગયો ત્યારે ટેબલ ઉપર હતી, અને ફક્ત વચ્ચે સાડાત્રણ કલાક ગયા છે ! એટલામાં શી રીતે ઉડી ગઇ ! આ એકાએક બનાવથી મી. બીહારીલાલ વ્યાકુળ બની ગયા. એકીસના તમામ રૂમમાં કપાટ, ગાદીતકીયા વિગેરે ઉથલાવી ઉથલાવી જોયું. પણ ક્યાંય તેનો પતો પડ્યો નહિ. ત્રણ કલાકમાં

ફક્ત સરદારખાં તથા આબાસખાં આવ્યા હતા ! તે સિવાય ઓફીસમાં બીજાં કોઈ આવ્યાં નથી ! ત્યારે શું ? તેઓ બે પૈકી કોઈ લઈ ગયું હશે ! પણ તેઓ શામાટે લઈ જાય ! હા ! વખતે તેમના આ ખૂનમાં કંઈ હાથ હોય તો તે લઈ જાય ખરા ! પરંતુ તેઓ મહેરનિસાને વધુ ચાહતા હતા એમ તેમના કથન ઉપરથી જણાતું હતું. જ્યાં તેઓ આ ખૂનમાં સામેલ હોય એ અસંભવિત છે. વળી ફેટા પ્રમાણે તે બંનેનો ચહેરો મળતો નથી ! વધુમાં તેઓને ફેટાની નકલ પણ મેં તપાસ કરવા આપી, તે સુદ્ધાં તેઓ લઈ ગયા છે ! ફક્ત તેઓની ત્રણ કલાકની હાજરી અને તે દરમ્યાન નોંધપોથી ગૂમ થઈ એટલે તેઓના વિરૂદ્ધ માફ અનુમાન ખેંચાય છે !

આમ અનેક કલ્પનાઓ ઉપર કલ્પનાઓ મી. બીહારીલાલ કરવા લાગ્યા. અને એટલામાં એક કાગળનો ટુકડો ઉડીને સામા ટેબલ ઉપર પડ્યો. તેની ઉપર નજર જતાં તે લખેલો હોવાથી હાથમાં લઈ વાંચવા માંડ્યો. તે ટુકડાનું લખાણ અભણ માણસના હાથનું હોય તેવું બેડોળ અને અશુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં પેન્સિલથી લખેલું હતું. તેમાંના લખાણનો મજકુર નીચે પ્રમાણે હતો.

“ મી. બીહારીલાલ ? હવે હદ થઈ છે ! ફેટા મળ્યો તેથી ખુશ થતા નહિ ! પરંતુ ખુદા તમને મદદ કરતા હોય, તેવું ફેટા મળ્યા ઉપરથી મને જણાય છે. આજે તમારી નોંધપોથી ઉઠાવું છું એજ તમને ચેતવણી. તેથી નહિ અટકો તો હું પણ તમને વધુ હેરાન કરવા તત્પર થઈશ. વળી છેવટના ઇલાજે તમારું સુદ્ધાં ખૂન કરી મારો છરો તમારા લોહીમાં રંગોરીશ. એજ લી. તમે જેને શોધો છો તે ”

આ મજકુર વાંચી મી. બીહારીલાલે ખ્યાલ કર્યો કે જરૂરથી આ કૃત્ય આવેલા આબાસખાં તથા સરદારખાંનું જ હોવું જોઈએ. અને તેઓ નોંધપોથી લઈ જઈ આ ચીઠ્ઠી મૂકી ગયેલા છે. આ સંબંધી તાત્કાલિક તપાસ કરવો એમાં જ હીક છે. એમ લાગવાથી મી. અકબરખાને કહ્યું કે : “ તમે સરદારખાંને ત્યાં જઈ નોંધપોથી

તે લઇ ગયા છે કે કેમ ? તેનો તપાસ કરો ? અને હું પણ આખા-સખાના તરફ જઈ છું. જ્યાં સુદાની વસ્તુ ગૂંમ થાય, ત્યાં ઢીલ શી ? ” આમ કહી બેઠે જણ એકદમ ઓફીસમાંથી નીચે ઉતરી દરેકે ભાડાની મોટર કરી મુકરર સ્થળ તરફ પ્રયાણ કર્યું. મી. બીહારીલાલ સપાટાબંધ આખાસખાનાં ઘેર ગયા. ત્યારે તેઓ ઘરમાં જ હોવાથી તેઓની પાસેથી નોંધપોથી મંબંધી માહિતી પૂછતાં તેઓ ઇન્કાર ગયા. પરંતુ મી. બીહારીલાલને તેથી સંતોષ થયે નહિ. કારણ કે જ્યાં શંકાની તજ-રથી જ આખાસખાના ત્યાં ગયેલા ! જેથી તેમના ઘરની ઝડતી સુધ્ધા સાદસ કરીને કરી : તોપણ નોંધપોથી મળી નહિ. એટલે નિરાશ થઈ પરત ઓફીસમાં આવ્યા. આખાસખાના ત્યાંથી જઈ પરત આવ્યા તે દરમ્યાનના ટાઈમ લગભગ ત્રણ કલાક થયો હશે. ઓફીસમાં આવતાં જોયું તો મી. અકબરખાં પણ સરદારખાંના ઘેર જઈ આવીને ઓફીસમાં બેઠેલા જણાયા. તેઓને જોતા બરાબર મી. બીહારીલાલે આતુરતાથી પૂછ્યું કે : “ કેમ પત્તો લાગ્યો કે ? ” આ પ્રશ્નના જવાબમાં મી. અકબરખાંએ શોકસ્ત વાણીથી કહ્યું : “ સરદારખાં ઘેર મળ્યા નહિ, અને પડોશીઓને પૂછ્યા ક્યા ગયા છે તે મંબંધી બરાબર મળી નહિ ! હું ધારું છું કે ફરવાના ટાઈમ થવાથી દરીઆ કાઢે તે નીકળી પડ્યા હશે. હવે ફરીથી સવારે જઈ તપાસ કરીશ. ” આવો નિરાશાભર્યો જવાબ મળતાં મી. બીહારીલાલનું હૃદય દુઃખપૂર્ણ થયું. વળી શંકાને મજબુત કરી બોલવા લાગ્યા કે : “ જરૂર મહેશ્વરિસાને ખૂની એ સરદારખાં જ હોવો જોઈએ. હવે એ નોંધપોથીને પોતાના ત્યાં નહિ રાખતાં ઉડાવી દેશે ! એટલે સવારે તપાસ કરતાં પણ મળશે નહિ ! હા ! પણ હવેથી બરાબર સાવધાન રહેવું જોઈએ. કારણ કે કદાચ કેસના કામળો પણ કોઈ યુક્તિથી તે ગૂંમ કરે ! તો મારી પાસે ફક્ત ‘ ફોટા ’ સિવાય બીજું સાધન ખૂનના તપાસ માટે રહેશે જ નહિ ! ”

આવા વિચારો કરી ખૂનના તપાસનાં કામળો સારા મજબુત દેકાણે મૂકવા માટે ટેબલનાં ખાનાં ઉઘાડી જોયાં. પણ તેમાં એ

‘ કેસના કાગળો ’ મળ્યા નહિ, ચોમેર નજર ફેરવી લીધી, છતાં નજરે ચડ્યા નહિ; વળી પાછા ત્યાંથી ઉઠ્યા. અને કબાટ વિગેરે ઉથામ્યાં ! તો તેમાં પણ નિષ્ફલતા મળી ! અરે આ થાય છે શું ! નોંધપોથી ગઈ ! તેની સાથે હું જે શંકા કરતો હતો, કે કેસના કાગળો પણ કદાચ જાય તો શું કરવું ! તે ખરેખર શંકા જ નહિ, પરંતુ તે પણ સત્ય હતું ! નોંધપોથી શોધવા જતા કેસના કાગળો ખોયા ! ‘ બકરી કાઢતા ઉંટ પેસે ’ એ સાદી કહેવત આખેલુખ અહીં લાગુ પડી છે. એટલું જ નહિ પણ મારી છાંદગીમાં આ ખૂનીએ કાળી ટીલી ચોંટાડી ! આજે તો ખૂનીએ મારી ઉપર પંજો નાખી ખરેખર મને મટાન કર્યો ! તથા મને સાધન રહીત બનાવ્યો ! ખેર, આટલું છતાં પણ હું ખૂનીને આ છાંદગીમાં શોધી કાઢું તો જ આજ સુધી મેં મેળવેલી કીર્તિમાં તે એક વધારો કરશે ! એવી ઉમેદથી જ હવે મારે કામ કરવાનું રહ્યું ! મી. બીહારી-લાલે છેલ્લા ઉદ્દગાર પ્રમાણે આશા આંધી પોતાના મનનું સમાધાન કર્યું. પછી તપાસ કરતાં જણાયું કે બન્ને ડિટેક્ટીવોની ગેરહાજરીમાં કોઈ આવ્યું નથી. આથી પોતાની એકીસના પહેરાવાળા સીપાઈએ ઉપર તેઓ શંકાની નજરથી જોવા માંડ્યું.

પ્રકરણ ૧૭ મું

બે આરોપીઓનો તપાસ !

મહેરનિસાના ખૂનની ચર્ચા આજકાલ મુંબાઈમાં ઘેરેઘેર થવા લાગી છે. કારણ કે ખૂન થયે લગભગ બાર માસ થયા, તેમજ મી. બીહારીલાલ જેવા બહાદુર ડિટેક્ટીવને તપાસ માટે આ કેસ સોંપેલો હોવા છતાં ખૂનીનો પતો ના મળે, એ મુંબાઈની પ્રજાને આશ્ચર્ય લાગી રહ્યું છે ! આ ચર્ચાએ સારા પ્રસિદ્ધ આગેવાનોમાં પણ ખડબડાટ કરી મૂક્યો. અને એ ચર્ચા કોઈ કોઈ વખત મી. બીહારીલાલના કાને આવતી જોઈ કોઈ પણ રીતે ખૂનીને બહાર પાડવો, એમ મી. બીહારીલાલે નક્કી કર્યું. પરંતુ સાધનભૂત કેસ-ડાયરી તથા તપાસના કાગળો ગૂમ થયા તેથી તેમના કાર્યમાં તે વિશેષ અડચણરૂપ થઈ પડ્યું. મી. અકબરખાંએ બીજો દિવસે સવારમાં સરદારખાંના ઘેર જઈ તપાસ તથા ઝડતી લીધી: છતાં નોંધપોથી મળી નહિ. એ વાત મી. બીહારીલાલને ખબર પડતાં જ અતે તેઓ નિરાશ થયા. હવે કથી યુક્તિ ચલાવવી એ કલ્પના તેઓને વારંવાર થવા લાગી. કલ્પનાઓ કરતાં કરતાં કંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ એક કાગળ લઈ લખવા બેઠા. તેમાં નીચે પ્રમાણેનો મજકુર સાપાટાખંધ લખી કાઢ્યો.

ગ્રાંટરોડ-ઓફીસ.

તા. ૪-૪-૯૭

મે. રા. સેન્ટ્રલ જેલના સુપ્રી. સાહેબ.

હિટેક્ટીવ બીહારીલાલની વિનયપૂર્વક સલામ:—

“ હાલમાં જ શિક્ષા પામેલા કેદી મહમદખાન તથા કાળુમીયાં બન્નેએ રહેવામી અનુક્રમે દાહોદ તથા મહેમદાવાદ લખાવેલું છે. મહેરનિસાના ખૂનના કેસમાં તપાસ માટે તેઓની મારે તાત્કાલિક જરૂર છે. જેથી પહેરા સાથે તે ઇસમેને મારી ઓફીસમા કાલે સવારે અવશ્ય મોકલી આપશો. તપાસ પૂરી થયે ટાઇમના દાખલા સહ પરત આપના તરફ મોકલી આપીશ. ”

લી. આપનો બીહારીલાલ.

આ મજદૂરનો રિપોર્ટ લખીને તેમાં લખેલા અધિકારી સાહેબ તરફ મુદાના સીપાઇ સાથે રવાના કરી દીધો. જેલ સુપ્રી. સાહેબે ચીફ્ટી વાંચી સીપાઇ સાથે જવાબમા લખી જણાવ્યું કે: “ તમારા લખવા પ્રમાણે કાલરોજ સવારે આઠ વાગે આરોપીઓને મોકલી આપીશું. જેથી તમારા તરફ ક્યારે દાખર થયા, તથા ક્યારે છુટા કર્યા તે સંબંધીનો દાખલો આરોપીઓને અમારા તરફ પરત મોકલતી વખતે તમારી સહી સાથેનો કાયદેસર લખી આપશો. ” આ પ્રમાણે જવાબ આવતા મી. બીહારીલાલ સવાર ક્યારે વહેલું થાય એની રાહ જોવા લાગ્યા. આ જવાબ આવ્યો ત્યારે લગભગ સાંજના ચાર વાગ્યા હતા. એટલે હજી બાર કલાક ઉપરાંત થોભવાનું જ રહ્યું. તે દરમ્યાનમાં બીજું કામપણું મી. બીહારીલાલને મુઝયું નહિ. અર્થાત આરોપીઓ આવશે તો મારે શી રીતે તપાસ ચલાવવી ! એ નક્કી કરવામાં ટાઇમ ગાળી નાંખ્યો. બીજે દિવસે સવારના આઠ વાગે બન્ને આરોપીઓ પહેરા હેઠળ આવતા, મી. બીહારીલાલને રોડ તરફ નજર કરતાં જણાયું. જ્યારે તેઓના હવાલામાં બન્ને આરોપીઓને સુપ્રત કરવામાં આવ્યા, ત્યારે તે વખતના ટાઇમની નોંધ કરી લઈ પહેરા-

વાળા સીપાઇઓને પહોંચ લખી આપી. તે પહોંચ લઇ સીપાઇઓ ચાલતા થયા, અને જેલ સુધી. સા. ને તે આપી દીધી. આ તરફ મી. બીહારીલાલે બન્ને આરોપીઓને જુદી જુદી ઓરડીમાં રાખ્યા. અને તે એવી રીતે કે એકબીજાને જોઇ શકે નહિ. તથા એકબીજાની વાત સાંભળી શકે નહિ. સારખાદ પ્રથમ કાળુમીયાં આરોપીની તપાસ કરવા સારૂ મી. અકબરખાંને સાથે લઇ, તેની ઓરડી પાસે મી. બીહારીલાલ ગયા. કાળુમીયાંના તપાસમાં જે સ્વાક્ષે પૂછ્યા, તેના તેણે જવાબ નીચે પ્રમાણે આપ્યા:—

મી. બીહારી—“ તમે ખરેખર ક્યાંના રહીશ છો ? તથા કઇ કોમના છો તે જણાવો ? ”

કાળુમીયાં—“ હું મહેમદાવાદનો રહીશ છું અને મુસલમાન કોમનો છું. હવે મારે જુહુ ખોલવાની જરૂર નથી. આપ જે કહેશો તે સત્ય હકીકત જણાવીશ. ”

મી. બીહારી—“ તમારું નામ આખી જાંદગીમાં કાળુમીયાં છે કે કોઇ બીજું ઉપનામ ધરાવેલું છે ? વળી હાલ લોકો નમને ક્યા નામથી ઓળખે છે ? ”

કાળુમીયાં—“ મારી જાંદગીમાં મને લોકો હાલના જ નામથી ઓળખે છે. તે સિવાય મારું બીજું નામ છે નહિ. તેમ મેં ઉપનામ ધરાવ્યું પણ નથી. ”

મી. બીહારી—“ ત્યારે તો મહેમદાવાદના મુસલમાનોને તમે ઓળખતા હજો કેમ ? ઓળખતા હોય તો ત્યાંના ‘અલાહદીન કમરૂદીન’ નામના માણસને ઓળખો છો ? ”

કાળુમીયાં—“ હું ત્યાંનો જ રહીશ છું એટલે ત્યાંની આખી મુસલમાન કોમને ઓળખું છું. તેમાં વળી અલાહદીન કમરૂદીનની સાથે વધારે પરિચય એટલે તેમને વિશેષ ઓળખું છું. ”

વચમાં મી. અકબરખાંએ એકદમ આગળ આવી પ્રશ્ન કર્યો

કે:—“ અરે મીયાં ? એ બધું ઠહાપણુ જવા દે. હાલ પણ તેને ઓળખો છો કે નહિ ? ”

કાળુમીયાં—“ જી ના. મને કોઈ હાલ ઓળખાવે તો જ ઓળખી શકાય ! કારણ કે રૂબરૂ બેટો હાલમાં થયો નથી. ”

આ વખતે મી. બીહારીલાલે, મી. અકબરખાને સ્વાલ પૂછતાં અટકાવી કહ્યું કે:—“ તમે હવેથી વચમાં કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછશો નહિ ? તમે સાંભળ્યા કરો ? હું કહું એટલું જ કામ કરશો તો બહુ છે ! ” પછી કાળુમીયાંના સામુ જોઈ પ્રશ્ન કર્યો:—“ તમે હમણાં કહ્યું કે અલાઉદ્દીન સાથે વધારે પરિચય છે. જેથી વધારે ઓળખું ત્યારે તમારે એ પરિચય તેની સાથે કહો જોઈએ કેવી રીતે થયેલો ? ”

કાળુમીયાં—“ અમે એક ગામના હોઈ તે ઉપરાંત હું સુરતમાં તેની સાથે મેટ્રીકમાં સહાધ્યાયી હતો. એક વરસ સુધી સાથે રહી અમે વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા. ”

મી. બીહારી—“ હાલ તે ક્યાં છે ? તમે સુરતમાંથી છૂટા પડ્યે કેટલી સુદત થઈ ? ”

કાળુમીયાં—“ હાલ ક્યાં છે તે હું જાણતો નથી. સુરતમાંથી છૂટા પડ્યે ૪-૫ વર્ષ થયાં હશે. ”

મી. બીહારી—“ તમે મુબાઈમાં કેમ આવી રહેલા ? ને તે કેટલી સુદતથી ? ”

કાળુમીયાં—“ મુબાઈમાં લગભગ ત્રણ વર્ષથી હું આવ્યો છું. આવ્યો ત્યારે કંઈ ધંધો મળે ને ગુજરાન થાય તો હીક એ ઉદ્દેશથી આવેલો. પણ એક વર્ષ બટકયો છતાં મનપસંદ ધંધો મળ્યો નહિ. ત્યારે આ શિક્ષા ભોગવું છું તેવા ધંધો વગર મહેનતનો સંગતના કારણે હીક લાગ્યો ! એટલે આજ ધંધો ત્યારપછી કરવા માંડેલો. ”

મી. બીહારી—“ ચર્નીરોડ ઉપર આવેલા મદાનમાં મી. સરદારખાં કરીને સોલીસીટરનો ક્લાર્ક રહે છે તેની સ્ત્રી મહેશન્નસાના ખૂન થયાની ખબર તમને છે ? ”

કાળુમીયાં—“ જી હા. મને ખબર છે એટલું જ નહિ પણ ખૂની કાણ છે તે સુધ્ધાં હું જાણું છું. ”

મી. ખીહારીલાલ—“ ખૂનીને ઓળખો છો ? તો નામ તથા હાલનો પત્તો જણાવો ? ”

કાળુમીયાં—“ માફ કરો સાહેબ ! ખૂન કરનાર મારો દિલોબ્બન દોસ્ત છે. અને અમારી ટોળીનો હોવાથી, નામ નહિ દેવાનું અમારી ટોળીના માણસોએ વચન આપેલું છે. તેથી હું કહી શકું નહિ. નથા પત્તો પણ આપી શકું નહિ. આવી વિષમ સ્થિતિમાં હું લાચાર છું ! ”

મી. ખીહારી—“ તેવું એક વચન તમને, હું એવું આપું છું કે ‘જે તમે ખૂનીનો પત્તો તથા નામ હાલ જણાવી દેશો તો આ શિક્ષા માફ કરાવું. એટલું જ નહિ પણ તમને મારા ખાતામાં સારા હોદ્દા ઉપર અને સારા પગારથી નોકરી અપાવીશ; કહો ? હવે તમને વાંધો છે ? ’”

કાળુમીયાં—“ તમારી એવી લાલચોને હું કદાપિ વશ થવાનો નથી ! વચન એક જ હોય છે. એમ અમે ગમે તેટલા દુષ્ટ માણસ છીએ તોપણ ખુદાની મહેરબાનીથી આટલો ટેક અમે ટોળીના માણસોએ જાળવી રાખ્યો છે. અને મરણ પર્યંત તે ભંગ કરીશું નહિ ! ”

મી. ખીહારી—“ ત્યારે તમે, આ શિક્ષા ભોગવો છો તે શિક્ષા સાંભળ્યા બાદ ઘણી બાબતોના ગુન્હા સંબંધી, કોઈએ તમને કહ્યા વગર તમે એ સ્વખુશીથી એકરાર કોર્ટ રૂબરૂ કર્યો છે ! તે વખતે તે ગુન્હાઓ સંબંધી વચનભંગ તમે એ નથી કર્યો કે ? ”

કાળુમીયાં—“ આપ ભૂલો છો ! મેં એક વખત જણાવી દીધું કે મરણ ભલે આવે પણ વચનભંગ તો નહિ જ થાય. ફક્ત અમારી ટોળીના જે માણસોએ ખૂન કર્યો છે એટલા જ ગુન્હા સંબંધી ગુન્હે-ગારનું નામ અને પત્તો નહિ જણાવવા દરેકે ‘ ભિષ્મ પ્રતિજ્ઞા ’ લીધી છે. ”

મી. બીહારી—“ હીક ! તમારી ટોળીમાં આગેવાન કોણ છે ? ”

કાળુમીયાં—“ આગેવાન કોઈ નહિ. બધાય સરખા, અને સરખો ભાગ. ”

મી. બીહારી—“ વાઈ ! હવે એટલું કહેશો, કે મહેરનિસાનું ખૂન કેવી રીતે કરવામાં આવેલું ? છરાથી કે ઝેરથી ? તે જાણના હોય તો કહો ?

• કાળુમીયાં—“ પ્રથમ ઝેરથી મુઆ બાદ, છરો ચલાવેલો હતો. વધુ ખુલાસો ખૂતીને પકડે ત્યારે તે કરશે. ”

મી. બીહારીલાલ—“ તમે પાંચ પૈકી કોઈએ, એ ખૂન કર્યું છે ? ”

કાળુમીયાં—“ હ ના. પાંચ સિવાયના તે હસમ છે. ”

આટલી હકીકત કાળુમીયાં પાસેથી મેળવી. પછી મી. બીહારી-લાલને કંઈક યાદ આવ્યાથી ફોટાની નકલ લઈ આવ્યા. તેની સાથે કાળુમીયાનો ચહેરો મેળવતાં, ઘણાખરો બંધ ભેરતો આવે છે એમ જણાયું. આ હકીકત પણ નોંધી લીધી. વળી ત્યાંથી મી. અકબરખાં તથા મી. બીહારીલાલ બન્ને જણ મદમદખાનની ઓરડીએ આવીને ઉભા. હાથમાં કાગળ લઈ મી. બીહારીલાલે તેની પાસેથી જેટલી હકીકત મળી તેટલી નોંધી લેવાનું શરૂ કર્યું. આ વખતે પ્રથમજ મી. અકબરખાંએ, એક પ્રશ્ન મદમદખાનને પૂછ્યો : “ તમે પાંચે એક જ ટોળીના માણસો છો ? અને તમારી ટોળીએ ક્યાં બાબતોનો વચનભંગ નહિ કરવા પ્રતિજ્ઞા કરી છે ? ” મદમદખાને સફાળો ઉત્તર આપી જવાબ આપ્યો કે : “ ફક્ત ખૂનના આરોપીનું નામ અને પત્તો મરણ પર્યન્ત નહિ કહેવાની, અમેએ સખ્ત પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે ” મી. બીહારીલાલે મી. અકબરખાંને કહ્યું કે આવો જ પ્રશ્ન એકદમ તપાસના કામે પૂછાય નહિ, જેથી ફરીથી તમે વચ્ચે કંઈપણ પ્રશ્ન કરશો નહિ. આમ કહી મી. બીહારીલાલે પોતે જ તપાસ કરવા પ્રશ્નો કર્યા. આરોપીના જે જે જવાબ આવે તે નોંધવા માંડ્યા.

૧૪૦   રમેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને ખૂન !

મી. બીહારી—“ તમેને કોઇ પણ રીતે આ શિક્ષાની માફી અપાવવા મારો પ્રયત્ન છે. પરંતુ એક શરત કમુલ કરો. તો અત્યારે જ બંધન મુક્ત કરાવું. કેમ શી ઇચ્છા છે ? ”

મહમદખાન—“ આપ કહેશો તે શરત પાળવા કમુલ છું. પરંતુ જે વાત શિક્ષાના દિવસે મેં કાનમાં આપને કહી છે, તે સિવાય બીજી હશે તો તે પાળીશ. ”

મી. બીહારી—“ હીક છે ! પણ તેથી કાંઇ તમે બંધન મુક્ત તો નહિ જ થઇ શકો !

મહમદખાન—“ સાહેબ ! મરણ કાલે આવતું હોય તો આજ આવે. મહેશ્વરના ખૂનીનું નામ અને પત્તો હું જાણું છું છતાં તે નહિ કહેવા મેં એકાંતમાં શિક્ષાના દિવસે જ આપને જણાવેલું છે. એટલે તે તો નહિ જ બને ! ”

મી. બીહારી—“ સાંભળો ત્યારે રાંટા માણસનું ખૂન કોણે કરેલું છે ? તે જાણો છો ? ”

મહમદખાન—“ જી. હું જાણું છું. પરંતુ મેં પ્રથમ કહ્યું તે પ્રમાણે ખૂનના અરોપીનું નામ અને પત્તો અમારી ટોળીના માણસો તો નહિ જ આપવાના. તે સિવાયની વાત તો અમે કોર્ટમાં જ તે દિવસે પાંચે જણાએ કમુલ કરી છે. ”

મી. બીહારી—“ ત્યારે શું ? મહેશ્વરનાનું તથા રાંટા માણસનું ખૂન એક જ ઇસમે કર્યું છે ? ”

મહમદખાન—“ અહીં સુધી તો હું કમુલ કરું છું કે આપ કહો છો તે પ્રમાણે બનેલું છે. ”

મી. બીહારી—“ તમે રાંટા માણસને કાગળ લખી આપી ક્યા મોકલ્યો હતો ? ”

મહમદખાન—“ મહેશ્વરનાના ખૂની પાસે જ મોકલ્યો હતો. અને તે રાંટા માણસનું ખૂન પણ તેણે જ કરેલું છે; એમ એ ખૂનીએ કહેલું છે. ”

મી. બીહારી—“ તમારો કાગળ રાંટા માણસને આપી મુંબાઈમાં તેણે ક્યા ઠેકાણે મોકલ્યો હતો ?

મહમદખાન—“ વાહરે સાહેબ ! શું હું મુખ્મિ છું, કે આપ આવો પ્રશ્ન કરી, મેં ખૂનીનો પતો નહિ કહેવા જે અડગ પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે તે તોડવાનું આ પ્રશ્નના જવાબમાં સમાયલું છે, એમ હું શું સમજતો નહિ હોઈ કેમ ? ”

• મી. બીહારીલાલ આથી ખસવાણા પડી ગયા. ‘ આ આરોપી ધણે અતુર છે. જે કે સીધી રીતે જવાબ નહિ આપેલો, તે ઉલટ છતાં (કોસ) જેવા સ્વાલમાં બુલથી પણ એકદમ જવાબ આપી દે, એવી સમજથી મેં આ પ્રશ્ન કર્યો. તે સુધ્ધાં તે ચેતી ગયો ! હવે કંઈક મુદ્દાની જાહેરકીકત કઢાવવા તે પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા.

મી. બીહારી—“ તમે તમારું બીજું નામ રાખ્યું છે ? ”

મહમદખાન—“ મારું બીજું નામ પ્યારેમીયાં છે અને તે મૂળથી જ છે.

મી. બીહારી—“ ત્યારે શું ? રહેવાસી તમે ખરેખર દાહોદના છો ? ”

મહમદખાન—“ હવે તે પણ છૂપું રાખતો નથી. દાહોદથી પાંચ ગાઉ છેટે ગરખાડા ગામ તે જ તાલુકાનું છે. ત્યાંનો હું રહીશ છું.”

મી. બીહારી—“ મુંબાઈમાં ક્યારથી આવ્યા છો ? ને કેમ આવવું થયેલું ? ”

મહમદખાન—“ મુંબાઈ જેવું પ્રખ્યાત શહેર ! એટલે ધંધો રોજગાર સારી રીતે મળી શકે તથા પૈસા પણ સારા મળે, એમ મુંબાઈ બહારની દરેક પ્રજાનું માનવું હોવાથી, હું પણ તે લોભથી દોરાર્ધ આ તરફ આવ્યો. અહીંઆં આવ્યો ત્યારે કાળુમીયાં ફક્ત દૂરનો સમો જાય તે ઓળખાણથી તેને ત્યાં છ માસ રહ્યો. ધંધો શોધ્યો, પરંતુ લાગવમ વગર કોઈ ઉભું રાખતું નહિ. કદાચ કોઈ ઉભું રાખે તો મારી કમ અકલ તેને માલુમ પડે કે તુરત બે દિવસ પછી કાઢી મૂકે. આવી

૧૪૨   સ્નેહનું—કાતિલ સ્વરૂપ ! ચાને ખૂન !

સ્થિતિમાં અમારી ટાળીના માણસોની સોખત થઇ. ત્યારથી ચોરી કરી, બુગાર રમી પૈસા મેળવતા અને નાચ-રંગ તથા મેળ મજા ઉડાવતા. એજ અમારો હમોશનો ધંધો થઇ પડેલો. આખરે પરિણામમાં તેની શિક્ષા પણ ભાગવીએ છીએ ! ”

મી. બીહારીલાલ—“ તમારે ખૂનીનું નામ અને પત્તો કહેવો જ પડશે ? જો નહિ કહો તો તેનાં હજી વધારે માઠાં ફળ તમારે આપવા પડશે. ”

મહમદખાન—“ આપની આવી ધમકીથી હું ડરતો નથી. જે ચાચ તે કરી લ્યો ?

બસ. આ છેવટનો નિહરતાભર્યો જવાબ મળ્યો. તે સાંભળી મી. બીહારીલાલ નાણુબ થઇ ગયા. બન્ને આરોપીઓ પૂરા બદમાસ છે. પરંતુ પોતાનું વચન જો કે એક ખૂની જેવા દુષ્ટ માણસને આપેલું છે, તે નહિ તોડવા મરણ પર્વતની શિક્ષા મળે તે ભાગવી લેવા તેઓ તૈયાર છે. એ બદલ તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. ખરેખર બદમાસોમાં પણ આવા પ્રકારની ખાનદાની હોય છે તે આનું જ નામ ! કહેવન છે કે : “ દાંતો દુશ્મન સારો, પણ મૂર્ખ મિત્ર ખોટો. ” એ કહેવત પ્રમાણે આ બેહુબ બન્ને આરોપીઓએ ‘મૂર્ખ મિત્ર’નું કલંક ધોઈ નાંખેલું છે. તેમનામાં એટલો જ સદ્ગુણ જોવાથી મારા અંતઃકરણમાં તેમના માટે મગર બની કહું છું કે : ‘ દોસ્ત હજો તો આવા જ હજો ! ’ મી. બીહારીલાલ આવો અભિપ્રાય બાંધી મહમદખાનને માનની નજરથી જોઇ કાળુ-મીયાંની પાસે આવ્યા.

મી. અકબરખાં તો તેમની પાછળ પાછળ ચાલ્યા કરે છે. તેઓને કંઈ નહિ બોલવા હુકમ કર્યાથી બીજું શું કરે !

કાળુમીયાંને પણ મહમદખાન જેવી ધમકી આપી; તો ત્યાંથી સુદાં આખરે નિષ્ફળ થયા. હવે જેહ આરોપીઓને છેવટે મી. બીહારીલાલે દહી દીધું કે : “ આ આવેલી હકીકત જરૂર પડે તમારે

મેજસ્ટ્રેટ પાસે લખાવવી પડશે.” આનો જવાબ બન્ને જણાએ ‘હકાર’માં આપ્યો. તપાસ પૂરી થયા પછી બન્ને આરોપીઓ પાસેથી કંઈ હકીકત કઢાવવાની રહી નથી એમ સમજી બપોરના બાર વાગે પોતાના દશ પોલીસ સીપાઇઓ બોલાવી, તેમને દરિયારખંધ પહેરા હેઠળ જેલમાં મોકલી આપવા તજવીજ કરી. તે મુજબ પહેરાવાળા-ઓએ બન્નેને લઈ જઈ જેલ સુધી. સા. ને સોંપી દીધા.

મી. ખીહારીલાલ તથા મી. અકબરખાં જન્મવાનો ટાઇમ થયો હોવાથી જન્મવા ગયા. જમી રહ્યા બાદ મી. ખીહારીલાલ તો આજની તપાસના કાગળો (બન્નેની જીબાનીઓ) વાંચવા લાગ્યા. અને તેનું જ મનન કરવા લાગ્યા. “ હવે છેવટની ‘તપાસ’ પણ સચોટ ઉપયોગમાં આવી નહિ ! એ અલાઉદ્દીન કમરૂદ્દીન કોણ હશે ! આ બન્ને આરોપીઓ બાણે છે છતાં કહેતા નથી, ત્યારે શું ખૂન કરનાર તેઓ પૈકીનો કોણ હશે ! ઘણા ભાગે ફેરા સાથે કાળુમીયાનો અહેરો મળે છે. વળી તે સુરતમાં મેટ્રીકના ક્લાસમાં બણેલો હોવાનું જણાવે છે. એટલે વાત તે વરસની ગણતરી પ્રમાણે બંધબેસતી આવે છે. એટલું જ નહિ પણ વધુમાં મહેમદાવાદનો રહીશ હોવાનું તે જણાવે છે. આ એકંદર હકીકત ઉપરથી તો એવું અનુમાન થાય છે, કે જરૂર મહેરુનિસાનો ખૂની કાળુમીયા છે. અને પૂર્વે તેનું નામ અલાઉદ્દીન કમરૂદ્દીન હોવું જોઈએ ! તે નામ હાલ ફેરવી તેણે ખીજું નામ કાળુમીયાં રાખેલું છે એમ જણાય છે. કેટલીક વખત ખૂની લુલાવામાં નાંખવા, પોતાના માટે આવો પણ પ્રયત્ન કરે છે ! ” આ પ્રમાણે મી. ખીહારીલાલે અનેક શંકાઓ કરી. તેમ તેમ કાળુમીયાં માટે અનુમાન મજબૂત બનતું ગયું. વળી ખીજી પળે જ તે અનુમાન તૂટવા લાગ્યું. તે એવા કારણથી કે, મારી નોંધપોથી ગૂમ થઈ, કાગળનો એક ટુકડો મળ્યો, કેસના કાગળો ગયા, એ બધું કૃત્ય કાળુમીયાં જેલમાં છે તે વખતે થયાનું હોવાથી તે કરી શકે જ નહિ ! ત્યારે તે કોણે કરેલું ! બે ખીજાએ ક્યું હોય તો કાળુમીયાં ખૂની છે એમ એકદમ કહી શકાય જ નહિ !

આવા તરંગોના ઘોડાઓથી મી. બીહારીલાલ છેક થાકી ગયા, જતાં ચોક્કસ નિશ્ચય કરી શક્યા નહિ. ‘કોઇ વ્યાજબી સલાહ આ કામમાં આપે તેવો માણસ પણ નથી. મદા મહેનતે આટલો તપાસ કર્યો, તથા કેટલીક ચોક્કસ હકીકતો મળી. અને ન્યારે હાથ વેંતમાં આવીને કામ રહ્યું, ત્યારે નાશીપાસ બનવાનો પ્રસંગ આવે, એમાં ખરેખર ! દૈવનો જ મારા ઉપર કોપ થયેલો હું માનું છું.’ આવું મી. બીહારીલાલને લાગ્યું, એટલે સહસા મોંઢામાંથી ઉદ્ગાર નિકળ્યા કે, ‘હવે શ્રીહરિ કંઠંક બુદ્ધિ સુઝાડે તો જ ફતેહ મળે’ આ પ્રમાણે ન્યા ‘શ્રીહરિ’ને યાદ કર્યા કે સાંજે નિઠાવીન થતી વખતે પથારીમાં આજોટતાં આજોટતાં એક નવી યુક્તિ-છેવટની કટારી ! મળી આવી. તે સવારમાં ઉઠીને અજમાવવાનું પણ નક્કી કર્યું. એ યુક્તિ-કટારી ! શી મળી છે ! તે જાણવા ફક્ત રાતના ૧૨ કલાક પસાર અઠગનથ ત્યાં સુધી વાંચક ! જરા ધીરજ ધર.

પ્રકરણ ૧૮ મું

છેવટની કટારી ! ચાને ઇન્સાફ

રે માનવ ! તું ગમે તેટલી તારી કળાઓ ચલાવ ! તારાથી થાય તેટલા પ્રયત્નો કરી કદાચ કર્મમાં સફળતા મેળવ ! ચાલોતો હવાઇ વિમાનમાં બેસી આખું નબો મંડળ ઉથામી નાંખ ! અગર તો, મહા-સાગર ઓળંગી જા ! તો પણ એ, બધુંયે 'પ્રભુની પ્રભુતા' બરોબર તો ન જ આવી શકે. તારામાં તેટલી પ્રભુતા (શક્તિ) હોત તો, સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં, દેવોને તું રાખી શકત કે કેમ ? તે હાલ કહી શકાય નહિ. કારણ કે બળીરાજાએ પોતે સ્વર્ગાધિકારી થવા મહાન યજ્ઞો કર્યા, તેના પરિણામે સ્વર્ગમાં જવા જેટલી પ્રભુતા મળતાં, મહાન સુરાધિપતિ (ઇંદ્ર) તું પદ લેવા ઇચ્છા ધરાવી. અને ઇંદ્રના સામે સ્વર્ગમાં જઇ લડાઇ કરી, ઇંદ્રને હરાવી કેદ કર્યા. પછી જ્યાં ઇંદ્રાસન ઉપર બેસવા જાય છે કે ઇંદ્રાણી (મહાનશક્તિ) એ કોદિત સ્વરથી કહ્યું કે : 'ઇંદ્રાસન ઉપર ચઢીશ નહિ ? હજી તું એ પદને લાયક નથી.' આવી મર્જના થયા છતાં, આ મર્વિષ્ટ બળીરાજાએ

તેનો અનાદર કરી એકદમ ઇંદ્રાસનના પગથીયા ઉપર પગ મૂક્યો ! પગ મૂકતાં બરાબર વિકરાળ વ્યાદ્યો ઇંદ્રાસનમાંથી ઉત્તન થયા; અને ઇંદ્રાસન ડોલવા લાગ્યું. આવી વિચિત્ર ઘટના બેનાં બળીરાખનું પોતાનું અભિમાન ઉતરી ગયું. પછી પ્રશ્ન કરી ઇંદ્રાણીને પૂછ્યું કે: ' ઇંદ્રના પદને હું ક્યારે લાયક છું ! આના ખુલાસામાં ઇંદ્રાણીએ જણાવ્યું કે - ' હજુ તારે એક મદાન યજ્ઞ કરવાનો બાકી છે, તે પુરો થશે, ત્યારે જ તું ઇંદ્રાસનનો અધિકારી થઈશ. ' આ પ્રમાણે બળીરાખએ પુનઃ મૃત્યુ લોકમાં આવી, તેણે યજ્ઞ શરૂ કર્યો. પરંતુ જે વ્યક્તિને દક્ષત સ્વર્ગમાં જવા જેટલી પ્રભુતા મળતાં મદાન દેવેના દેવ ઇંદ્ર જેવા સામે ગર્વથી લઢાઈ જગાવી ! તેવાને ઇંદ્રનું પદ મળતાં શું ન કરી શકે ! એમ ધારી પ્રભુ પોતે જ એ યજ્ઞ પુરો કરવામાં અટકાવ રૂપ થયા છે; એમ પૌરાણિક ગ્રંથો ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. તાત્પર્ય મનુષ્યને સંપૂર્ણ પ્રભુતા આપી જ નથી. એટલે કોઈ કોઈ કામ તેનાથી પૂર્ણ થઈ શકતું નથી. એવા સમયે ' શ્રીહરિ ' ને યાદ કરી અંતઃકર્ણથી મદદની માગણી કરે તો જરૂર તે દયાળુ સહાય આપે છે. એવા આશાથી જ મી. બીદારીલાલે મદદનો પોકાર શ્રીહરિને કરતાં કંઈક નવીન શુકતીઃ હેલ્લા કટારી ! મળી આવી છે, એમ ગત પ્રકરણમાં લેખેખ કર્યો છે. હવે તે કયી કટારી ! હાથ લાગી છે, અને કેવી રીતે અજમાવે છે તે જાણવા સારૂ આપણે તેમની પાછળ પાછળ જઈશું એટલે જણાશે !

સવારના પહોરમાં મી. બીદારીલાલે હમેશના કરતાં આજે વહેલા ઉઠી નિત્યકર્મ વેગાસર પરવારી લીધું. ઓફીસમાં આવી મી. અકબરખાને બોલાવ્યા તથા પોતાના પટાવાળા સીપાઈઓને પણ જરૂર પુરતા બોલાવ્યા. તે પ્રમાણે તમામ હાજર થયા. પછી પટાવાળા સીપાઈઓને સમસો આપી રવાના કર્યા. ત્યાર બાદ મી. અકબરખાને કંઈ લખવાનું કહ્યું, તે ટેબલ ઉપરથી લઈ ખુરસી ઉપર બેઠો. ટેબલ ઉપરથી એક કમીટ તકતાનું ફોર્મ લેવા, મી. બીદારીલાલે કહ્યું; તેથી

સહેજે મી. અકબરખાંએ પ્રશ્ન કર્યો કે : ‘ આજે ક્યો કેસ કેના ઉપર કમીટ કરે છે ? ’

મી. બીહારી—“ મીસ મહેરનિસાના ખૂતીનો.”

મી. અકબરખાં—“ ખૂતી વળી ક્યા પકડાયો છે, કે કેસ કમીટ કરે છે ! ”

મી. બીહારી—“ પકડાયો નથી, પરંતુ નક્કી કરવાનું આ છેલ્લું સાધન છે.”

મી. અકબરખાં—“ અરે ! પણ આરોપીનું નામ તો હાલ જ લખવાનું છે ! તેમાં કેનું નામ લખશું : ”

મી. બીહારી—“ આ કમીટ તકતામાં, મારી ધારણા પ્રમાણે કાળુમીયાં તથા મલગદખાનનાં નામ લખવાનાં છે.”

મી. અકબરખાં—“ તેમની ઉપર પૂરાવો જ ક્યાં છે ? ”

મી. બીહારી—“ પૂરાવો તો કેસ કમીટ કરવા જરૂર છે. અને તેટલી વાત તો આરોપીઓ કબુલ રાખશે, એમ તેઓએ કહ્યું છે. એટલે આપોઆપ તેઓ ખૂતી મુદ્દાં ઠરશે ! ”

મી. અકબરખાં—“ તે લોકોએ કહ્યું છે કે ખૂત અમે કશું નથી. પણ અમારી ટાળીના એક માણસે ખૂત કર્યું છે. એટલે તે પ્રમાણે કોર્ટમાં તેઓ કહેશે તો ખરો ખૂતી બાબત ઉપર રહી જશે. અને આ આરોપીઓને શંકાનો લાભ આપી એ ખૂતી નહિ હોવાની હકીકત સત્ય માની કોર્ટ છાંટી દે તો તમને ક્લંક નહિ ચોંટ ! ”

મી. બીહારી—“ અરે મીયાં ! જરા આ મારી નવી શુકનની હકીકત તો સાંભળો ! આરોપીઓ ઉપર કોર્ટમાં કામ ચાલશે એટલે જો એમની ટાળીનો બીજો કોઈ માણસ ખૂતી હશે તો જરૂર બચાવ કરવાની તજનીજ કરવા સાર કોર્ટમાં તે ઇસમ સ્વેચ્છાએ ખડો થશે. કારણ કે જ્યારે આ આરોપીઓ ખૂતીને ફક્ત આપેલા વચનથી તેનું નામ નહિ દેતાં પોતે જ મરવા તૈયાર થાય છે, ત્યારે એ ખૂતી પણ, કદાચ આ લોકોને તેમનો ટેક જોઈને મોતમાંથી બચાવવા સાર વળી તમામ

૧૪૮   સ્નેહનું-કાતિલ સ્વરૂપ ! યાને ખૂન !

વાતના એકરાર કરવા સાડ આપોઆપ આવી ઉભો રહે, તો તેમ બનવા સંભવ છે ! જો તે નહિ હાજર થાય તો આ લોકો ખૂનના મુન્હેગાર કાયદાના જોરથી કરશે, એ પણ નક્કી છે. જેથી મારી કીર્તિને ઊંચુ લાગશે નહિ. કેમ ! કેવી આ છેવટની કટારી છે !

આ પ્રમાણે જવાબ મળતાં મી. અકબરખાંએ, મી. બીહારીલાલને ‘ધન્ય છે ! સાહેબ. વાહ ! આપની બુદ્ધિ’ કહી શાખાશી આપી. ત્યાર બાદ કમીટ તકતો ભરવાનું શરૂ થયું. અને મી. બીહારીલાલે લખાવવા માંડ્યું, તેમ તેમ મી. અકબરખાંએ તેમાં લખવા માંડ્યું.

કમીટ તકતમાં નીચે પ્રમાણેની દફતર ભરી:-

૧. ફરીયાદી—સરદારખાં રે. ચર્નરિઠ-મુંબાઇ.

૨. આરોપીનાં નામ—૧ કાળુ મીયાં ૨ મદમદખાન-હાલ બન્ને સેન્ટ્રલ જેલમાં.

૩. પૂરાવાનાં નામ—૧ મીસ માલતી. ૨ મીસ ચંબેલી. પટા-વાળા. ૩ બે સીપાઇઓ, ૪ મી. સરદારખાં. ૫ મી. બીહારીલાલ. ‘શેકલ’ જેર છે એમ કહેનાર ૬ ડોક્ટર. ૭ જેરની દુકાનના માલિકના ગુમાસ્તો ૮ આખાસખાં. ૯ સરદાર જાદરઅલી રે. સુરત.

લેખી પૂરાવો:-

૧. બન્ને આરોપીઓની પ્રથમના દિવસે લીધેલી તપાસની ટાંચણ.

૨. ફોટાની નકલ.

૩. નોંધપોથી ગૂમ થઇ ત્યારે મળેલો કાગળ.

૪. મુદ્દામાલ—‘શેકલ’ જેરવાળા પટીકાનો કાગળ.

૫. નહોમત કયું રાખ્યું છે તે:-નંબર ૧ ના આરોપી ઉપર મહેશ્મિ-સાના ખૂનનો તથા નંબર ૨ ના ઉપર તે ખૂનમાં મદદગારીનો.

આ પ્રમાણે ફક્ત કામ ચલાકિ હકીકત જેટલી મળી તે તથા તે સંબંધી જેટલો પૂરાવો હતો તેટલો લખી કાઢ્યો. બાદ કેસ કમીટ કચેરીના તથા ચોક્સીની તારીખ નીમ્યા સંબંધીનો પૂરાવો મી. બીહારી

લાલે, ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજસ્ટ્રેટ મી. દીનકરરાયના તરફ મોકલી દીધો. વળી તેમાં જણાવ્યું કે: “ સાક્ષીઓ ઉપર તારીખ રાખ્યા પ્રમાણે અત્રેથી સમન્સ કાઢવામાં આવ્યા છે, એટલે તેઓ હાજર રહેશે, અને આરો-પીઓ સેન્ટ્રલ જેલમાં પ્રથમના ગુન્હાની શિક્ષા ભોગવે છે, એટલે ત્યાંથી આપ તારીખને દિવસે તેમને બોલાવી લેશો. ” આ કેસની તારીખ બીજે જ દિવસે રાખેલી હતી. અને એ વાત, લોકોની જાણમાં પણ આવી ગયેલી હતી. જેથી બીજે દિવસે ઝાંઝીસ ટાઇમ, લોકોની દોડધામ, મહેરનિસાના બેદબર્યા ખૂનનો કેસ સાંભળવા થઈ રહી છે. કોઈ પગે ચાલતા આવ્યા, તો કોઈ ગાડીમાં. કોઈ મોટરમાં, તો કોઈ સાયકલ ઉપર. આમ એક પછી એક માણસો વિવિધ પ્રકારના વાહનોમાં બેસી તથા પગે ચાલી, મી. દીનકરરાય મેજસ્ટ્રેટ સા. ની કચેરીમાં ઝાંઝી આગળ આવી ઉભરાઈ ગયા. આથી ઝાંઝીસમાંથી જનાર આવનારને મદદ મુશ્કેલીઓ નહતી. વળી માણસોનો વેગ વધતાં અંદરે અંદર ધક્કા મુકીઓ થવા લાગી. આમ છતાં પણ, લોકો ધણા શાંત ચિત્તે બેઠેલા જણાતા હતા. ઝાંઝીસનો ટાઇમ અપોરના બાર વાગ્યાનો હોવાથી, મી. દીનકરરાય મોટરમાં બેસી આવી પહોંચ્યા. મોટરમાંથી ઉતરી ઝાંઝીસનાં પગથીયાં ચઢી, પ્રથમ ચેંબરમાં ગયા. ચેંબર (ન્યાયાધીશનું કચેરીમાં વિત્રાંતિ સ્થાન)માંથી અડધા કલાકે બહાર નીકળી, ‘ ન્યાયાસન ’ ઉપર ખીરાજમાન થયા. ઝાંઝી-કારકુને આજની તારીખના કેસોની સુનવણી કરવા માંડી, તેમાં પ્રથમ જ ‘ મીસ મહેરનિસાના ખૂનનો મુકદ્દમે રાખવામાં આવેલો હતો. તે કેસની ચોકસી શરૂ કરવા માટે મી. દીનકરરાય મેજસ્ટ્રેટે કારકુનને કહ્યું. જેથી કારકુને આરોપીઓને પોકરાવ્યા. આરોપીઓને સેન્ટ્રલ જેલમાંથી પહેરા હેઠળ લાવીને ઝાંઝીસમાં હાજર રાખ્યા હતા. મી. ખીરાજીલાલને પોકાર્યા, તો તેઓએ હાજર થઈ જણાવ્યું કે: “ આ કેસના તમામ સાક્ષીઓ વિગેરે હાજર છે. ” એટલે મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે આ કામનો મુદ્દમાલ મંગાવ્યો. કેસની ચોકસી શરૂ કરવા માટે

જેટલાં સાધન જોઈએ, તે તમામ સાધનોની પૂરવણી થઈ. હવે પ્રથમ સરદારખાં ફીરીયાદી હોવાથી તેમની જુગ્યાની થઈ. તેમાં તેઓએ ફક્ત ' પોતાની સ્ત્રી મહેરનિસાનું ખૂન થયું છે. કેને કર્યું છે. તે ખબર નથી. ' આટલી જ હકીકત કહી. પછી મીસ માલતીએ જણાવ્યું કે: " બન્ને આરોપી એક રાત્રે મારે ત્યાં નાચ-રંગના જલસા માટે આવેલા ત્યારે મેં તેમને જોયેલા હતા. તેમની સાથે બીજા એ માણસો હતા. વધુમાં આ ખૂન વિષે કંઈ જાણતી નથી. " મીસ ચંબેલીએ જુગ્યાનીમા લખાવ્યું કે. મીસ માલતીને ત્યાં એક રાત્રે તેમની સાથે તકરાર કરવામાં, અને તેને બાંધી રાખી નાશી જનારમાં હાલના આરોપીઓ હતા, એમ તેઓએ જ મને કહેલું, તે ઉપરથી હું જાણું છું. ત્યારપછી તેઓ મારે ત્યાં કોઈ કોઈ વખત આવતા જતા, એટલે હું ઓળખું છું. " હવે પટાવાળા બે સીપાઇઓની જુગ્યાની શરૂ થઈ " મી. બીહારીલાલે, આ આરોપીની તપાસ લીધી ત્યારે અમે હાજર હતા. તે વખતે આરોપીઓએ કહેલી હકીકત અમે સાંભળેલી તે લખાવીએ છીએ આમ કહી જેટલી હકીકત તપાસના દિવસે સાંભળેલી તે તમામ વાત બન્ને જણે લખાવી દીધી. પછી બહાદુર રિટેડીવ મી. બીહારીલાલે પ્રતિજ્ઞા સાથે જુગ્યાની આપનાં જણાવ્યું કે: " આ આરોપીઓ પૈકી નં. ૧ નાએ મીસ મહેરનિસાનું ખૂન કર્યું છે એમ માફ માનવું છે. કારણ કે તે મહેમદવાદનાં રહીશ છે. અને મીસ મહેરનિસાની સાથે સુરતમાં મેટ્રીક સુની જણેલા એમ એ આરોપીએ મને કહ્યા ઉપરથી, તે માટે ગઈ કાલે જ સુરતમાં તપાસ કરાવ્યો, તો કાળુમીયાનું નામ કાઢેજમાંથી મળી આવ્યું નહિ. જે 'અલાદ્દીન કમરૂદીન' નામના માણસનો ફોટો હું લાવ્યો છું તેની સાથે એ આરોપીનો ચરેરો ધણો જ મળતો આવે છે, તે કાર્ટને બતાવવા આ સાથે રજુ કરું છું. આ હકીકત ઉપરથી માફ માનવું છે કે એ આરોપીએ બે નામ પોતાનાં રાખેલાં હોવાં જોઈએ. પ્રથમ નામ ' અલાદ્દીન કમરૂદીન ' અને હાલનું નામ કાળુમીયાં એમ રાખેલું

જણાય છે. તેણે મારી તપાસમાં લખાવ્યું છે કે, 'મહેરનિસાનો ખૂની કોણ છે તે હું જાણું છું. પરંતુ નામ કે પત્તો નહિ આપવાની મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે તેથી નહિ કહું.' આવા જ્ઞાના હેઠળ ઉઠાડે જવાબ આપે છે. વધારામાં જણાવે છે કે 'મરનારનું મોત પ્રથમ ઝેરથી થયું, અને ત્યારપછી, છરો ચલાવેલો' એવી માહિતી ધરાવે છે. છતાં તે છટકી જવા સારૂં કંપર પ્રમાણે ઉઠાડે જવાબ આપે છે. આ એકંદર સ્કી-ક્ટ ઉપરથી મારું માનવું છે કે નં. ૧ ના આરોપીએ જ ખૂન કર્યું છે. નં. ૨ નો આરોપી મદમદખાન તો આજસુધી પોતાનું નામ અને ઠેકાણું ખોટું લખાવતો આવ્યો છે. વળી એ કહે છે કે ખૂનીનું નામ, ને પેા જાણું છું. છતાં નં. ૧ ના આરોપીની પેટે તે ઉઠાડે જવાબ આપી છટકવા માગે છે. એનું બીજું નામ 'ખ્યારેમીયા' છે, એમ તપાસ વખતે જાહેર કરેલું છે. એટલું જ નહિ પણ મહેરનિસાના ખૂન કરવામાં પુરે મદદગાર છે એવી મનલખનો એક દાગળ, 'સંટો માગુસ' મારી તપાસમાં નીકળી આવેલો તેની સાથે આ ખૂનના સંબંધી તે ખૂની કંપર લખી મોકલ્યો હતો. તે દાગળ કેસના દાગળોમાં હતો, તે આરોપીઓએ કિંવા તેમની ટાળીના કાંઈ બદમાસે દાગળો ઉઠાવ્યા છે જેથી હાલ તે રજુ કરી શકે નથી. એ દાગળ વિપત્તી મને જણાય છે કે નં. ૨ નો મદદગાર છે. બન્ને આરોપીઓ મગદુર ગુનેગાર હોય હાલપણુ છ છ વર્ષની કેદની શિક્ષા ભોગવે છે. મેં કરેલા તપાસનું ટાચગ માગદાથનું જે તે વખતે લાક્ષના આરોપીઓએ લખાવેલું છે તે અનલ અત્રે રજુ કરું છું. તેમાં આરોપીઓની મરીઓ તેઓએ અને મારી રમર કરેલી છે. " આ પ્રમાણે મુદ્દાની જુગાની ચર્ચ રહ્યા પછી 'શેકલ' ઝેર છે એમ કહેનાર ડોહ્ટરે લખાવ્યું કે: મુદ્દામાલનું પરીકું મારી પાસે મી. બી. ગીલાત લાવેલા હતા. તે ઉપરનો ચોરેલો પદાર્થ 'શેકલ' નામનું ઝેર છે. " ત્યારબાદ ઝેરની દુકાનના માલિકનો ગુમારનો આવ્યો. તેણે સાક્ષીમાં કહ્યું કે: " નં. ૧ નો આરોપી હાલ જેડે' છું તે ઇસમ મારી પાસેથી, આરે બાર

૧૫૨   રનેહનું કતિલા સ્વરૂપ !—યાને ખૂન !

માસ ઉપર હું દુકાને વેચવા બેઠો હતો ત્યારે ‘ શેકલ ઝેર ’ એક ચોખ્ખાભાર લઈ ગયો હતો. તે મુદ્દામાલવાળું ‘ પડીકું ’ ખાંધીને આપ્યું હતું એમ યાદ આવે છે. હાલ આ પડીકાને ચોટલો કંઈક પદાર્થ દેખાય છે, તે શેકલ ઝેરનો છે. ” એના પછી મી. આખાસખાંએ જીખાનીમાં જણાવ્યું કે: “ મારે ત્યાં આરોપી નં. ૨ મહમદખાન, એક દિવસ સરદાર બક્ષરઅલીનો સગો હોવાનું કહી મેમાન રજો હતો. અને રાત્રિએ મીસ માલતી વેશ્યાને ઘેર જલસામાં ગયેલો. મોટી રાત્રે તપાસ કરવા હું ગયો ત્યારે ત્યાં તે મળ્યો નહિ. અને ઘેર પરત આવી મેં તપાસ કર્યો તો સવારની, ચારની ગાડીમાં સુરત ભણી તે રવાના થયો હતો. ” છેવટમાં સરદાર બક્ષરઅલીએ કહ્યું કે: “મારે ત્યાં મારા જમાઈ સરદારખાંના સગા તરીકેનું કહી આરોપી નં. ૨ આવેલો હતો. પરંતુ પાછળથી મને જણાયું કે તે હકીકત સાવ ખોટી કહી હતી. ” આ પ્રમાણે આખા કેસનો પૂરાવો પુરો થયા પછી આરોપીઓના જવાબ, મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે લેવા માંડ્યા. તેમાં બંને આરોપીઓએ મી. ખીલારીલાલે લખાવ્યા પ્રમાણેની હકીકત લખાવી. ફક્ત ‘ પોતે ખૂન કર્યું નથી અને કરવામાં લાગર ન હતા ’ એટલો મજબૂત ખૂતનો ઇન્કાર કરી લખાવ્યો. મુદ્દામાલનું ઝેર, નં ૧ નો આરોપી લાવેલો તે સુદ્ધાં તેણે કયુલ કર્યું. આજના જેવો પૂરાવો ના સાંભળ્યો હોય, તથા હાલના જેવા આરોપીઓ લોકોએ પ્રથમ જ જોયા હોય, એવું અનુમાન કરી પ્રેક્ષકો તેથી નવાઈ પામતા હતા. કેટલાક તો મોટા અવાજથી મી. ખીલારીલાલને શાખાશ ! શાખાશ ! કહેવા લાગ્યા. જ્યારે કેટલાક સરળ હૃદયના માણસો આ બંને આરોપીઓને અંતઃકરણથી ખૂનના ગુન્હેગાર માની, તેઓ ટ્રાંસીએ લટકશે ત્યારે તેમની શી અવદશા થશે ! તે વિષે દિલગીર થઈ, દયા ખતાવવા લાગ્યા. કેસ પુરો થયો એટલે મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે જણાવ્યું કે: “પ્રેસીકયુશનના (કેસની સુનમણી) જણાવ્યા પ્રમાણે તો ખૂન આરોપીઓએ કરેલાનું પ્રથમ દર્શનીય માફ માનવું છે—તેથી આ કેસ સેરાન્સ કોર્ટના અધિકારનો હોવાથી તેમના તરફ કમીટ કરવા હુકમ

કરું છું.” આ હુકમ સાંભળી તમામ લોકો આનંદમાં આવી ગયા. અને કહેવા લાગ્યા કે ‘સેશન્સ જડજ સાહેબ આ લોકોને ગુનહેગાર માની ફાંસીની શિક્ષા કરશે, જેથી આવા દુષ્ટ માણસોને માટે તે લાયક ગણાયશે, અને ફરીથી આવું બચાવ કરી કૃત્ય બીજો કોઈ કરે નહિ, એ માટે તે ઘડા રૂપ થઈ પડશે’. સેશન્સની તારીખ બીજે જ દિવસે રાખી હતી. આરોપીઓ ઉપર તહોમતનામું રાખવામાં આવ્યું. તે પ્રમાણે આરોપીઓને સેશન્સ કોર્ટમાં રજુ કરવામાં આવ્યા. કમીટીંગ માજિસ્ટ્રેટ મી. દાનકરરાય પાસે જે જે પૂરાવો થયેલો તે નવેસર લેવામાં આવ્યો. તેમાં પ્રથમના જેટલી જ દફતરની નીકળી આવી. આ પ્રમાણે સેશન્સ કોર્ટના વિધિ પુરો થયો. આરોપીઓએ નીચેની (કોર્ટ) કે આ કોર્ટમાં બીલકુલ ગાતાના તરફથી બચાવ માટે તજવીજ કરી નહિ. તેમ જ તેમના તરફથી બીજા કોઈ ઇસમે આવી બચાવની પેરવી કરેલી નથી ! સેશન્સ જડજ મી. દીનશાહ માણેકજી, જાતે પારસી અને એમ-એ-એલ-એલ-બી. ની ડીગ્રીવાળા હોઈ પૂર્ણ વિદ્વાન, ન્યાયી, ગંભીર અને લોકપ્રિય હતા. જેથી કોઈ પણ બાબતનો ફેસલો તાત્કાલિક આપી દે, તેવા ઉતાવળીયા ન હતા. એ સ્વભાવાનુસાર તેઓએ આ કેસનો ફેસલો આપવાનો બીજે દિવસે મુસ્તવી રાખ્યો. અત્યાર સુધી લોકોના ટોળાં કચેરીમાં ઉભરાતાં ન હતાં. પરંતુ ફેસલાના દિવસે તો લોકો, ચૂકાદો સાંભળવા ઉત્સુક હોવાથી ઑફીસ ટાઇમે લગ્નરો માણસોની મેદની ત્યાં જામી ગઈ. અને અંદરે અંદર વાતો કરવા લાગ્યા કે, ‘ન્યાયાધીશ સાહેબ શા ચૂકાદો આપશે ! કદાચ ફાંસીની શિક્ષા થશે તો આરોપીઓ ખૂરા લવાશે મરશે !’ વળી કોઈ કહેવા લાગ્યા કે; અરે ! બાઈઓ ! આવા પૂરાવા ઉપરથી કંઈ ફાંસીની શિક્ષા થતી હશે. ! એ તો જનમદેશ નિકાલની સગ્ન કરશે. કારણ કે ન્યાયાધીશ સાહેબ ધણા દયાળુ છે. તેનો લાભ કદાચ આરોપીઓને મળે, એમ સંભવિત છે ! કેટલાક તો વળી એવી વાતો કરતા માલુમ પડતા કે; ‘આરોપીઓ નિર્દોષ થઈ છૂટી જશે ! કારણકે તેમણે તમામ વાતો સત્યપરાયણ

ચર્ધ ક્યુલ કરી છે અને નેઓએ ખૂન ક્યું નથી ' એમ કહેલું કથન પણ સત્ય માની છોડી દેવા હુકમ કરે, એ સંભવિત છે ! આવી એક બીજા સાથે ચર્ચા, બેગા થયેલા લોકો કરતા હતા. ન્યાયાધીશ સાહેબ તથા જ્યુરી, અંતે કેટલીક વાટાઘાટ થયા પછી એકમત થઈ ફેસલો લખી કાઢ્યો. આ વિધિ બનાબર દોઢ કલાકમાં પુરી થઈ. ત્યાં સુધી બેગા થયેલા લોકોની અધીરાઈ ફેસલો સાંભળવાની વધતી ગઈ. ફેસલો લખી રહ્યા કે તુરત ન્યાયાધીશ તથા જ્યુરી પોત પોતાના આમને આપી બેસી ગયા. બાદ આરોપીએને હાજર કરવા હુકમ થતાં તેઓને લાવી પિંજરામાં બંધા રાખ્યા. મી. બીહારીલાલ તથા મી. અકબરખાં પણ હરાવ સાંભળવા ત્યાં હાજર હતા જ. ન્યાયાધીશ સાહેબે પોતે જ, હરાવ વાંચવાનો શરૂ કર્યો. હરાવની વિગત વાંચી બનાવતા, તેમ તેમ લોકો પોતાના કાંત તે તરફ સતેજ રાખી કિસ્કતાથી સાંભળતા હતા. છેવટે ન્યાયાધીશ સાહેબે પોતે જ હરાવ વાંચવાનો શરૂ કર્યો. હરાવમાં લખેલો ત્રીજો પ્રમાણેનો હુકમ સંભળાવી દીધો કે : " નં. ૧ નો આરોપી મી. મહેડન્નિપાના ખૂનનો તકસીગવાન હતો હોવાથી અને તેણે ભયંકર રીતે તેનું ખૂન કર્યાનું (ઝેરથી મોત થયું છતાં પણ વિપર પણ છરો ચલાવેલો) સાબીત થવાથી, તેને મોતની શિક્ષા કગવામાં આવે છે. નં. ૨ નો આરોપી પણ તેમા સંકળ મદદગાર પ્રથમથી સામેલ હોવાનું જણાય છે જેથી તેને પણ મોતની શિક્ષા કગવામાં આવે છે. જ્યુરીએ દયાની લાગણી બતાવી દેશનિકાલની સજા કરવા બંને જણ માટે બલામણ અને કરેલી. પરંતુ આવા પ્રશ્નર ગુનેગારને મંજાપ જેવા શરેખમાં છોડ્યા ખૂન કનાને માટે દયા લાવવી એ માગ હેદાના દાણે ન્યાયવર્ક નહિ હોવાથી તે બલાપણુ મેં સ્વીકારી નથી. મદમાલમાં આ ઝેરવાળું પરીકું છે તેનો નાશ કરવો તા ૮-૪-૯૧ "

હરાવ ખુલ્લી માર્ગમાં
આજેજ આરોપીએને
વાંચી સમજાવ્યો છે.

}

(સહી) ડી. એમ. શેઠ
સેશન્સ જજ

જ્યાં આ પ્રમાણેના હુકમ વાંચી બતાવ્યો, કે આરોપીઓએ ખુદાને યાદ કર્યા અને બોલ્યા કે: “અમને ઇન્સાફ બરાબર મળ્યો નથી.” જો કે અમે આ ખૂન સંબંધી માહિતી ધરાવીએ છીએ. પરંતુ અમેને આ ખૂનના ખૂની તરીકે ઠરાવવામાં આવ્યા તે હડહટતો ઝેર ઇન્સાફ થયો છે ! વળી ખરેખર ન્યાય અહીં છણાયો છે.” આ સામળી ન્યાયાધીશ સાહેબે શાંતપણે જવાબ આપ્યો કે: “ તમે કાયદા પ્રમાણે ગુન્હેગાર સાબીત થાવ છો. કારણ કે તમામ વાંતો તમેએ જવાબમાં કબુલ કરી છે. ફક્ત ખૂન કર્યાનો ઇન્કાર કરો છો. તથા મદત્વનો પૂરાવો ઝેર સંબંધી અને ફોટાની નકલ તમારા વિરુદ્ધ મળી આવી છે તેના પ્રતિકારમાં તમે તમારો બચાવ ‘પૂરાવાના કાયદા પ્રમાણે’ કંઈપણ કર્યો નથી. ફક્ત એક પ્રતિજ્ઞાનું બહાનું આગળ લાવો છો, એ વાત કોર્ટને ‘ કાયદેસર માનવા કાયદાથી પ્રતિબંધ છે.’ જેથી તમે ખૂની નહિ હો તો પણ ‘કાયદાના પંજામાં’ સપડાયા છો. બદલે હું પણ ‘કાયદાનું દધિયાર’ બનેલો છું. જેથી જરૂરી તથા મેં ‘ કાયદા સંબંધી ’ વાટાઘાટ કરી અંતે ખૂનના ગુન્હેગાર તમેને ઠરાવેલા છે. એ ન્યાય, કેટલીક દકીકત તથા ‘ કાયદાની પ્રચલિત રૂઠી’ પ્રમાણે બરાબર છે. એમ હું અત્યારે ન્યાયાલય ઉપર બેસી ફરીથી કબુલ કરું છું. ”

તમામ લોકો જે સાંભળવા કિત્તુક હતા, તેમણે તે સાંભળ્યું. એટલે કેટલાક આરોપીઓની દયા ખાતા, તો કેટલાક આ શિક્ષાથી સતોષ પામતા. વળી કેટલાક શિક્ષાનો હુકમ કડક છે એમ બોલતા, તો કોઈ આરોપીઓની હકીકત સત્ય છે એમ કહેતા. આ પ્રમાણે વિધ વિધ પ્રકારના અભિપ્રાયો કહેતા કહેતા, અને મી. બીલારીલાલની પ્રશંસા કરતા કરતા પોત પોતાના ગૃહ તરફ ચાલ્યા ગયા. મી. બીલારીલાલે, મી. અકબરખાને એક બાબુએ લઈ જઈ કહ્યું કે “ આ મારી છેલ્લી કટારી ! કેવી પાર પડી ! અંતે આ આરોપીઓ ખૂની તરીકે સાબીત થયા, અને મારા ઉપનું ‘ નિષ્ફળતાનું કાળું કલંક પણ દૂર થયું ! ” મી. અકબરખાં

તો આ ફેંસલો સાંભળી દિગ્મુદ થઈ ગયા હતા. વળી વિચારમાં ઉંડા ઉતરી પડેલા હતા. જ્યારે મી. ખીહારીલાલે એક બાળુએ તેઓને લઈ જઈ ઉપર મુજબ કહ્યું, ત્યારે જ બાળુ નિદ્રામાંથી જાગૃત થયા હોય તેવી તેમની ભયભીત સ્થિતિ થઈ. તેઓએ મી. ખીહારીલાલની હકીકત સાંભળી દયાપૂર્ણ લાગણીથી આરોપીઓ માટે દયા ખાતા હોય તેવી દબથી જણાવ્યું કે: “ સાહેબ ! હજી પણ આરોપીઓ ખૂની હોય એમ માફ અંતઃકરણ કમુલ કરતું નથી. કારણ કે તેઓની આજ સુધીની કોર્ટમાં દિનમતભરી વર્તણૂંક, તથા કહેલી ગંભીર અવાજ સાચી હકીકત—તેમના લાલમાં મને દોરી જાય છે ! ખીચારાઓએ સત્ય કથન કર્યું હશે છતાં તે કાયદાના માતખર લથિયા-રથી’ માર્યું ગયું છે ! આરોપીઓ સત્ય હકીકત કોર્ટમાં જાહેર કરે તોય આવી દશા ‘ કાયદાની કારી કલમો ’ થી થાય છે, એ પણ મને અનુભવમાં આજે નવું શિખવાનું મળ્યું ! ” આ હકીકતનો ખુલાસો કરવા મી. ખીહારીલાલે કહ્યું કે: “ આરોપીઓ ખૂની ના હોય અને ખીજે એ સિવાયનો ઇસમ ખૂની હોય છતાં મેં તમોને પ્રથમ કહ્યું હતું તેવી રીતે જરૂર આજ સુધીમાં આ દરાવ વંચાતાં સુધીમાં જાજર થયો હોત. પણ તેવું બન્યું નથી, તે ઉપરથી માફ અનુમાન હવે ચોક્કસ થયું છે, કે આરોપીઓ જ ખૂની છે. ” આ કથનથી મી. અકબરખાને કંઈક વ્યાજખી લાગ્યું. તો પણ છેવટે બોલ્યા કે: “ હશે ! ગમે તે હોય, પણ માફ મન કમુલ કરતું નથી ! ” આ પ્રમાણે વાતચીત પડી તેઓએ પોતાની ઓફીસ તરફ પ્રયાણ કર્યું. આ સંવળી ધામધુમ ફક્ત ચાર કલાકમાં પુરી થઈ. ઓફીસનો ટાઈમ પુરો થવાથી ઓફીસ પણ સૂન્યકાર બની ગઈ.

હવે છાપાંવાળાઓને તો પૂછવું જ શું ! જોયતા લાખા લાખા લીકાકા કાલમો ભરવા મળી રહ્યા ! તેઓએ પોત પોતાનાં છાપાંમાં નીચે પ્રમાણે મતલબની જાહેરાત છાપી કાઢી:—

“ મીસ મહેશ્વરિસાના ખૂનના, મી. ખીલારીલાલ જે બહાદુર ડિટે-
ક્ટીવ છે તેઓએ અથાગ શ્રમ કરી, અતે ગુન્હેગારો-કાળુમીયાં તથા
મહમદખાન નામના ઇસમેને શોધી કાઢ્યા છે. ન્યાયની કોર્ટમાં ગુન્હેગા-
રોને ફાંસીની શિક્ષા પણ થઈ ચૂકી છે. ફાંસી દેવાની તારીખ કારોબારી
ખાતા તરફથી ૨૭-૪-૯૧ ની રાખવામાં આવી છે, અને તે સંદર્ભ
જેલમાં જ દેવામાં આવશે. ”

પ્રકરણ ૧૯ મું

ખૂનીનો એકરાર !

પ્રિય વાંચક ! આ પ્રકરણનું લખાણ છેલ્લું તારા હાથમાં વાંચવામાં આવે છે. તેમાં હવે આ વાર્તાના નાયક ‘ખૂની’ તથા ‘મી. બીહારીલાલ ડિટેક્ટીવ’ ની બહાદુરી સંપૂર્ણ થાય છે. જ્યોતી તેઓના માટે આ પ્રકરણ વાંચ્યા પછી જે અભિપ્રાય આપવો ઘટે તે આપજો !

તારીખ ૨૭-૪-૯૧ નો દિવસ કાળુમીયાં તથા મહમદખાનની જીંદગી માટે છેલ્લો ગણાય છે. તે દિવસે સેન્ટ્રલ જેલના કમ્પાઉન્ડમાં લોકોની ઠઠ જામી છે. કેટલાક અમલદારો પોતાના ટ્રેશમાં હાજર છે, તેમાં કેટલાક હથિયાર બંધ છે. અમલદારોમાં મુખ્યત્વે સેશન્સ જડજ મે. વેડસન સા. જેલ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ, સીવીલ સર્જન, મી. બીહારીલાલ, મી. અકબરખાં, તથા કેટલાક પોલીસ સબ-ઇન્સ્પેક્ટરો છે. લોકોમાં સરદારખાં તથા આબાસખાં પણ દિલેલા છે. ફાંસી દેવાનો ટાઇમ સવાનના આઠ વાગે હતો, એટલે ગુનેગારોને બરાબર સાત વાગે ફાંસીની જગ્યાએ હાજર રાખ્યા હતા. જ્યાં પોણાઆઠ થયા કે ન્યાયાધીશ સેશન્સ જડજ સાહેબે, ફાંસી દેવાના માંચડા ઉપર આરો-

પીએને ચઢાવી દેવા હુકમ કર્યો. એટલે આરોપીએને માંચડા ઉપર ચઢાવી ઉભા રાખવામાં આવ્યા. આ વખતે મી. ખીહારીલાલ, આરોપીઓ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે: “ તમે હવે છેવટની મોતની તૈયારીમાં મુકાયલા છો, માટે હજુ પણ તમે ખૂની ના હો તો ખીજો કોણ છે ? ને ક્યાં છે ? તેનો ખુલાસો તમારી જીંદગીના બચાવ માટે યોગ્ય લાગે તો કરો અને તમે જ ખૂનો હો તે હવે સ્પષ્ટ કબુલત, આ મોતની અણી ઉપર હોવાથી દરશો તો ખુદાને ત્યાં કંઈક ઝોછા ગુનહેગાર દરશો. એ ન્યાયે પણ કહી દો ? ” આ પ્રશ્નના જવાબમાં બન્નેની જીંદગી બચે યા નય, તેની દરકાર કર્યા વગર તેઓએ સ્પષ્ટ જણાવી દીધું કે: “ મી. ખીહારીલાલ ! અમને આ મોતના ડર કરતાં, અમારી પ્રિજાનો ભંગ થવાનો વધારે ડર છે ! જેથી અમે નામ કે પતો કહેવાના નથી જ. હજુ પણ આ તમામ લોકોની મેદની વચ્ચે પોદાર કરી જાહેર કરીએ છીએ કે અમે ખૂની નથી અને કોર્ટમાં સત્ય કહીકતો જાહેર કંવચી, ‘ કાયદો ’ કેવી રીતે સપડાવે છે એનો પ્રત્યક્ષ નમુનો આ અમારી ચચેલી સ્થિતિ છે ! ” આ જવાબથી મી. ખીહારીલાલ પાછા લઈ અમલદારો સાથે જઈને ઉભા. પછી સેશન્સ જજે આરોપીએને કહ્યું કે: “ તમારે કંઈ ઇચ્છા છે ? હોય તો આ શિક્ષા પૂર્વે જણાવો ? ” બન્ને આરોપીઓએ જવાબ આપ્યો કે: “ હવે મોતની જ ઇચ્છા છે. અમારાં આજ સુધીનાં કરેલાં કર્મના ફળ તરીકે આ શિક્ષાને જ અમે પાત્ર છીએ ” આ જવાબ મળ્યા પછી સેશન્સ જજે દરેક આરોપીઓના ગળે રેશમની દોરી નાખવા હુકમ કર્યો; તે પ્રમાણે દોરી નાખવામાં આવી. બાદ મજુરોને માંચડા ઉપરનું પાટીયું. જે ઉપર આરોપીએને ઉભા રાખેલા હતા, તે ખસેડી લેવા કહ્યું. આ વખતે બનાબર આઠમાં એ મીનીટ ઝોછી હતી.

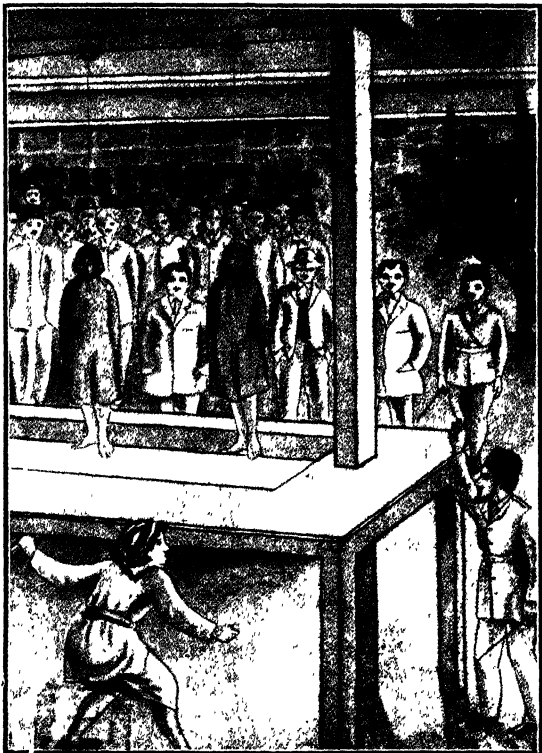
ન્યાં મજુરોએ નીચેનું પાટીયું ખસેડી લેતા લાથ લાગ્યા કે એકદમ ‘એક વ્યક્તિ’ દારૂના માંચડા આગળ આવી

મળુરોને પાટીયું લેતાં અટકાવતાં બોલી કે: “સખૂર કરો ? આ ખૂનીઓ નથી, પરંતુ સ્વર્ગના ક્રિસ્તાઓ છે ! જેથી મહાન અપરાધ થશે ! એ બન્ને ખૂની નથી, પણ ‘હું જ’ ખૂની છું !” આ ઘટના જોતાં બંરાબર તમામ હાજર રહેલા લોકો, અમલદારો, તથા મળુરો અજ્ઞ-યજ્ઞ થઈ ગયા. તેમાં વળી મી. બીહારીલાલના આશ્ચર્યનો તો પાર જ ના રહ્યો. તેઓ તુરંત એ વ્યક્તિ આગળ આવી કહેવા લાગ્યા કે: “અરે ! એ ખાંડો છે કે શું ?” ના ના હું ગાંડો નથી પરંતુ મીસ મહેન્દ્રિસાને ખૂની છું એવો જવાબ મોટા પહારી સ્વરથી એ વ્યક્તિએ આપ્યો આથી હાજર રહેલા તમામ લોકોનાં રોમાંચ ખડાં થઈ ગયા. સેશન્સ જડજ આ બનાવ જોયાથી આ વ્યક્તિની પાસે આવી ઉભા. તેઓએ પણ આ વ્યક્તિને જોઈ પ્રશ્ન કર્યો કે: “અરે ! તમે આ શું કરો છો ? તમે કોણ છો ! તેનું જ્ઞાન છે. ” તેવો જ એ વ્યક્તિએ પ્રતિધોષ કર્યો ! ‘હું ખૂનની શિક્ષા ભોગવવા હાજર થયો છું.’

“હું એક પોલીસ અમલદાર અને અકબરખાંના નામથી છૂપાઈ રહેલા ! મીસ મહેન્દ્રિસાને ખૂની છું !” સેશન્સ જડજ—“તમે ખૂની હોવાનો તમારી પાસે શું પૂરાવો છે ?”

અકબરખાં—“પૂરાવામાં આ ગૃમ થયેલા નોંધપોથી, તપાસના મી. બીહારીલાલે બનાવેલા કાગળો, અને આ છરો કે જેનાથી એ ‘દેવી !’ ના ગળામાંથી રક્તધાર વહન થયેલી હતી ! તદુપરાંત આ છરાએ એક નિર્દોષ ‘રાંટા માણસ’ નું રક્તપાન કરી તેનો પશુ જીવ લીધો છે. ”

આમ કહી આ ત્રણે વસ્તુઓ પોતાના દેશ નીચે છૂપાવી રાખેલી એક પછી એક બહાર કાઢી અકબરખાંએ સેશન્સ જડજ પાસે મૂકી દીધી. આ ત્રણે વસ્તુ જોતાં બરાબર મી. બીહારીલાલે સેશન્સ જડજને વિનંતી કરી કે: “હાલના બન્ને આરોપીઓને ફાંસી દેવાની આજ સાંજ સુધી મુક્તવી રાખો ! અને આ અકબરખાંની હકીકત જો, જે અક્ષરે અક્ષર કહે તેટલી લખી લ્યો ? વળી જે હકીકત

“સપૂર ! એ ખુતીયા નથી પણ સ્વર્ગના ફીરનારો છે ! જેથી મહાન
અપરાધ થશે.” (જુઓ પૃ. ૧૬૦)

લખાવે તે ખરી છે કે કેમ ? અને ખૂની તરીકે હોવાનું કયુલ કરે છે, એ વિગેરેનો ખુલાસો બંધબેસતો છે કે કેમ ? એનો નિર્ણય થયા પછીથી આપ તેને ફાંસી દેજો ? ” આ વિનંતી તેઓ સાહેબને પણ બરાબર લાગી. એટલે કન્ફેશનનું ફોર્મ, (આરોપીની કયુલન લખી લેવાનો છપાત ટરેલો નમુનો) ખટીયા, તથા હોદ્દર મંગાવ્યાં. તે આવ્યાં એટલે અ-કબરખાને સામા ઉભા રાખી. રાજ ખુશી તથા સ્વસંતોષથી લટકત પોતાની મેળે લખાવે છે કે કેમ ? એ સંબંધી સવાલો પૂછી લીધા. તેમીં અકબરખાએ ‘ હકાર ’ નો જવાબ આપ્યો. બાદ નીચે પ્રમાણેનો એકરાર (કયુલત) તેણે લખાવવા માંડ્યો, તે સેશન્સ ઘડબ સાહેબે લખવા માંડ્યો.

“ માઈ મૂળ નામ અલાઉદ્દીન કમરુદ્દીન છે. હાલ નામ અકબરખાં છે. અકબરખાં નામ રાખવાનું કારણ મરનાર દેવીએ મારા મુખાઠમાં આવ્યા પછી મને એવું કહ્યું કે : ‘ મુખાઠમાં આવ્યા છો એટલે તમે તમારું અલાઉદ્દીન નામ ફેરવી કોઈ સાઈ ઉપનામ ધરાવો. કારણ કે એ નામનો હસમ એક ખૂની તરીકે મુસલમાની રાજ્ય વખતે હતો એવું ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે. તેવું નામ તમારું હોય એ મને ઠીક લાગતું નથી. માટે મુસલમાની રાજ્ય વખતે ‘ અકબરખાન ’ નામનો રાજા ઉત્તમ લેખાતો હતો. તે નામ રાખો તો અતિ પ્રિય થઈ પડે તેવું છે. આ કારણે મારું નામ મુખાઠ આવ્યા પછી થોડા જ ટાઇમમાં એ દેવીના આગ્રહને સ્નેહના કારણે વધ થઈ મેં માઈ નામ બદલી અકબરખાં નામ ધારણ કર્યું. તો પણ આખરે આ ભયંકર કૃત્ય કરી મેં અલાઉદ્દીન ખૂનીનું જ નામ દીધાવ્યું છે ! હું મહેમદાવાદનો સ્વીકાર હોઈ ખાનદાન કુટુંબનો છું. પણ કાળે કરી પૈસાની તંગી હોઈ છેક મરીખી અવસ્થામાં હું આવી પડ્યો. વિદ્યાભ્યાસ કરવા માટે માઈ મન ધણું આતુર હતું, પરંતુ આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાથી સાવ લાચાર હતો. છેવટે કંઈ આશ્રય મળે તો ઠીક એવા તપાસમાં હતો. તેવામાં મુસ્લિમ ઇસ્લામી બોર્ડિંગ સ્કે. ૧૧

કે જે સરદાર જાદરઅલીના બંગલા પાસે આવેલી છે. તે બોર્ડિંગમાં ઇસ્લામી ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને મફત રાખી ભણાવવા તજવીજ થતી હતી, એમ જાણવામાં આવ્યાથી હું સુરત ગયો. ત્યાં મને ઇચ્છિત આશ્રય મળ્યો, એટલે ત્યાંની જ લાઇસ્કુલમાં ઇંગ્લીષ ભાષાનું જ્ઞાન લેવાનું શરૂ કર્યું; છેવટે મેટ્રીક સુધી ગયો. મેટ્રીક ક્લાસમાં ત્યારે હું ભણતો હતો ત્યારે એ સૌંદર્યની દેવી ! સ્વર્ગની દુર્વશી ! ‘મીસ મહેશ્વરિસા-સરદાર જાદરઅલીની દીકરી, મારી સહાધ્યાયી હોવાથી સાધારણ વાતચીત ઉપરથી મારી તેની સાથે ઓળખાણ થઈ. ત્યાર બાદ થોડા દિવસમાં એક બીજા પ્રત્યે અમે ‘સ્નેહ’ કરતાં શીખ્યાં. એ ‘સ્નેહ’ ધીમે ધીમે વધતો ગયો. તે એટલે દરજ્જે સુધી કે તેણે મને વચન આપ્યું : ‘લગ્ન માટે લગ્ન થયું નથી. જેથી જે મને મારા પિતા લગ્ન સંબંધી સંમતિ પૂછશે તો હું તમારું નામ ઇશારામાં જણાવી દઈશ, એટલે આપણે ‘લગ્નગ્રંથી’ થી જોડાઈ શું.’

આ આશાથી તેની સાથે હું વધારે પ્રેમમાં જોડાયો. સ્વપ્નમાં પણ, તે ‘સુતિમંત’ આવી ખડી થતી. મહેશ્વરિસા મેટ્રીકમાં પાસ થવાથી અને સુરતમાં આગળ શિક્ષણ લેવાનું સાધન નહિ હોવાથી બીજે ઠેકાણે તેને તે માટે જવાની ફરજ પડી. મીસ મહેશ્વરિસા મુંબાઈમાં પોતાના મામા આબાસખાને ત્યાં વધુ શિક્ષણ લેવા સારું રહેવા ગઈ. જતી વખતે મને મુંબાઈનો પતો આપી ગયેલી હતી. મારે મુંબાઈ રહેવાનું સાધન નહિ હોવાથી હું વિચારમાં પડ્યો કે મારે હવે શું કરવું ! મીસ મહેશ્વરિસાના વિયોગમાં કંઈ કામ સુઝયું નહિ. આખરે માઈ મન મહેશ્વરિસાની પાછળ દોડયું, અને તે પ્રમાણે હું મુંબાઈ આવી ગ્રાંટરોડ ઉપરની ઇસ્લામી હોટલમાં ઉતર્યો. ત્યાં રહી તપાસ કરતાં કંઈ શિક્ષણનો આશ્રય મળ્યો નહિ. એટલે હવે મુંબાઈમાં જ નોકરીની શોધ કરી ગુજરાન કરવા ધાર્યું. કારણ કે મીસ મહેશ્વરિસાના ‘સ્નેહ’ નો લાભ મળી શકે. પછી તજવીજ કરતાં એક હોટલ

નજીક દવાખાનું હતું, તેમાં કમ્પાઉન્ડર તરીકે મારા ઉપનામ અક-
 યરખાંના નામથી માસિક રૂ. ૨૫) પચીશના પગારથી જોડાયો. એ
 નોકરીમાં સારી સારી દવાનો તથા અનેક પ્રકારના ઝેરનો અનુભવ
 મળ્યો. વળી મીસ મહેશ્વરિનિસાના બંગલાની ત્યાંથી નજીક હોવાથી તેનાં કાયમ
 દર્શન થતાં. આ નોકરીના અંગે એક વખત ‘તેજા’ નો ઉપયોગ
 કરતાં મારી જમણી બાજુની આંખને તે લાગવાથી કુટી ગઈ. જેથી
 દવાખાનાની નોકરી ત્રણ વર્ષ કરી મને છોડવાની ફરજ પડી. ત્યાર
 બાદ વળી નોકરી નજીકમાં મળે તેવી તબીબની શોધમાં રહ્યો. એક
 મહિને મી. બીલારીલાલે આશ્રય આપી તેમના જોડીદાર તરીકે મારી
 ગરીબીના દયાના કારણે મને રાખી લીધો. પછી આ નોકરી કરવા લાગ્યો.
 આ તરફ મીસ મહેશ્વરિનિસાએ પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારી એક
 ‘સદગુણની સાક્ષાત ‘પ્રતિમા’ બનવા લાગી. તેણે ઈંટરમીડિયેટ સુધી
 પરિક્ષાઓ પસાર કરી. તે બાદ તેનું લગ્ન મારી સાથે નહિ થતાં,
 તેના પિતાએ આ બહા સરદારખાં સાથે કર્યા. આથી હું નિરાશ થયોઃ
 ને એક પ્રકારનો હૃદયમાં કારી જખમ લાગ્યો હોય તેવી મારી સ્થિતિ
 થઈ ! એ લગ્ન પછી પણ મને કોઈ કોઈ વખત મળી શિખામણ દેતી
 હતી કે ‘હવે તમે મને ભૂલી જાઓ !’ ખુદાની મને તમારી સાથે જોડા
 વાની અનિચ્છા થતાં બીજું યોગ્ય પાત્ર મને મળી આવવાથી માફ તેમની
 સાથે લગ્ન થઈ ચૂક્યું છે એટલે હવે તમારા તરફ દૃષ્ટિપાત કરવો તે પણ
 હું પાપ સમજું છું.’ આ શબ્દોએ મને એક પ્રકારે સ્નેહના બદલે
 ધર્પા ઉત્તમ કરાવી. એટલું જ નહિ પણ મારા પાપમય હૃદયથી તેની
 ઉપર એવી શંકા લાવવા લાગ્યો કે : ‘જાણી જોઈને આ સ્ત્રીએ મને
 ફગો દઈ બીજાની સાથે લગ્નથી જોડાઈ છે.’ આ શંકાએ ધીમે ધીમે
 મોટું રૂપ પકડ્યું. પછી હું પણ તેના ત્યાં (સરદારખાંના ઘેર) સ્નેહી
 તરીકેનો ડોળ રાખી, સરદારખાંની ગેરલાજરીમાં ત્યાં જવા લાગ્યો.
 અને મેં તેને જણાવ્યું કે : “વિકારી દૃષ્ટિ તણ, હવે હું એક પવિત્ર
 સ્નેહી તરીકે તારી સાથે સંબંધ રાખવા માણું છું.’ આ વાતથી તે

આનંદ પામી; આવી રીતે પ્રાસંગિક પૂનર્જન્મ અમારા વચ્ચે થયો ગણાયો. તો પણ હું તો સરદારખાંની ગઢીકથી તેની હાજરીમાં કોઈ વખત ગયો જ નથી. અને તેણે મને જોયો પણ નથી. આ પ્રમાણે દિવસો હું ગુન્નરવા લાગ્યો. એક તરફ છૂપી પોલીસની નોકરી એટલે સમાગમનો લાભ વિશેષ મળતો ગયો. આથી મારું ચિત્તવધુ ચક્રોળે ચઢ્યું. કંઈ કામ કરું તો તેમાં ઘણી ભૂલો થતી, ઉંચ બરાબર આવે નહિ. કોઈ પણ પ્રકારના કામમાં ચિત્ત જોડાય નહિ; તથા ખાવાનું પણ ભાવે નહિ. આમ તમામ બાબતો નિરસ જણાવા લાગી. એ બધુંય એક મહેરુનિસાની મૂર્તિ જીવતી જાગતી વાદિતનું ત્યાં છે, અને મને મળી નહિ, એ કારણે જ થયું. એક દિવસ કંટાળીને મેં એક પત્ર પણ એવો તેની ઉપર લખી દાઢ્યો, કે તે પત્રથી જ આ મારી જીંદગીની ધૂળધાણી થવા બેઠી છે. મી. બીહારીલાલને તપાસમાં તે પત્ર મળી આવેલો છે. જે આ કેસના કાગળોમાં સામેલ છે તે જોવાથી ખાત્રી થશે. એ પત્ર મીસ મહેરુનિસાને મળ્યા પછી બીજે દિવસે તે મને રૂમરૂ મળી. અને મને ઉપદેશના શબ્દો કહી મારા અસ્થિર ચિત્તને શાન્ત કર્યું. આ ઉપદેશ સાંભળે ચારેક દિવસ થયા હશે, કે પુનઃ મારી સ્થિતિ પૂર્વવત્ થેલી બની. એટલે એ પત્રનો અમલ કરી નાંખવો એજ નિશ્ચય થયો. આ સંધિમાં આ બન્ને આરોપી, હું એમની ટાળીમાં છૂપી રીતે હોવાથી મારા દિલ્લોજન દોસ્ત બનેલા; તેમાં કાળુમીયાં મારા દાકાનો દિરેરો થતો હોવાથી મારા ફાટાની સાથે ચહેરો મળતો આવે એ સ્વાભાવિક છે. હવે પત્રનો અમલ-મીસ મહેરુનિસાનું ખૂન કરી કેવી રીતે કરવો એ સંબંધમાં આ જાની દોરતોની સલાહ લીધી. ત્યારે તેમની રીત મને પસંદ પડી નહિ. કારણ કે એ પ્રપંદેવી ! જીવતી છતાં આ હાથે તેની ઉપર છરો ચલાવવો એ બરાબર નહિ લાગ્યું. પછી મેંજ એક પ્રકારે બુદ્ધિ ચલાવી અને છેવટે એમ નક્કી કર્યું કે ‘ખાવાના પાનમાં વિષ-ઝેર આપવું’ એ નક્કી થયા બરાબર મારા દિલ્લોજન મિત્ર, કાળુમીયાને ‘શેકલ’ નામનું ઝેર લઈ આવવા સાર, ચતીરિઃ ઉપર આવેલી દુકાનમાં મોકલ્યો. એ નામનું ઝેર

મંગાવવાનું કારણ એજ હતું કે, તેની અસર શરીરમાં સપાટાબંધ પ્રસરે છે, એમ હું કમ્પાઉન્ડરની નોટરી કરતો હતો, ત્યારથી તે બજેલું. કાળુમીયાં જેર લઈ આવ્યો, તે મેં જોયું. પછી હું અને રાંટા માણસ 'કે જેને મેં ઘાનકી મિત્ર થઈ મારી નાંખ્યો છે તે,' એમ બંને મળી, જે બાળ પાનવાળાની દુકાનથી બનાવેલાં તૈયાર પાન લઈ સરદારખાંના મકાનમાં, તે બહાર ફરવા ગયા તે જોઈને, સપાટાબંધ ઉપર ગયા. આ વખતે મહેરજીસા લોટ ચાળતી હતી. અમેને જોઈ તેણે અમને યોગ્ય આસન ઉપર બેસાડ્યા, અને સમાચાર પૂછ્યા. મેં રાંટા માણસની ઓળખ એક ગરીબ માણસ તરીકે આપી મદદ તરીકે કંઈ પૈસા આપવા કહ્યું. તે ઉપરથી તે દયાની દેવીએ દશ રૂપિયાની એક નોટ રાંટા માણસને આપી દયા બતાવી. તેના બદલામાં મેં પેલું, કાળરૂપ-ઝેરવાળું પાન આપી સામો વિવેક બતાવ્યો ! તે પાન તેણે કિમંગથી ખાધું. અને અમેને બેસવાનું કહી તેણે રોટલીઓ વણવી શરૂ કરી. એ અરસામાં જેરની સંપૂર્ણ અસર થઈ એટલે તે ત્યાંજ કાળના મુખમાં સુતી ! વેલણ બખડતું બંધ થયું એટલે અમે બંને તે જોવા ગયા, તો તે મરણવશ માલુમ પડી ! પછી પેલા 'રાંટા માણસે' દશ રૂપિયાની એક નોટ તેણે આપેલી, તેના બદલામાં, એ દયાની દેવીના મુઠ્ઠા ઉપર અરે-ગળા ઉપર નિખર બની છરો ચલાવ્યો ! છરો ચલાવવાનું કારણ ફેન જેરનો પ્રયોગ ઢાંકી પાડી, પોલીસ અવળે રસ્તે દોરાય, તે હેતુથી રાંટા માણસે એ તર્કબુદ્ધિ ચલાવેલી ! એ અધમને પણ અનાયાસ છાંદગી ખોવાની મારા હાથે જ સજા થઈ, એ રીતે ભમંકર દૃત્યનો બદલો તેને આપોઆપ મળી ચૂક્યો ! મીસ મહેરજીસાનું મહદું જોઈ હું ભયભીત બની ગયો ! તેનો સ્તોહ ત્યાંજ ફરી યાદ આવ્યો ! એટલે હું રટી પડ્યો, મન વ્યાકુલ બની ગયું ! મેં કરેલા સાદસનો પરિણામીક વિચાર આવ્યો કે 'માઈ મોત હવે નજીક છે' ! એ બીકે હું ત્યાંજ સ્થંભી ઉભા રહ્યો ! જ્યારે રાંટા માણસે કહ્યું કે : 'નાસો, નહિ તો સરદારખાં આવી

પડશે ' એ શબ્દો સાંભળ્યા ત્યારે જ, મને મારો બચાવ કરવાનું યાદ આવવાથી, હું અને રાંટા માણસ સપાટાબંધ બેઠીકના માર્યા, નીચે ઉતરી જાહેર રસ્તા ઉપર આવતા રહ્યા. ત્યાં અમારા માટે બાડાની મોટર આ બન્ને જનીદોસ્તોએ તૈયાર રાખેલી, તેમાં બેસી અમે રવાના થઈ ગયા. તે જ રાત્રે મી. બીહારીલાલ ઉપર, એ ખૂનના સમાચાર આવ્યા. તે પણ મેં જાણ્યું. ત્યારબાદ આ ખૂનનો તપાસ કરવા મી. બીહારીલાલ જેવા બહાદુર ડિટેક્ટીવને સોંપવામાં આવ્યો. તેમના તપાસમાં મેં અનેક વખત તેઓને ધમકી આપેલી. તથા ઘણી બાબતોમાં હું તેમને નિષ્ફળ કરતો હતો. પ્રથમ શેકલ ઝેરનો પત્તા મેળવવા તેઓએ તપાસ શરૂ કર્યો. તેમાં ઇશ્વાલીમની દુકાને તેઓ ગયા; હું પણ મારી ટોળી સાથે મોટરમાં બેસી, તેમની પાછળ ગયો. ત્યાં તેઓને કંઈ તપાસ લાગ્યો નહિ, એવી મને ખબર પડી. પ્રથમની સરદારખાંની મુલાકાત વખતે તેઓ જોડીદાર તરીકે મને સાથે લઈ ગયા હતા. ત્યાં મેં મારા બચાવ માટે, પ્રથમ તો સરદારખાંના રહેવાના મકાનમાં ચોકસાઈથી નજર ફેરવી લીધી. કારણ કે મારો ફોટો, વખતે મહેરુનિ-સાએ રાખ્યો છે કે કેમ ! હોય તો પકડાવાની બ્લોક હતી; પરંતુ તે હોવાનું જણાયું નહિ. એટલે હું મી. બીહારીલાલની સાથે આવીને કામ કરવા રોકાયો. તેમાં કેટલાક કાગળપત્રોનું બંડલ મારા હાથમાં આવી ચઢ્યું. તે બંડલના દરેક કાગળો વાંચવા મંડ્યો. જેતાં જેતાં આબાસખાંના, અક્ષરવાળો કાગળ મારા હાથ લાગ્યો. તેમાંનું લખાણ આબેહુબ પ્રેમી તરીકેનું હોવાનું જણાયું. જેથી એ કાગળથી મી. બીહારીલાલ ભુલાવામાં પડે, તે ખાતર મેં ગુન્હાને લગતો હોઈ ખૂનીએ લખેલો છે એમ કહ્યું. છતાં મારી એ યુક્તિ નિષ્ફળ ગઈ, એમ જ્યારે તેઓએ તપાસ કર્યો ત્યારે જાણ્યું. પછી મી. બીહારીલાલ ઉપર રાંટા માણસના હાથે એક ધમકીનો કાગળ લખાવ્યો. તે કાગળ કાળુમીયાંને પોસ્ટમાં નાંખવા કહ્યું. તથા સૂચના કરી કે ' તમે તમારું નામ ઉસમાન જણાવી અન રજીસ્ટર કરજો, અને વાતચીત વખતે

તોતડા હોય એમ પોસ્ટ માસ્તરને બાન થાય એવું કરજો.' આ સૂચના પ્રમાણે કાળુમીયાંએ અનરજીસ્ટર કરી પત્રને પોસ્ટમાં નાંખી દીધો. એ કાગળ મી. બીહારીલાલને મળ્યો, તે પણ ડર્યા નહિ. ઉલટ એ કાગળ લખનારનો તપાસ કરવા તત્પર થયા, ને તુરત ગયા પણ ખરા. એ બધું હું પાસે જ હોવાથી જાણતો હતો. જેથી મેં થોડીવાર પછી તેઓને સલામી આપવા મારી ટોળીના માણસો સાથે મોટરમાં બેસી તેમની પાછળ જઈ નીકળ્યો. રસ્તામાં મી. બીહારીલાલ, પોસ્ટમાંથી પરત આવતાં સામા મળ્યા. એટલે મેં તિરસ્કારયુક્ત ઇસારો કર્યો. આથી ગુસ્સે થઈ તેઓએ પોતાની મોટર, અમારી મોટર પાછળ દોડાવી. પરંતુ અમે છટકી ગયા. આમ કરવાનું કારણ મારી આવી આવી વર્તણૂકથી, વખતે ડરીને તેઓ કેસનો તપાસ કરવો બંધ કરે, એજ ઉદ્દેશ હતો. ત્યારપછી વળી વાલકેશ્વર ભણી મળવા મેં કાગળમાં સૂચવેલું હતું. તે પણ મી. બીહારીલાલે માન્ય રાખી અને સુદ્ધાં સાથે લઈ જવાનું કહ્યું; એટલે મારે ના ઇલાજે કબુલ કરવું પડ્યું. અમે બંને એ પ્રમાણે લગભગ બે માસ સુધી તે તરફ ગયા. પરંતુ હું તેમની સાથે હોવાથી કાણુ મળે ! આખરે મેં એમનો દંઢ નિશ્ચય જોયો. જેથી એક દિવસ બંધાનું કાઢી તેમની સાથે ગયો નહિ. અને તે દિવસે મારી ટોળીના ચાર માણસોને જુદાજુદા શાહુકારી રૂંસમાં, હથિયાર છૂપાવેલાં રાખી, વાલકેશ્વરની જાડીમાં સાંજના ટાઇમે છૂપાઈ રહેવા સૂચવ્યું. મંકેત મુજબ તેઓ ત્યાં છૂપાઈ રહેલા. સાંજે મી. બીહારીલાલ જવાની તૈયારી કરતા હતા તે પહેલાં હમેશાં પોતાની રિવોલ્વર કારતુસોથી ભરી રાખતા, તે હું જાણતો હોવાથી તે દિવસે કારતુસોથી તે ખાલી કરી પાછી તેમના આવરકોટમાં મુકી દીધી. હું પણ તેઓ બહાર નીકળ્યા, કે પાછળ છૂપો છૂપો, સંતાતો, લપાતો, તેમની આગળ નીકળી જાડીમાં મારા દોસ્તોને જઈ મળ્યો. આ ટેકાણે હું ખુલાસો કરું છું, કે અમારી ટોળીમાં અગર આ ખૂનના કામે જ્યારે જ્યારે હું બહાર નીકળતો ત્યારે ત્યારે મારો રૂંસ જુદી જુદી સાઇટનો રાખેલો હતો, તે પહેરી લેતો હતો. અને રૂંસ

મારા દોસ્તોની પાસે જ રહેતો હતો. તેથી રીતે આ વખતે પણ તેઓ મારો દ્રેસ લાવેલા તે પહેરીને હું પણ મી. ખીહારીલાલની મુલાકાત કરવાની રાહ જોતો ત્યાં ઉભો રહ્યો. જ્યાં મી. ખીહારીલાલ આવ્યા, કે અમો પાંચે જણાએ તેઓને કપટ ભરેલી રીતે ઘેરી લીધા. મેં પહાડી સ્વરથી તેઓની ઝાટકણી કાઢી, અને ‘ હું ખૂની છું ’ એમ કહેતાં તેઓએ શિવાસ્થર કાઢી તો ખાલી નીકળી. આ ઠેકાણે મેં, આ કેસનો તપાસ નહિ કરવા તથા મારી પૂઠ નહિ પકડવા સખત ધમકી આપેલી, હું તેઓની પાસે જ હમેશ રહેતો હોવાથી, મેં ધાર્યું હોત તો તેઓનું પણ ખૂન કરત ! પરંતુ તેઓએ જ મને રોજ અપાવેલી, અને મારી બરદાસ નોકરીના અંગે હમેશ રાખતા, વળી જેમ તેમ કરી મારી નોકરી નિભાવી લેતા. એટલું જ નહિ પણ મીઠી નજરથી મારા તરફ જોતા હતા. એ બધા સદ્ગુણોને લઈ, આવું ખીજું અધમ કૃત્ય કરવા માંડ મન પાડું હતું. કેટલાક દિવસો પછી મે. વેડસન સા. અમારી ઓફીસમાં તપાસણી માટે આવવાના હતા. તે દિવસ મારા જાણવામાં આવ્યાથી મેં એક કાગળ મારી ટોળીના માણસ પાસે લખાવ્યો. તે કાગળ લખનાર ઇસમ સાથે મે. વેડસન સા. ના બંગલે તપાસણીના દિવસે મોકલી આપ્યો. અને એવી સૂચના કરેલી કે જ્યારે મે. વેડસન સા. અમારી ઓફીસ તરફ આવવા નીકળે, ત્યારપછી બંગલે, પટ્ટાવાળાના હાથમાં ‘જરૂરનો છે’ એમ કહી આપવો. તે પ્રમાણે તે કાગળ તેઓ સાહેબને અમારી ઓફીસમાં તપાસણી કરતા હતા ત્યારે તે મળ્યો. એ કાગળ મે. વેડસન સાહેબે તથા મી. ખીહારીલાલે વાંચ્યો. તેના મંત્રધી તેઓ બન્ને વાતચીત કરતા, તે હું હાજર હોવાથી સાંભળતો હતો. આખરે એ કાગળથી પણ મી. ખીહારીલાલે આવ્યો ખાંધો નહિ. ઉલટ કિત્તાફ વધતો હોવાનું માલુમ પડ્યું. ફરીથી મેં વિચાર કર્યો કે પુનઃ મોંઢામોંઢ સજ્જડ ધમકી આપવી. તે માટે હાલ શોધતાં ‘ મીસ માલતી ’ને ત્યાં અનાયાસે મી. ખીહારીલાલ સપડાયેલા, તે વખતે રૂબરૂ ધમકી આપી ચેતાવી દીધા કે, ‘ હવે તમારું ખૂન કરીશ.

માટે આ કેસનો તપાસ આગળ કરશે નહિ.' તે પહેલાં મીસ માલતીએ મુસા-
હીરા સારૂ મારી ટોળી સાથે તકરાર કરેલી, તેથી તેને અમેએ બાંધેલી.
તે સ્થિતિમાં- તેને મુકીને અમે ચાલી નીકળ્યા. આ બનાવ બન્યો તે
પહેલાં મારા વકાદાર મિત્ર મહમદખાનને, આબાસખાને ઘેર 'મેમાન
નરીકે જઈ મારો ફોટો કઢાવ્ય તેઓને ઘેર મીસ મહેરનિસાએ આપ્યો
હોય તો રખેને પકડાઈ જવાય ' જેથી ફોટાની તપાસ કરવા સૂચવેલું. તે
પ્રમાણે તેણે તપાસ કરી રાત્રે મીસ માલતીને ત્યાં મને કહ્યું કે: 'આબા-
સખાંના મકાનમાં નથી.' પછી સુરતમાં સરદાર જનકરઅલીને ત્યાં હોય
તો ત્યાં તપાસ કરવા સારૂ મહમદખાનને સુરત જવા તેજ રાત્રે કહેલું.
તે ઉપરથી સવારની ટ્રેનમાં તે ચાલ્યો ગયો. બન્ને ઠેકાણે મારો ફોટો
નથી એમ તપાસ કરતાં જણાયાથી કંઈક મને શાંતિ મળી. 'દસ્તાખી
ખોડંગ'માં, વિદ્યાર્થીઓ સાથે પડાવેલા ફોટાનું મને ભાન રહ્યું
ન હતું. તેની ખબર પડી હોત તો ત્યાંથી તે પણ ઉંચકી મંગાવવા
બૂલત નહિ. તો પણ આ કેસમાં પકડવા સારૂ મારા વિરુદ્ધ એ બહુ
ઉપયોગી લાગ્યો નથી. ફક્ત એક મેં સુરતમાં સ્વતંત્ર ફોટો પડાવેલો,
તેની એક પ્રત મીસ મહેરનિસા પાસે હતી: તેનો મને જ ભય હતો તે
ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તપાસ પછી દૂર થયો. હવે મને જણાય છે કે
મારો ફોટો જે એ દેવી પાસે હતો, તે તેણે લગ્ન થયા બાદ 'પત્ની
ધર્મ,' વિરુદ્ધ લાગવાથી નાશ કરી નાંખેલો હોયો. જોઈએ ! મારી
પાસે જે ફોટો હતો, તે મેં આ ખૂન કર્યા પછી નાશ કરી નાંખ્યો
છે. જ્યારે મી. બીહારીલાલ ફરી સરદારખાંની મુલાકાત લેવા એકલા
ગયા ત્યારે મને વહેમ પડેલો, એટલે હું પણ મારી ટોળીના માણસોને
લઈ મોટરમાં બેસી સરદારખાંના મકાન આગળ આવી પહોંચ્યો.
મી. બીહારીલાલ અંદર શું કામ કરે છે, તે જણાતું નહિ હોવાથી
હું છૂપી રીતે દાદર ઉપર જુદા ટ્રેસમાં ચઢી સાંભળવા લાગ્યો.
ત્યાં તેઓને જે વસ્તુ લાથ લાગી તેથી હું બચબીત બન્યો ! ને શુદ્ધ
નહિ રહેવાથી મેં તાણીને સાદ કાઢી કહ્યું કે: 'હા ! ખૂની પણ અત્યારે

આ સરદારખાંના ગૃહમાં જ છે. આ શબ્દો બોલ્યો તો ખરો, પરંતુ બીજી જ પળે વિચાર થયો કે મેં આ સાહસ કર્યું છે, તે મને અહીંજ પકડાવશે. જેથી સપાટાબંધ નીચે ઉતરી મોટરમાં બેઠો. મી. બીહારીલાલને દાદર ઉપરથી નીચે ઉતરી આવેલા જોયા. તેઓને જોતા બરાબર ‘મોટર’ જોસભેર હાંપી મુઠ્ઠી. મોટર દોડાવતી વખતે હું ધમકી તરીકે ‘સલામ’ના શબ્દો બોલ્યો. આટલું થયા છતાં પણ મારો પીછો તેઓએ મુક્યો નહિ. હું તેમની બહાદુરી જોઈ મારા અંતઃકરણથી તો ધન્યવાદ જ આપ્યા કરતો હતો. એક દિવસ પેલો ‘રાંટો માણસ’ રાત્રે મારી પાસે મહમદખાનના હાથનો કાગળ લઈ, આ કેસના બદલામાં મને મદદ કરેલી તેના મહેનતાણુની રકમ અમારી ટાળીને હું આપતો, એટલે તેની બાકી રહેલી રકમની ઉધરાણી કરવા સાફ તે આવેલો. રાતનો સમય હોવાથી અમારી ઓફીસનો દરવાજો બંધ હતો. પરંતુ હું અનાયાસે બહાર નીકળવાથી તેનો ભેટો થયો. એટલે પેલો કાગળ તેણે મને બતાવ્યો. તે વાંચી મેં કહ્યું કે: ‘કાલે આપીશ તથા મહમદખાનને હું મળીશ.’ તો પણ તે જકડી માણસે માન્યું નહિ. ઉલટ મારી સાથે તકરાર કરી મને ધમકી આપી, કે હું આ કેસની તમામ હકીકત મી. બીહારીલાલને કહીશ. જ્યાં આ ધમકી આપી કે હું ભયગ્રસ્ત થઈ ક્રોધાવેશમાં આવી ગયો. પછી અંદર જઈ આ કાગળપ છરો લઈ બહાર આવ્યો. મને જોઈ ફરીથી તેણે પૂછ્યું. કેમ પૈસા લાવ્યા કે નહિ? અત્યારે નહિ આપો તો સવાર થનાં તમારી કમબખ્તી થઈ સમજજો. આ સાંભળનાં કંઈક શાંત પડેલું મગજ પુનઃ ક્રોધથી ઉભર્યું અને ‘હા લાવ્યો છું’ કહી આ અત્યારે મોજુદ છે તે જ છરો તેના પેટમાં ખોસી દીધો તથા મોંઢું દાબી દીધું. જ્યારે તેનો આત્મા સ્વર્ગે સીધાવ્યો ત્યારે જ છરો કાઢ્યો, ને મોંઢા ઉપરથી હાથ ઉઠાવી દીધો. પેલો મહમદખાનનો લખેલો કાગળ, તેના ખિસ્સામાં પાકીટ હતું તેમાં મુઠ્ઠી દીધો; કે જેથી મહેરનિસાના ખૂનીએ જ આ કૃત્ય કરેલું છે એમ મી. બીહારીલાલને ભાન થાય. તથા તેઓ ડરે, કે આ

રાંટા માણસની જે સ્થિતિ થઇ, તે જ સ્થિતિ મારી થાય એમ સમજે-
એ હેતુથી લાસ ઓફીસના દરવાજા આગળ જ મેં મુકી દીધી. ત્યાર
પછીની વિધિ મી. બીહારીલાલ જાણે છે. મહમદખાનની શોધ
કરી પકડવા મી. બીહારીલાલે પ્રયાશ કર્યો. પરંતુ એ મહમદખાન
તથા કાળુમીયાં શી રીતે મળી આવ્યા. તેની દરેકને ખબર પડેલી
છે. એ બે જણ સાથે એકંદર પાંચ માણસોને મી. બીહારીલાલે અટકમાં
ઝાપ્તી, તપાસ માટે અમારી ઓફીસમાં લાવ્યા. જમવાના ટાઇમે મને
દેખરેખ રાખવાનું કહી મી. બીહારીલાલ જમવા ગયા, ત્યારે આ તકનો
લાભ લઇ પાંચે જણને મારા દિક્ષોજીન મિત્ર તથા એક જ બાપથી
હિત્ત થયેલા છીએ એમ સમજાવી, માફ નામ અને પત્તા આ ખૂન
સંબંધી તથા રાંટા માણસના ખૂન સંબંધી, તપાસમાં નહિ કહેવા
પ્રતિજ્ઞા લેવરાવી. તેઓએ જ્યારે પ્રતિજ્ઞા લઇ મને નિર્ભય કર્યો ત્યારે જ
મારો આત્મા સંતોષ પામ્યો. એટલું જ નહિ પણ તેઓ પૈકી આ
બે જણ મોતની આણી ઉપર હોવા છતાં પ્રતિજ્ઞા પાળી છે. ત્યારપછી મેં
કેસ ડાયરી તથા તપાસના કાગળો ગૂમ કરી, મારી ટૂંકમાં મેં
છૂપાવી રાખેલા, તે દાલ રજુ કર્યા છે. કેસ ડાયરી ગૂમ કરી, એ
સંધિમાં આખાસખાં તથા સરદારખાં ત્યાં આવેલા જોઇ, મેં તેઓની ઉપર
વહેમ જાય એમ ધારી ડાબા હાથથી એક ચીટી લખી ખુરશી નીચે મુકી
દીધી હતી. એ યુક્તિમાં પણ હું ફાવ્યો નહિ. જ્યારે કાળુમીયાંએ ‘ મને
ઓળખે છે ’ એવું લખાવ્યું; એટલે મેં તુરત વચનની યાદ આપવા
સાર ઇશારત તરીકે, એક પ્રશ્ન મેં જ પૂછી લીધો. પછી તે ચેતી
ગયો ને ઉઠાડી જવાખ આપ્યો. મહમદખાનની તપાસમાં તો મેં જ
પ્રથમ તેને પ્રશ્ન પૂછી, મી. બીહારીલાલ પાસે આવતાં પહેલાં ચેતાવી
દીધો. એટલે ત્યાં પણ હું તેમાં ફાવી ગયો. જ્યારે માફ નામ અને
પત્તા તે લોકોએ આપ્યો નહિ, ત્યારે મી. બીહારીલાલે, છેલ્લી કટારી !
ફેંકી, આ બંને ઉપર સાહસ કરી કેસ કમીટ કર્યો. એના પરિણામે
હું મ્હાત બની સપડાઇ ગયો છું. એ યુક્તિ-કટારી ! હાથ લાગી તે

ફક્ત મહમદખાનની સત્ય પરાયણતા ! કે જેથી તેઓને ૭ ૭ વર્ષની શિક્ષા થઈ, સારે પ્રમાણિકપણે ગુન્હાઓની ખીનાઓ તેઓએ સાચી કહી દીધી. અને વધારામાં એક બોળા માણસની પેઠે આ ખૂન કાણે કર્યું છે તે હું જાણું છું, પણ નામ અને પતો આપીશ નહિ; એમ તે જ દિવસે મી. બીહારીલાલને કહ્યું. તે બિચારો એવું સમજેલો, કે નામ અને પતો નહિ આપું એટલે શી રીતે ખૂની પકડશે. પરંતુ તેની એટલી ભૂલે કાગુમીયાં સુદાને સપડાવી, તે પોતે પણ મી. બીહારીલાલની જાળમાં સપડાયો વળી આવા દિક્ષાજન મિત્રોનું મોત મારાથી જેવાય નહિ તથા સંભળાય નહિ ! એમ મારા હૃદયને લાગવાથી હું પણ અનાયાસે ફસાઈ આખરે મને જાહેર થવાની, મી. બીહારીલાલની છેલ્લી કટારીથી ફરજ પડી છે. હું હવે માફ પ્રાયશ્ચિત ભોગવવા તૈયાર છું ! મારા વફાદાર મિત્રોના ગળામાંથી ફાંસીની દોરી કાઢી, ઓ મી. બીહારીલાલ ! મારા ગળામાં સરકાવી દે ! હાજર રહેલા લોકોને મારો સંદેશો છે, કે ‘સ્નેહનું કાતિલ સ્વરૂપ’ પકડતાં મારી આ સ્થિતિ થઈ છે; જેથી પ્રથમ કોઈ ગ્રેમદા સાથે સ્નેહ કરે તો, તે સ્નેહ જરૂર પડે ત્યાગવા જેટલી શક્તી હોય તો જ શીખજો. જે તેવી શક્તી નાં હોય તો તે સ્નેહનું પાત્રજતાં તે સ્નેહ છંપાના કાતિલ સ્વરૂપે ફેરવાઈ જઈ મારા જેવું ભયંકર કૃત્ય કરવા તત્પર થાય છે. તેના પરિણામે આ ભયંકર સળ વહોરવી પડે છે એ લક્ષમાં રાખજો ! યસ એ જ સંદેશો જનસમાજને પહોંચાડજો. ઓ ન્યાયાધીશ સાહેબ ! ખરે ન્યાય તો મારા મોતમાં જ સમાયેલો છે ! અત્યાર સુધી તો કાયદાના પોથામાં જ તું રમતો હતો. ઝટ કરે ! હું હવે મીસ મહેશ્વરિસાના આત્માને મળવા અને જેમ અને તેમ વહેલો તેને બેઠવા ઉત્સુક છું. એ ‘દેવી’ના આત્માને માફ જ બકીદાન શામે ! ”

આ એકરાર સાંભળતા સુધી, હાજર રહેલા દરેક સંજ્ઞાન અક્ષરખાંના ભવ્ય ચહેરા સામા જ જોઈ રહ્યા હતા. તે પુરો થયા પછી લોકો કહેવા લાગ્યા કે : ‘ આ એકરાર, કે અત્યાચાર ! ’ મી. બીહારીલાલે તમામ કથન સાંભળી રહ્યા પછી પોતાની પાસેનો ફોટો

હાથમાં લઈ, અકબરખાંના ચહેરા સાથે મેળવવા લાગ્યા. ઝીણી નજરથી ધીમે ધીમે જોઈ મેળવવા લાગ્યા, તો માલુમ પડ્યું કે હાલના ચહેરામાં આંખ કુટેલી છે અને દાદી રાખેલી છે. વળી ફેાટા વખતની સ્થિતિમાં બન્ને આખો ભય, ને દાદી મૂછ વગરનો ચહેરો હોવાનું જણાય છે. આથી એકાએક અકબરખાં ઉપર વહેમ લઈ જવા જોટલું પણ કહી શકાય નહિ તેવો ફેરફાર છે. તો પણ અંતે ફેાટો તો અકબરખાં ઉદે અલાઉદ્દીનનો જ છે એમ નક્કી થયું. પછી અકબરખાંને અટકમાં લઈ લીધા. અને ફાંસીના માંચડા ઉપરથી બન્ને આરોપીઓને પણ પાછા જોલમાં મોકલી દીધા. કારણ કે તમામનો હવે નવેસર ચાકરી કરી ઇન્સાફ થવાનો હતો. હાજર રહેલા લોકો, સૌ કોઈ પોત પોતાના ગૃહ તરફ વિદાય થવા માંડ્યા. રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં કેટલાકના મોંઢામાંથી ઉદ્ગાર નીકળે છે કે: ‘પલટો ખાધો. ખૂની ઘણો જ નિડર છે. અકબરખાં મનુષ્યના અવતારમાં પિશાચરૂપ નીકળ્યો. દેવીનું ખૂન વિના કારણે ક્યું અરે ! આ બે આરોપીને ફાંસી દેવાનું તો ન્યાય જણાયો એવું કલંક ન્યાયાધીશ સા. ને ચાંટતો ચાખ્ખા છે મી. બીહારીલાલ ! બીહારીલાલની યુક્તિથી જ ખૂની સપડાયો. અકબરખાં ઉપર વહેમ પણ ન જાય, એવી સ્થિતિમાં ખૂની છતાં તે છૂપાઈ રહ્યો હતો. હવે અકબરખાં ફાંસીએ ચઢશે, આમ વિધ વિધ પ્રકારના અભિપ્રાયો તથા કલ્પનાઓ કરતા કરતા લોકો ગૃહે જઈ પોત પોતાના ઘડામાં મરચુલ થયા. અમલદારો પણ એકબીજા સાથે વાતો કરતા કરતા પોત પોતાના ઠેકાણે ચાલ્યા ગયા. બધા ડિમંબજેર ફાંસીની શિક્ષા બે આરોપીઓને કેવી રીતે દેવાય છે તે જોવાની લાલચે આવેલા હતા. પરંતુ અહીં તો કંઈને બદલે કંઈ થતના બની ગઈ.

ઓ વાંચક ! હવે ફક્ત ઉપસંહાર વાંચવા માટે જ તારે ધીરજ ધરવી રહી. બાકી નોવેલની બધીયે યુક્તિ-પ્રયુક્તિ તો તારા ચાલાક મગજમાં આવી ગઈ હશે જ. હીક ! એમાંથી કંઈ સારાસાર મળ્યો હોય તે અવશ્ય સાચવી, તારો ખજાનો કરી રાખજે. એજ મારી તારા પ્રત્યે અંતિમ મિત્ર તરીકેની શિખ છે.

ઉપસંહાર

અકબરખાં ખૂનીએ, એકરાર લખાવ્યા પ્રમાણે તેના વિરૂદ્ધ, અંધ-
ખેસ્તો પૂરાવો મળી આવ્યો, એટલે કાયદેસર કામ ચાલી તેના કર્મીણ
કૃત્યનું ફળ-દાંડીની શિક્ષા મળી. મહમદખાન તથા કાળુમીયાં તથા તે
ટાળીના ખીન્ન ત્રણ માણસો જેલમાં શિક્ષા ભોગવી રહેલા છે તે તમામ
ઉપર ખૂનમાં મદદગાર હોવાનું સાબીત થયાથી, તેઓને ન્યાયાધીશ
સાહેબે રહેમ નહર રાખી દેશનિકાલની સગ્ન કરાવી. શિક્ષા કર્યા પ્રમાણે
અમલ સુદ્ધ થઈ ગયો; તે સર્વે જાહેર પ્રગ્નના જાણવામાં આવી ગયું.
આથી પ્રગ્ન સંતોષ પામી કહેવા લાગી કે : ' દરેકને તેના કર્મ પ્રમાણે
ફળ મળી ચૂક્યું.' અકબરખાં સિવાય પાંચ જ દેશનિકાલની સગ્ન
ભોગવતા હતા. તે દરમ્યાન નામદાર શહેનશાહ સાનમા એડવર્ડ નખ્ખ
નશીન થયા. તેમની ખુશાલીમાં કેટલાક કેદીઓની સગ્ન રદ કરી તેમને
છોડવામાં આવેલા ત્યારે એ પાંચે જણને પણ તે લાભ મળવાથી છૂટા
કરેલા. હવે તેઓ પોતાની પૂર્વની છાંદગી માટે પશ્ચાન્નાપ કરી વેપારી
લાઇનમાં જોડાઈ સુખી દિવસો ગુજારે છે. તે જોઈ અકબરખાંનો
આત્મા સ્વર્ગમાં આનંદ પામતો હશે, એ કહેવાની જરૂર નથી.

સરદારખાંએ પુનઃલગ્ન કર્યું, અને હવે તે, મુશીલ સ્ત્રી મળવાથી આનંદ
ભોગવવા લાગ્યા છે. જેથી મહેશ્વરસાનો શોક ધીમેધીમે વિસારે પડી ગયો
છે. સરદાર જાદરઅલીની એકની એક દીકરીનું મોત અકાળે થવાથી
અહુ ચિંતામય રહેતા હતા, પરંતુ હવે અધ્યાત્મ જાનનો રસ પડવાથી
તેઓને આ દાની દુનિયા ઉપર વધુ મોહ રહ્યો નથી, એટલે તેઓ
પણ સુખી છે.

આખાસખાંનો મહેશ્વરસા ઉપરનો પ્રેમ, મૃગજળવત્ હોવાથી
થયેલો શોક ધીમે ધીમે અકબરખાંને દાંડી મળવાથી સંતોષ માની
નષ્ટ થયો છે. વિશેષમાં કાલના વહન પ્રમાણે થયેલો શોક દરેક વ્યક્તિના

અંતઃકરણમાંથી ક્રમશઃ ઘસાતો જાય છે. એ સૂત્ર પ્રમાણે મહેરનિસાનાં સગાંસંબંધીઓનો શોક આપોઆપ નષ્ટ થયો છે.

દુકમાં જાણે કંઈ જ બન્યું નથી એમ કેટલાક કાળ પછી સમજી જનસમાજની દરેક વ્યક્તિ પોત પોતાના ધંધામાં મશગુલ બનેલી માલુમ પડતી જણાય છે.

મી. ખીલારીલાલના પ્રતાપે જ અકબરખાને ખૂની તરીકે સચોટ રીતે હાજર થવાની ફરજ પડી, તથા આ કેસમાં કરેલા સતત પ્રયત્નો, જેમ આધની ગુફામાં રહી આદરેલા હોય તેવું જણાયાથી તેમના વડા અધિકારી મે. વેડસન સાહેબે ખુશ થઈ મી. ખીલારીલાલને 'સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ' ના હોદ્દા ઉપર મૂકી માસિક પગાર રૂપિયા બસોનો કરી આપ્યો. તદુપરાંત આ કેસની ફતેહ તરીકે એક સોનાનો આંદ શહેનશાહ તરફથી અપાવી યોગ્ય કદર કરી. આ બદલો મળ્યાથી મી. ખીલારીલાલને અત્યાનંદ થાય એ સ્વાભાવિક છે. વળી તેઓની ઓજસ બરેલી કીર્તિમા આ ફતેહથી ઓર વધારો થઈ તે આખા હિંદુસ્તાનમાં પ્રખ્યાત થયા.

અત્યાર સુધી ધીરજથી આ નોવેલ વાંચી રહેલા, એ સજ્જન વાંચક ! તને પણ મારા છેલ્લા પ્રણામ છે. તને જે કંઈ આ નોવેલમાંથી યોગ્ય સારાંશ લાગે, તે તારી જીંદગીમાં અનુભવ તરીકે ઉતારવા પ્રયાસ કરજે ! દલાય ઇશ્વરકૃપાથી કંઈ સાદસ કરી પુનઃ પુસ્તક લખવાનું મને સહભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય, ને તે તારા હસ્તમાં આવે નો તે જરૂરથી વાંચી મને આભારી કરજે ! ઇત્યલમ્

શાન્તિ !

શાન્તિ !

શાન્તિ !

